

ספר

מקורי הלכה

הלכות בשר בחלב

שולחן ערוך, יורה דעה

סימנים פז-צז

אדר א' תשפ"ב

יצחק שטרן

054-2345364

Sh2345364@gmail.com

תוכן העניינים

סימן פז – באיזה בשר נוהג דין בשר בחלב, והיאך נקרא בישול

גדרי הבישול האסור / סעיפים א, ו; סימן צא, סעיף ח

- 13 בישול, אכילה והנאה _____
- 13 בשר בחלב שלא כדרך אכילה והנאה _____
- 14 בשר בחלב טעון קבורה _____
- 14 איסור הנאה בבשר וחלב שנאסרו מדרבנן _____
- 15 צליה ואפייה _____
- 15 טיגון _____
- 15 עירוי צונן לתוך חם, ולהיפך _____
- 15 עישון ובישול בחמי טבריה _____
- 16 חצי כזית בשר וחצי כזית חלב _____
- 16 חצי שיעור _____
- 16 בישול אחר בישול _____
- 17 בישול אחר כבישה _____
- 17 בישול באש חשמלית _____
- 17 בישול במיקרוגל _____

גדרי הבשר האסור / סעיפים ג, ז

- 18 בשר טהורה בחלב טמאה, ולהיפך _____
- 19 בשר נבילה וחלב _____
- 20 בשר חיה ועוף _____
- 20 עור, גידים ועצמות _____
- 21 דגים בחלב _____

ביצים שנמצאו בעוף / סעיף ה

- 22 ביצים גמורות _____
- 22 אכילת חלב אחרי ביצה שאינה גמורה _____
- 23 מליחת ביצה שאינה גמורה _____
- 23 עוף שהטיל ביצה שאינה גמורה _____
- 23 גדר 'ביצה גמורה' לעניין אבר מן החי _____

גדרי החלב האסור / סעיפים ג-ד, ו, ח

- 24 חלב מתה _____
- 24 חלב בן פקועה _____
- 24 נסיובי חלב ומי חלב _____

חלב האסור משום מראית העין / סעיפים ג-ד, ו

- 25 חלב שקדים _____
- 26 בשר בחלב אישה _____
- 27 עוף בחלב אישה _____
- 27 חלב זכר _____

חלב הכנוס בקיבה / סעיפים ט-י

- 28 חלב הכנוס בקבה _____
- 29 מליחת חלב העומד בקיבה _____
- 30 השהיית החלב בקיבה _____
- 30 מליחת הקיבה עם בשר _____
- 30 עור קיבה שהתייבש _____
- 31 בשר יבש בעץ _____

דבר המעמיד / סעיף יא

31

31 מעמיד בדבר האסור מחמת עצמו, ובדבר שנאסר מפני התערובת
 32 זה זה גורם

35 סימן פח – שלא להעלות בשר על השולחן שאוכלים גבינה

35 העלאת בשר וגבינה על שולחן אחד / סעיף א; או"ח סימן קעג
 35 העלאת בשר וגבינה על שולחן אחד
 35 העלאת איסור שבדילין ממנו
 35 העלאת על שולחן שסודר עליו מאכלים
 36 העמדת שומר

36 אכילת בשר וגבינה על שולחן אחד / סעיף ב; או"ח סימן קעג

36 שני אנשים האוכלים בשר וגבינה על שולחן אחד
 37 אדם אחד המעלה בשר וגבינה על שולחן אחד
 37 הנחת היכר
 37 שתי מפות
 37 היכר – גבוה במקצת
 38 היכר שאינו רגיל להיות על השולחן
 38 ישיבה מרוחקת; אנשים נוספים
 38 גוי אוכל טריפות; בשרי לצד אוכל גבינה
 38 שתייה מכוס אחת
 38 כלי של מלח

39 סימן פט – שלא לאכול גבינה אחר בשר

39 המתנה בין אכילת בשר לאכילת חלב / סעיף א

39 אכילת גבינה אחרי בשר
 40 המתנה כבין סעודה לסעודה
 40 הנהגים להמתין שעה אחת
 41 ראוי להמתין שש שעות
 41 חולה אינו צריך להמתין שש שעות
 41 שיעור המתנה בימות החורף
 41 אופן חישוב שש שעות
 42 סעודה הנמשכת שש שעות

42 בשר שבין השיניים, המתנה אחר לעיסת בשר, ובשר שבין השיניים

42 המתנה לאחר לעיסת בשר, ובשר שבין השיניים
 42 שיעור המתנה וניקוי הפה
 43 טעימה ללא לעיסה
 43 מצא בשר בין שיניו לאחר זמן
 43 הלועס תבשיל שיש בו שומן

43 אכילת בשר אחר גבינה / סעיף ב

43 רחיצת הידיים בלילה
 44 רחיצת הידיים ביום
 44 אכילה עם מזלג
 44 רחיצה בשאר משקים
 44 הטעם להיתר בשר אחר גבינה
 44 מנהגים שלא לאכול בשר אחרי גבינה
 45 גבינה קשה

45 אופן הקינוח וההדחה / סעיף ב

46 קינוח בכל דבר מאכל
 46 קינוח בקמח ובפירות
 46 בליעת הפת

- 46 קינוח והדחה _____
- 47 אופן ההדחה _____
- 47 סדר הקינוח וההדחה _____
- 47 קינוח והדחה כאחד _____
- 47 ברכה אחרונה _____
- 47 חלב – אינו צריך הדחה _____

48 אכילת חיה ועוף אחר גבינה / סעיף ב

- 48 אכילת עוף אחר גבינה _____
- 48 אכילת חיה אחר גבינה _____

48 תבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר, ולהיפך / סעיף ג

- 49 גבינה וחלב אחר תבשיל בשרי _____
- 50 תבשיל פרווה בקדירה בשרית _____
- 50 נטילה בין תבשיל של גבינה לתבשיל של בשר _____

51 דיני מים אמצעיים / סעיף ג

- 51 דיני מים אמצעיים _____
- 51 ברכה _____
- 52 שמש הנוגע באוכל _____

52 לחם שנאכל בסעודה חלבית; מפה שאכלו עליה בשר / סעיף ד; סימן צא, סעיף ג

- 52 לחם שנאכל בסעודה חלבית _____
- 52 הדחת הלחם _____
- 53 מפה נפרדת לבשר וחלב _____

53 חיתוך גבינה או לחם בסכין בשרית / סעיף ד

- 53 חיתוך גבינה או לחם בסכין בשרית _____
- 54 שני סכינים _____
- 54 שלושה סכינים _____

55 סימן צ – דיני כחל

55 בישול וצליית כחל / סעיפים א-ב

- 55 סוגיות הגמרא _____
- 56 שיטת רש"י _____
- 56 שיטת ר"ת _____
- 57 שיטת הרי"ף _____
- 57 סיכום שיטות הראשונים _____
- 58 הלכה למעשה – בישול כחל עם בשר _____
- 59 הלכה למעשה – בישול כחל בלא בשר _____
- 59 הלכה למעשה – צליית כחל _____
- 59 סיכום שיטות הפוסקים _____
- 60 אופן הקריעה והטיחה _____
- 60 כחל של מניקה _____

61 ביטול הכחל בשישים / סעיף א

- 61 ביטול הכחל בשישים _____
- 62 בישל כחל ביורה של חלב _____
- 62 הכחל – אפילו באלף לא בטל _____
- 62 כחל שהתבשל ונפל לקדרה אחרת _____

63 צליית כחל עם בשר / סעיפים ב, ד

- 63 צליית כחל מעל ומתחת לבשר _____
- 64 צליית כחל לצד בשר _____

- 64 **בישול אחר צלייה / סעיף ג**
- 65 **בישול כחל בסיר בשרי; חיתוך כחל בסכין בשרית / סעיפים ב-ג**
- 65 בישול כחל בקדרה בשרית, ולהיפך
- 65 אפיית כחל ובשר במחבת ובתנור אחד
- 66 חיתוך כחל רותח בסכין בשרית, והנחתו בכלי בשרי
- 66 כחל חי
- 67 **מליחה וכבישה בכחל / סעיפים ג-ד**
- 67 מליחה
- 67 כבישה
- 68 **אכילת גבינה או בשר אחר אכילת כחל / סעיף ג**
- 68 גבינה אחרי כחל
- 68 בשר אחרי כחל
- 69 **סימן צא – בשר וחלב שנתערבו**
- 69 **נגיעת בשר וגבינה צוננים / סעיף א**
- 69 צונן בצונן טעון הדחה
- 69 כששניהם יבשים
- 69 אופן ההדחה
- 70 דברים רכים
- 70 עבר ולא הדיח
- 70 **הנחת היתר צונן בכלי שבלע איסור / סעיף ב**
- 70 אין עושים לכתחילה דבר הטעון הדחה
- 71 הטעם שחוששים כאן שמא ישכח
- 71 דבר יבש ודבר לח
- 73 כלי חרס
- 73 הנחת איסור צונן בכלי היתר
- 73 נגיעת מאכלים שדרך להדיחם
- 73 בשעת הדחק
- 73 **חם לתוך חם, וצונן לתוך חם / סעיף ד**
- 74 תתאה גבר
- 74 כלי ראשון העומד על האש
- 74 כשהעליון אינו מביד על התחתון
- 75 **חם לתוך צונן / סעיף ד**
- 75 חם לתוך צונן – טעון קליפה
- 75 דבר שאי אפשר לקלפו
- 76 בישל בלא קליפה
- 76 בישל במזיד
- 77 ספק
- 77 חלב שגלש ונגע בבשר
- 77 **צונן לתוך צונן / סעיף ד**
- 77 צונן לתוך צונן – טעון הדחה
- 77 צונן לתוך צונן בשאר איסורים
- 78 **מליח כרותח / סעיפים ה-ו**
- 78 מליח כרותח
- 78 המליח מבליע ואינו בולע
- 79 בשר או גבינה שומניים
- 79 מליח עליון או תחתון

79	מתי נחשב מליח? / סעיף ה
80	מליח שהתייבש
80	נמלח מצד אחד
80	אינו נאכל מחמת מלחו
81	גדר 'אינו נאכל מחמת מלחו'
81	מליחה לצלי
81	ציר הנוטף מן הצלי
82	בתוך שיעור מליחה
82	לאחר שיעור מליחה

83	בשר צלוי או חי שנפל לתוך חלב מלוח / סעיף ז
83	צלי צונן/רותח שנפל לחלב מלוח
84	בשר אפוי ומבושל או כבוש
84	בשר מתובל וחריף

85 סימן צב – דינים אם נפל חלב לקדירה של בשר

85	בשר שנפל לתוך יורה של חלב / סעיף א
85	בשר שנפל לתוך חלב רותח
85	כשאין שישים בחלב כנגד הבשר
86	קדם וסילקו
86	פחות מכזית
86	בשר חיה ועוף
86	היתר חתיכת הבשר ע"י טעימת גוי
87	דין הקדירה

87	חלב שנפל לתוך קדירה של בשר / סעיף ב
87	טיפת חלב שנפלה על החתיכה שבקדירה
88	חתיכה שמקצתה/כולה בתוך הקדירה
89	איסור דבוק
90	ניעור מתחילה ועד סוף
90	דין החתיכה, ודין שאר החתיכות – לשיטת רש"י
91	דין החתיכה להלכה (יישוב הסתירה בשו"ע)
91	לא ניער כלל
92	ניעור הקדירה כשלא ידוע על איזו חתיכה נפלה
93	איסור בישול בניעור הקדירה
94	בשר חיה ועוף

94	חתיכה נעשית נבילה / סעיף ג
94	חתיכה נעשית נבילה
95	חם לתוך חם
96	אפשר לסוחטו – אסור
96	חתיכה הניכרת ושאינה ניכרת

97	חנ"נ בשאר איסורים / סעיף ד
97	חנ"נ רק כשהחתיכה קיבלה טעם מהאיסור
97	דעת רבינו אפרים – אין חנ"נ בשאר איסורים
98	דעת הראשונים שחלקו על רבינו אפרים
98	חנ"נ בדבר שאינו דרך בישול
98	דעת הראשונים המסכימים עם רבינו אפרים
99	הכרעת הפוסקים
99	דין החתיכה עצמה
100	יישוב הסתירה בשו"ע
100	חנ"נ כשמקצת החתיכה בתוך הרוטב

101	תולעת
101	לח בלח
102	יבש ביבש
102	מליחה

102 תרי 'משהו' / סעיף ד

102	'תרי משהו'
103	'משהו' דאורייתא ו'משהו' דרבנן
103	'תרי משהו' במין במינו ובחמץ בפסח
104	דבר שיש לו מתירין
104	חמץ בפסח - יבש ביבש; אחר שש שעות
104	ביטול החתיכה בשישים
104	הדינים העולים (נקודות הכסף)

105 חנ"נ באיסורי דרבנן ובכלים / סעיפים ג-ד

105	חנ"נ באיסורי דרבנן
106	חנ"נ בכלים

106 חלב שנפל על דופן קדרת בשר / סעיפים ה-ז

107	דעת הסמ"ג וראב"ן
108	דעת מהר"ם
109	דעת הסמ"ק
109	הלכה למעשה
109	דין הקדרה (כשנפלה כנגד הרוטב)
110	כשהטיפה נפלה שלא כנגד התבשיל
110	מנהג העולם לאסור
111	עבר ובישל בקדרה זו
111	כשהטיפה נפלה כנגד האש
111	בשעת הדחק ובהפסד מרובה
112	דין הקדרה (כשנפלה כנגד הריקון)
112	קדרה חדשה
112	טיפת חלב שנפלה לקדרת מים העומדת על גבי האש

113 חלב שנשפך על הקרקע או על הכירה / סעיף ז

113	חלב או רוטב חם שעל גבי הקרקע
114	דין הקדרה
114	חלב רותח שגלש על הבשר

115 טיפת חלב שנפלה על כיסוי קדרה בשרית / סעיף ז

115	טיפת חלב שנפלה על כיסוי קדרה בשרית
115	כשהקדרה לא הרתיחה

116 מחבת תחת קדרה / סעיף ח

116	מחבת חלבית תחת קדרה בשרית
117	כשאין היד סולדת בזיעה
117	דין המחבת
117	מחבת מכוסה
117	קדרה של בשר בתנור חלבי

118 חלב שנטף על קדרה / סעיף ט

118	חלב שנטף על הכלי
118	טיפה שנפלה מנר חלב
119	נר חלב שנפל על הכלי

119 כלי שהוכנס לכלי ראשון והוצא ממנו / סעיף ט

119 כלי ששואבים בו מכלי ראשון _____
 120 כלי ראשון ריקן _____

121 סימן צג – קדירה שבישלו בה בשר לא יבשלו בה חלב

121 קדירה של בשר שבישלו בה חלב / סעיף א

121 נותן טעם לפגם – מותר _____
 121 קדירה בת יומא _____
 122 טעימת קפילא _____
 122 בישול במזיד _____
 122 בישול בקדירה שאינה בת יומא _____

122 אם בישול שני נחשב כהגעלה / סעיף א

123 בישול שני כהגעלה _____
 123 היתרא/איסורא בלע _____
 124 בכלי חרס, ובבישול מועט _____
 124 בישול שני בחלב _____
 124 בישול שני – להלכה _____

126 בישול חלב בקדרת בשר – אם נחשב כהגעלה / סעיף א

126 בישול חלב בקדרת בשר – אם נחשב הגעלה _____
 127 שישים בתבשיל כנגד הקדירה _____

127 כיסוי בשרי על קדירה חלבית / סעיף א

128 כיסוי בשרי לקדירה חלבית _____
 129 כיסוי מלוכלך _____
 129 כיסוי שאינו מיוחד לכך _____
 129 כיסוי שעברו עליו כמה חודשים _____
 130 כיסוי רותח וקדירה צוננת, ולהיפך _____

131 בישול בשר בקדירה חלבית ישנה, שהשהו בה חלב / סעיף א

131 חלב שנשתהה בכלי ישן, ובישלוהו עם בשר _____
 131 נשתהה מעת לעת _____
 132 כלי חרס חדש _____

133 סימן צד – דין התחב כף חולבת בקדירה של בשר

133 תחב כף חלבית לקדירה בשרית / סעיף א

133 כף חלבית בקדירה בשרית _____
 134 כף שהתחממה על ידי האש _____
 134 כף של עץ או מתכת _____
 134 כשמסופק כמה תחב _____
 134 נאמנות לומר עד היכן תחב _____
 134 כשידוע כמה בלוע בכף _____
 134 חלק הכף שבתוך הקדירה מחוץ לתבשיל _____
 135 כף שאינה בת יומא או שהשתמש בה בכלי שני _____
 135 כלי ראשון שאין היד סולדת בו _____
 135 תבשיל חם שהצטנן _____
 135 עירוני מכלי ראשון _____
 135 כשאין בקדירה בשר _____
 136 כשמסופק אם הכף חלבית _____

136 תחב את הכף פעמיים / סעיף ב

136 תחב את הכף פעמיים _____
 136 הטעם שכשלא נודע בינתיים צריך פעמיים שישים _____

137 המנהג להקל _____
 137 נתחב לקדרה שאין בה ס' ואחר כך לקדרה שיש בה ס' _____

137 דין הכף, הקדרה והתבשיל / סעיפים ג-ד

138 דין התבשיל והקדרה – כשיש/כשאינן שישים נגד הכף _____
 139 שימוש בקדרה שנאסרה _____
 139 עבר ובישל בקדרה שנאסרה _____
 139 מכירת הקדרה לגוי _____
 140 דין המאכל שנאסר _____
 140 כשהכף אינה בת יומא _____

140 תחב כף חולבת לקדרה חדשה / סעיף ה

141 תחת כף חולבת במים שבקדרה חדשה _____
 142 קביעת תשמיש קבוע לקדרה _____

142 תחב כף חולבת למים שבקדרה בשרית / סעיף ה

142 תחב כף חלבית למים שבקדרה בשרית _____
 143 המנהג להחמיר _____

143 קדרת בשר שבישלו בה מים חמים בתוך מעת לעת / סעיף ו; סימן קג, סעיף ז

143 קדרה בשרית שבישלו בה מים בתוך מעת לעת; ובשאר איסורין _____

145 ירק שבלע בשר ובישלו בקדרה חלבית / סעיף ו

145 בצל שהתבשל עם בשר, ואחר כך התבשל בקדרה חלבית _____
 146 כשהתבשל או נכבש בקדרה עם חלב _____

146 בשר שנחתך עם סכין חלבית / סעיף ז

146 חתך בשר רותח על ידי סכין חלבית _____
 147 'תתאה גבר' בסכין _____
 147 כשיש שישים כנגד מקום הסכין _____
 148 כשהבשר בכלי שני _____
 148 איסור הנאה _____
 148 דין הסכין _____
 149 חתך בשר צונן _____

149 גבינה שנפלה על בשר או לקערה בשרית / סעיף ח

149 גבינה צוננת שנפלה למאכל בשרי _____
 149 דין הגבינה _____
 149 מאכל חלבי שנפל לקערה בשרית _____

150 דבש שבושל במחבת בשרית והורק לקערה חלבית / סעיף ט

151 סימן צה – דגים וביצה שנתבשלו בקדרה של בשר, אם מותר לאוכלן עם גבינה

151 דגים שהונחו בקערה בשרית, או התבשלו ונצלו בקדרה בשרית / סעיפים א-ב

151 דגים שעלו בקערה בשרית _____
 151 דגים שהתבשלו או נצלו בקדרה בשרית _____
 152 הנחת הדגים בכלי חלבי ואכילתם עם חלב _____
 153 אכילת גבינה אחרי הדגים _____
 153 גרימת נ"ט בר נ"ט לכתחילה (בישול דגים בקדרה בשרית על דעת לאוכלם עם חלב) _____
 154 כשהדגים והקערה חמים _____
 154 הדגים אינם צריכים קליפה _____
 154 חיתוך דגים בסכין בשרית _____

154 קדרה שאינה נקייה / סעיף א

155 גדרי נ"ט בר נ"ט / סעיפים א-ב _____

- 155 _____ נ"ט בר נ"ט בשאר איסורין / סעיף א
- 155 _____ נ"ט בר נ"ט בענייני סכנה / סעיף ב
- 155 _____ נ"ט בר נ"ט בתבלין ובדבר חריף / סעיף ב
- 156 _____ נ"ט בר נ"ט בשני אוכלין / סעיף א
- 156 _____ נ"ט בר נ"ט בשעת הבישול / סעיף א

156 _____ ביצה שהתבשלה בקדרה חלבית או בשרית / סעיף ב

157 _____ מקערות של בשר שהודחו ביורה חולבת / סעיפים ג-ד

- 157 _____ קערות בשר שהודחו ביורה חולבת
- 158 _____ כף בשרית בקדרה חלבית
- 158 _____ שומן הדבוק בכלי
- 158 _____ השימוש במים
- 159 _____ כלים שמשתמשים בהם בכלי שני
- 159 _____ נתן אפר ביורה החלבית
- 159 _____ קערות של בשר ושל חלב שהודחו ביורה אחת

159 _____ עירוי מכלי ראשון ומכלי שני / סעיף ג

- 160 _____ עירה מים רותחים על כלים בשריים וחלביים
- 161 _____ עירה מכלי בשרי על כלי חלבי
- 161 _____ עירה מכלי שני לתוך יורה, ונתן בה קערות בשריות

161 _____ קערה בשרית שנמצאת בין קערות חלביות / סעיף ג

162 _____ הנחת כלי של חלב ליד מלח, וליד כלי של בשר / סעיפים ה-ו

- 162 _____ הנחת כלי של מאכל חלבי ליד כלי של מלח
- 162 _____ חלב צלול
- 162 _____ כלים מכוסים
- 163 _____ בדיעבד
- 163 _____ הנחת כד של חלב ליד כד של בשר

165 _____ סימן צו – דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר

165 _____ צנן שנחתך בסכין בשרית / סעיף א

- 165 _____ צנן שחתכו בסכין
- 165 _____ שיעור איסור הצנן
- 166 _____ סכין שאינו בן יומו
- 166 _____ טעם את הצנן והרגיש שאין בו טעם בשר
- 167 _____ טעימה לאורך כל החתך

167 _____ עבר ובישל את הצנן בחלב / סעיף א

- 167 _____ ביטול הצנן בשישים
- 168 _____ דין הצנן עצמו
- 168 _____ כבישת הצנן בחלב
- 168 _____ זנב הצנן

168 _____ צנן שנחתך בסכין של איסור / סעיף א

- 168 _____ חתך צנן בסכין של גוי
- 169 _____ בספק

169 _____ שאר דברים חריפים וחמוצים / סעיפים א-ב

- 169 _____ שאר דברים חריפים (שום, בצל, חזרת)
- 170 _____ פירות חמוצים
- 170 _____ ירקות חמוצים
- 170 _____ דבר חריף לח/יבש
- 171 _____ משקה חריף

171 ירקות חריפים שהתבשלו

171 תבלין שנידוכו במדוכה בשרית / סעיף ג

171 תבלין שנידוכו במדוכה בשרית

172 דברים שאינם חריפים

172 מדוכה המשמשת רק לבשר צונן

172 חתך דבר חריף פעמים רבות / סעיף ד

172 סכין שחתכו בה פעמים רבות

173 חתך פרי עם התולעת שבו / סעיף ז

173 חתך פרי עם התולעת שבו

174 קישואים, אבטיח ולפת שנחתכו בסכין בשרית / סעיף ה

174 קישואים

175 אבטיח

175 לפת

175 חתך לפת וירקות בסכין בשרית, ואחר כך חתך סלק או צנון / סעיף ה

175 חתך לפת ואחר כך סילקא

176 חתך לפת ואחר כך צנון

176 חיתוך לפת לכתחילה כדי לחתוך צנון

176 חיתוך לחם או שאר ירקות ופירות

177 בשאר איסורין

179 סימן צז – שלא ללוש עיסה בחלב

179 לישת עיסה בחלב / סעיף א

179 לישת עיסה בחלב

179 שינוי הצורה

180 שינוי לאחר האפייה

180 מכירה לאחרים

180 עבר בשוגג

180 מדוכת בשמים

181 תנור שטחו באליה / סעיף ב

181 תנור שטח אותו באליה

181 הכשרת התנור

182 פת קטנה או משונה בצורתה

182 ריחא מילתא / סעיף ג

182 ריחא (לאו) מילתא

183 גדר 'דיעבד'

183 תנור גדול

183 תנור שפתחו מהצד

183 תנור פתוח

183 בשר כחוש ומבושל

184 דבר חריף

184 פת שנאפתה בתנור עם הבשר / סעיפים א, ג

184 פת או דגים שנאפו עם בשר

185 אפיית פת עם פשטידה בשרית

185 בשר המנטף שומן

185 כשאיין שומן בעין

186 חמאה שנטפה על קרקעית התנור

186 קדרה בשרית בתנור שאפו בו חלבי

סימן פז – באיזה בשר נוהג דין בשר בחלב, והיאך נקרא בישול

גדרי הבישול האסור / סעיפים א, ו; סימן צא, סעיף ח

- א. אסור מן התורה לבשל בשר בחלב, שנאמר: "לא תבשל גְדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ".
- ב. איסור זה מוזכר בתורה שלוש פעמים (שמות כג, יט; שמות לד, כו; דברים יד, כא) – אחד לאיסור בישול, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה.
- ג. מן התורה אסור לבשל בשר בחלב בדרך הבישול המקובלת, כגון בישול על האש או אפייה בתנור.
- ד. מדברי סופרים אסור לבשל גם בשאר דרכים, כגון על ידי מליחה או כבישה בחומץ, וכיוצא בזה.
- ה. בשר בחלב שהתבשלו בדרך בישול ונאסרו מן התורה – אסורים גם באכילה ובהנאה, וטעונים קבורה, ואסור לאוכלן אף שלא כדרך הנאתן (כגון שמערב דבר מר בקדרת בשר בחלב, ואוכל). ונחלקו הפוסקים אם לוקין על הנאתן (ולפי המחמירים הם פסולים לעדות מן התורה, ופסולים להעיד על קידושי אישה).
- ו. בשר בחלב שהתבשלו שלא בדרך בישול ונאסרו רק מדברי סופרים – אסורים באכילה, ומותרים בהנאה.
- ז. צלייה, טיגון, עירוי מכלי ראשון, נתינת צונן לתוך חם, חם לתוך צונן, עישון, בישול בחמי טבריה – יש אומרים שנחשבים 'דרך בישול' ואסורים מן התורה (ואסורים בהנאה), ויש אומרים שאינם 'דרך בישול' ואסורים רק מדברי סופרים (ומותרים בהנאה).
- ח. אסור מן התורה לבשל ולאכול חצי כזית בשר עם חצי כזית חלב.
- ט. חצי כזית בשר בחלב – אסור מן התורה לאוכלו, וספק אם יש בו איסור תורה גם לעניין בישול והנאה.
- י. בשר וחלב שהתבשלו בנפרד – אסור לחזור ולבשלם יחד, ואין אומרים בזה 'אין בישול אחר בישול'.
- יא. בשר וחלב שהתבשלו יחד באיסור – ספק אם יש איסור תורה לחזור ולבשלם.
- יב. יש מחמירים שלא לבשל בבית ישראל בקדרות של גויים, גם עבור הגויים (שמה הגויים בישלו בהם בשר בחלב, וכשיבוא הישראל לחתות בהם ימצא שהוא מבשל בשר בחלב). והעולם אין נזהרים בזה (משום שאין בישול אחר בישול, ומשום שסתם כלי הגויים אינם בני יומן).
- יג. בשר שנכבש בחלב – אסור לחזור ולבשלו.
- יד. בישול באש חשמלית נחשב כבישול גמור מן התורה.
- טו. בישול במיקרוגל – דעת הפוסקים נוטה לומר שאינו נחשב בישול האסור מן התורה, אלא מדברי סופרים.

בישול, אכילה והנאה

בגמרא בחולין (קטו ע"ב) מובא:

דבי רבי ישמעאל תנא: "לא תבשל גְדֵי בַחֲלָב אִמּוֹ" - שלוש פעמים (שמות כג, יט; שמות לד, כו; דברים יד, כא) – אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור בישול.

וביאר הרשב"א בתורת הבית, שהתורה כתבה איסור אכילה בלשון בישול, ללמד שאין איסור בשר וחלב מן התורה אלא בדרך בישול. ומכל מקום מדרבנן אסור לבשל ולאכול בשר בחלב בכל דרך שהיא, כגון על ידי מליחה או כבישה. וכן פסק השו"ע.

בשר בחלב שלא כדרך אכילה והנאה

במסכת פסחים (כה ע"א) נחלקו אם לוקים על אכילה מבשר בחלב רק בדרך הנאתו, או אף שלא בדרך הנאתו:

... ואידך דקא מוטיב לה סבר: להכי קא גמר מנבילה, מה נבילה דרך הנאתה – אף בשר בחלב דרך הנאתו. ואביי: להכי לא כתב אכילה בגופו – לומר שלוקין עליו אפילו שלא כדרך הנאתו.

ופסק הרמב"ם (הלי מאכלות אסורות פי"ד ה"י והי"א) כדעת אביי שלוקים על אכילה מבשר בחלב אף שלא כדרך הנאתו, כגון שעירב דבר מר בתוך קדרת בשר בחלב, ואכלו. וכן הביא הפתחי תשובה (סק"א) בשם הפרי מגדים (פתיחה להלכות בשר בחלב).

ובפתחי תשובה (סק"ב) הביא שנחלקו הראשונים אם לוקין על הנאה מבשר בחלב, שלדעת הרמב"ם לא לוקין, ולדעת שאר הפוסקים לוקין. ובבאר היטב (סימן טז סק"י) כתב שהנפקא מינה לזמן הזה היא, שאם לוקין הרי הוא פסול לעדות מן התורה, ופסול לקידושי אישה, ואם אין לוקין אינו פסול מן התורה, וכשר לענין קידושי אישה.

בשר בחלב טעון קבורה

למדנו במסכת תמורה (פ"ז מ"ד) שתבשיל של בשר בחלב טעון קבורה:

ואלו הן הנקברים: ... ובשר בחלב.

ושם (מ"ו) מובא:

כל הנשרפין – לא ייקברו, וכל הנקברים – לא ישרפו. רבי יהודה אומר: אם רצה להחמיר על עצמו לשרוף את הנקברים – רשאי. אמרו לו: אינו מותר לשנות.

ובגמרא (תמורה לד ע"א) ביארו הטעם:

כל הנקברין לא ישרפו כו'. מאי טעמא? משום דנקברין – אפרן אסור, ונשרפין – אפרן מותר.

על פי זה פסק הרמב"ם שבשר בחלב שנאסר בהנאה טעון קבורה, ואם שרפוהו – גם אפרו אסור בהנאה מן התורה. וכן הובא בפתחי תשובה (סק"ב).

איסור הנאה בבשר וחלב שנאסרו מדרבנן

כתב המרדכי שאם הבשר בחלב נאסרו שלא בדרך בישול, אלא בדרך מליחה או כבישה, ואיסורם מדברי סופרים בלבד, אין בהן איסור הנאה אלא רק איסור אכילה. והוסיף שיש דוחים, ואוסרים גם בהנאה, אך מאחר שאין ראייה לאיסור, אין למחות ביד המקילין. וכן דעת הרמב"ם והחינוך וההגהות אשר"י והאיסור והיתר הארוך והאגור.

הרש"ל, וכן **הב"ח** בדעת **הרמב"ם** (ושלא כהבנת **המגיד משנה** ורש"ל בדעתו), סוברים שדבר האסור באכילה מדרבנן אסור גם בהנאה מדרבנן. אך כל הפוסקים (**טור**, **שו"ע**, **רמ"א**, **ט"ז** (סק"א), **ש"ך** (סק"ב)) הסכימו לדברי המרדכי ושאר הראשונים הנ"ל, שדבר שאסור באכילה רק מדרבנן - מותר בהנאה.

וכתב **מהרי"ו** שאסור לתת לפני בהמתו מים שהודחו בהן קערות של בשר עם מים שהודחו בהן קערות של חלב, משום דהוי בשר בחלב ואסור בהנאה. וביאר **הש"ך** (סק"ט) שהאיסור הוא רק כשהדיח את הקערות במים רותחים, שאם לא כן אין זה דרך בישול, ואין בו איסור תורה ואין בו איסור הנאה. ו**באיסור והיתר הארוך** כתב שאין להקפיד על כך, אלא שהמחמיר תבוא עליו הברכה¹. וכן דעת **הרמ"א** (סעיף ו).

צלייה ואפייה

הפרי חדש (סק"ב) כתב שצלייה היא בכלל 'בישול', ואסורה מן התורה, ואם כן אסורה גם בהנאה. וכן דעת **המנחת יעקב** (ה, ג) שאפייה וצלייה בכלל 'בישול'. וכן העלה **ניד אברהם**. אולם **הפרי תואר** (סק"ג) העלה להלכה שצלייה אינה בכלל 'בישול'. וכן כתבו **החוות דעת** (סק"א) ו**ר"ע איגר**.

טיגון

כתב **הפתחי תשובה** (סק"ג) **שהפרי חדש** (סק"ב) סובר שטיגון הוא בכלל 'בישול' האסור מן התורה, וממילא הוא אסור גם בהנאה. אולם **המנחת יעקב** (ה, ג) ו**מהר"ם שיף** צידדו להקל שטיגון אינו בכלל 'בישול' האסור מן התורה, ואינו אסור בהנאה. וכתב **הפרי מגדים** (בפתיחה) שבהפסד מרובה יש להקל.

עירווי צונן לתוך חם, ולהיפך

עוד כתב **הפרי חדש** (שם) שנתנית צונן לתוך חם, וכן עירווי מכלי ראשון, נחשבים 'בישול' האסור מן התורה. אולם **היד אברהם** סבר שעירווי מכלי ראשון אינו אסור מן התורה. ו**הפרי מגדים** כתב בשם **רש"ל** שנתנית חם לתוך חם בלא רוטב אינה דרך בישול, ומותרת בהנאה.

ובעניין חם לתוך צונן, שנאסר בכדי קליפה (לקמן סימן צא, סעיף ד) כתב **היד אברהם** שיש מהאחרונים שכתבו שהוא דרך בישול האסור מן התורה, אך האריך להוכיח שאינו כן, והביא מדברי **הר"ן והבית יוסף** שחם לתוך צונן אינו דרך בישול, והוא מותר בהנאה.

עישון ובישול בחמי טבריה

בירושלמי (נדרים פ"ו ה"א) הסתפקו האם יש איסור לעשן בשר בחלב, ולא פשטו את הספק. וכתב **המגיד משנה** שנראה להחמיר מכיון שזהו ספק דאורייתא.

הרמב"ם (הלי מאכ"א פ"ו ה"ו) כתב שהמבשל בחמי טבריה, וכן המעשן בשר בחלב - פטור, ואין לוקין על אכילתו משום בשר בחלב, והיינו משום שזהו ספק דאורייתא, ואין לוקין על ספק. ומה שהוסיף הרמב"ם בישול בחמי טבריה, הוא משום שבירושלמי שם נראה שבישול בחמי טבריה דינו כמעושן, וגם משום שבבבלי (שבת מ ע"ב) מבואר שאין חייבים על בישול בחמי טבריה.

¹ יתכן שהבין שמדובר כשהדיח במים צוננים, ולכן אין בזה איסור הנאה מעיקר הדין. וכן העירו **בהגהות הטור** שהאו"ה דיבר על צונן ששרה מעת לעת.

ולעניין איסור הנאה נחלקו האחרונים: **הפרי חדש** (סק"ב) כתב שמעושן אסור בהנאה ואילו המבושל בחמי טבריה מותר בהנאה, אך **הפרי תואר** השיגו והעלה שגם המבושל בחמי טבריה אסור בהנאה.

חצי כזית בשר וחצי כזית חלב

בגמרא (חולין קח ע"ב) נחלקו האמוראים בדין מי שבישל חצי כזית בשר בחצי כזית חלב:

חצי זית בשר וחצי זית חלב שבישלו זה עם זה – רב אמר: לוקה על אכילתו ואינו לוקה על בישולו... ולוי אמר: אף לוקה על בישולו.

ופסק **הרמב"ם** כדעת לוי, שבישול זה אסור מן התורה ולוקין עליו.

חצי שיעור

הפתחי תשובה (סק"ב) הביא **שהפרי מגדים** הסתפק אם בישול חצי שיעור אסור מן התורה, שאמנם באכילה אנו פוסקים שחצי שיעור אסור מן התורה, אך יש לדון ולהסתפק אם יש איסור תורה בבישול ובהנאה.

וגם **הצל"ח** הסתפק בזה לעניין הנאה, והעלה שלדעת **הרמב"ם** שלא לוקין על הנאה ודאי יש איסור הנאה מן התורה גם בחצי שיעור, אך לשאר הפוסקים הסוברים שלוקין על הנאה בוודאי אין לוקין אלא על כזית. **ובשו"ת ר"ע איגר** כתב ששיעור ההנאה האסור הוא רק בהנאת פרוטה.

בישול אחר בישול

כתב **בגליון מהרש"א** שאם הבשר והחלב התבשלו בנפרד, אסור אחר כך לבשלם ביחד, ואין אומרים בזה 'אין בישול אחר בישול'.

עוד הביא **הגליון מהרש"א** בשם **הפרי מגדים** שאם הבשר והחלב כבר התבשלו יחד ונעשה האיסור, נראה לכאורה שאין איסור תורה לבשלם שוב, ואומרים בזה 'אין בישול אחר בישול', אך **הפרי מגדים** סיים ב'צריך עיון' לדינא.

ובשלטי הגיבורים (על המרדכי) כתב בשם **רבנו ברוך** (הובא **בדרכי משה** (סק"א) **ובהגהות הרמ"א** סעיף ו) שאסור לבשל בשר בבית ישראל בקדירה של גוי (אפילו עבור הגוי), משום שהגויים מבשלים בקדירה לפעמים חלב ולפעמים בשר, ויש חשש שהישראל יבוא לחתות בגחלים, ויבוא לידי איסור בישול בשר בחלב הבלוע בקדירה. ולכן הצריך רבי ברוך שגם לשפחה הגויה שבבית ישראל יהיו קדירות נפרדות לבשר ולחלב. מכאן הוכיח **בגליון מהרש"א** שבשר בחלב שהתבשלו יחד, אסור לחזור ולבשלם, ודלא כהפרי מגדים הנ"ל.

וכתב **הש"ך** (סקי"ח) שלפי רבי ברוך והרמ"א אסור לבשל בקדירה זו אפילו דברים אחרים, שכן על ידי הבישול מתבשלים שוב הבשר והחלב הבלועים בקדירה ואוסרים את מה שמתבשל בתוכה. ומכל מקום כתבו **הרמ"א והש"ך** שאין בזה איסור מדינא אלא חומרא בעלמא והמיקל לא הפסיד, וצ"ע **הש"ך** שאין העולם נוהרים בזה.

הערוך השולחן (סעיף לא) כתב שהטעם שזו רק חומרא הוא משום שמעיקר הדין אין בישול אחר בישול בבשר בחלב שהתבשלו באיסור.

היז אברהם הוסיף טעם לכך שזו חומרא בלבד, מפני שסתם כלים של הגוי אינם בני יומן. וביאר שמשום כך התיירו חכמים (עבודה זרה יב ע"א) לשפות על כירה אחת קדרה של גוי וקדרה של ישראל, אף שהישראל מחתה בגחלים גם תחת הקדרה של הגוי. וסברה זו הובאה גם **ביז יהודה** (פיה"א סקי"ד), וכתב שלפי זה אם יש לתלות יותר שהכלי של הגוי בן יומו, יש להיזהר מצד הדין.

בישול אחר כבישה

כתב **בהגהות שערי דורא** (הובא **בחיזושי ר"ע איגר**) שחתיכת בשר שנכבשה בחלב – אסור לחזור ולבשלה, מפני שבתחילה נתבשלה באופן האסור רק מדרבנן וכעת מבשל באופן האסור מן התורה. וכן כתב **הפתחי תשובה** (סקי"ג) בשם **הנודע ביהודה**.

בישול באש חשמלית

הילקוט יוסף (סימן פז, סעיף כא) הביא מחלוקת הפוסקים בעניין אש חשמלית: בספר **פני מבין** הסתפק שמא החשמל דינו כחמה שמותר לבשל בה בשבת, ו**בשו"ת צפנת פענח** כתב שאין להגעיל כלים במים חמים שהוחמו בחשמל מפני שנחשבים כמים שהוחמו בחמה. אולם **בשו"ת בית יצחק** כתב שאש חשמלית דינה כאש לכל דבר, ואף שהבערה זו אינה מכלה שום עץ או שמן וכדומה, מכל מקום כיון שאנו רואים בעינינו שלהבת של אש, הרי זה בישול, הן לעניין שבת והן לעניין בשר בחלב.

וכתב **הילקוט יוסף** שכן אנו תופסים להלכה שבישול באש חשמלית הוא בישול גמור מן התורה, ובפרט לעניין בשר בחלב שזהו דרך בישול.

בישול במיקרוגל

בספר **בדי השולחן** (עמוד יז) הסתפק בעניין בישול בשר בחלב במיקרוגל, שאינו נעשה באמצעות גוף חימום ('גחלת של מתכת') אלא על ידי גלים אלקטרו-מגנטים, שמא יש לדמותו לבישול בחמי טבריה שאף שהבשר והחלב מתחממים ונותנים טעם זה בזה עדיין אנו בספק אם הוא בישול האסור מן התורה, או שיש לומר שבישול במיקרוגל גרוע אף מחמי טבריה משום שאין בו שום חמימות הבאה לבשר ולחלב מבחוץ.

ודעת **הילקוט יוסף** (סעיף כב) נוטה לומר שבישול במיקרוגל אסור רק מדרבנן, שאף שדרך בני אדם לבשל כך, מכל מקום אין עליו שם 'בישול' כלל מפני שאינו נעשה באמצעות אש או גוף חימום מתכתי. וכעין זה כתב **הרב פרופ' זאב לב** בקובץ תחומין (כרך ח) שבישול במיקרוגל שונה באופן מהותי מבישול בחמה או בקדרה שעל גבי האש, וגם תוצאות הבישול שונות באופן מהותי. וכעין זה כתב הרב נחום רבינוביץ' **בשו"ת שיח נחום** (יו"ד סימן מח).

גדרי הבשר האסור / סעיפים ג, ז

טז. הבשר האסור בבישול בחלב מן התורה הוא כל בשר בהמה טהורה.

יז. בשר בהמה טמאה – אסור באכילה (משום איסור אכילת בשר טמאה, ולא משום בשר בחלב), אך מותר בבישול ובהנאה.

יח. בשר נבלה, וכן חלב – אסורים מן התורה בבישול בחלב, ואסורים אף בהנאה. ויש מתירים בהנאה במקום הפסד.

יט. בשר חיה ועוף – מותר לבשל אותם בחלב. ולאחר שהתבשלו – מותרים בהנאה, אך אסורים באכילה מדברי סופרים.

כ. מדין תורה נאסר רק הבשר עצמו, אך העור, הגידים, והעצמות שאין בהן מוח – מותרים. אולם מדברי סופרים נאסרו באכילה, ויש אומרים שנאסרו גם בבישול, ולכל הדעות מותרים בהנאה. [נחלקו הפוסקים אם גם עצמות שאין בהן מוח נאסרו מדרבנן. ולגבי עורות מסוימים (שנאמר בהם "עורותיהם כבשרם") יש ספק אם אסורים בבישול ובאכילה ובהנאה מן התורה].

כא. דגים – אינם נחשבים 'בשר', ומצד הדין מותר לבשל ולאכול אותם עם חלב. אולם יש האוסרים זאת מחשש סכנה, ואחרים כתבו שאין נוהגים להיזהר בזה. גם לדעת המחמירים – מותר לאכול דגים שטוגנו בחמאה ואין בכך סכנה.

בשר טהורה בחלב טמאה, ולהיפך

שנינו במשנה (חולין ק"ג ע"א):

בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה – אסור לבשל ואסור בהנאה. בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טמאה, בשר בהמה טמאה בחלב בהמה טהורה – מותר לבשל ומותר בהנאה (רש"י: שאין בו איסור בשר בחלב, אלא שאסור באכילה משום איסור טמאה).

וכן פסק השו"ע שאיסור בישול בשר בחלב נוהג רק בבשר בהמה טהורה עם חלב בהמה טהורה.

והטור כתב:

ואינו נוהג אלא בטהורה, כגון בשר בהמה טהורה בחלב בהמה טהורה. אבל בשר טהורה בחלב בהמה טמאה או בשר טמאה בחלב טהורה, ובשר חיה ועוף אפילו בחלב טהורה, אינו אלא מדרבנן, ומותר בבישול ובהנאה.

והקשה הבית יוסף מדוע כתב הטור שבשר טהורה בחלב טמאה ולהיפך אסורים באכילה מדרבנן, והרי לא מצאנו בשום מקום שחכמים יאסרו זאת, וגם אין עניין שיאסרו זאת מאחר שבכל מקרה יש בזה איסור תורה משום בשר טמאה או חלב טמאה.

אולם הב"ח (סק"א) כתב שהטור הבין שאף על פי שבשר טמאה וחלב טמאה אסורים באכילה מן התורה בכל זאת אסרו זאת חכמים גם משום בשר בחלב, והנפקא מינה בזה היא לעניין חתיכה נעשית נבילה (להלן סימן צב), שלדעת רבינו אפרים (והטור, שסובר כמותו) אומרים חני"ן רק בבשר בחלב ולא בשאר איסורין, ואם היה בו רק איסור טמאה לא היו אומרים בו חני"ן, ולאחר שגזרו בו איסור בשר בחלב דרבנן אומרים בו חני"ן.²

והוסיף הב"ח שגם לדעת ר"ת החולק על רבינו אפרים יש נפקא מינה לעניין חתיכה הראויה להתכבד, שאינה בטלה ברוב רק כשהיא אסורה מחמת עצמה ולא כשהיא אסורה מחמת איסור הבלוע בה.³ ומדין תורה חתיכת בשר טהורה שבלעה חלב טמא אסורה רק מחמת בליעה, ואינה אוסרת משום חתיכה הראויה להתכבד. אך לאחר שגזרו חכמים שהיא אסורה משום בשר בחלב, נעשית גופו של איסור, ואוסרת משום חתיכה הראויה להתכבד.

² מכאן מוכח שהב"ח סובר שאומרים חני"ן באיסורי דרבנן. ועיין על כך להלן סימן צב, סעיף ג.
³ ראה מקורי הלכה, הלכות תערובות, סימן קא סעיף ב.

גם **הדרישה** (סק"ב) כתב שהנפקא מינה בזה היא לעניין חתיכה הנעשית נבילה. אך כתב שעדיין דברי הטור קשים, משום שלא מצינו בשום מקום שבשר או חלב טמאה אסורים מדרבנן משום בשר בחלב, ושאומרים בזה חתיכה נעשית נבילה.

אולם **הט"ז** (סק"ב) דחה הבנה זו, שכן עיקר טעמו של רבינו אפרים שמחמיר לומר חני"ג בבשר בחלב יותר מבשאר איסורין הוא משום שהבשר והחלב כל אחד מותר בפני עצמו ורק בשעת התערובת הם נאסרים ונעשים גוף אחד של איסור. ולא שייך לומר כן כאשר אחד המינים טמא, שהרי גם בלא עירובם יחד יש בו איסור תורה, והוא כשאר איסורין ולא נעשה נבילה. ואין לומר שגזרו כאן משום שאר בשר בחלב, שאם כן היה להם לגזור ולאסור אותו גם בבישול ובהנאה.

ומסיבה זו דחה **הט"ז** גם את הנפקא מינה שהביא הב"ח לעניין חתיכה הראויה להתכבד. שכן הסיבה שהטור והשו"ע החמירו (בסימן קא) בבשר בחלב להחשיבו כחתיכה האסורה מחמת עצמה, הוא משום שאומרים בה חני"ג, כיון שהיו שניהם מותרים ונעשו גוף חדש של איסור. אבל כשאחד מהם כבר היה אסור, כגון בשר או חלב טמאה, ואין אומרים בהם חני"ג, גם אין להם דין חתיכה הראויה להתכבד, והם כשאר חתיכות האסורות מחמת בליעת איסור.

הט"ז הוסיף גם הוא שאין מקום לומר שחכמים גזרו שיהיה איסור אכילת בשר בחלב כשאחד מהם טמא כיון שלא מצאנו כן בגמרא ובפוסקים. ולכן העלה שדברי **הטור** שיש איסור אכילה מדרבנן נאמרו רק לגבי בשר עוף, ולא לגבי בשר טמאה או חלב טמאה. ולא השווה ביניהם אלא לעניין זה ששניהם מותרים בבישול ובהנאה.

בנקודות הכסף השיב על קושיית הט"ז, שאף בבשר טמאה וחלב טהורה (ולהיפך) שייך לומר שנעשים חני"ג, משום שאף שהבשר היה אסור מן התורה עוד לפני התערובת, מכל מקום החלב היה היתר, ולאחר בישולו עם בשר הטמאה נעשה גוף חדש של איסור בשר בחלב, ונעשה נבילה. והוא הדין לעניין חתיכה הראויה להתכבד, כיון שהחלב נאסר משום בשר בחלב הוא נעשה גופו של איסור, ויש בו דין חתיכה הראויה להתכבד.

ומכל מקום גם **הש"ך** (סק"ג) הסכים שאין טעם שחכמים יגזרו איסור אכילה בבשר או חלב טמאה משום בשר בחלב, שאמנם בבשר עוף שייך לגזור, משום שאם היו אוכלים עוף בחלב היה חשש שיבואו לאכול גם בשר בהמה בחלב, אבל בשר טמאה וחלב וטמאה בכל מקרה אינם נאכלים, ואין שום חשש שמחמתם יבואו לאכול בשר טהורה בחלב טהורה. והעלה שכן עיקר להלכה, ובפרט שעצם דין חתיכה הראויה להתכבד הוא מדרבנן (מפני שמן התורה הוא בטל ברוב), ואין להחמיר בו בבשר או חלב טמאה.

בשר נבילה וחלב

כתב **הדגול מרבבה** (על פי הרמב"ם; הובא בפתחי תשובה סק"ו) שבשר נבילה וכן חלב, אסור מן התורה **לבשלם** בחלב ולוקים על בישולם, אולם אין בהם איסור אכילה מצד בשר בחלב אלא מצד איסור נבילה או חלב.

והוסיף **הדגול מרבבה** שנראה מדברי הרמב"ם **בפירוש המשנה** שגם איסור הנאה אין בהם, לפי שכל מקום שאינו נאסר באכילה מדין בשר בחלב, אין בו איסור הנאה. וסיים שהסומך על זה במקום הפסד, לא הפסיד. אולם **הפרי מגדים** (פתיחה להלי' בשר בחלב) הבין שיש בזה איסור הנאה מן התורה, וכן כתב **המעיל צדקה**.

והחתם סופר פסק שוודאי המורה להקל כדברי הדגול מרבבה אין מזחיחין אותו, אך הוא עצמו סובר להחמיר, וכן משמע בהרבה גדולי אחרונים.

בשר חיה ועוף

מובא במשנה (חולין קיג ע"א):

רבי עקיבא אומר: חיה ועוף – אינם מן התורה, שנאמר "לא תבשל גדי בחלב אמו" – שלוש פעמים (שמות כג, יט; שמות לד, כו; דברים יד, כא) – פרט לחיה, ולעוף, ולבהמה טמאה.
 רבי יוסי הגלילי אומר: נאמר (דברים יד, כא): "לא תאכלו כל נבלה", ונאמר: "לא תבשל גדי בחלב אמו" – את שאסור משום נבלה אסור לבשל בחלב, עוף שאסור משום נבלה יכול יהא אסור לבשל בחלב? – תלמוד לומר: "בחלב אמו" – יצא עוף שאין לו חלב אם.

ובגמרא (קטז ע"א):

מאי איכא בין רבי יוסי הגלילי לרבי עקיבא? איכא בינייהו חיה – רבי יוסי הגלילי סבר חיה דאורייתא, ורבי עקיבא סבר דרבנן. איבעית אימא: עוף איכא בינייהו – רבי עקיבא סבר חיה ועוף אינן מן התורה, הא מדרבנן אסירי, ורבי יוסי הגלילי סבר עוף אפילו מדרבנן נמי לא אסיר.

נמצא שלדעת רבי עקיבא בשר חיה ועוף בחלב אינם אסורים מן התורה, אך אסורים מדרבנן. ולדעת רבי יוסי הגלילי בשר חיה בחלב אסור מן התורה, ובשר עוף בחלב אינו אסור לא מן התורה ולא מדברי סופרים.

מדברי **התוס'** (קד ע"ב ד"ה עוף) משמע שסברו להלכה שעוף בחלב אסור מן התורה. וכן פסקו **רש"ל וב"ח**, ולמדו כן מדברי **הגהות שערי דורא**. אך שאר הראשונים (**רי"ף**, **רמב"ם**, **רא"ש**, **רשב"א**, **טור**) פסקו כרבי עקיבא שבשר חיה ועוף אינם אסורים מן התורה, אלא מדרבנן.

וכתב **הרמב"ם** שכל שאסרום חכמים הוא רק באכילה, אך לא בבישול ובהנאה. וכתב **המגיד משנה** שיש אסורים בשר עוף בחלב בהנאה אף על גב שהוא אסור רק מדרבנן. אך **הטור והשו"ע והש"ך** (סק"ד) פסקו כדעת הרמב"ם, וכפי שלמדנו לעיל שכל דבר שאיסורו מדרבנן מותר בהנאה.

עור, גידים ועצמות

בגמרא בחולין (קיד ע"א) אמרו:

העצמות, והגידים, והקרניים, והטלפיים, שבישולן בחלב – פטור.

הרמב"ם הוסיף שפטור גם על בישול עור בחלב (וכן פסק **השו"ע**), וכתב **המגיד משנה** שזאת משום שהרמב"ם הישווה את העור לעצמות וגידים. וכתב **הש"ך** (סקל"ו) שאף שפטור על בישול עצמות וגידים בחלב, מכל מקום יש בהם איסור דרבנן. ונחלקו הפוסקים האחרונים לגבי מה נאסרו מדרבנן: לדעת **הפרי תואר** (סקט"ו) **והפרי מגדים** (שפ"ד סקכ"ב) הם אסורים (מדרבנן) רק באכילה; ולדעת **החכמת אדם** (מ, ו) **והיז יהודה** (פיה"ק סקל"ה) הם אסורים מדרבנן גם בבישול. ולכל הדעות הם מותרים בהנאה.

וכתב **הפרי מגדים** (שפ"ד סקכ"ב; הובא **בפתחי תשובה** סקט"ו) שיש להסתפק לגבי אלו שנאמר בהם ש"עורותיהם כבשרם", כגון עור השליל ועור שתחת האליה ועור בית הבושת (**רמב"ם**, ה' מאכלות אסורות פ"ד הכ"א), שמא דינם כבשר גם לעניין בשר בחלב, והם אסורים מדאורייתא, ולפיכך אסורים גם בהנאה.

ולגבי עצמות הביא **הפתחי תשובה** (סקט"ו) מחלוקת אחרונים: **המנחת יעקב** כתב שאם נמצא עצם בתבשיל של חלב, יש לאסור את התבשיל (אם אין שישים כנגדו), שמא היה בתוכו מוח ונמס בתוך התבשיל, והרי זה ספק דאורייתא. **והבית לחם יהודה** התיר זאת משום שאין מחזיקים את הדבר לאיסור לומר שהיה בתוכו מוח. **והפרי מגדים** כתב לאסור, משום שגם עצמות שאין בהן מוח אסורות מדרבנן ואוסרות את התבשיל.

דגים בחלב

בתחילת פרק כל הבשר (חולין קג ע"ב) שנינו:

כל הבשר אסור לבשל בחלב, חוץ מבשר דגים וחגבים.

וכתבו **הרמב"ם**, **הרשב"א** ו**הר"ן** שכשם שמותר לבשל בחלב, כך מותר לאוכלם בחלב.

ובבית יוסף כתב שאין לאכול דגים בחלב, מפני הסכנה, כמבואר באו"ח (סימן קעג)⁴. וכן כתב **הלבוש**. ובפירוש **רבנו בחיי** על התורה (פרשת משפטים) כתב שיש סכנה גמורה לאכול דג עם גבינה. וכן כתב בספר **חינוך בית יהודה** שחקר אצל חכמי הרופאים ומצא שבדגים המבושלים עם חלב יש סכנת חולי, משום שהדגים מקררים מאד, וגם החלב רע ומזיק לגוף. אך ציין שמותר לאכול דגים המטוגנים עם חמאה, ואין בזה סכנה. וגם **הפרי מגדים** כתב בשם **כנסת הגדולה** שיש סכנה בדגים בחלב, אבל לא בחמאה ובשומן הנקלט מעל גבי החלב. וכתב **הפתחי תשובה** (סק"ט) שמשמע מדבריו, שאף בחלב אין להיזהר אלא לכתחילה, אך בדיעבד אין לאסור. ובשו"ת **אדני פז** אסר אף בדיעבד.

אולם **הדרכי משה** (סק"ד) כתב שמימינו לא ראה שזוהרים בזה, והעיר שגם מה שהובא באו"ח שלא לאכול מפני הסכנה, לא מדובר על דגים **בחלב** אלא על דגים עם **בשר**. וכן כתב **הט"ז** (סק"ג) שטעות סופר היא בדברי הבית יוסף. **והש"ך** (סק"ה) הביא ראיה מהגמרא שאין שום סכנה באכילת דגים עם חלב, והוסיף שכן דעת **הבאר שבע ושאר האחרונים**.

ולעניין מה שכתבו הפוסקים לעיל שיש בזה סכנה, כתב **החתם סופר** שנאמנים עלינו דברי **הרמב"ם**, גדול הרופאים, שאין בזה כל סכנה. **והפתחי תשובה** (סק"ט) כתב שנראה שבימינו שכל העולם מבשלים דגים עם חלב, יש להתיר אף לסוברים שיש בזה חשש סכנה, הואיל ודשו בה רבים.

ביצים שנמצאו בעוף / סעיף ה

כב. ביצה הנמצאת בתוך העוף: כל זמן שלא נגמרה הבשלתה – נחשבת 'בשר' ואסור לבשל ולאכול אותה עם חלב. נגמרה הבשלתה – יצאה מכלל 'בשר' ומותר לבשל ולאכול אותה עם חלב. לכתחילה יש להחשיב את הביצה כ'גמורה' רק לאחר שיש לה חלמון וחלבון וקליפה קשה. בדיעבד מותר גם אם הייתה לה רק קליפה רכה, ובלבד שתהא תלושה ולא מחוברת. כג. עוף חי שהטיל ביצה שקליפתה רכה, וידוע שאין זה מחמת חולי – נחשבת ביצה גמורה, ומותר לאוכלה עם חלב אפילו לכתחילה.

⁴ אף שבשו"ע יו"ד לא הזכיר איסור זה, ונקט בפשיטות שדגים בחלב אין בהם איסור כלל.

כד. אכל ביצה שאינה גמורה (כגון שיש לה רק חלמון, או כשהיא מעורה באשכול) – **יש אוסרים לאכול אחריה מאכלי חלב, ויש מתירים.**

כה. יש להיזהר שלא למלוח ביצה שאינה גמורה עם בשר בהמה או עוף (שמא אינה 'בשר' ואינה פולטת דם, ובולעת את דם הבשר או העוף).

ביצים גמורות

במסכת ביצה (ז ע"א) מובא:

השוחט את התרנגולת ומצא בה ביצים גמורות – מותרות לאוכלן בחלב. רבי יעקב אומר: אם היו מעורות (רש"י: מחוברות) בגידין – אסורות.

וכתב **הבית יוסף** שמשמע מדברי הפוסקים שהלכה כתנא קמא, שאף שהביצים מעורות בגידים הן מותרות בחלב, ואינן נחשבות כבשר התרנגולת. אולם **הש"ך** (סק"י) כתב שכמה ראשונים (**בה"ג**, **רי"ף**, **ר"ן**, **רבנו יהונתן**, **רשב"ם** ו**האגודה**) פסקו כדעת רבי יעקב, שביצים המעורות בגידין אסורות, וכתב שכן מוכח **בירושלמי**. וכתבו **ה"ר ורבנו ירוחם** שביצים שאינן גמורות נחשבות כבשר לכל דבר, ואין לאוכלן בלא מליחה.

ונחלקו הראשונים בהגדרת 'ביצים גמורות': **המרדכי** כתב בשם **רשב"ם** שהביצה נחשבת 'גמורה', רק כשתיגמר קליפתה ותתקשה. וכן כתבו **האגודה** ו**השערי דורא**. ו**הרשב"א** ו**ה"רן** כתבו שכל ביצה שיש לה חלמון וחלבון היא ביצה גמורה אף על פי שמעורה בגידין, ואם אין לה אלא חלמון היא נחשבת לבשר ואסור לאוכלה בחלב. ו**רש"י** הקל יותר, שכל שנגמר החלמון נחשב 'ביצה גמורה', וכן כתבו **הרא"ש** ו**רבנו ירוחם**. ו**האורחות חיים** כתב בשם **ה"ר יהונתן** שביצה גמורה היא ביצה שנעקרה מן האשכול. ו**באיסור והיתר הארוך** כתב שכל זמן שאינה ראויה להימכר בשוק, אינה נחשבת 'גמורה'.

וסיכם **הבית יוסף** שכיון שבשר עוף בחלב אסור רק מדרבנן, אין להחמיר ביותר (אך לא מבואר כיצד הכריע). ו**בשו"ע** פסק כדעת הרשב"א, שכל ביצה שיש לה חלבון וחלמון נחשבת גמורה, אפילו שמעורה בגידים, אבל אם אין לה אלא חלמון אסור לבשלה בחלב. אולם **הט"ז** (סק"ו) הביא דברי **הגהות שערי דורא** שנהגו הנשים איסור לכתחילה אפילו אם הקליפה החיצונה קשה לגמרי, אך בדיעבד כל זמן שנגמרה הקליפה, אפילו בקרום לבן, אין עליה דין בשר כלל.

גם **הש"ך** (סק"י) כתב שלכתחילה אין לאכול בחלב אפילו ביצים שנגמרו בחלמון וחלבון אלא שקליפתם עדיין רכה (כדעת הרשב"ם והמרדכי), אך בדיעבד אם התבשלו עם חלב, ולא היו מעורות בגידים, מותרות. ואם היו מעורות, אסורות אפילו בדיעבד. וכן ביצים שלא נגמרו בחלמון וחלבון, אסורות בדיעבד, אף שאינן מעורות. אולם בהפסד מרובה יש להקל כדעת רש"י, שכל שנגמר החלמון נחשב 'ביצה גמורה', אפילו כשהן מעורות. והוסיף **הש"ך** שמה שנהגו הנשים שלא לאכול בחלב אפילו ביצים שנגמרו לגמרי וקליפתן קשה, אינו אלא חומרא בעלמא, ובמקום שאין מנהג אין לחוש כלל.

אכילת חלב אחרי ביצה שאינה גמורה

כתב **הבית יוסף** שביצה שיש לה רק חלמון, אף על פי שאסור לבשל אותה בחלב, מכל מקום אם אכל אותה בפני עצמה, מותר לאכול אחריה גבינה או חלב. ו**הש"ך** (סק"י"ב) הוסיף שאפילו אם הן מעורות באשכול (היינו מחוברות בבשר השדרה) מותר לאכול אחריהן גבינה או חלב. וכן כתב **היד יהודה** (פיה"א סק"ח). אולם **הפרי חדש** (סק"י) ו**הפרי תואר** (סק"י"ג) כתבו שכל זמן שאינן ביצים גמורות אסור לאכול אחריהן חלב.

מליחת ביצה שאינה גמורה

כתב **הבית יוסף** שלעניין מליחה, שגם היא מדרבנן, יתכן שהמחמיר בא לידי קולא, שמא יבוא למלוח ביצים אלו עם עוף או בשר, ואם אינן צריכות מליחה אין בהן מה לפלוט, ונמצא שהן בולעות מהדם שפולטים העוף או הבשר. וכתב שמכל מקום העולם נוהגים שכל שאין להם חלבון מולחים אותו, ואפילו עם בשר.

אך **הט"ז** (סק"ו) כתב על פי דברי **רש"ל** שאין למלוח ביצה עם הבשר (אפילו אם יש כבר קליפה דקה). וכן כתב **הדרכי משה** (סק"ג) שטוב למלוח ביצה שאינה גמורה בפני עצמה, ולא עם שאר הבשר.

עוף שהטיל ביצה שאינה גמורה

כתב **הפתחי תשובה** (סקי"ב) בשם **שאלת יעב"ץ** שכל האמור הוא דווקא כששחט את האם ומצא בה ביצים, אבל אם הטילה את הביצים בחייה כדרכה, אפילו אם הקליפה רכה מותר לאוכלה לכתחילה בחלב.

והעיר **הבית יהודה** (הובא **בדרכי תשובה** ס"ק סג) שזהו דווקא כשידענו שלא הטילה מחמת חולי, אך אם הטילה מחמת חולי דינה כמי שהיכה אותה על זנבה (סימן פו, סעיף ד), והביצה נחשבת כבשר ואסור לאוכלה בחלב, ובסתם אנו חוששים שמא הטילה מחמת חולי.

גדר 'ביצה גמורה' לעניין אבר מן החי

הקשה **הרש"ל** כיצד אמרנו כאן שביצה גמורה אינה נחשבת בשר אף כשהיא מעורה בגידין, והלא בסימן פו (סעיף ד) למדנו שהמכה תרנגולת על זנבה והטילה ביצה, והיא עדיין מעורה בגידין, הביצה אסורה משום אבר מן החי, ומבואר שעדיין היא בכלל בשר. ותיירץ שביצה זו נחשבת בשר אך אין בה טעם בשר, ולכן לעניין אבר מן החי היא אסורה, אך לעניין בשר בחלב היא מותרת מפני שבישול בשר בחלב תלוי בנתינת טעם, וכשאין בה טעם בשר אינה נאסרת.

אולם כתב **רש"ל** שתירוץ זה דחוק, ולהלכה אנו נוקטים שכל זמן שהביצה מעורה בגידין היא נחשבת בשר לכל דבר ועניין, ולכן היא נאסרת אף לעניין בשר בחלב. וכן פסק **הט"ז** (סק"ו), אך כתב שיש להחמיר בזה רק לכתחילה, וכדלעיל.

בנקודות הכסף תמה מאוד על דברי **רש"ל**, שלכאורה הם נגד גמרא ערוכה האומרת שלדעת חכמים ביצים גמורות מותרות בחלב אף שהן מעורות בגידין, וכן פסקו ראשונים רבים, כנ"ל. **ובש"ך** (סק"ט) כתב לבאר שאכן אין להגדיר את הביצים הגמורות כבשר, אף שהן מעורות בגידין, אלא שלעניין אבר מן החי הן אסורות. ואף לגבי החלב עצמו (שבוודאי אינו 'בשר') היינו צריכים לימוד מיוחד לחדש שהוא מותר מדין אבר מן החי, וביצים שאינן מעורות בגידין גם כן התחדש שאין בהן דין אבר מן החי (ממה שאמרה התורה לעניין שילוח הקן, שמותר לקחת את הביצים, ומשמע שהן מותרות באכילה). ולא חידשה התורה להתיר ביצים אלא כשאין מחוברות כלל, בדומה לחלב שאינו מחובר, אבל כל זמן שהן מחוברות בגידין הן אסורות מדין אבר מן החי, אף שאינן בכלל 'בשר'. ומשום כך לאחר השחיטה, שכבר בטל מהן גדר 'מן החי', מותר לבשלן עם חלב.

כו. החלב האסור בבישול מן התורה הוא חלב בהמה טהורה. אבל חלב בהמה טמאה – מותר לבשלו עם בשר.

כז. לא אסרה התורה בישול בשר בחלב, אלא בחלב שיצא מן הבהמה בחייה, אפילו אם היא טריפה ועומדת למיתה. אבל חלב היוצא מן הבהמה לאחר מותה, בין אם נשחטה ובין אם מתה מעצמה – אסור רק מדברי סופרים. חלב היוצא מן הבהמה אחר השחיטה, בעודה מפרכסת – ספק אם הוא אסור מן התורה או מדברי סופרים.

כח. חלב בן פקועה – יש אומרים שדינו כחלב שחטה (ואסור מדרבנן), ויש אומרים שדינו כחלב גמור (ואסור מן התורה).

כט. נסיוני חלב (שאריות החלב המתמצה מקיפאון הגבינה) – נחשבים חלב גמור, ואסור מן התורה לבשלם עם בשר.

ל. מי חלב (המים שנשארו אחר שהוציאו מן החלב את כל האוכל באמצעות בישול וכדומה) – אינם נחשבים לחלב גמור, ואסורים רק מדברי סופרים.

לא. חלב האסור מדברי סופרים אוסר את הבשר שהתבשל עמו, כדין חלב גמור.

חלב מתה

למדנו בגמרא (חולין קיג ע"ב):

אמר שמואל: ... "בְּחֵלֶב אֱמוֹ" – ולא בחלב שחטה.

על פי זה כתבו הרמב"ם והשו"ע שהמבשל בשר ב'חלב מתה' – פטור, ואינו לוקה. וביאר הש"ך (סקי"ד) שמדובר בחלב שיצא מהבהמה לאחר מיתתה, בין אם מתה מעצמה ובין אם נשחטה.

וכתב הפרי מגדים (שפי"ד סקט"ז; על פי איסור והיתר הארוך לא, יד) שאם החלב יצא ממנה בחייה, אף שהיא ודאי טריפה ועומדת למיתה, החלב אסור מן התורה. והיז יהודה (פיה"ק סקכ"ג) הסתפק בחלב שיצא אחר השחיטה בעודה מפרכסת, שכיון שנקטו דווקא "מתה" יש לומר שבאופן זה היא עדיין אסורה מן התורה. ונשאר ביצריך עיון.

וכתב הרמ"א בשם איסור והיתר הארוך (כלל לא) שחלב מתה (האסור רק מדרבנן) אוסר את המאכל כמו חלב ממש, ולכתחילה יש לאוסרו אפילו בבישול.

חלב בן פקועה

כתב הפתחי תשובה (סקי"ד) שר"ע איגר הסתפק לגבי המבשל בשר בחלב בן פקועה, האם אנו אומרים שכיון שאינו טעון שחיטה הרי הוא כחלב שחטה (ואין בו איסור תורה), או שמא כיון שהבהמה ראויה ללדת היא בכלל "בְּחֵלֶב אֱמוֹ" ואסורה מן התורה. והביא ראיה להתיר, וכן כתב בשער המלך. אולם הנודע ביהודה והחתם סופר כתבו שיש בו איסור תורה, ודחו את ראיות המתירים.

נסיוני חלב ומי חלב

אמרו בגמרא (חולין קיד ע"א):

המבשל במי חלב – פטור.

וכן פסק הרמב"ם.

התוס' כתבו שאף שאינו לוקה, מכל מקום אסור מדרבנן, שהרי הכותח עשוי מנסיובי חלב ובכל זאת אסור לאכול אותו עם בשר. וכיוצא בזה כתב **האיסור והיתר הארוך** שאם נפלו מי חלב על בשר או בקדירה של בשר, הם אוסרים את התערובת כדין שאר חלב. וכן פסק הרמ"א.

אולם **הרא"ש** כתב שנסיובי חלב שמהם מכינים כותח אינם 'מי חלב', והם אסורים מן התורה כשאר חלב, ו'מי חלב' שפטור עליהם היינו לאחר שהוציאו מן החלב את כל האוכל (כגון כשעשו גבינה ובישלו את החלב והאוכל צף למעלה), ולא נשאר בו אלא מים בלבד.

וכתב **הבית יוסף** שאפשר שגם לדעת הרא"ש יש איסור דרבנן במי חלב, שהרי הגמרא נקטה לשון "פטור", ולא לשון "מותר". וכן נראה שהכריע **בשו"ע**, שכתב שהמבשל במי חלב "פטור, ואין לוקין על אכילתו", ומשמע שעל כל פנים יש בו איסור דרבנן.

חלב האסור משום מראית העין / סעיפים ג-ד, ו

- לב. אין לבשל בשר בהמה (האסור מן התורה) בחלב אישה או בחלב שקדים, מפני מראית העין, אלא אם כן עושה היכר (כגון שמניח עמו שקדים). ואם אין לו שקדים – אין לאסור משום כך.
- לג. חלב אישה או חלב שקדים שנפל לתוך התבשיל – בטל אף שאין שישים כנגדו.
- לד. ראוי להחמיר שלא לבשל גם בשר עוף (האסור מדברי סופרים) בחלב אישה או בחלב שקדים.
- לה. ראוי שלא לבשל בשר טמאה בחלב טהורה, או בשר טהורה בחלב טמאה, משום מראית העין.
- לו. במקום צורך גדול, כגון לצורך רפואה – מותר לבשל את כל הנ"ל.
- לז. חלב זכר של בהמה – אסור לבשלו עם בשר מדברי סופרים.
- לח. חלב זכר של אדם – אינו נחשב חלב כלל, ואפילו אם נפל על בשר אינו אוסר. ויש אוסרים לבשלו לכתחילה עם בשר, משום מראית העין.

חלב שקדים

במסכת כריתות (כא ע"ב) מבואר שאף על פי שדם דגים אינו אסור, מכל מקום אם קיבצו בכלי חוששים לו משום מראית העין, ואין להתירו אלא כשניכר שהוא דם דגים, וכגון שיש בו קשקשים. וכן נפסק **בשו"ע** (סימן סו, סעיף ט).

וכתב **רש"ל** (הובא בדרכי משה [סימן סו, אות ט]), שמכאן יש ללמוד שאין לאכול בשר עוף בחלב שעושים משקדים משום מראית העין, אלא אם כן הניחו בתוכו שקדים.

אך **הדרכי משה** כתב שיש לחלק בין דם שיש בו איסור כרת ולכן יש לחשוש בו למראית העין, ובין בשר עוף בחלב שאינו אסור אלא מדרבנן. וכתב שכן המנהג פשוט להתיר. וכן פסק **הרמ"א** בהגהותיו (כאן) שנהגו לעשות חלב משקדים ולהניח בו בשר עוף, ולא חששו למראית העין, הואיל ועוף בחלב אינו אלא מדרבנן. והוסיף שבבשר בהמה האסור מן התורה אין להתיר אלא אם מניח בחלב גם שקדים.

וכתב **הש"ך** (סק"ו) שלדעת הרמ"א אפילו בבשר בהמה, אין לאסור אלא בשעה שמבשלו עם חלב השקדים, שאז יש בו מראית העין של איסור דאורייתא, אך אם מניחו בחלב בדרך כבישה או מליחה וכיוצא בזה מדברים שלא נאסרו מן התורה, שוב לא שייך בו חשש מראית העין.

ודעת רש"ל הנ"ל לאסור אף בבשר עוף בחלב (אלא אם מניח בו שקדים) היא שגם באיסורי דרבנן יש לחשוש למראית העין, וכתב שדבר זה מוסכם על כל הפוסקים. וכן פסקו **הבאר שבע**, הש"ך (סק"ח), והפרי תואר (סק"ה). והש"ך הביא הוכחות מן הגמרא שחוששים למראית העין גם באיסורי דרבנן.

בנחלת צבי ביאר שבוודאי גם הרמ"א מודה שחוששים למראית העין גם באיסורי דרבנן, אלא שזהו דווקא במראית העין גמורה הנעשית בפני הרואים, מה שאין כן כאן שהוא מבשל בתוך ביתו, שאין לאסור אלא מפני ש"כל מה שאסרו חכמים מפני מראית העין אפילו בחדרי חדרים אסור", ועל זה כתב הרמ"א שאינו אלא באיסורי דאורייתא, אבל באיסורי דרבנן אין חוששים בחדרי חדרים. וממילא נדחו הוכחות הש"ך מן הגמרא, שכל המקומות שאסרו מפני מראית העין מדובר על מעשים הנעשים בפרהסיה. והוסיף **הנחלת צבי** שאפילו כשהוא עושה בפני בני ביתו נחשב הדבר כבחדרי חדרים, מפני שבני ביתו יודעים את הדבר על בוריו.

וכן כתב **בפתחי תשובה** (סק"י; הפת"ש הוא בעל **הנחלת צבי**) שאין צורך לעשות היכר בבשר עוף בחלב שקדים אלא כשמניחו בפני הרואים, כמו בסעודות גדולות, משום שיש מראית עין גמורה, אבל בביתו מותר להניחו גם בלא היכר.

גם **הט"ז** (סק"ד) כתב שלכתחילה יש לעשות היכר ולהניח שקדים גם בבשר עוף בחלב, שכל מה שאפשר לתקן מתקנים, ועוד שלא גרע מחלב אישה האסור מדרבנן ובכל זאת חששו בו למראית העין. אך הוסיף הט"ז שבדיעבד, כשאין לו שקדים, אין לאסור את האכילה משום כך. והוסיף שמלשון **הרמ"א** נראה שאף בבשר בהמה אין זו אלא חובה לכתחילה, אך בדיעבד אין זה מעכב את האכילה.

בשר בחלב אישה

כתב **הרשב"א** בתשובה שמסתבר לאסור בישול בשר בחלב אישה מפני מראית העין, אלא שאם נפל מחלב זה לתוך התבשיל הוא בטל, ואין צריך בזה שיעור שישים. וכן פסק **השו"ע**.

הדרכי משה (סק"ב) הסתפק בדבר, שהרי מותר לבשל בשר אפילו בחלב בהמה טמאה או בשר עוף בחלב בהמה טמאה, משום שהם אסורים רק מדרבנן ולא גזרו בהם אלא איסור אכילה ולא איסור בישול, ואם כן קל וחומר שיש להתיר בישול בשר בחלב אישה ואין לגזור משום מראית עין. ובהגהות לשו"ע כתב **הרמ"א** שאם אסרנו לבשל בשר בחלב אישה, כל שכן שיש לאסור לבשל בשר בחלב טמאה, או בשר טמא בחלב טמאה.

אולם **הט"ז** (סק"ה) כתב שמדברי הרשב"א מוכח שאין איסור כלל בחלב טמאה, ולא גזרו בזה משום מראית העין. וביאר שכל שאסרו משום מראית העין הוא כאשר שני המינים מותרים בפני עצמם (כגון בשר טהור בחלב שקדים או בחלב אישה), שבזה דומה הדבר לבשר טהור בחלב טהור ויש חשש מראית העין. אך כאשר החלב טמא או הבשר טמא, הואיל ואחד מהם אסור בפני עצמו, אין זה דומה לבשר בחלב ולא חששו משום מראית העין⁵. ועל כל פנים גם הט"ז לא התיר למעשה, וכתב שאין לזוז מפסק הרמ"א, ואין לבשל לכתחילה

⁵ סברה זו אינה מובנת לי, משום שהרואה את החלב או הבשר אינו מזהה אם הם מין המותר בפני עצמו או לא, ולכאורה צודק הרמ"א שיש לחשוש בשניהם למראית העין. אולם על פי דברי הש"ך להלן, שבשר טמא או חלב טמא ניכרים לעין, אין כאן קושיה. ואפשר שהט"ז הבין שחשש מראית העין אינו מפני האחרים הרואים, אלא מפני חשש מכשול של האדם עצמו, ולכן אין הדבר תלוי רק במראה החיצוני אלא ב'מראה' מהותי, העלול להביא את האדם לידי מכשול. אלא שבהמשך דבריו כתב הט"ז בפירוש שהחשש הוא מפני הרואים ('דהרואה לא ידע לחלק בין בשר עוף לשל בהמה'). וצריך עיון.

בשר טמא בחלב טהור או להיפך. אמנם גם הרמ"א כתב שאיסור זה הוא רק לכתחילה, וביאר הט"ז שבמקום צורך, כגון לרפואה, מותר, אף שאינו במקום סכנה.

הש"ך (סק"ז) כתב שבוודאי אין איסור לבשל בשר בחלב טמאה או בשר טמא בחלב טהורה, משום שהרואה יכול לחשוב שמבשל לצורך רפואה. ועוד, שהרי ניכר לעין אם הוא בשר טמא או טהור, וגם חלב טמא ניכר, כמבואר בגמרא בעבודה זרה (לה ע"ב), שחלב טהור הוא חיוור וחלב טמא הוא ירוק. ומה שכתב הרמ"א שאסור לבשל, רצונו לומר שאסור לאכול. והוסיף שגם מה שכתב השו"ע שאסור לבשל בשר בחלב אישה, היינו לאכול⁶.

עוף בחלב אישה

לעניין בישול עוף בחלב אישה: הרמ"א כתב שבוזה אין לחשוש למראית העין, הואיל ועוף בחלב אסור רק מדרבנן. וגם הלבוש כתב להתיר, משום שניכר הדבר שזהו בשר עוף ולא בשר בהמה.

אולם הט"ז (סק"ה) סבר שיש לאסור גם בשר עוף, משום שלא תמיד הרואה יודע לחלק בין בשר עוף לבשר בהמה. ועוד, שיש לחשוש שמא הרואה יסבור שבשר עוף בחלב מותר, כדעת רבי יוסי הגלילי. וגם הש"ך (סק"ח) כתב לאסור, כשם שהחמיר לעיל בעניין בשר עוף בחלב שקדים. וכן כתב הפרי מגדים (ספ"ד סק"ח) שיש לאסור בשר עוף בחלב אישה, שכן גם בתרי דרבנן שייך חשש מראית העין.

חלב זכר

בגמרא (קיג ע"ב) דרשו:

"בְּחֵלֶב אֱמוֹ" – ולא בחלב זכר.

על פי זה כתבו הרמב"ם והשו"ע שהמבשל בשר בחלב זכר פטור, ואינו לוקה על אכילתו משום בשר בחלב. ומשמע מדבריהם שחלב זכר אסור על כל פנים מדרבנן, שהרי לא כתבו שהוא מותר אלא "פטור".

אולם באיסור והיתר הארוך (לא, יב-יג) כתב שחלב זכר לא נקרא 'חלב' כלל, ואינו אסור אפילו מדרבנן, ולכן אם נפל חלב זכר על בשר או בקדירה של בשר, אינו אוסר. וכן פסק הרמ"א.

וכתב הש"ך (סקט"ז) שאין כאן מחלוקת, שהרמב"ם והשו"ע דיברו על חלב זכר של בהמה, ובוזה כתבו שיש איסור דרבנן, ואילו האו"ה והרמ"א דיברו על חלב זכר של אדם, ובוזה אין איסור כלל⁷.

מדברי הרמ"א משמע שמותר לכתחילה לבשר בשר בחלב זכר (של אדם), אולם היד יהודה (פיה"ק סקכ"ו) כתב לאסור משום מראית עין.

⁶ ויש להעיר שלכאורה זהו דוחק גדול בלשון הפוסקים, ובדברי הרשב"א והשו"ע מפורש שדיברו על בישול, וכמו שכתבו בהמשך שאם נפל לתוך התבשיל אינו אוסר בשישים.

⁷ המעיין בדברי האיסור והיתר הארוך יראה שדחוק לומר שדיבר על חלב זכר של אדם, ומשמעות דבריו היא שדיבר על חלב זכר של בהמה. וכן העיר בזר זהב שם. והביא הזר זהב שהרשב"א (בתורת הבית) כתב בפירוש שחלב זכר של בהמה מותר לגמרי ואינו אסור אפילו מדרבנן, וככל הנראה האו"ה והרמ"א סברו כמותו.

חלב הכנוס בקיבה / סעיפים ט-י

לט. חלב הכנוס בקיבת הבהמה – יש אומרים שאינו נחשב חלב אלא פֶּרֶשׁ, ומותר לבשלו עם בשר. יש אומרים שהוא נחשב חלב, ואסור לבשלו עם בשר. ויש האוסרים בחלב צלול, ומתירים בחלב קרוש. למעשה, ראוי להחמיר לכתחילה בין בחלב צלול ובין בחלב קרוש.

מ. חלב הכנוס בקיבה, אפילו כשהוא קרוש – אין למלוח אותו עם הקיבה עצמה, וכן אין להעמידו בה יום שלם מעת לעת (משום שמליח כרותח וכבוש כמבושל, ונמצא מבשל בשר בחלב; ואף לסוברים שהוא פרש, יש בו טעם בשר, וכשמעמידו בגבינה מבשל בשר בחלב). ואם מלח או כבש – אין להעמיד בו גבינות אחרות.

מא. עבר והעמיד בו: אם החלב היה צלול – הוא אוסר את כל הגבינות שהועמדו על ידו, עד שיהא שישים כנגדו. ואם החלב היה קרוש – יש להקל בדיעבד. ואם היה צלול ונעשה קרוש – יש להקל במקום הפסד מרובה.

מב. לכתחילה אין להניח חלב בקיבה עד שיצטנן (משום שהחלב חמוץ, ופולט ובוולע מהבשר). אך בדיעבד אין לאסור את החלב אלא אם נמלח או נכבש (שהה מעת לעת) בקיבה.

מג. עור קיבה שהתייבש עד שלא נשארה בו לחלוחית בשר כלל – לכתחילה אין להעמיד בו חלב, אך בדיעבד אינו אסור. ואם יש שישים כנגדו – מותר להעמיד בו לכתחילה.

מד. בשר שהתייבש עד שאין בו כלל לחלוחית – יש אומרים שעדיין נחשב 'בשר', ואסור לבשלו עם חלב. ויש אומרים שבטל ממנו שם בשר, ומותר לבשלו עם חלב.

חלב הכנוס בקבה

שנינו במשנה (חולין קטז ע"א):

קבת גוי (רש"י: קבה – זהו חלב קרוש שבתוך הקבה) ושל נבלה – הרי זו אסורה.
המעמיד (חלב) בעור של קבה (דהוא בשר) כשרה – אם יש בנותן טעם, הרי זו אסורה.

ובגמרא (קטז ע"ב) מובא:

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מעמידין בקבת נבלות, ואין מעמידין בקבת שחיטת גוי... כי אתא רב שמואל בר רב יצחק אמר רבי יוחנן: מעמידין בין בקבת נבלה בין בקבת שחיטת גוי... והלכתא: אין מעמידין בעור קבת נבלה, אבל מעמידין בקבת נבלה ובקבת שחיטת גוי [ובקבת כשרה שינקה מן הטרפה, וכל שכן בקבת טרפה שינקה מן הכשרה. מאי טעמא? חלב המכונס בה - פירשא בעלמא הוא].

לפי גירסה זו, מסקנת הגמרא היא שהחלב הכנוס בקבה אינו נחשב חלב, אלא הוא פירשא בעלמא, ומותר לבשלו עם בשר.

לעומת זאת, מובא בגמרא (קטז ע"ב):

כחל (עטיין) שבישלו בחלבו – מותר, קבה (רש"י: של טלה או של עגל, שיונקים החלב לתוך קבתן) שבישלה בחלבה – אסור. ומה הפרש בין זה לזה? – זה (קבה) כנוס במעיו (משיצא החלב מדדי הבהמה נעשה חלב גמור, ועתה הוא כנוס במעי הבהמה), וזה (כחל) אין כנוס במעיו (שמעולם לא יצא ונעשה חלב, אלא הרי הוא מובלע בבשר).

כאן מבואר שהחלב הכנוס בקבה הוא חלב גמור, ואסור לבשלו עם בשר.

וכתב **הרי"ף** שאין הלכה כסוגיית הכחל, אלא כמסקנה לעיל, שחלב הכנוס בקבה נחשב לפירשא בעלמא. וכן פסק **הרמב"ם**.

אולם **רש"י** ו**ר"ן** אינם גורסים לעיל את המוסגר בסוגריים, ולדעתם כשרה שינקה מן הטרפה – קיבתה אסורה, משום שחלב הכנוס בקיבה הוא חלב גמור. ו**ר"ת** קיים את גירסת הגמרא דלעיל, אך כתב לחלק בין חלב צלול לחלב קרוש, שאם החלב צלול עדיין שם חלב עליו (ועל זה אמרה הגמרא שקבה שבישלה בחלבה אסורה), ואם החלב קרוש הוא יצא מתורת חלב, ונחשב פירשא בעלמא.

בחיזושי הרשב"א כתב שנראים דברי ר"ת, אך **בתורת הבית** הביא את דברי הגאונים שמתירים חלב שבקבה אפילו כשהוא צלול, ונראה שמסכים לדבריהם.

הרא"ש דחה דברי הרי"ף, ואחר כך הביא פירוש רש"י ופירוש ר"ת. והבין **הטור** שהרא"ש סבר כר"ת. אך **הבית יוסף** הבין שהרא"ש סבר כרש"י (והעיר **הדרכי משה** (ס"ק ה*) שלכאורה הבית יוסף סותר עצמו, שכן בסימן פא כתב שהרא"ש סובר כר"ת).

וסיים **הבית יוסף** שכיון שהרי"ף והרמב"ם מסכימים לדעה אחת, הלכה כמותם, שבין קרוש ובין צלול – פירשא בעלמא הוא. וכתב שכן המנהג. וכן פסק **בשו"ע**:
חלב הנמצא בקיבה - אינו חלב, ומותר לבשל בו בשר אפילו בצלול שבה, ויש מי שאוסר.

אולם **הדרכי משה** (סימן פא, אות ז) כתב שבמקום שאין מנהג, אין להקל נגד המחמירים שהם מרובים, ושאינן דעת הרי"ף מכרעת נגד דברי התוס'. ו**בהגהותיו לשו"ע** כתב שהמנהג להחמיר. אולם העירו **הט"ז** (סק"ז) ו**הש"ך** (סקכ"ה) שכל שהחמיר הרמ"א הוא רק בצלול, אך בקרוש מודה הרמ"א להתיר אפילו לכתחילה, כמבואר בספרו **תורת חטאת** (סה, ח; עט, ב).

האיסור והיתר הארוך (מו, א) ו**רש"ל** כתבו שיש להחמיר כדעת רש"י אפילו בקרוש (והוסיפו שאולי יש מקום להתיר קרוש גמור שאין בו אפילו לחלוחית חלב). וכן כתב **היד יהודה** (פיה"ק סק"מ) שלדינא יש לאסור אפילו בישול בקרוש, ואפילו בדיעבד אין להתיר אלא בהפסד מרובה. ו**הש"ך** (סקכ"ה) כתב שיש לאסור קרוש לכתחילה, מפני מראית העין.

מליחת חלב העומד בקיבה

כתב **רש"י** שכיון שהחלב העומד בקבה נחשב לחלב גמור (לשיטתו), הרי שאם מלח את הקיבה כשהחלב עודנו בתוכה, הוא נאסר משום בשר בחלב, שהרי 'מליח כרותח'. ואם התערב חלב זה בחלב אחר או בגבינה, הוא אוסר את הכל, ואין זה נחשב לני"ט בר ני"ט (שהחלב שבקבה קיבל טעם הקבה, וכעת הוא נותן טעם בחלב האחר), שמאחר שיש בחלב טעם בשר נעשה הכל חתיכת איסור, וכשמתערב עם חלב אחר הוא אוסר הכל. והוסיף **הטור** שהוא הדין אם עמד החלב בקבה יום אחד, שנאסר משום ש'כבוש כמבושלי'.

מדברי **הטור** ו**רבנו שמשון ב"ר אברהם** נראה שכל זה הוא לשיטת רש"י, אבל לשיטת הרי"ף והרמב"ם יהיה מותר להעמיד גבינה בחלב שנמלח עם הקיבה, הואיל והוא לא נחשב כלל לחלב אלא לפרש בעלמא, ואין בו כוח להוליך את טעם העור הבלוע בו לחלב הגמור (כשם שדגים שקיבלו טעם בשר מותרים להתבשל עם חלב, מפני שאין בהם כוח להוליך את טעם הבשר הבלוע בהם אל החלב). וכן יהיה מותר לשיטת ר"ת בחלב קרוש.

אולם **רבנו ירוחם** כתב שגם לשיטתם יהיה אסור להעמיד גבינה בחלב זה, שאף על פי שהחלב הוא פרש בעלמא, מכל מקום יש בו טעם בשר, וכשמעמיד בו גבינה הרי זה בשר בחלב. וכן נראה ממה שכתב **המרדכי** בשם **הראב"ה והתרומה**.

וכתב **הבית יוסף** שגם לשיטתו שפוסקים כהרי"ף והרמב"ם, יש להחמיר שלא להעמיד בחלב שנמלח בקיבה, או שעמד יום אחד, משום שיש בו טעם בשר. אולם אם כבר העמיד, בדיעבד נראה שיש לסמוך על דברי המתירים.

והדרכי משה (סק"ח; וכן פסק בהגהות) כתב שלשיטתו שיש להחמיר כר"ת, הרי שאם היה חלב צלול והעמיד בו גבינות, נאסר אף בדיעבד בנותן טעם. אולם כתב שאם יש שישים כדי לבטל מותר, כדעת ר"ת, ולא כדעת המרדכי בשם רבנו שמשון ב"ר אברהם הסוברים שאינו בטל בשישים משום שהוא 'מעמיד'. וכן פסקו **האיסור והיתר הארוך** (מו, ד) **והגהות שערי דורא** שבדיעבד בטל בשישים.

עוד כתב **הרמ"א** שאם מתחילה היה החלב צלול ואחר כך נקרש, יש לו דין צלול. וציין שיש מקילים בזה, ובמקום הפסד ניתן להקל כמותם. וביאר **הש"ך** (סקל"ב) שזהו משום שאיסור בשר בחלב בדרך מליחה וכבישה הוא רק איסור דרבנן, ולכן יש להקל בהפסד מרובה. **ובידי יהודה** (פיה"ק סקמ"ז) ציין שאין להקל אלא אם נקרש באופן שיצא לגמרי מתורת מאכל אדם.

ולעניין כשרה שינקה מן הטריפה: **הפרי חדש** (סקכ"ב) העלה שיש לאסור בין בצלול ובין בקרוש, אך **הש"ך** (סקל"ב) **והפרי תואר** פסקו שיש להקל בקרוש או בצלול שנעשה קרוש, במקום הפסד מרובה.

השהיית החלב בקיבה

כתבו כמה ראשונים (**אור זרוע**, **הגהות אשר"י**, **איסור והיתר הארוך**) בשם **רבנו שמחה** שגם אם החלב לא הועמד בקיבה שמלחו בה, אלא סתם השתהה בקיבה עד לאחר שהצטנן בתוכה, אף על פי כן אסור משום בשר בחלב, לפי שהחלב חמוץ וחריף, ויש לחוש שיפליט ויבלע.

אולם **הרמ"א** (בדרכי משה ובהגהות) כתב שבדיעבד יש לסמוך על הפוסקים שלא אסרו אלא על ידי מליחה (או כבישה מעת לעת. **פרי מגדים**).

מליחת הקיבה עם בשר

כתב **האיסור והיתר הארוך** בשם **מהר"י טרושיין** שאחר שהוציאו את החלב מן הקיבה, מותר למלוח את הקיבה עם בשר, ואין לקיבה דין של כחל, אלא של שאר בשר שהודח מחלבו.

עור קיבה שהתייבש

כתב **בשיבולי הלקט** שאם ייבשו את עור הקיבה עד שאין בו שום לחלוחית בשר ונעשה כעץ, מותר למלא בו חלב, שהרי הוא כעץ בעלמא. וכן פסק **הרמ"א**.

אולם **הש"ך** (סקל"ג) כתב שלכתחילה אין לעשות כן, וביאר **הנודע ביהודה** (סימן כו) שהטעם לכך הוא משום שיש לחשוש לדעת הפוסקים שגם אחר שנתייבש יש לו דין בשר לעניין בשר בחלב. **והחכמת אדם** (מ, ט) כתב שלכתחילה אין להעמיד בעור קיבה שהתייבש כעץ, ובדיעבד אם אירע שהעמידו בו יש להתיר. **והיז אפרים** כתב בשם **כנסת הגדולה** שהעם נוהרים שלא לאכול גבינה שהושמה בתוך עור אף על פי שהוא יבש.

הפתחי תשובה (סקי"ט) כתב בשם ר"ע איגר שאם יש שישים כנגד העור היבש, מותר להעמיד בו לכתחילה. ובשם **החתם סופר** כתב שאין להתיר בסתם עור יבש, משום שקשה לדעת בוודאות אם הגיע לשיעור יבשות כעץ בעלמא, וכל שכן שאין להתיר כשחזר וריככו.⁸

וכתב **הפרי מגדים** (שפ"ד סקל"ג) שבבישול או שרייה מעת לעת יש לאסור לגמרי, הואיל והבשר מתרכך ונותן טעם, וכל שהתירו הוא רק לעניין מליחה. אולם **התפארת צבי** (הובא ב**פתחי תשובה** סק"כ) כתב שגם על ידי שרייה מעת לעת מותר.

בשר יבש כעץ

כתב **הפתחי תשובה** (סקכ"א) בשם **הפרי מגדים** שכל האמור הוא לגבי קיבה או בני מעיים שיבשו, אבל בשר יבש כעץ עדיין נחשב 'בשר' ואסור לבשלו בחלב. **והנודע ביהודה** כתב שאמנם בשר איסור לא נפקע מידי איסור כשהתייבש, אך כיון שהתייבש ולא נשאר בו עוד טעם בשר, לא חל עליו שם 'בשר' לעניין בישול בשר בחלב.

התפארת צבי כתב להתיר גם בשאר איסורים, שכיון שהתייבש פקע ממנו שם 'בשר', והוא מותר. וכתב **הפתחי תשובה** שמדברי הש"ך (קיד סקכ"א) **והשבות יעקב** משמע שסברו להתיר כדעת התפארת צבי.

דבר המעמיד / סעיף יא

מה. דבר המעמיד (דבר שמחמתו ניתקנת, עומדת ומתקיימת צורתו של דבר היתר שנתערב בתוכו) **שאינו אסור מצד עצמו אלא רק מפני התערובת** (כגון: בשר בחלב) – **אינו נאסר אלא בנתינת טעם, ואם יש שישים כנגדו – בטל ומותר.**

מו. דבר המעמיד האסור מצד עצמו (כגון: נבילה, טריפה, טמאה וכיוצא בזה) – **אוסר בכל שהוא, ואינו בטל אפילו באלף.**

מז. לפיכך, המעמיד חלב בעור של קיבה כשרה – נאסר רק בנותן טעם, ובטל בשישים. אך המעמיד חלב בעור נבלה – נאסר אף כשאינו נותן טעם, ואינו בטל בשישים.

מח. יש אומרים שדין 'דבר המעמיד' שאינו בטל הוא מן התורה, ויש אומרים שדין זה הוא מדרבנן, ובספק ניתן להקל.

מט. אם מעמיד גם בדבר איסור וגם בדבר היתר: אם הדבר האסור יכול לעשות פעולתו לבדו – אינו בטל, אך אם אינו יכול לעשות פעולתו אלא בהצטרפות הדבר המותר ('זיה וזה גורם') – הרי הוא בטל בשישים. ומכל מקום אין לבטל איסור לכתחילה גם באופן של "זה וזה גורם".

מעמיד בדבר האסור מחמת עצמו, ובדבר שנאסר מפני התערובת

שנינו במשנה (חולין סוף קטז ע"א):

המעמיד (חלב) בעור של קבה כשרה⁹ (דהוא בשר) – אם יש בנותן טעם, הרי זו אסורה.

⁸ ועיין בדבריו שמצא דרך היתר להעמיד חלב בעור קבה, באופן שיש תרי דרבנן ו'זה וזה גורם' ובהפסד מרובה.

⁹ פירוש: שנתן חתיכת עור בתוך החלב כדי להופכו לגבינה. ט"ז (סקי"ב).

והקשה הרשב"א שלכאורה אין חידוש במשנה זו, שהרי בשר בחלב נאסר בנותן טעם, ואם כן פשוט שגם העור יאסור את החלב בנותן טעם. וכתב שאולי החידוש הוא, שאף על פי שהעור הוא 'מעמיד', אין הוא אוסר אלא בנותן טעם, מה שאין כן במעמיד בעור נבלה שאנו הולכים אחר ה'מעמיד' ואוסרים אפילו שאין בו נותן טעם, הואיל ו'מעמיד' בדבר האסור מצד עצמו – אפילו באלף לא בטל.

ובגמרא במסכת עבודה זרה (כט ע"ב) מובא :

אמר רבי יהודה: שאל רבי ישמעאל את רבי יהושע כשהיו מהלכין בדרך, אמר לו: מפני מה אסור גבינות גויים? אמר לו: מפני שמעמידין אותה בקיבה של נבילה.

וכתב הר"ן בשם הר"י מיגאש, שדווקא עור קיבת נבלה נאסר אף שאינו נותן טעם, משום שהוא בעצמו אסור, וכשהוא 'מעמיד' אינו בטל. אבל עור קיבת בהמה כשרה, המותר בפני עצמו, אינו אוסר את החלב אלא בנותן טעם. ודבריו כדברי הרשב"א.

וחילוק זה מפורש גם בדברי הרמב"ם (ומדברי רבנו ירוחם נראה שהבין בדעת הרמב"ם שגם המעמיד בקיבת כשרה אינו בטל, אך כבר דחאו הבית יוסף מפני דבריו המפורשים של הרמב"ם). וכן כתב הדרכי משה (סק"ח) בדעת הטור. וכן כתב הש"ך (סקל"ה).

והמרדכי הבין שגם המעמיד בקיבת כשרה אוסר אפילו שאינו נותן טעם. מאידך, הרש"ל פסק שאפילו כשמעמיד בעור קיבת נבילה, אינו אוסר אלא בנותן טעם, ובטל בשישים. אך כתב הש"ך (סקל"ה) שאין דבריו מוכרחים. וכאמור, אין כן דעת שאר הראשונים¹⁰.

ונחלקו הפוסקים, האם דין זה, שדבר המעמיד האסור מצד עצמו אינו בטל אפילו באלף, הוא דין דאורייתא או דין דרבנן: לדעת הטור (או"ח סי' תמב) – זהו דין דאורייתא (מפני שדבר המעמיד הוא כמו שעומד בעינו), אך לדעת המהרי"ט והפרי חדש (סי' ק סק"ג) והפרי מגדים (מש"ז סק"ג) – זהו דין דרבנן, ולכן יש להקל בספיקו.

זה וזה גורם

כתב הרמ"א שהמעמיד בעור קיבת נבלה אסור אפילו בכל שהוא, זה הוא כשהיה שם רק 'מעמיד' האסור מצד עצמו, אך אם היה שם גם מעמיד של היתר, הוי זה וזה גורם, ומותר כשיש שישים כנגדו [ומקורו מדברי רבנו ברוך המוזכרים במרדכי שהתיר "זה וזה גורם" בעניין אחר].

וכתבו הט"ז (סק"ג) והש"ך (סקל"ו; על פי התוס'), שאין אומרים "זה וזה גורם" מותר, אלא כשאינן יכולת באיסור לחמץ אלא בסיוע ההיתר, אבל כשיש לאיסור יכולת לחמץ לבדו, ההיתר נחשב רק 'מסייע' שאין בו ממש, ואין זה נקרא "זה וזה גורם".

הש"ך (סקל"ו) כתב שאולי דווקא בחימוץ צריך שלא יהיה באחד כדי להחמיץ (משום שנחשב כנותן טעם), מה שאין כן בהעמדה שאף אם יש באחד לבדו כדי לתת טעם נחשב "זה וזה גורם". אך כתב שלא משמע כן במרדכי, וסיים ב"צריך עיון לדינא". הבית לחם יהודה כתב שיש להתיר גם כשיש יכולת באיסור להחמיץ לבדו. אך הפרי מגדים (מש"ז סק"ג) הסכים להחמיר כדעת הט"ז.

¹⁰ ראה דגול מרבבה שניסה להביא ראיה מרש"י לשיטת רש"ל, ונשאר ביצריך עיון.

וכתב **החתם סופר** (הובא ב**פתחי תשובה** סקי"ט) שאין מתירים "זה וזה גורם" לכתחילה, אלא בדיעבד. ובספר **מערכת השולחן** כתב שכן מבואר בש"ס ובפוסקים (ר"ן ועוד), משום שזהו כמבטל איסור לכתחילה במזיד. והביא **משו"ת הר"ן** (סימן ע') שכל שמתירים ב"זה וזה גורם", הוא דווקא כשאינן ממשות או אפילו טעם מהאיסור, ואינו אלא 'גורם', אבל אם יש בו ממשות מהאיסור, או שיש בו טעם של איסור, אסור.

סימן פח – שלא להעלות בשר על השולחן שאוכלים גבינה

העלאת בשר וגבינה על שולחן אחד / סעיף א; או"ח סימן קעג

- א. תיקנו חכמים שאין להעלות בשר בהמה או עוף יחד עם גבינה על השולחן שאוכל עליו (גזירה שמא יבוא לאכול בשר בהמה שהתבשל עם חלב). ולא מועיל בזה להעמיד שומר שישגיח עליו.
- ב. וכן גזרו על כל דבר איסור שאין דרך בני אדם להיבדל ממנו (כגון חמץ, פת גויים, דבר שהוא מודר הנאה ממנו), שאין להעלותו על שולחן יחד עם מאכלי היתר. אך לא גזרו על דבר איסור שדרך בני אדם להיבדל ממנו (כגון נבילה).
- ג. מותר להעלות בשר עם גבינה על שולחן שסודר עליו את המאכלים, ובלבד שיהיו מכוסים. ויש שכתבו שהמנהג לייחד שולחן אחד לבשר ושולחן אחד לחלב.

העלאת בשר וגבינה על שולחן אחד

בתחילת פרק כל הבשר (חולין קג ע"ב) שנו:

כל הבשר אסור לבשל בחלב... ואסור להעלותו עם הגבינה על השולחן.

ובמשנה שאחריה (קד ע"ב):

באיזה שולחן אמרו? – בשולחן שהוא אוכל, אבל בשולחן שהוא סודר עליו את התבשיל, נותן זה בצד זה ואינו חושש.

בגמרא (שם) ביררו מדוע יש לאסור העלאת עוף עם חלב על שולחן אחד, שלכאורה הרי זו גזירה לגזירה, ואמרו:

אי שרית ליה לאסוקי עוף וגבינה, אתי לאסוקי בשר וגבינה, ומיכל בשר בחלב דאורייתא (כלומר, גוזרים העלאת עוף עם חלב, אטו העלאת ואכילת בשר בהמה עם חלב, דמיד כשמעלה - אוכל). מתקיף לה רב ששת: סוף סוף, צונן בצונן הוא (ואפילו אם יעלה בשר בהמה עם חלב ויאכל מיד, לא יהיה בזה אלא איסור דרבנן, ואין לגזור גם בעוף)? אמר אביי: גזירה שמא יעלה (רש"י: בשר בהמה עם הגבינה) באילפס רותח (דהו"ל בישול). סוף סוף כלי שני הוא, וכלי שני אינו מבשל? אלא: גזירה שמא יעלה באילפס ראשון.

העלאת איסור שבדילין ממנו

הש"ך (סק"ב) הוכיח מדברי הר"ן שהאיסור להעלות על שולחן אחד נוהג רק בדבר שאין דרך להיבדל ממנו, כגון בשר וחלב, או לחם של איסור (כגון חמץ או פת גויים), או דבר שהוא מודר הנאה ממנו וכיוצא בו. אבל בדבר שבדילין הימנו, כגון נבילה וכיוצא בה, לא אסרו להעלותו על השולחן עם דבר היתר. וכתב הש"ך שכן משמעות כל הפוסקים.

העלאת על שולחן שסודר עליו מאכלים

הראב"ן כתב שמה שהתירה המשנה להעלות על השולחן שסודר עליו את האוכל, הוא רק בבשר עוף, אבל בבשר בהמה אסור. ולא מצאנו כדבריו בשאר דברי הפוסקים.

וכתב היד אברהם שמה שהתירו להעלותם על שולחן שסודר את האוכל, הוא רק כששניהם מכוסים, אבל אם הם מגולים, כבר ביאר הרמ"א (צה, ו) שאסור להניחם זה ליד זה, שמא ייפול מזה לזה. והוסיף שאפילו אם הם מכוסים אסור לכתחילה כשהם נוגעים זה בזה, וסיים שישראל קדושים הם ונהגו לייחד שולחן אחד לבשר ושולחן אחד לחלב.

העמדת שומר

כתב ר"ע איגר בשם ספר גן המלך שלא מועיל להעמיד שומר שישגיח עליו.

אכילת בשר וגבינה על שולחן אחד / סעיף ב; או"ח סימן קעג

- ד. תיקנו חכמים, ששני אנשים המכירים זה את זה (אפילו כשהם מקפידים אחד על השני) – לא יאכלו בשר וחלב על שולחן אחד, אלא אם יעשו היכר ביניהם (שמא יבוא האחד לאכול ממאכלו של השני). ואם אינם מכירים – רשאים לאכול על שולחן אחד גם ללא הפסק והיכר.
- ה. וכן אדם אחד – לא יאכל גבינה ובשר על שולחן אחד, אלא אם יעשה לו הפסק והיכר. ויש אוסרים באדם אחד גם שיש היכר.
- ו. ההפסק צריך להיות גבוה קצת, כדי שיהיה ניכר. לפיכך, צלחת שאינה גבוהה אינה נחשבת היכר.
- ז. דבר שאינו רגיל להיות על השולחן – נחשב היכר גם אם משתמשים בו באותה סעודה. דבר שרגיל להיות על השולחן – נחשב היכר רק אם לא משתמשים בו באותה סעודה. ואם יש לו מקום קבוע, ושינה את מקומו – נחשב היכר.
- ח. כששני האנשים רחוקים זה מזה, ואין אחד יכול להושיט ידו וליטול ממאכל חבירו; וכן כשאוכלים עמהם אנשים נוספים – מותרים לאכול יחד גם בלי היכר. ויש אוסרים גם כשיושבים שם כמה אנשים.
- ט. שני אנשים, שאחד אוכל בשר ואחד אוכל גבינה, אפילו בשני שולחנות נפרדים, ואפילו אם אינם מכירים זה את זה – לא ישתו מאותה כוס (שמא נדבקו בה שיירי מאכל).
- י. יש אומרים שאסור לאדם 'בשרי' לשבת ליד אדם שאוכל מאכלי חלב (שמא לא יידע שהוא בשרי, ויושיט לו ממאכלו). אך לא נהגו להיזהר בזה.
- יא. ראוי לייחד כלי מלח לסעודה בשרית וכלי מלח לסעודה חלבית (שמא יטבלו במלח ויישארו בו שיירי מאכל).

שני אנשים האוכלים בשר וגבינה על שולחן אחד

למדנו במשנה (חולין קז ע"ב):

רבן שמעון בן גמליאל אומר: שני אכסנאין אוכלין על שולחן אחד, זה בשר וזה גבינה, ואין חוששין (רש"י: שיאכל זה משל חבירו).

ובגמרא:

אמר רב חנן בר אמי אמר שמואל: לא שנו אלא שאין מכירין זה את זה, אבל מכירין זה את זה – אסור.

ובהמשך:

אמר ליה רב יימר בר שלמיא לאביי: שני אחין ומקפידין זה על זה, מהו (רש"י: כיון דמקפידין שאין זה אוכל משל זה - מותר או לא)? – אמר ליה: יאמרו כל הסריקין אסורין וסריקי בייתוס מותרין!?

על פי זה פסק השו"ע ששני אכסנאים שאינם מכירים זה את זה, אוכלים בשר וגבינה על שולחן אחד, אך אם היו מכירים זה את זה, או שהיו שני אחים, אפילו שהיו מקפידים זה על זה – אין אוכלים על שולחן אחד.

ורש"ל כתב שדווקא אחים אסורים לאכול זה עם זה גם כשהם מקפידים, אבל אכסנאים אפילו כשהם מכירים זה את זה, מותרים לאכול אם מקפידים זה על זה. אולם **הבית יוסף** כתב שאין חילוק בין אחים לאכסנאים, וגם באכסנאים אסור כשהם מכירים, אף שמקפידים זה על זה. וכן פסקו **הט"ז** (סק"ב) ו**הש"ך** (סק"ד) להלכה.

אדם אחד המעלה בשר וגבינה על שולחן אחד

כתב **החכמת אדם** (מ, יא) שפשוט הוא שהאיסור אינו נוהג דווקא בשני בני אדם, ואם הוא יחיד, כל שכן שאסור לו להעלות על השולחן שאוכל בו בשר וגבינה יחד, אלא אם כן עושה לו היכר. וכן כתב **הבית הלל**.

הנחת היכר

עוד אמרו בגמרא:

ולא אסרו (רש"י: להעלות בשר עם הגבינה על השולחן) אלא בתפיסה אחת. בתפיסה אחת סלקא דעתך (הא בלא שולחן שאוכל עליו נמי אסור)?! – אלא כעין תפיסה אחת.

וכתבו **התוס' והרא"ש** שהמושג 'תפיסה אחת' ניתן להתפרש בשני אופנים. הראשון, הוא כעין מה שכתוב בגמרא בעבודה זרה (נ ע"א) לגבי מרקוליס: "היכי דמי שתי תפיסות? כגון דאיכא גובהה ביני ביני". והיינו, שאם יש דבר המפסיק ביניהם נחשב הדבר כעין שתי תפיסות. וההסבר השני, הוא מלשון "תפוסת הבית" (ב"ב קלז ע"ב), שמשמעו: הוצאה אחת. ופירוש הגמרא הוא, שאם הם מכירים זה את זה, דהוי כעין תפיסה אחת, והיינו כאילו הוציאו הוצאה אחת על הסעודה, אסורים לאכול זה עם זה, ולא יועיל הפסק ביניהם.

וסיימו **התוס' והרא"ש** שהמנהג הוא כפירוש הראשון, ולכן אוכלים בשר וגבינה על שולחן אחד, ומניחים לחם או קנקן לעשות מחיצה ביניהם להיכר. או שאוכלים כל אחד על מפה אחרת, דהוי כעין שתי תפיסות.

הרי"ף השמיט את דברי הגמרא בעניין "כעין תפיסה אחת", וכתב **הבית יוסף** שכנראה הוא מפרש כפירוש השני של התוס', שלא מועיל היכר, והוסיף שכן נראה בדעת **הרמב"ם**. מנגד, **הרשב"א** ו**רבנו ירוחם** כתבו שהעיקר כפירוש הראשון של התוס', וכן הבין **הבית יוסף** בדעת **הטור**, והוסיף שכן עמא דבר. וכן פסקו **השו"ע** והאחרונים.

שתי מפות

בהגהות אשר"י כתב שצריך מפה לזה ומפה לזה. וכן כתב **האיסור והיתר הארוך** שצריך גם היכר וגם שתי מפות, ולא די באחד מהם. אך **הרמ"א** כתב שהמנהג להתיר על ידי אחד מהם.

היכר – גבוה במקצת

האיסור והיתר הארוך (מ, יג) כתב שההיכר צריך להיות דבר גבוה קצת, כגון מנורה וקנקן. וכן פסק **הט"ז** (סק"ד). על פי זה כתב **היד יהודה** (פיה"ק סק"י) שצלחת אינה יכולה להיחשב הפסק, הואיל ואינה גבוהה ואינה ניכרת.

היכר שאינו רגיל להיות על השולחן

כתב בהגהות אשר"י בשם אור זרוע שהלחם נחשב להפסק רק אם אינם אוכלים ממנו, וכגון שיש להם אחר. והוסיף הבית יוסף שנראה שהוא הדין לעניין קנקן, שאינו נחשב הפסק אלא כשאינם שותים ממנו. אך כתב שניתן לחלק, שדווקא לחם שרגילים להניחו על השולחן לא נחשב הפסק כשאוכלים ממנו, אבל קנקן, אם אינם רגילים להניחו על השולחן, נחשב הפסק גם כשהם שותים ממנו.

הב"ח (סק"ב) לא קיבל את חילוקו של הבית יוסף, וסבר שאם שותים ממנו לא הוי היכר אפילו אם אינו רגיל להיות שם. אך הרמ"א והש"ך (סק"ו) הסכימו למעשה לחילוק זה.

וכתבו הפרי מגדים (מש"ז סק"ד) והכרתי ופאתי (סק"ד) שאם דרך הדבר לעמוד בקצה השולחן, כגון מנורה, ועכשיו העמידוהו באמצע כדי להפסיק, הוי היכר.

ישיבה מרוחקת; אנשים נוספים

הפתחי תשובה (סק"ג) הביא שהב"ח (סק"ב) כתב בשם רש"ל שאם שני האנשים יושבים רחוקים זה מזה, באופן שאינו יכול לפשוט ידו וליטול מאוכל חבירו, לכל הדעות מותר לאכול יחד אפילו בלא היכר.

עוד הביא הפתחי תשובה (סק"ד) בשו"ת משאת בנימין כתב להתיר גם במקרה שיש עוד אנשים האוכלים איתם, שזה עדיף מהיכר, הואיל והם יזהירוהו ויזכירוהו שלא לאכול בשר בחלב.

גוי אוכל טריפות; בשרי לצד אוכל גבינה

שו"ת בית יעקב (הובא בבאר היטב סק"ב) כתב שמותר לישראל לשבת בשולחן אחד עם גוי האוכל טריפות, ואין חוששים שמא יושיט לו להכשילו. אך הוסיף, שמי שאכל בשר (והוא כעת 'בשרי'), אסור לו לשבת ליד מי שאוכל כעת גבינה, מפני שיש לחוש שמא חבירו לא יידע שאכל בשר, ויושיט לו גבינה. אולם הפתחי תשובה (סק"ד) הביא שהפרי מגדים (מש"ז סק"ב) כתב שלא ראה שנהירים בזה.

שתייה מכוס אחת

כתב בהגהות אשר"י שרבי קלונימוס ורבי יהודה היו נוהגים שלא לשתות מכוס אחת כשאוכלים בשר וגבינה, אפילו כשהיה הפסק ביניהם, אך אין בזה איסור מצד הדין ואינו אלא משום הרחקה. והאיסור והיתר הארוך (מ, יד) כתב שאסור לשני האכסנאים לשתות מכוס אחת, שמא נדבק מהמאכל שבפיהם לכוס. ומשמע שהוא אוסר מן הדין. וכן פסק הרמ"א.

והוסיף הש"ך (סק"ח) בשם האו"ה שכיון שהטעם הוא שמא נדבק מאכל לכוס, יש לאסור זאת גם כשהם אוכלים בשני שולחנות, ואפילו אם אינם מכירים זה את זה.

כלי של מלח

כתב הרמ"א שנוהגים לייחד כלי של מלח לסעודה בשרית וכלי של מלח לסעודה חלבית, כי לפעמים טובלים במלח ונשארים שיירי מאכל במלח.

¹ לעיל הבאנו את דברי רעק"א איגר בשם גן המלך, שלא מועיל שומר לעניין זה. ושמו יש לחלק בין העמדת שומר (שאינו מועיל) לאנשים שיושבים עמו יחד בסעודה (שמועיל).

סימן פט – שלא לאכול גבינה אחר בשר

המתנה בין אכילת בשר לאכילת חלב / סעיף א

- א. תיקנו חכמים להמתין בין אכילת בשר לאכילת חלב כשיעור שהייה בין סעודה לסעודה.
- ב. לפיכך, האוכל בשר בהמה או עוף – לא יאכל אחריו גבינה עד שישהה שש שעות.
- ג. יש הנוהגים להמתין שעה אחת בלבד, והנוהגים כן צריכים לברך תחילה ברכת המזון (ואין צריך להמתין שעה דווקא לאחר ברכת המזון), ואינם צריכים קינוח והדחה.
- ד. יש הנוהגים בימות החורף (הקצרים) להמתין ארבע שעות (שהוא שיעור שבין סעודת צהרים לסעודת ערבית).
- ה. אך מנהג פשוט הוא להמתין שש שעות, ואין לפרוץ גדר.
- ו. יש הנוהגים להמתין חמש שעות ומחצה, ויש הממתינים חמש שעות ומשהו, ויש להם עם מה לסמוך.
- ז. אם יש לו ספק אם עברו שש שעות – צריך להחמיר ולהמתין עד שיהא ודאי שש שעות (מפני שזהו דבר שיש לו מתירין).
- ח. אין צריך להמתין שש שעות משעת סילוק הבשר מעל השולחן, אלא משעה שסיים לאוכלו.
- ט. נמשכה סעודתו יותר משש שעות, ואכל בשר בתחילת הסעודה – אסור לאכול גבינה בתוך הסעודה אף שיש ביניהם שש שעות (מפני שבסעודה אחת אסור בכל אופן).
- י. חולה הצריך לשתות מי חלב לרפואתו – רשאי להמתין שעה אחת, ויחטט שיניו ויברך ברכה אחרונה על הבשר, ואחר כך ישתה את מי החלב.

אכילת גבינה אחרי בשר

בגמרא (חולין קה ע"א) אמרו:

בעא מיניה רב אסי מרבי יוחנן: כמה ישהה בין בשר לגבינה (רש"י: משמע שאכל בשר ורוצה לאכול גבינה)? – אמר ליה: ולא כלום.
איני?! והא אמר רב חסדא: אכל בשר – אסור לאכול גבינה (משום דבשר מוציא שומן, והוא נדבק בפה ומאריך בטעמו), גבינה – מותר לאכול בשר! אלא כמה ישהה בין גבינה לבשר? אמר ליה: ולא כלום.

כתבו התוס' והרא"ש בשם בה"ג ובשם ר"ת שמה שאמר רב חסדא שאם אכל בשר אסור לאכול אחריו גבינה, רצונו לומר בלא נטילת ידיים וקינוח הפה, אבל אחר נטילה וקינוח מותר. ואם אכל גבינה, רשאי לאכול אחריה בשר אף בלא נטילה וקינוח.

בהמשך, היקשו התוס' על דבריהם, וביארו שבה"ג ור"ת מודים שגם בין גבינה לבשר צריך נטילה, ולא באו לומר אלא שאין צריך קינוח. ומכל מקום כתבו התוס' שהעולם נהגו שלא לאכול גבינה אחר בשר כלל, ואפילו אחר בשר עוף. והרא"ש סיים: "ואין לשנות המנהג".

הבית יוסף כתב שמה שהעולם החמיר בדבר אינו רק מחמת גדר וסייג, אלא משום שסברו כדעת הרמב"ם, שהבין שרב חסדא אסר לאכול גבינה אחר בשר אפילו על ידי נטילה וקינוח. והרשב"א כתב שכן היא דעת רבנו חננאל והעיטור, וכן כתב הר"ן בדעת הרי"ף (שלא כדברי הרא"ה שהיה מסופק בדעת הרי"ף).

המתנה כבין סעודה לסעודה

עוד מובא בגמרא (קה ע"א):

אמר מר עוקבא: אנא להא מלתא חלא בר חמרא לגבי אבא (רש"י: לדבר זה אני גרוע מאבי, כחומץ בן יין), דאילו אבא כי הוה אכיל בשרא האידינא – לא הוה אכל גבינה עד למחר עד השתא (מעט לעת), ואילו אנא – בהא סעודתא הוא דלא אכילנא, לסעודתא אחריתא אכילנא.

וכתב הרי"ף שמכאן יש ללמוד שמה שאמר רב חסדא "אכל בשר - אסור לאכול גבינה", פירושו שלא הותר לאכול גבינה אחר בשר אלא אם שהה כשיעור המתנה בין סעודה לסעודה, ולא מצינו מי שיתיר לאכול גבינה בפחות מזה, שהרי מר עוקבא שהה כך ובכל זאת קרא לעצמו "חלא בר חמרא", ומבואר שבפחות מכאן ודאי אין להקל.

וכתב הרא"ש שהמתנה צריכה להיות כשיעור הזמן שאדם ממתין בין סעודת הבוקר לסעודת הערב. וגם הרמב"ם הביין כן וכתב שצריך לשהות כשש שעות בין בשר לגבינה¹. וכן דעת הרשב"א. וכן כתב הטור שצריך לשהות שש שעות.

אולם בה"ג ור"ת וראב"ה הבינו שאם עושה סעודה אחרת, אפילו לאלתר אם סילק ובירך, מותר. וכתבו ההגהות אשר"י וההגהות מיימוניות שלדעת בה"ג ור"ת בעיקרון מותר לאכול גבינה מיד אחד נטילה וקינוח, אלא שמר עוקבא היה מחמיר על עצמו לאכול בסעודה אחרת, היינו אחר סילוק וברכה כנ"ל.

וכתב הבית יוסף שהעולם נוהג כדעת הרמב"ם. ועוד כתב בשם הרמב"ם והרשב"א שצריך להמתין כשיעור הנ"ל גם אחר אכילת בשר עוף. וכן פסק בשו"ע שאם אכל בשר בהמה או חיה ועוף - לא יאכל אחריו גבינה עד שישהה שש שעות.

הנוהגים להמתין שעה אחת

בהגהות שערי דורא כתב שרבים נוהגים להקל ועושים להם פשרה מדעתם להמתין שעה אחת אחר סעודת בשר, ואחר סילוק וברכה, ואז אוכלים גבינה. וכתב שאף על פי שאין טעם ורמז לשיעור זה, אי אפשר למחות בידם הואיל והתוס' והראב"ה מתירים, אלא שהצנועים מושכים ידיהם כדי שהייה מסעודת שחרית לסעודת ערבית.

הרמ"א כתב שכן המנהג פשוט במקומו, וציין שיש המדקדקים להמתין שש שעות, וכן נכון לעשות. הלבוש כתב שהמקור למנהג הנ"ל הוא בסמ"ג, אך הט"ז (סק"ב) כתב שהוא טעות סופר, ושאין מקור למנהג זה, וכן ציין שרש"ל תמה על המקילים בזה נגד הרי"ף והרמב"ם שהצריכו שש שעות.

¹ ומשמע שאין צריך להמתין שש שעות גמורות, כפי שנקטו הפוסקים, אלא רק "כשש". ואפשר שכוונת הרמב"ם לרוב שעה שישית, או אף למקצת שעה שישית, דרובו ככולו. וכן הוא בספר מגן אבות (למאירי, סימן ט): "ואנו מחמירים עד שישהא שש שעות או חמש, כשיעור שבין סעודה לסעודה". וכן כתב בשו"ת יביע אומר (ח"א סימן ד): "ולולא דמסתפינא הוה אמינא שאם חסר משש שעות פחות מחצי שעה מותר אף לגדולים, שהרי כתב הרמב"ם 'כמו' שש שעות. וכן הוא בספר ארחות חיים (ח"ב עמ' שלה) ובכל בו (סי' קו), ובזמנים הראשונים לא היה מורה שעות מצוי, ובודאי שהיו מקילים באומדנא, וידוע דכל תוך חצי שעה חשיב סמוך... ומיהו למעשה יש להחמיר בזה... ומיהו המיקל בזה בשעת הדחק יש לו על מה שיסמוך" (וראה עוד דבריו בח"ג סימן ג). וכעין זה כתב בספר הכשרות (י, לא) בשם הגרי"ש אלישיב שמעיקר הדין די בהמתנת חמש שעות ומשהו.

האיסור והיתר הארוך (מ, ד-ז) הביא גם כן את מנהג העולם הנ"ל, וכתב שלפי התוס' והראב"י לא צריך אפילו לברך ברכת המזון. אולם **הדרכי משה** (סק"ה) כתב שהמתנת שעה מועילה רק אחר סילוק וברכה. וכתבו **הט"ז** (סק"ב) **והמנחת יעקב** (עו, ג) שפשוט שמי שנוהג בקולא זו חייב גם קינוח והדחה, אך **הש"ך** (סק"ז) **והפרי מגדים** (מש"ז סק"ז) כתבו שאין צורך בקינוח והדחה אלא אם כן מצא בשר בין שיניו.

עוד כתב **הדרכי משה** שמדברי **האוי"ה** נראה שהמתנת השעה צריכה להיות אחר ברכת המזון, אבל אם המתין קודם ברכת המזון אף על פי שאחר כך בירך לא יועיל (משום שלא הסתלק מן הסעודה). אך הוסיף שלפי דברי **מהרא"י** הנ"ל שאין למחות בידם הואיל ועושים כהתוס' וראב"י, אם כן אין לחלק, וגם אם המתינו שעה ואחר כך בירכו מועיל. וסיים שאולי ניתן לומר כן גם בדעת **האוי"ה**. וכן פסק **הרמ"א** בהגהותיו.

והוסיף **הרמ"א** שיש אומרים שאין לברך ברכת המזון על מנת לאכול גבינה, מחשש ברכה שאינה צריכה, אבל אין נוהרים בזה. אולם **הט"ז** כתב שאם אינו מתכוון באמת להסתלק מסעודתו, ומברך ברכת המזון רק בשביל שיוכל לאכול אחר כך גבינה, הוי איסור גמור, "והירא דבר ה' יחדל עצמו מלישב עם שאינן נזהרין בזה במסיבה אחת". ובספר **בכור שור** העלה שאין למחות במקילין, שיש להם על מה שיסמוכו.

ראוי להמתין שש שעות

אולם כתב **הרמ"א** שלמרות שהמנהג הפשוט הוא להמתין שעה אחת ולברך כנ"ל, נכון יותר להמתין שש שעות בין בשר לגבינה. וכן כתבו **הט"ז** (סק"ב) **והש"ך** (סק"ח) בשם **מהרש"ל** שכל שמי שיש בו ריח תורה ראוי לו להמתין שש שעות, וראוי לגעור בבני תורה שלא יקלו פחות משש שעות. **והפרי מגדים** (שפ"ד סק"ח) כתב שעכשיו נתפשט המנהג כן, ואין לפרוץ גדר.

ובספר **יד יהודה** (פיה"ק סק"א) כתב שאם יש לו ספק אם עברו שש שעות, צריך להחמיר ולהמתין עד שיהא ודאי שש שעות, מפני שזהו דבר שיש לו מתירין.

חולה אינו צריך להמתין שש שעות

מכל מקום כתב **החתם סופר** (הובא ב**פתחי תשובה** סק"ג) שחולה השותה מי חלב לרפואתו, אפילו הוא רק חולה קצת, אין צריך להמתין יותר משעה, אך צריך לברך ברכת המזון. **והחכמת אדם** (מ, יג) כתב שהוא צריך גם לחטט שיניו.

שיעור ההמתנה בימות החורף

הפרי חדש (סק"ו) **והגליון מהרש"א** כתבו שההמתנה לא חייבת להיות דווקא שש שעות, אלא המתנה מסעודה לסעודה (כלשון הגמרא), אף שאין בהם אלא ארבע שעות, כגון בימי החורף הקצרים.

אולם הרבה אחרונים (**יד אפרים**, **כנסת הגדולה**, **כרתי ופלתי**, **חכמת אדם** (מ, יב)) סוברים שיש להמתין שש שעות דווקא, וכמשמעות לשון הפוסקים.

אופן חישוב שש שעות

הש"ך (סק"ג) הביא דברי **הרמ"א בתורת חטאת**, שאין צריך להמתין שש שעות מעת סילוק הבשר, אלא משעה שסיים לאוכלו. וכן כתב **ר"ע איגר** שחישוב השש שעות הוא מסוף אכילת הבשר עד תחילת סעודת הגבינה.

ומהרי"ט כתב שיש לדון אם שש שעות הן שעות זמניות או רגילות (שישים דקות), אך **הפתחי תשובה** (סק"ג) הביא שהכנסת הגדולה וכתתי ופלתני ופרי מגדים וחכמת אדם הסכימו שאינן שעות זמניות, וסיים הפתחי תשובה שכן המנהג.

סעודה הנמשכת שש שעות

כתב הדרכי תשובה (סק"ג) בשם שו"ת גינת וורדים שאם נמשכה סעודתו יותר משש שעות, ואכל בשר בתחילת הסעודה, אסור לאכול גבינה בתוך הסעודה אף על פי שיש ביניהם שש שעות, מפני שבסעודה אחת אסור בכל אופן.

בשר שבין השיניים, המתנה אחר לעיסת וטעימת בשר / סעיף א

- יא. המתין שש שעות, ומצא בשר בין שיניו – צריך להוציאו ולהדיח את הפה, אך אין צריך להמתין אחריו שש שעות נוספות.
- יב. לעס את הבשר, ולא בלעו – צריך להמתין אחריו, אך די להמתין שעה אחת, ויקנח וידיח את פיו וינקר שיניו יפה.
- יג. טעם בלשונו את הבשר, ולא לעסו ולא בלעו – אין צריך להמתין כלל.

המתנה לאחר לעיסת בשר, ובשר שבין השיניים

נחלקו הראשונים בטעם שהייה מסעודה לסעודה: רש"י כתב שהטעם הוא משום שהבשר מוציא שומן ומשאייר טעם במשך זמן ארוך, והרמב"ם כתב שהטעם הוא משום הבשר שבין השיניים.

וכתב הטור שיש שתי השלכות הלכתיות להבדל בין הטעמים: א- מי שלא אכל את הבשר אלא רק לעס אותו כדי ליתן אותו לתינוק – לפי רש"י אינו צריך להמתין, הואיל ולא אכל את הבשר ואין הוא מושך טעם, אך לפי הרמב"ם צריך להמתין שמא נשאר בשר בין שיניו. ב- אם שהה כדון, ואחר כך מצא בשר בין שיניו – לפי רש"י צריך להוציאו, הואיל והבשר בעינו, אך לפי הרמב"ם אינו צריך להוציאו, הואיל ואחר השיעור הנזכר בטל טעמו וממשו.

בעל העיטור והרשב"א ורבנו ירוחם כתבו שיש להוציא את הבשר מבין שיניו גם לאחר השיעור הנזכר, וביאר הטור שהם הלכו בזה לפי שיטת רש"י, וכנ"ל.

ולעניין הלכה, כתבו הטור והשו"ע ושאר אחרונים שטוב להחמיר בשני המקרים, שהלועס לתינוק צריך להמתין כשיעור, וצריך להסיר הבשר שבין השיניים אפילו אם שהה כשיעור.

שיעור המתנה וניקוי הפה

כתב הפרי מגדים (מש"ז סק"א) שגם הלועס לתינוק צריך להמתין שש שעות שלימות. אולם ר"ע איגר כתב שאינו צריך להמתין שש שעות ממש, שהרי גם בבשר ממש יש שכתבו להמתין רק שעה, וכל שכן כאן שיש מתירים לגמרי.

גם היד יהודה (פיה"ק סק"ג) כתב שיש לסמוך להמתין שעה אחת, אך הוסיף (סק"ד) שצריך לקנח ולהדיח פיו ולנקר שיניו יפה.

טעימה ללא לעיסה

כתב המהר"ש קלוגר (על הפרי מגדים) שאם רק טעם את הבשר בלשונו, ולא לעסו כלל, אין צריך להמתין, ואין בזה גדר וסייג כלל.

מצא בשר בין שיניו לאחר זמן

כתב הר"ן שאם אכל בשר ושהה קצת, ואחר כך מצא בשר בין שיניו, מסתבר שאינו צריך שהייה כדי סעודה מאותו זמן שנטל הבשר בין שיניו, אלא משעת האכילה הראשונה, אך קינוח הפה צריך.

הרמ"א כתב שצריך להדית את פיו, ובפשטות נראה שפסק כהר"ן (וכמו שנכתב בסוגריים). אך הש"ך (סק"ד) הבין שהרמ"א חולק על הר"ן וסובר שלא די בקינוח הפה, אלא צריך גם הדחה, ומה שכתב הדחה ולא הזכיר קינוח הוא לאו דווקא, דודאי צריך גם קינוח וגם הדחה.²

הלועס תבשיל שיש בו שומן

הלבוש כתב שגם אם לועס לתינוק תבשיל שיש בו שומן, ואין לו בשר בין השיניים, צריך להמתין. הש"ך (סק"ב) תמה על כך, שלכאורה לכל הדעות אין צריך להמתין: לשיטת רש"י אין צורך להמתין - משום שלא אכל אלא לעס, ולשיטת הרמב"ם אין צורך להמתין - משום שהתבשיל אינו נשאר בין השיניים.

אולם הפתחי תשובה (סק"א) כתב בשם הפרי מגדים שמכל מקום יש להחמיר להמתין שש שעות משום 'לא פלוג' ולא לפרוץ גדר.

אכילת בשר אחר גבינה / סעיף ב

- יז. אכל גבינה – אסור לאכול בשר עד שיקנח את פיו וידיחנו. ואם אכל בלילה, במקום שאין בו תאורה, ואינו רואה אם ידיו נקיות – חייב גם ליטול ידיו במים (ולא בשאר משקים), כדי לוודא שלא נשאר עליהם שאריות גבינה. ונוהגים ליטול ידיים גם ביום (אלא שאין חובה להחמיר בכך כשאין מים בקרבת מקום). וכשאין טורח, נכון להחמיר בזה גם כשאוכל באמצעות מזלג.
- טו. צריך ליטול ידיו דווקא במים, ולא בשאר משקים (משום שאינם מסירים את השומן והמאכל).
- טז. טוב להחמיר שלא לאכול בשר אחר הגבינה, באותה סעודה. ומידת חסידות להמתין שש שעות אחר אכילת גבינה, או לכל הפחות שעה אחת.
- יז. גבינה קשה (כגון גבינה מתולעת או שהועמדה בקיבה כדי להקפיה) – יש אומרים שצריך להמתין אחריה שש שעות. וכן מנהג יוצאי אשכנז ובגדד. ומנהג ירושלים היה שלא להמתין כלל אפילו גבינה קשה. וכן מנהג חלק מיוצאי ספרד.

רחיצת הידיים בלילה

בגמרא (חולין קד ע"ב):

² לכאורה זהו דוחק בדברי הרמ"א, ויותר נראה שכוונתו לפסוק כהר"ן, וכמו שהביאו בדרכי משה (פט, א) בלי להעיר על דבריו. ומה שכתב הדחה ולא קינוח, יתכן שהוא בא להקל יותר מהר"ן, שהרי קינוח הפה היא פעולה 'מסובכת' יותר מהדחה, וסבר הרמ"א שאין צורך דווקא בקינוח, ואפשר להקל אף בהדחה.

תנא אגרא חמוה דרבי אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן (רש"י: דרך הפקר, שאינו נזהר בהן). הוא תני לה (כך קיבלה סדורה מרבו), והוא אמר לה (והוא פירשה מסברא שלו, דמאי אפיקורן): בלא נטילת ידים ובלא קינוח הפה (שאם אכל זה וביקש לאכול זה, אין צריך ליטול ידיו ולקנות, אבל בבשר בהמה בעי קינוח כדלקמן, שלא יהא נדבק כלום מן הראשון בתניכיו).

רב יצחק בריה דרב משרשיא איקלע לבי רב אשי, אייתו ליה גבינה – אכל, אייתו ליה בשרא – אכל, ולא משא ידיה. אמרי ליה: והא תאני אגרא חמוה דרבי אבא עוף וגבינה נאכלין באפיקורן, עוף וגבינה אין, בשר וגבינה לא? אמר להו: הני מילי בליליא, אבל ביממא הא חזינא (ידים ריקניות, שאין דבוק בהם כלום).

מבואר שאם אוכל בלילה, ויש חשש שאינו רואה על ידיו את שאריות הגבינה, אסור לאכול בשר עד שיקנח פיו וייטול ידיו, אך אם אוכל ביום ורואה שלא נשארו על ידיו שאריות גבינה, רשאי לאכול בשר גם ללא נטילת ידיים. וכן פסקו **המרדכי והר"ן והגהות אשר"י והגהות מיימוניות והטור (באו"ח)**. וכתב **רבינו ירוחם** שהוא הדין בלילה אם יש לו נר יפה, אינו צריך נטילה.

רחיצת הידיים ביום

כתב **הטור (ביו"ד)** בשם **רבינו פרץ** שגם ביום יש לרחוץ את ידיו, מפני שלפעמים הגבינה שמנה ונדבקות בלחלוחית הידיים ולא אדעתיה. וכן כתב **הגהות מיימוניות** בשם **סמ"ק**. וכתבו **הלבנוש והש"ך (סק"ט)** שכן המנהג. ומכל מקום כתב **הפרי מגדים (שפ"ד סק"ט)** שאם אין לו מים בסמוך, אין להחמיר ביום.

אכילה עם מזלג

הפרי חדש (סק"ט) כתב שאם אוכל באמצעות מזלג ("מגריפה") אינו צריך נטילה לא ביום ולא בלילה. אך **הפרי מגדים (שפ"ד סק"כ)** כתב שגם כשאוכל במזלג נכון שיחמיר וירחץ ידיו, כשאין בזה טורח.

רחיצה בשאר משקים

כתב **הארוחות חיים** בשם **הראב"ד** שהרחיצה צריכה להיות דווקא במים, ולא בשאר משקים, משום שהם שמנים וצחים ואינם מנקים את השומן ואת המאכל.

ורש"ל כתב לחלוק, שכיון שכל המשקים כשרים למים אחרונים לנקות הזוהמה, כל שכן שהם מנקים ומעבירים את לחלוחית המאכל. אך **הש"ך (סק"י)** כתב שאין כדאי בסברה זו לדחות את דברי **הראב"ד**, ובפרט להקל בדבר שאין בו טורח כלל. וכן פסקו **המנחת יעקב (עו, טו) והכרתי ופלתי**.

הטעם להיתר בשר אחר גבינה

כתבו **הרשב"א והגהות מיימוניות** שהטעם שמותר לאכול בשר אחר גבינה הוא משום שהגבינה רכה ואינה מתעכבת בין השיניים.

מנהגים שלא לאכול בשר אחרי גבינה

בתשובת מהר"ם (הובאה **בהגהות אשר"י ובמרדכי**) כתב שמנהגו שלא לאכול בשר אחר גבינה, לפי שפעם אחת אכל מסעודה לסעודה ומצא גבינה בין שיניו, וגזר על עצמו להחמיר, אך בבשר עוף היה נוהג להקל. והוסיף שאין זה כחולק על התלמוד, שכן כל אחד רשאי להחמיר ולעשות גדר לעצמו, וכמו שאמר מר עוקבא על אביו שלא היה אוכל גבינה אחר בשר עד למחרת.

והבית יוסף כתב שיש מחמירים על עצמם שלא לאכול בשר אחר גבינה בסעודה אחת, מפני שכתוב **בזוה"ק** שמי שאוכל בשר וחלב כאחד, או בסעודה אחת, מקרב אליו סיעה של מלאכי טומאה, וגורם להתעוררות דינים בעולם ר"ל, ואם מוליד בן בארבעים יום הסמוכים נותנים לו נשמה שאינה קדושה. וסיים **הבית יוסף** שאחר שזכינו לראות דברי הזוה"ק, טוב ונכון להחמיר אפילו בבשר עוף. **ומהרח"ו** כתב **שהאריז"ל** היה נוהג שלא לאכול בשר אחר גבינה או גבינה אחר בשר כל היום³.

גבינה קשה

האיסור והיתר הארוך (מ, ח-י) כתב שאם אכל גבינה רכה, קודם שעברו עליה שישה חודשים, או שאר מיני חלב, מותר לאכול בשר מיד באותה סעודה על ידי קינוח והדחה. אבל אם אוכל גבינה ישנה, אחר שעברו עליה שישה חודשים, או גבינה המתולעת, מידת חסידות היא שלא לאכול אחריה בשר באותה סעודה.

ורש"ל קרא תיגר על המחמירים בזה, שהוא כמו מינות, ודווקא מהר"ם היה יכול להחמיר על עצמו משום שפעם אחת בא מכשול לידו, אך למי שלא בא לידי מכשול אסור להחמיר בדבר המפורש בגמרא להיתר. אולם **הש"ך** (סקי"ז) כתב שאין דבריו מוכרחים. וכבר כתב **הרמ"א** שכן המנהג, שלא לאכול אחר גבינה קשה אפילו בשר עוף, משום שהיא נדבקת לשיניים. וביאר **הט"ז** (סקי"ד) שכוונת הרמ"א היא שיש להמתין שש שעות אחר אכילת הגבינה.

אולם **הט"ז** עצמו חילק בין סוגי גבינה קשה, שאם הגבינה מתולעת יש להחמיר ולהמתין שש שעות, הואיל והתולעים מושכים טעם עד זמן ארוך, כמו בשר. וכן הוא בחלב שהועמד בקיבה כדי להקפיא את החלב. אבל בגבינה שנעשתה מחלב בעלמא והתייבשה, וכן בחמאה, אין להחמיר יותר מקינוח וניקור השיניים והדחת פה וידיים, אלא אם כן נוהג בתוספת פרישות וזהירות.

והש"ך (סקט"ז) כתב שאפשר שגם הזוה"ק מודה שמספיק להמתין שעה אחת, אך **הפרי מגדים** (שפי"ד סקט"ז) **והחכמת אדם** (מ, יג) **והמשנה ברורה** (שער הציון תצד, טו) כתבו שראוי להמתין שש שעות.

גם בספר **בן איש חי** (שנה ב, שלח, טו) כתב שמנהג בגדד לשהות שש שעות בין גבינה קשה לאכילת בשר, אך הביא **שהרב אליהו מני**, אב"ד חברון, העיד שהמנהג בירושלים אינו כן, ואין ממתנינים אחר גבינה כלום, בין גבינה חדשה ובין גבינה ישנה. ובשו"ת **יביע אומר** (חלק ו, יו"ד, ז) תפס דעה זו כעיקר, וכתב שמאחר שיש לנו עדות שלא נהגו כאן להחמיר, יש להורות כדן התלמוד והפוסקים והשו"ע שמותר לאכול בשר אחר גבינה, אפילו קשה, לאחר קינוח הפה בפת והדחה במים, ונטילת ידיים.

אופן הקינוח וההדחה / סעיף ב

יח. קינוח כיצד? ילעס מעט פת או שאר דברי מאכל (למעט קמח, תמרים או ירקות). ואינו חייב לבלוע המאכל שלועס, אלא שראוי לעשות כן מפני הפסד אוכלים.
 יט. הדחה כיצד? ישטוף את פיו במים או בייין.

³ ונראה שהוא נהג כמנהג אביו של מר עוקבא.

כ. יש מי שנהג לשרות פת במשקה וללעוס אותה, ולהחשיב זאת גם לקינוח וגם להדחה. אולם יותר טוב לעשות קינוח לחוד והדחה לחוד.

כא. יש אומרים שצריך גם לברך ברכה אחרונה בין הגבינה לבשר, ויש שהצריך כן רק אחר אכילת גבינה קשה, ולא אחר אכילת גבינה רכה.

כב. חלב (שאינן דרכו להידבק בחניכיים ובשיניים) – אין צריך לקנח את פיו אחר שתייתו, ודי בהדחה במים.

קינוח בכל דבר מאכל

בעניין הקינוח, אמרו בגמרא (חולין קה ע"א):

אמר רבי זירא: אין קינוח הפה אלא בפת. והני מילי בדחיטי, אבל בדשערי לא (רש"י: מפני שמתפרר בתוך הפה ואינו נקשר יחד כשלועסו, לפיכך אינו מקנח). ודחיטי נמי לא אמרן אלא בקרירא, אבל בחמימא משטר שטרי (נעשה רך ונדבק בחיך). והני מילי ברכיכא, אבל באקושא לא (קשה יותר מדאי, וגם הוא מתפרר בתוך הפה כשל שעורים). והלכתא: בכל מילי הוי קינוח, לבר מקמחא תמרי וירקא (רכין הן).

וכן פסקו הטור והשו"ע שניתן לקנח בכל דבר מאכל, חוץ מקמח ותמרים וירקות.

קינוח בקמח ובפירות

על מה שאמרו שהקינוח מועיל בכל דבר חוץ מקמחא, כתב הטור שזהו דווקא בקמח שעורים, אך שאר קמחים מועילים. אולם הש"ך (סקי"ב) כתב שודאי טעות סופר היא בטור, ובכל קמח לא מועיל הקינוח.

ובעניין מה שאמרו שאין לקנח בתמרים וירקות - בשלטי הגיבורים הביא שריא"ז כתב בשם זקנו שגם שאר הפירות כתמרים ואין לקנח בהם, אך בספר שארית יהודה כתב ששאר הפוסקים אינם מורים כן. והכנסת הגדולה (הובא בפתחי תשובה סק"ו) כתב שמשמעות דברי הגמרא והרמב"ם היא כדברי הפוסקים שבשאר הפירות מועיל הקינוח.

בליעת הפת

הפרי תואר (סק"ז) כתב שצריך לבלוע את הפת, ולא די ללעוס, שהקינוח הוא על ידי בליעה דווקא. אך הפרי מגדים (שפ"ד סקי"ב) תמה עליו, שכן הרמב"ם כתב בפירוש שיכול או לבלוע או להפליט. והפתחי תשובה (סק"ה) כתב שלכתחילה ודאי ראוי לבלוע ולא לפלוט, משום הפסד אוכלין.

קינוח והדחה

עוד אמרו בגמרא (קד ע"ב):

תניא, בית שמאי אומרים: מקנח. ובית הלל אומרים: מדיח. מאי מקנח ומאי מדיח? אילימא בית שמאי אומרים מקנח (רש"י: פיו) ולא בעי מדיח (במים, שהקינוח יפה מן ההדחה, ולא הזכרה כאן הדחה), ובית הלל אומרים מדיח ולא בעי מקנח (דלא סגי ליה בקינוח, אלא מדיח במים והוא עיקר, ואין צריך קינוח), אלא הא דאמר רבי זירא אין קינוח פה (להכשיר לאכול בשר אחר גבינה) אלא בפת (דקינוח הפת, שאוכל הפת בינתים, היא יפה), כמאן כבית שמאי (דאי בית הלל, הדחה בעי, ולא הזכר קינוח)?!

אלא בית שמאי אומרים מקנח ולא בעי מדיח, ובית הלל אומרים אף מדיח (תרווייהו בעינן, וקאמר רבי זירא דקינוח בין למר ובין למר, בפת הוא), הוי ליה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל, ולתנייה (במסכת עדויות פ"ד ופ"ה) גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל?

אלא בית שמאי אומרים: מקנח והוא הדין למדיח (דתרווייהו בעינן), ובית הלל אומרים: מדיח והוא הדין למקנח, מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי.

נמצאנו למדים, שלכל הדעות צריך גם קינוח על ידי פת, וגם הדחה. וכן פסקו הרי"ף והרא"ש והטור. והרשב"א כתב שהדעת נוטה שאין צריך גם קינוח וגם הדחה⁴, אך הבית יוסף כתב שהעולם נהגו לקנח ולהדחית, וכן נכון לעשות.

אופן ההדחה

רש"י והתוס' והרא"ש והטור כתבו שההדחה המוזכרת היא הדחת הפה במים. אולם הרמב"ם והר"ן הבינו שהדחה זו היא נטילת ידיים. השו"ע פסק כדעת רש"י והרא"ש, והוסיף שניתן להדחית גם ביין.

סדר הקינוח וההדחה

כתב ההגהות מיימוניות בשם מהר"ם שאין לדקדק בסדר הקינוח וההדחה, אלא איזה מהם שירצה יקדים. וכתב הבית יוסף שאף על פי שהטור כתב פעמיים שיקנח ואחר כך ידח, אפשר שלאו דווקא הוא, והוא הדין להיפך. וכן פסק הש"ך (סקי"ג).

קינוח והדחה כאחד

כתב ההגהות מיימוניות שמנהגו של ריב"א היה להדחית את ידיו ואת פיו, ולהכניס אצבעו לפיו לבדוק שלא נשאר כלום מהגבינה, ואחר כך היה מקנח הפה.

ור"י היה שורה פתו במים או ביין ואוכל, כי כך נחשב הדבר גם לקינוח וגם להדחת פיו. ולעתים היה אוכל דבר שמקנחים בו, ואחר כך שותה יין או מים. אך הטור כתב שיותר טוב לעשות קינוח לחוד והדחה לחוד, ולא כמנהגו הראשון של ר"י.

ברכה אחרונה

כתב הכנסת הגדולה (אות י) שאם אכל גבינה ורוצה לאכול אחריה בשר, צריך קודם לברך ברכת המזון או ברכה אחרונה על הגבינה, ורק אחר כך לאכול את הבשר, ואין בזה חילוק בין גבינה רכה לגבינה קשה.

אולם מדברי המגן אברהם (או"ח תצד, ו) מבואר שזהו רק בגבינה קשה, אך אם אכל גבינה רכה, רשאי לאכול אחריה בשר גם בלי הפסק ברכה אחרונה.

חלב – אינו צריך הדחה

בחידושי הרש"ש (חולין קג ע"ב) כתב שדווקא אם אכל גבינה צריך גם קינוח וגם הדחה, הואיל ודרך הגבינה להידבק בחניכיים ובין השיניים, ואין היא יוצאת על ידי הדחה בלבד. אבל אם רק שתה חלב, מאחר שאין הוא נדבק בחניכיים ובשיניים, די בהדחת הפה.

ואמנם בבדי השולחן (סקמ"ג) הביא בשם האיסור והיתר הארוך (מ, ח) שהשותה חלב צריך נטילת ידיים, אך בזר השולחן העיר שאין זה נכון, משום שהאו"ה דיבר שם על האוכל מיני חלב, ולא על השותה חלב בכוס.

⁴ צריך עיון איך הדעת נוטה לכך, הלא זהו היפך דברי הגמרא, שאמרה שביית שמאי ובית הלל מודים זה לזה, וצריך גם קינוח וגם הדחה.

וכן פסק הילקוט יוסף (פט, נו) שהשותה חלב נוזלי אינו צריך נטילת ידיים או קינוח הפה בפת, אלא הדחת הפה (במים) בלבד.

אכילת חיה ועוף אחר גבינה / סעיף ב

כג. עוף (האסור מדרבנן) – מן הדין מותר לאכול אותו אחר גבינה גם בלא קינוח ובלא נטילה. אך טוב להחמיר (לקנח הפה וליטול ידיים), ובעיקר אחר גבינה קשה.
כד. בשר חיה, אף שגם הוא אסור רק מדרבנן, נידון בעניין זה כבשר בהמה.

אכילת עוף אחר גבינה

הבאנו לעיל את דברי הגמרא (קד ע"ב):

תנא אגרא חמוה דרבי אבא: עוף וגבינה נאכלין באפיקורן.

הרשב"א והר"ן כתבו בשם הרמב"ן שהגמרא באה להתיר אכילת גבינה אחר אכילת עוף, אך הרמב"ם הבין שהגמרא התירה דווקא עוף אחר גבינה, ולא גבינה אחר עוף. וכתב הרשב"א שדברי הרמב"ן אינם מחוורים, ואין להתיר גבינה אחר עוף, אלא רק עוף אחר גבינה (גם בלא קינוח ובלא נטילה). וכן פסקו הטור והשו"ע.

אולם כבר הבאנו לעיל דברי הבית יוסף בשם הזוה"ק שראוי להחמיר גם באכילת עוף אחר גבינה. וכן הבאנו דברי הרמ"א והאחרונים המחמירים באכילת בשר עוף אחר גבינה קשה.

אכילת חיה אחר גבינה

כתב הר"ן שלדידן דקיימא לן שחיה ועוף אינם מן התורה, ממילא דין החיה כדין העוף, וכשם שהתירה הגמרא עוף וגבינה באפיקורן, כך יש להתיר חיה וגבינה באפיקורן. וכן כתב הרשב"א להתיר גם חיה אחר גבינה.

אולם ציין הר"ן שלמרות שהרמב"ם סבר שחיה ועוף אינם מן התורה, בדין זה פסק שבשר חיה נידון כבשר בהמה. וכתב הר"ן שאולי טעמו של הרמב"ם הוא משום שבשר חיה דומה לבשר בהמה. וכן כתב הש"ך (סקי"ד).

גם הרא"ש כתב שהגמרא דיברה על עוף משום שהוא שכיח יותר, והוא הדין לחיה, אך הוסיף שר"ת כתב שהגמרא דיברה דווקא על עוף משום שהוא לא נדבק בשיניים ובחניכיים. ומשמע שלפי ר"ת הדין קיים בעוף דווקא, ולא בחיה. ולהלכה פסקו השו"ע והאחרונים להחמיר בחיה כמו בבהמה.

תבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר, ולהיפך / סעיף ג

כה. מעיקר הדין – מותר לאכול תבשיל של בשר (תבשיל שהתבשל עם בשר, אך אין בו ממשות בשר) אחר תבשיל של גבינה (תבשיל שהתבשל עם גבינה, אך אין בו ממשות גבינה), וכן תבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר, ואין צריך לא שיהוי זמן ולא קינוח ונטילה.

כו. מנהג ישראל – שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, כמו אחר בשר עצמו. ואין לפרוץ גדר. וכן נהגו שלא לאכול תבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר.
 כז. מותר לאכול תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה, אחר שייטול ידיו. ונכון להחמיר וליטול ידיים גם כשאוכל באמצעות מזלג.
 כח. תבשיל 'פרווה' שהתבשל בקדירה בשרית (ללא בשר) – מותר לאכול אחריו גבינה, אף אם הקדירה לא הודחה יפה ויש בה קצת ממשות של בשר.
 כט. אם הקדירה הודחה יפה ואין בה ממשות איסור כלל – מותר לאכול את המאכל הפרווה אף עם גבינה ממש. ויש מחמירים לכתחילה שלא לאכול אותו עם גבינה ממש.

גבינה וחלב אחר תבשיל בשרי

בברייתא בגמרא (חולין קה ע"א) נאמר:

מים ראשונים ואחרונים – חובה, אמצעיים (רש"י: שנוטלין בין תבשיל לתבשיל בעלמא) – רשות.

ואמר על כך רב נחמן (קה ע"ב):

לא שנו אלא בין תבשיל לתבשיל, אבל בין תבשיל לגבינה – חובה.

וכתבו **התוס' והרא"ש** שיש מפרשים ש"בין תבשיל לתבשיל", שאין חובה ליטול ידיים, היינו בין שני תבשילים של בשר או בין שני תבשילים של גבינה, ו"בין תבשיל לגבינה" שחובה ליטול ידיו היינו בין תבשיל של בשר לגבינה שלפניו. אך לא דיברה הגמרא על תבשיל של גבינה שלאחריו, שבו לא די בנטילת ידיים, אלא צריך להמתין כשיעור שבין סעודה לסעודה. וכפירוש זה פסק **האור זרוע**.

אולם **ר"ת** היקשה על הסבר זה, משום ש"בין תבשיל לגבינה" משמע שהגבינה נאכלת אחר הבשר ולא לפניו. ועוד, שבין תבשיל של בשר לתבשיל של בשר או בין גבינה לגבינה אין סיבה שיצטרך ליטול את ידיו אפילו שלא כחובה.

לכן פירש **ר"ת** ש"בין תבשיל לתבשיל" היינו בין תבשיל של בשר לתבשיל של גבינה, ובזה אין חובה ליטול ידיו משום שהבשר והגבינה אינם בעין, ואין בהם אלא טעם בלבד, ולכן לא החמירו לחייב נטילה ביניהם. אבל "בין תבשיל של בשר לגבינה", היינו שהגבינה בעין, חובה ליטול ידיו. והוסיף ר"ת שפירוש זה אפשרי גם לפי מי שאוסר אכילת גבינה אחר בשר באותה סעודה אפילו על ידי נטילה וקינוח. לפי זה, הבא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, או בשר אחר תבשיל של גבינה, צריך נטילה, אך האוכל תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה או להיפך, אינו צריך אפילו נטילה. וכן פסקו **הטור והשו"ע**.

ההגהות מיימוניות הביא את פירוש ר"ת בשם **הסמ"ג**, אך כתב בשם **הסמ"ק** שיתכן שכל מה שהותר לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר, זהו דווקא כגון בביצים המטוגנות בשומן של בשר, שהן לא מושכות כל כך את המים אליהן, אבל אולי ברוטב של בשר יהיה אסור, משום שמושך אליו את המים. **והרשב"א** כתב שגם שומן בשר אסור כמו הבשר עצמו. אולם **רבנו יונה** כתב שוודאי מותר לאכול גבינה אחר מרק של בשר על ידי קינוח והדחה, שכן לא הצריכו שהייה אלא אחר אכילת בשר, מפני שהבשר נשאר בשיניים, מה שאין כן במרק שלא קיים חשש זה.

רבנו ירוחם כתב שראה את **רבותיו** נוהגים כן רק במרק צלול, אבל במרק עבה עם ירקות וכיוצא בזה אסרו לאכול אחריו גבינה עד סעודה אחרת, שמא יש במרק חתיכות בשר שאינן נראות. **ובגליון מהרש"א** כתב שדבר המטוגן בשומן של בשר דינו כדין תבשיל של בשר, ואין צריך להמתין.

והמרדכי כתב בשם **מהר"ם** שאסור לאכול גבינה גם לאחר ביצים המטוגנות בשומן של בשר, גזרה משום בשר בחלב. **ובהגהות שערי דורא ובאיסור והיתר הארוך** כתבו בשם **המרדכי** שיש לאסור אפילו בשומן אווז (עוף) אטו שאר שומן, אך העיר **הדרכי משה** (סק"ו) שלא נמצא כן במרדכי שלפנינו, והעיד שרבים מקילים בשומן עוף, אך מחמירים בשומן בהמה (למרות שהסמ"ק התיר). ומכל מקום **בתורת חטאת** (עו, ד) כתב הרמ"א להחמיר גם בשומן עוף.

וכתבו **הבית יוסף והרמ"א** שנהגו העולם שלא לאכול גבינה אחר תבשיל של בשר כלל, ואין לפרוץ גדר. ומדבריהם משמע שאין להחמיר אלא כשאוכל גבינה ממש אחר תבשיל של בשר, אולם **רש"ל ומנחת יעקב** (עו, יא) ור"ע **איגר** כתבו שהמנהג להחמיר גם בתבשיל של גבינה אחר תבשיל של בשר. ומדברי **היד אברהם** משמע שאין מנהג להחמיר בזה.

תבשיל פרוה בקדירה בשרית

כתבו **הבית יוסף והרמ"א** שאם אין בשר בתבשיל, והוא רק התבשל בקדרה בשרית, לא נהגו להחמיר ומותר לאכול אחריו גבינה.

וכתב **הש"ך** (סקי"ט) שבאופן זה מותר אפילו לאוכלו עם גבינה, הואיל והוא בר נ"ט, ועיקר חידושו של הרמ"א הוא שאפילו אם התבשל המאכל (הפרווה) בקדרה בשרית שלא הודחה יפה, ויש בה קצת ממשות איסור – אף שאסור לאכול אותה ביחד עם גבינה, מכל מקום אין צריך להמתין אחריה.

הפתחי תשובה (סקי"ז) הבין שלפי הש"ך תבשיל שיש בו מעט שומן – מותר לאכול אחריו גבינה אף אם לא היה שישים נגד השומן. אך העיר **שהבית לחם יהודה** הבין שהש"ך דיבר רק על מקרה שאין טעם ממשות התבשיל בקדירה, ואין בה אלא לחלוחית הטוחה על פניו, אך אם הממשות נותנת טעם בתבשיל הרי היא כשומן עצמו. ולפי הבנתו צריך שיהיה בתבשיל שישים כנגד השומן.⁵

הבאר היטב (סקי"א) תמה על דברי הש"ך, משום שבסימן צה כתב **הרמ"א** שלכתחילה יש לאסור אכילת גבינה ביחד עם תבשיל שהתבשל בקדרה בשרית. **והפרי מגדים** (שפי"ד סקי"ט) כתב ליישב דבריו.

נטילה בין תבשיל של גבינה לתבשיל של בשר

בהגהות שערי דורא כתב שאם אכל תבשיל של גבינה ורוצה לאכול תבשיל של בשר, צריך נטילה אפילו ביום, מפני שהתבשיל נדבק לידיים יותר מאשר הגבינה עצמה. וכן כתב **השערי דורא** שנהגו ליטול ידיים אחר כל תבשיל של חלב, ואין להקל אלא בגבינה עצמה שהיא קשה ויבשה. **ובתורת חטאת** (עו, ד) כתב הרמ"א שצריך גם קינוח והדחה, אך **בהגהות השו"ע** כתב שצריך רק נטילה.

ולפי **הפרי חדש** (סק"כ) אם אוכל על ידי מזלג אינו צריך ליטול ידיו, אך לפי **הפרי מגדים** (שפי"ד סק"כ) נכון להחמיר וליטול גם כשאוכל באמצעות מזלג.

⁵ וכמדומה שהפתחי תשובה סבר שהעיקר כהבנתו בש"ך, ולא כהבנת הבית לחם יהודה.

דיני מים אמצעיים / סעיף ג

- ל. כאמור, הרוצה לאכול תבשיל של בשר אחר תבשיל של גבינה, צריך ליטול ידיו, ונטילה זו נקראת: 'מים אמצעיים'.
- לא. 'מים אמצעיים' אינם צריכים להיות בנטילה בכלי, ויכול ליטול רק עד פרק שני, וחציצה אינה מעכבת בהם בדיעבד.
- לב. שפשוף בגופו או בכותל אינו מועיל למים אמצעיים, והיסח הדעת פוסל בהם, הואיל ועדיין ידיו צריכות שימור.
- לג. חייב לנגב ידיו אחר נטילת מים אמצעיים.
- לד. ראוי להחמיר שלא ליטול מים אמצעיים על גבי הקרקע.
- לה. מנהג העולם שלא לברך על נטילת מים אמצעיים.
- לו. שמש (מלצר) המשמש בסעודה, ונוגע במאכלים – חייב בנטילת מים אמצעיים, גם אם אינו אוכל עמהם.

דיני מים אמצעיים

כתב האורחות חיים בשם הראב"ד שכל הדברים הנוהגים במים אחרונים, נוהגים גם במים אמצעיים שבין תבשיל לגבינה, בין להקל (משנה ברורה קעג סק"ו): שאין צריך נטילה בכלי, ויכול ליטול רק עד פרק שני, וחציצה אינה מעכבת בהם בדיעבד) ובין להחמיר. חוץ משפשוף בגופו או בכותל או היסח הדעת, שאינם פוסלים באחרונים אך פוסלים באמצעיים, משום שעדיין הוא רוצה לאכול וידיו צריכות שימור. וחוף מניגוב הידיים, שמים אחרונים אינם צריכים ניגוב, ואמצעיים צריכים. וחוף משאר משקין, שכשרים למים אחרונים, אך אינם כשרים למים אמצעיים, הואיל ואינם מנקים את השומן ואת המאכל. וכן פסקו השו"ע (אור"ח סימן קעג) והש"ך (סק"י).

כעין זה כתב הרשב"א שמים אמצעיים ניטלין בין בכלי בין שלא בכלי, ודינם כדן מים אחרונים לכל דבר, ויתרים עליהם שצריכים ניגוב כמים ראשונים. וכתבו הרבה פוסקים (אליה רבה, חנם צבי, פרישה, ברכי יוסף, מגן גיבורים) שאין ליטול מים אמצעיים על גבי הקרקע, אך פוסקים אחרים (מהרש"ל, פרי חדש, פרי מגדים) כתבו להקל בזה.

ברכה

עוד כתב האורחות חיים שכיון שמים אמצעיים הם חובה ואינו רשאי לאכול עד שייטול מים אמצעיים, על כן יש לברך עליהם "על רחיצת ידיים", כשם שמברך על מים אחרונים. וכן כתב הר"ן בשם הראב"ד לברך "על רחיצת ידיים".

אולם הוסיף הר"ן שיש אומרים שאין לברך על מים אמצעיים, משום שאינם באים אלא כדי להימנע מן העבירה. וכן כתבו התוס' שאין מברכים על מים אמצעיים משום שאינם אלא הכשר אכילה, וכמו ניקור ומליחת בשר. והרשב"א כתב שהטעם שאין מברכים על מים אמצעיים הוא משום שאין זו מצוה קבועה, שהרי ביום רשאי לאכול גם בלא נטילה. וכתב הבית יוסף שהעולם נוהגים שלא לברך, לא על מים אמצעיים ולא על מים אחרונים.

שמש הנוגע באוכל

כתב הבית יוסף בשם רש"י ששמש המשמש בסעודה, אף על פי שנוגע באוכל, אינו צריך נטילה, הואיל ולא הצריכו נטילה אלא לאוכלים ולא לנוגעים. וכן פסק הרמ"א.

אולם הש"ך (סקכ"א) כתב שרש"י דיבר דווקא על נטילת ידיים לסעודה, ובזה שרק נוגע ואינו אוכל אינו צריך נטילה, אבל במים אמצעיים ודאי צריך השמש ליטול ידיו, משום שהמאכל נדבק לידי, ואם לא ייטול הוא עלול להאכיל את המסובים בשר בחלב.

לחם שנאכל בסעודה חלבית; מפה שאכלו עליה בשר / סעיף ד; סימן צא, סעיף ג

לז. מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לבער מעל השולחן את שיורי הפת והמאכל שאכל עם הגבינה.

לח. לחם שנוגע בגבינה – אסור לאוכלו עם בשר. וכן להיפך. יש אומרים שאין הלחם נאסר אלא אם הגבינה או הבשר היו לחים, ולא כשהיו יבשים.

לט. אם הגבינה או הבשר נגעו בחלק החיצון והקשה של הלחם – הלחם טעון הדחה. ואם נגעו בחלקו הפנימי והרך – הלחם טעון גרידה.

מ. אין לאכול גבינה על מפה שאכלו עליה בשר, ואין לאכול בשר על מפה שאכלו עליה גבינה, שמא נשארו שיירי מאכל, ונמצא אוכל בשר עם חלב.

מא. במה דברים אמורים? במקום שנוהגים להניח את הבשר או הגבינה ישירות על גבי המפה. אבל במקום שנהוג להביאם בקערות וכדומה, ואין כל כך חשש שייזדבקו זה לזה – די לנקות המפה ולהופכה.

לחם שנאכל בסעודה חלבית

בירושלמי (פסחים פ"ו ה"ד) נאמר:

הדין דאכיל חוביץ ובעי למיכל קופר, מבער פתיתין.

על פי זה פסקו הטור (סימן צא) והשו"ע (פט, ד):

מי שאכל גבינה ורוצה לאכול בשר, צריך לבער מעל השולחן את שיורי הפת שאכל עם הגבינה.

והוסיף הטור שאם הגבינה נגעה בלחם, אסור לאכול אותו עם הבשר, וכן להיפך. וכן פסק השו"ע (סימן צא, סעיף ג). וכתב הש"ך (צא סק"ד) שהגבינה או הבשר אוסרים את הלחם רק אם אחד מהם היה לח, אבל אם שניהם היו יבשים, אינם אוסרים את הלחם.

הדחת הלחם

כתב הש"ך (שם) שהלחם מותר באכילה על ידי הדחה. והפרי מגדים (שפ"ד סק"ד) הביא את דברי כנסת הגדולה (הגהות הטור, ב-ג) שתמה על הש"ך, מפני שמלשון הטור והשו"ע שכתבו שהלחם "אסור", משמע שאין לו תקנה על ידי הדחה (כיון שהוא נדבק ביותר).

אולם הפתחי תשובה (סק"ד) דייק להיפך, והוכיח מלשון הטור והשו"ע שהלחם מותר על ידי הדחה, וכדעת הש"ך. ומכל מקום הוסיף הפתחי תשובה שאין מועילה הדחה אלא כשהבשר או הגבינה נגעו בלחם שלם, או

בלחם פרוס מצדו החיצוני והקשה, אבל אם נגעו בצידו הפנימי הרך, ששם הם נדבקים ביותר, הלחם טעון גרידה.

מפה נפרדת לבשר וחלב

כתב הרשב"א בתשובה (המיוחסת לרמב"ן) שאסור לאכול גבינה על מפה שאכלו עליה בשר. וביאר שטעם האיסור אינו מחמת מה שנבלע בתוך המפה, שהרי הבלוע אינו יוצא אלא על ידי דבר חס, ואם כן היה צריך להתיר לאכול גבינה צוננת על מפה בשרית, וזה אינו. אלא הטעם הוא משום שהרבה פעמים נופלים טיפי תבשיל על המפה ונשארים לכלוכי בשר שהם בעין, והם עלולים להידבק לכלים או לאוכל, והוא עלול לאכול גבינה ובשר ביחד. ועל כן נהוג להישמר מזה. וכן פסק השו"ע, וכתב שהוא הדין שאין לאכול בשר על מפה שאכלו עליה גבינה.

הרדב"ז (הובא בפתחי תשובה סק"ח) כתב שכל זה הוא לפי מה שהיו נוהגים להניח את הבשר והגבינה על המפה, ואז יש לחוש שמא יידבקו זה בזה. אבל כיון שמנהגנו הוא להביא כל מאכל על השולחן בקערות וכדומה, הלכך אפילו כדי לצאת ידי חומרת הרשב"א, די להפוך את המפה ולהסיר את הפתיתים, ואין צריך לייחד מפה אחרת. וסיים שכן המנהג.

חיתוך גבינה או לחם בסכין בשרית / סעיף ד

מב. אסור לחתוך גבינה, אפילו צוננת, בסכין שרגילים לחתוך בו בשר.
מג. מן הדין מותר לנעוץ את הסכין הבשרית בקרקע עשר פעמים, ואחר כך מותר לחתוך בה גבינה. אולם כבר נהגו כל ישראל שלא להתיר זאת, אלא לייחד סכין אחת לבשר וסכין אחת לגבינה. ואין לשנות המנהג.

מד. אסור לחתוך לחם בסכין בשרית, כשרוצה לאוכלו עם הגבינה.
מה. מן הדין מותר לקנח היטב את הסכין ואחר כך לחתוך בו את הלחם.
מו. ראוי לייחד לחיתוך הלחם סכין שאינה בשרית ואינה חלבית.

חיתוך גבינה או לחם בסכין בשרית

כתב הרשב"א (בתשובה המיוחסת לרמב"ן) שאין לחתוך גבינה, אפילו צוננת, בסכין שרגילים לחתוך בה בשר. ואין לחתוך עמה אפילו את הפת שאוכלים עם הגבינה, לפי שלפעמים נשאר שומן קרוש על הסכין, וכשחותכים את הפת הוא נדבק בה. וכן פסק השו"ע.

אולם בעל התרומה כתב שרבונו שמשון התיר לחתוך לחם בסכין בשרית ולאוכלו עם גבינה, משום דהוי נ"ט בר נ"ט, אלא שהצריך להדיח את הסכין לפני החיתוך כדי להסיר את השמנונית שבה. ומכל מקום הסכים רבנו שמשון שאסור לחתוך בה את הגבינה עצמה אלא אם כן נעץ אותה בקרקע עשר פעמים או שפשף אותה באבן רכה או בפחם.

הט"ז (סק"ו) והחכמת אדם (מ, יד) כתבו שלצורך חיתוך הלחם די בהדחת הסכין, וכמבואר בספר התרומה הנ"ל. אך בנקודות הכסף כתב שגם בשביל לחתוך את הלחם כדי לאכול בו גבינה צריך קודם נעיצה בקרקע.

שני סכינים

הרמ"א כתב שכבר נהגו כל ישראל להיות להם שני סכינים, ולרשום אחד מהם שיהא לו היכר, ונהגו לרשום של חלב, ואין לשנות מנהג של ישראל.

שלושה סכינים

הפרי חדש (סקכ"ד) כתב שהמדקדקים יש להם שלושה סכינים – אחד של בשר, ואחד של חלב, ואחד לחתוך בו לחם, וכתב שכן התפשט המנהג. וגם **בחגורת שמואל** (סקכ"ט) כתב שכל חרד לדבר ה' ראוי לנהוג כן.

סימן צ – דיני כחל

בישול וצליית כחל / סעיפים א-ב

- א. מן הדין מותר לבשל כחל (עטין; דד הבהמה) בקדירה עם בשר, אחר שקרעו שתי וערב וטחו בכותל. אולם נהגו כל ישראל שלא לבשל כחל עם בשר כלל. ואין להתיר אפילו אחר קריעה וטיחה אלא במקום הפסד מרובה. ואם לא קרעו וטחו – אין להתיר אפילו בדיעבד.
- ב. נהגו רוב ישראל שלא לבשל כחל אפילו בקדירה בלא בשר. ובדיעבד, אם קרע שתי וערב וטח בכותל, יש להתיר אפילו שלא במקום הפסד מרובה.
- ג. מותר לכתחילה לצלות כחל בפני עצמו, על ידי קריעה וטיחה. ובדיעבד יש להתיר אפילו אם לא קרע כלל.
- ד. צלה את הכחל ואחר כך מצא בו גומות מלאות חלב: אם קרעו מתחילה – מותר בדיעבד, לא קרעו תחילה – אסור.
- ה. קריעה ושתי וערב פירושה: קריעה אחת לאורך, וקריעה אחת לרוחב.
- ו. טיחה בכותל פירושה: כבישת הכחל על הכותל, באופן שכל החלב יסחט.
- ז. במקום טיחה בכותל, ניתן לכבוש את הכחל תחת מכבש, או לחותכו שתי וערב על פני כולו, באופן שכל החלב יסחט.
- ח. להלכה אין הבדל בין כחל של בהמה מניקה לכחל בהמה שאינה מניקה.

סוגיות הגמרא

למדנו במשנה (חולין קט ע"א):

הכחל (עטין; דד הבהמה) – קורעו ומוציא את חלבו. לא קרעו – אינו עובר עליו (רש"י: אינו עובר על אכילתו ללקות, ולא על בישולו, דלאו חלב מיקרי).

ובגמרא מובא (קט ע"ב):

אמר רבי זירא אמר רב: אינו עובר עליו, ומותר... ואיכא דאמרי, אמר רבי זירא אמר רב: אינו עובר עליו, ואסור (מדרבנן)...
תניא כלישנא קמא דרב: כחל שבישלו בחלבו – מותר, קבה שבישלה בחלבה – אסור. ומה הפרש בין זה לזה? – זה (קבה) כנוס במעיו (רש"י: ומשיצא מדדי הבהמה - חלב הוא), וזה (כחל) אין כנוס במעיו (שלא יצא מדדי הבהמה בחייה ולא נאסף, אלא מובלע בבשר הוא, ולא בא לכלל חלב. ומיהו לכתחילה בעי קריעה מדרבנן).

נמצא שמדאורייתא מותר לבשל את הכחל גם בלי קריעה, וחכמים תיקנו לקרוע אותו לכתחילה.

ובהמשך מובא (קט ע"ב):

אמרה ליה ילתא לרב נחמן... בעינא למיכל בשרא בחלבא. אמר להו רב נחמן לטבחי: זויקו לה כחלי (רש"י: תנו לה כחל בשיפוד). והאנן תנן "קורעו"? – ההוא לקדרה. והא קתני "שבישלו", דיעבד אין לכתחילה לא? הוא הדין דאפילו לכתחילה, ואידי דקא בעי למיתנא סיפא "קבה שבישלה בחלבה אסורה", דאפילו דיעבד נמי לא, תנא נמי רישא שבישלה.

כאן מבואר, שאם מבשל את הכחל בקדרה - צריך לקורעו, ואם צולה את הכחל - אין צריך לקורעו.

עוד שם (קט ע"ב):

כיצד קורעו? – אמר רב יהודה: קורעו שתי וערב וטחו בכותל. אמר ליה רבי אלעזר לשמעיה: קרע ליה (רש"י: כחל, קודם שתצלנו) ואנא איכול. מאי קא משמע לן, מתניתין היא (דקורעו מתחילתו ומותר)? הא קא משמע לן דלא בעינן שתי וערב וטחו בכותל (אלא קריעה בעלמא, ולא בעי שתי וערב אלא לקדרה).

שיטת רש"י

נחלקו הראשונים בהבנת הסוגיות: רש"י הבין שאם מבשל את הכחל, אפילו בפני עצמו, צריך לקרוע שתי וערב ולטוח בכותל, משום שאם לא יוציא את כל החלב מן הכחל, הוא יצא לתוך הקדרה ויתבשל עם הבשר. ולכן אם לא קרע שתי וערב וטח בכותל, אף בדיעבד אסור. אולם אם צולה את הכחל, גם אם יישאר חלב הוא יטפטף ויצא החוצה ולא יתבשל עם הבשר, ולכן די לקרוע אותו לכתחילה שתי או ערב (ולפי גירסא אחרת: שתי וערב), ובדיעבד אם לא קרעו – מותר (כלישנא קמא דרב).

לפי רש"י, הברייתא שאמרה "כחל שבישלו בחלבו - מותר", מדברת על צלי. ובפירוש המשנה שאומרת שיש לקרוע את הכחל לכתחילה יש מחלוקת אמוראים, שלפי לישנא קמא דרב, וכן לפי רבי אלעזר - המשנה מדברת על צלייה ומצריכה לקרוע לכתחילה או שתי או ערב, ובדיעבד מותר. ולפי לישנא בתרא דרב, וכן לפי רב נחמן ולפי רב יהודה – המשנה מדברת על בישול, ואומרת שצריך לקרוע שתי וערב ולטוח בכותל, ובדיעבד אסור.

ונחלקו הראשונים בדעת רש"י: **התוס' והרא"ש והסמ"ג והר"ן ורבנו ירוחם** הבינו בדעתו שאם קרע את הכחל שתי וערב וטחו בכותל, מותר לבשלו לכתחילה אפילו בקדרה עם בשר, הואיל והוציא ממנו את כל החלב. אולם **בעל התרומה והמרדכי והגה"מ והטור** הבינו בדעת רש"י שגם אחר קריעה שתי וערב וטיחה בכותל, לא הותר לכתחילה אלא בישול בקדרה ללא בשר, אך עם בשר יש לאסור לכתחילה ולהתיר רק בדיעבד.

עוד נחלקו בשיטת רש"י: **האיסור והיתר הארוך** כתב שלדעת רש"י אפילו בצלי אינו מותר בדיעבד אם לא קרעוהו כלל. אך **ההגהות מיימוניות והטור והדרכי משה** כתבו שלדעת רש"י צלי מותר בדיעבד אף בלא קריעה כלל.

שיטת ר"ת

התוס' והרא"ש כתבו בשם **רבנו תם** שבשביל לבשל את הכחל בקדירה עם בשר צריך קריעה שתי וערב וטיחה בכותל (וקריעה זו מועילה משום שהחלב שבכחל אסור רק מדרבנן משום חלב שחוטה, וכשהוציא את כל מה שאפשר, שוב אין גוזרים). אבל לקדרה בלא בשר, או לצלי, מותר לכתחילה אף על ידי קריעה מועטת.

⁶ והוסיף רש"י שגם לגבי צלי שייך לשון בישול, כדברי הכתוב (דברי הימים ב לה, יג): "וַיִּבְשְׁלוּ הַפֶּסֶח בְּאֵשׁ". **והתוס'** (חולין קט ע"ב ד"ה ההוא) כתבו שאין זה דוחק, מפני שמיצא בזה מצינו בגמרא בפסחים (עד ע"א) שביארו ש"קורעו אחר בישולו", היינו אחר צלייתו.

⁷ **הסמ"ג** כתב לחלוק על רש"י, שאולי יש לומר שלצלי לא צריך קריעה כלל אפילו לכתחילה, שהרי כן נהג רב נחמן למעשה, ובשל סופרים יש לילך אחר המיקל.

טעם החילוק הוא, משום שכשמבשל את הכחל עם בשר, משתנה טעם הבשר ויש בו טעם בשר בחלב, אולם כשאין שם בשר, כיון שקרעו קצת, החלב כבר לא בעינו, ואף שנפלט ונבלע במהלך הבישול, הואיל ואין בכוחו לשנות את טעם הכחל, לא גזרו בו חכמים. ובדיעבד מותר אפילו לא קרעו כלל. ואין חילוק בין צלי לקדרה בלא בשר, שהרי גם בצלי החלב נוטף על הכחל מבחוץ, ואי אפשר להקל בו יותר מקדרה בלא בשר. **והתרומה** כתב בדעת ר"ת שלצלי ולקדרה בלא בשר לא צריך קריעה כלל, אפילו לכתחילה⁸.

לפי ר"ת, המשנה מדברת על בישול כחל בקדרה עם בשר, ולכן אמרה שיש לקרועו, היינו שתי וערב עם טיחה. ואם לא קרעו, כלומר שלא קרעו כדין אלא קריעה מועטת בלבד, אינו עובר, ולפי לישנא קמא דרב מותר משום שקרע קצת. אך אם לא קרע כלל ובישלו עם בשר – אסור מדרבנן.

שיטת הרי"ף

הרי"ף הבין שהמשנה מדברת על כחל שהתבשל בלא בשר, ועל זה אמר רב שבדיעבד מותר. וזהו גם מה שאמרה הברייתא שכחל שבישלו בחלבו מותר, היינו שבישלו בקדרה בלא בשר ובלא קריעה, וכל שצריך קריעה (שתי וערב וטיחה בכותל, כרב יהודה) הוא רק לכתחילה. ומה שאמרה הגמרא שכחל אוסר וצריך ביטול בשישים, היינו כשהתבשל עם בשר ולא קרעו.

והבין הרשב"א שלדעת הרי"ף, צלי לא צריך קריעה כלל, וכן כתב הטור בדעתו. ואילו הרמב"ם הבין שצלי טעון קריעה מועטת, וכן כתב הרשב"א שיש לנהוג למעשה. וכתב הבית יוסף שיתכן שגם הרי"ף מודה שצריך קריעה מועטת.

סיכום שיטות הראשונים

נסכם בטבלה את שיטות הראשונים:

צלי		קדרה בלי בשר		קדרה עם בשר			רש"י
מותר ע"י קריעה שתי וערב (ויש אומרים: שתי או ערב)	לכתחילה	מותר ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל	לכתחילה	מותר ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל.	לפי התוס' והרא"ש	לכתחילה	
				אסור [בדיעבד, אם קרע שו"ע וטח בכותל – מותר]	לפי בעל התרומה		
מותר	בדיעבד (אם לא קרע)	אסור	בדיעבד (אם לא קרע)	אסור		בדיעבד (אם לא קרע)	

⁸ הרשב"א (בחידושים ובתורת הבית) תמה על שיטת ר"ת מדוע בקדרה בפני עצמה (או בצלי) צריך לכתחילה לקרוע קריעה מועטת, והלא קריעה זו אינה מועילה להוציא את החלב, ומה שאנו מתירים בדיעבד הוא מפני שחלב זה אינו משנה את טעם הכחל (שכבר היה בו טעם חלב). ואם כן, אפשר להתיר לכתחילה גם בלא קריעה כלל. וזהו אכן הסברו של בעל התרומה בדעת ר"ת, שלצלי ולקדרה בלא בשר אין צורך בקריעה כלל, אפילו לכתחילה. אולם התוס' והרא"ש כתבו בדעת ר"ת שאף שלא כל החלב יוצא אנו מצריכים לכתחילה קריעה מועטת כדי שלא יהיה החלב בעינו כפי שהיה קודם. ונראה בכוונתם, שיש כאן גזירה לכתחילה משום מראית העין, שאם הכחל יתבשל עם החלב שלו כשהחלב בעינו ייראה הדבר כבישול בשר בחלב. ולכן תיקנו קריעה לכתחילה כדי שרוב החלב יצא, וכבר לא יהיה בעינו כפי שהיה קודם, ולא יהיה בו עוד צד של מראית העין.

מותר ע"י קריעה מועטת	לפי התוס' והרא"ש		לכתחילה	מותר ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל	לכתחילה		ר"ת
	לפי בעל התרומה			מותר	קרע קריעה מועטת	בדיעבד	
מותר גם ללא קריעה				לא קרע כלל			
מותר	בדיעבד (אם לא קרע)			אסור			
מותר גם ללא קריעה	לפי הרשב"א (בדעת הרי"ף) והטור	מותר ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל	לכתחילה	מותר ע"י קריעה שתי וערב וטיחה בכותל	לכתחילה		רי"ף, רמב"ם, רשב"א
צריך קריעה מועטת	לפי הרמב"ם והרשב"א (למעשה)	מותר	בדיעבד (אם לא קרע)	אסור	בדיעבד (אם לא קרע)		

הלכה למעשה – בישול כחל עם בשר

הסמ"ק כתב שמנהג העולם שלא לבשל כחל עם בשר כלל, אפילו בקריעה וטיחה, וכתב בשם ה"ר יחיאל שסמכו זאת על דעת רש"י (ע"פ הסבר בעל התרומה). גם ה"ר"ן ורבונו ירוחם והבית יוסף כתבו שמנהג העולם להחמיר שלא לבשל כחל עם בשר אפילו אחר קריעה שתי וערב וטיחה בכותל. ה"ר"ן כתב שזו גזרת אחרונים שמא לא יקרע יפה יפה. וגם רבונו ירוחם הבין שזו חומרא בעלמא, וכתב שהסוברים שהוא איסור מעיקר הדין אינם אלא טועים. אך הבית יוסף כתב כדברי הסמ"ק שנראה שהעולם נוהג להחמיר כהבנת התרומה בדעת רש"י. והראב"ן החרימם ונידה את כל הסומך להתיר ולפרוץ גדר הראשונים.

בהגהות שיערי דורא כתב בשם הראב"ה והאור זרוע שיש לאסור בישול כחל (שקרעו וטחו) עם בשר אפילו בדיעבד. וכן פסק הב"ח. אולם המהרש"ל כתב שאין להחמיר בדיעבד, לאחר קריעה וטיחה, אלא ניתן לסמוך על דברי המתירים. וכן כתב הדרכי משה. ובהגהות השו"ע כתב הרמ"א שאין להתיר אלא בהפסד מרובה. וכתב הש"ך שכיון שהכחל אסור רק מדרבנן בוודאי אפשר לסמוך על דעת רוב הפוסקים ולהתיר בדיעבד בהפסד מרובה לאחר שקרעו וטחו בכותל, וכדברי הרמ"א.

האיסור והיתר הארוך כתב שיש לאסור בישול כחל עם בשר אפילו שהכחל יבש לגמרי. אך השערי דורא כתב בשם ר"י שאם הכחל התייבש לגמרי (שעברו עליו שלושים יום), והתבשל עם בשר, אין לאוסרו בדיעבד אפילו בלא קריעה כלל, הואיל וחלב שחוטה הוא מדרבנן, וביבש לא גזרו. וכן פסק הרמ"א. וכתב הש"ך שלאחר שלושים יום מן הסתם הכחל כבר יבש ומותר לבשלו עם בשר, ואם אנו רואים בעינינו שהוא התייבש לגמרי מותר לבשלו עם בשר גם בתוך שלושים יום.

⁹ הבית יוסף הציע אופן נוסף להבין את דברי רבונו ירוחם, והיוצא מפירושו שלדעתו המנהג שלא לבשל כחל עם בשר לאחר קריעה שתי וערב וטיחה בכותל הוא מנהג טעות, ואין להחמיר בזה כלל.

הלכה למעשה – בישול כחל בלא בשר

כתב **הסמ"ק** בשם ה"ר **יחיאל** שמנהג העולם הוא שלא לבשל כחל בקדרה אפילו בלא בשר כלל, שמא יבואו לבשלו גם בקדרה עם בשר. וכן היו נוהגים לעשות להם קדרה מיוחדת לבישול הכחל לבדו, אך כתב שכיום אין לסמוך על זה כל כך, מפני שאין אנו רגילים בכחל ויש לחוש שמא יטעו ויבשלו אחר כך בשר באותה קדרה.

והבית יוסף שמדברי הר"ן ורבנו ירוחם דלעיל משמע שאין מנהג לאסור בישול כחל בלא בשר, והמנהג להתירו אחר קריעה שתי וערב וטיחה בכותל. וכן נקט **בשו"ע**. אולם **השערי דורא** כתב בשם **הגאונים** שנהגו ישראל שלא לבשל כחל כלל, אלא לצלותו. וכן כתב מהר"י **בהגהות שערי דורא** שהמנהג שלא לבשלו כלל. וכן כתב **הרמ"א**.

ולעניין דיעבד: **השו"ע** כתב שאם בישלו בפני עצמו, אף בלא קריעה כלל, מותר בדיעבד. **והרמ"א והש"ך** התירו בדיעבד רק אם קרעו שתי וערב וטחו בכותל.

המהרש"ל אסר אף אם קרעו שתי וערב, שאף שאינו אסור מדינא, מכל מקום מאחר שכתבו הגאונים שכל ישראל נהגו שלא לבשלו, הרי זה כדבר שנאסר במניין וקיימו וקיבלו עליהם לאסור. וכן פסק **הט"ז**. אולם **הפרי תואר** השיג וכתב שאף אם יהיה מנהג כל ישראל, מכל מקום אין זו גזרה שאפשר להגדיר אותה כדבר שנאסר במניין. ועוד, שבאמת לא כל ישראל נהגו איסור בדבר זה, ולכן יש להתיר בדיעבד.

הלכה למעשה – צליית כחל

הסמ"ג כתב שאפשר שלהלכה אין צריך קריעה כלל לצלי, שהרי רב נחמן נהג כך למעשה, ועוד דבשל סופרים הלך אחר המיקל. אך **הרשב"א** כתב שיש להחמיר ולקרוע קריעה מועטת.

הבית יוסף (ובשו"ע) כתב שהמנהג הפשוט הוא לקרועו שתי וערב (ללא טיחה בכותל). **והאיסור והיתר הארוך** כתב שלכתחילה יש לקרוע שתי וערב ולטוח בכותל, וכתב **הרמ"א** שכן המנהג. **והש"ך** כתב בשם **המהרש"ל** שאין זה רק מחמת המנהג, אלא מדינא יש לקרוע ולטוח (לכתחילה)¹⁰. ובדיעבד - כתב **הרמ"א** שיש להתיר צלי (בלא בשר) אפילו בלא קריעה כלל.

כתב **האיסור והיתר הארוך** דאם צלאו לאחר קריעה, אפילו נמצאו בו גומות מלאות חלב, אין לחוש, מאחר שקרע תחילה. וכן פסק **הרמ"א**. וביאר **הש"ך** שהטעם הוא משום שחלב שחוטה אסור מדרבנן, וכל שלא פירש בחייה אלא מובלע בבשר, לא גזרו בו חכמים. ועוד, דלא גרע מדם האיברים שלא פירש בצלייה שמותר. אמנם אם לא קרע כדינו, נחשב כמו דם שפירש, מאחר שאין החלב מובלע בבשר אלא כנוס במקום אחד, ואסור מדרבנן.

סיכום שיטות הפוסקים

נסכם בטבלה את שיטות הפוסקים:

צלי			קדרה בלי בשר			קדרה עם בשר	
מותר ע"י	שו"ע	לכתחילה	מותר ע"י	שו"ע	לכתחילה	אסור	לכתחילה

¹⁰ ותימה, שהרי אף אחד מן הראשונים לא מצריך קריעה וטיחה בכותל בצלי, ואיך ניתן לומר שחובה לעשות כן מדינא. וצ"ע.

קריעה שתי וערב			קריעה וטיחה						
מותר עיי קריעה וטיחה	רמ"א		אסור	רמ"א					
מותר	בדיעבד (אם לא קרע)	מותר	אסור	רמ"א, ש"ך	קרע וטח	בדיעבד	ש"ע	מותר	בדיעבד
				רש"ל, ט"ז			רמ"א, ש"ך		
				ש"ע	לא קרע כלל		אסור	לא קרע כלל	
				רמ"א, רש"ל, ט"ז, ש"ך	בלח – אסור, ביבש – מותר		רמ"א		

אופן הקריעה והטיחה

כתב בתרומת הדשן שקריעה שתי וערב היינו קריעה אחת לאורכו וקריעה אחת לרוחבו. ובענין טיחה בכותל, פירש רש"י דהיינו שהוא "כובשו בידיו לכותל כדי שיסחט חלבו". וכתב הרשב"א שאם נתנו תחת המכבש הרי זה כמו שטחו בכותל.

עוד כתב התרומת הדשן שאם חתכו לשתי וערב כמה חתיכות על פני כולו (ולא רק קריעה אחת לאורכו ואחת לרוחבו), עדיף יותר מכובש בכותל, שכך כל הגומות שהחלב כנוס בהן נפתחות ונחתכות. וכן פסקו הרמ"א והש"ך.

וכתב רבנו פרץ (בהגהות הסמ"ק) שלפי ר"ת שפירש שלצלי או לקדרה בלא בשר די בקריעה מועטת, נראה שלא די "באותה קריעה שקורעים לשניים כשחולקים הרבעים של צד האליה לשניים", אלא צריך קריעה גמורה. אך הוסיף שממה שנקט ר"ת לשון "קריעה מועטת" משמע שדי בכך. וסיים שלכתחילה יש להחמיר, ובדיעבד יש להקל. וכתב הדרכי משה שהנפקא מינה בזה אינה לעניין צלי, שבוה לכל הדעות בדיעבד מועיל אף בלא קריעה כלל, אלא לעניין קדרה עם בשר, שלדעת ר"ת מותר בדיעבד בקריעה מועטת, והשמיענו הסמ"ק שקריעה זו נחשבת לקריעה מועטת.

כחל של מניקה

מסופר בגמרא (חולין קי ע"א):

כי סליק רבי אלעזר אשכחיה לזעירי, אמר ליה: איכא תנא (רש"י: בהאי דוכתא) דאתנייה לרב כחל (יש כאן מי ששנה לרב: כחל שבישלו בלא קריעה אסור באכילה)? אחוייה לרב יצחק בר אבודימי. אמר ליה: אני לא שניתי לו כחל כל עיקר (שום כחל לא שניתי לו לאיסור, בין כחל מניקה ובין כחל שאינה מניקה), ורב (ששנה להם כחל שאסור) – בקעה מצא וגדר בה גדר (ראה שהיו מזלזלים באיסור בשר בחלב והחמיר עליהן);

דרב איקלע לטטלפוש, שמעה להיא איתתא דקאמרה לחברתה: ריבעא (ליטרא) דבשרא כמה חלבא בעי לבשולי? אמר: לא גמירי דבשר בחלב – אסור, איעכב וקאסר להו כחלי. רב כהנא מתני הכי.

רבי יוסי בר אבא מתני: אנא כחל של מניקה (ויש בדדיה חלב כנוס הרבה) שניתי לו, ומפלפולו של רב חייא שנה ליה כחל סתם (שהוא [רבי חייא] מחודד מאד ומבין מעצמו, וכסבור שתלמידיו מחודדין כמותו. כשחזר ושנאה לפני רבי חייא שנה לו סתם, וסבור שיבין רב שאין אסור אלא מניקה, ולא הבין). רבין ורב יצחק בר יוסף איקלעו לבי רב פפי, אייתו לקמייהו תבשילא דכחל, רב יצחק בר יוסף אכל, רבין לא אכל. אמר אביי: רבין תכלא (שכול; קובר את בניו), אמאי לא אכל?! מכדי, דביתהו דרב פפי – ברתיה דרבי יצחק נפחא הוא, ורבי יצחק נפחא מריה דעובדא הוה (זהיר במעשים טובים), אי לאו דשמיע לה מבי נשא לא הוה עבדא!

רש"י פירש שרבי אלעזר סבר כלישנא בתרא דרב, והבין שרב אוסר כחל שבישלו בלא קריעה, ועל זה אמר לו רב יצחק בר אבדימי שאינו אלא חומרא. והתוס' והרא"ש הבינו שרבי אלעזר שמע שרב אוסר לאכול כחל לגמרי, אפילו בצלי ובקריעה, ועל זה אמר רב יצחק בר אבדימי שהיא חומרא בעלמא. ולפי האמור, רבי יוסי בר אבא שאסר כחל של מניקה – לדעת רש"י מדובר בכחל שהתבשל בלא קריעה, ולדעת התוס' והרא"ש מדובר אפילו בכחל שנקרע ונצלה.

ומכל מקום כתבו התוס' והרא"ש שאנו נוהגים להקל ולאכול אפילו כחל של מניקה (אחר קריעה), וסומכים על לישנא קמא שדברי רב נאמרו רק לחומרא בעלמא משום ש"בקעה מצא וגדר בה גדר". ועוד, מהמקרה של רבין ורב יצחק בר יוסף משמע שהיה מדובר על כחל של מניקה, שמטעם זה רבין לא אכל, ובכל זאת סיימה הגמרא שדעת רב יצחק עיקר, שמותר לאכול גם כחל של מניקה. וכן פסק הרשב"א בשם הר"ז"ה.

ביטול הכחל בשישים / סעיף א

- ט. בישל את הכחל עם בשר, בלי קריעה וטיחה: אם יש חמישים ותשעה כנגד הכחל – הבשר מותר, והכחל אסור; אם אין חמישים ותשעה כנגד הכחל – גם הבשר אסור.
- י. בישל את הכחל ביורה של חלב, בלי קריעה וטיחה: אם יש שישים כנגד הכחל – החלב מותר, והכחל אסור; אם אין שישים כנגד הכחל – גם החלב אסור. ואם החלב של הכחל ניכר במראיתו, משערים בחמישים ותשע.
- יא. הכחל עצמו נחשב 'חתיכה הראויה להתכבד', ואינו בטל אפילו באלף.
- יב. כחל שהתבשל בקדרה של בשר, והיה חמישים ותשע כנגדו, ונפל לקדרה אחרת – הוא ממשיך לאסור גם את הקדרה השנייה, אלא אם כן יש בה חמישים ותשע כנגדו.
- יג. אם בקדרה הראשונה לא היה חמישים ותשע כנגדו – יש אומרים שהוא אסור את הקדרה השנייה עד שיהיה חמישים ותשע כנגדו, ויש אומרים שהוא אסור עד שיהיה שישים כנגדו.

ביטול הכחל בשישים

למדנו בגמרא (חולין צז ע"ב):

כחל – בשישים, וכחל מן המנין...

אמר רבי יצחק בריה דרב משרשיא: וכחל עצמו – אסור, ואי נפל לקדירה אחרת – אוסר... שוויה רבנן כחתיכה דנבלה.

מבואר, שכחל עולה למנין שישים, למרות שהוא עצמו אסור. כלומר, האמור לעיל, שאם בישל את הכחל עם הבשר בלי לקורעו – התבשיל נאסר אף בדיעבד, אינו אלא כשאין חמישים ותשעה כנגדו, אך אם יש חמישים ותשעה כנגד הכחל – אין התבשיל נאסר. וכן כתבו הרמב"ם והר"ן.

התוס' והרא"ש ביארו שהסיבה שהכחל עצמו נאסר אינו משום שהבשר שלו בלע את טעם החלב (שהרי יש שישים כנגדו, והוא מתפשט בכל הקדרה), אלא משום שיש בו גומות שהחלב כנוס בהם, ובאותו חלב יש טעם בשר, ואי אפשר להפרישו מן הבשר משום שהקריעה לא מועילה לאחר הבישול. ואף שבגמר הבישול יוצא כל החלב מן הכחל ומתפשט בכל החתיכות, מכל מקום קודם שייגמר בישולו כבר נאסר הכחל, ושוב לא מתירים אותו שמא יאכלנו קודם גמר הבישול. ומפני שהכחל לא נאסר מחמת עצמו אלא מחמת החלב שבו, לכן הוא עצמו עולה למנין שישים.

והר"ן כתב שהכחל נאסר משום מראית העין, שאף על פי שראוי להתיר את הכחל מפני שהחלב יצא ממנו והתבטל, אם נתירנו יבואו להתיר גם חתיכת נבלה, דהיינו בשר שהתבשל עם חלב. **והרמב"ם** (הל' מאכלות אסורות פט"ו הי"ח) כתב שהסיבה שהכחל מן המניין היא משום שהוא אסור רק מדרבנן, ולכן הקילו בשיעורו. אך **הרשב"א** דחה טעם זה משום שגם איסורי סופרים צריכים שישים. **והראב"ד** (שם) **והרשב"א** **והר"ן והמגיד משנה** ביארו שהסיבה היא משום שהכחל מותר כשהוא בפני עצמו, ולכן הוא מצטרף למנין שישים.

בישל כחל ביורה של חלב

כתבו **הרשב"א והר"ן, והמגיד משנה** בדעת **הרמב"ם**, שכל זה הוא רק כשבישל את הכחל בקדרה לבדו, או בקדרה עם בשר, שאז החלב של הכחל בטל בחמישים ותשע, כי הכחל עצמו נידון כבשר, ונמצא שיש שישים כנגד החלב. אבל אם בישל את הכחל ביורה של חלב, אין הכחל בטל אלא בשישים ממש, והחלב של הכחל אינו מצטרף למנין שישים, אלא אם הוא ניכר לעין, שאז הוא יכול להצטרף למנין שישים.

הכחל – אפילו באלף לא בטל

בענין איסור הכחל עצמו, כתב **הב"ח** שהוא נחשב לברייה, כמו גיד הנשה, ולכן אפילו באלף אינו בטל. אך **הש"ך** תמה על דבריו, שהרי אמרו חכמים שאין ברייה אלא דבר שהיה אסור מתחילתו, ואילו הכחל לא נאסר מתחילתו.

ומכל מקום כתב **הפרי מגדים** שהכחל נחשב 'חתיכה הראויה להתכבד', ולכן אם התערב כחל טריפה בין הכשרות, לא בטל אפילו באלף.

כחל שהתבשל ונפל לקדרה אחרת

כתב **הרשב"א** שאם הכחל התבשל בקדרה, והיה שישים כנגדו (היינו חמישים ותשע והוא), אף על פי שהתבשיל אינו נאסר, אין אומרים שכל החלב יצא מן הכחל, אלא עדיין הוא עומד באיסורו, ואם ייפול שוב לתוך קדרה, שוב יצטרך להתבטל בחמישים ותשע. והוסיף שאם התבשל תחילה בקדרה שאין בה חמישים ותשע כנגדו, הכחל נעשה כחתיכת נבילה, ואם ייפול שוב לקדירה, יצטרך שישים כנגדו (ולא רק חמישים

ותשע). אולם הרמב"ם והרא"ה כתבו שאפילו אם נפל תחילה לקדרה שאין בה חמישים ותשע כנגדו, אין הוא אוסר בקדרה שנייה אלא בחמישים ותשע. וכן פסק השו"ע.

וכתב הבית יוסף בשם הר"ן שהטעם שהרמב"ם והרא"ה מקילים הוא שכיון שהכחל נאסר רק משום מראית העין, אין להחמיר בקדרה שנייה יותר מבראשונה.

אולם הדרכי משה (י) הבין שהר"ן הלך בשיטת הרשב"א, והוא בא ליתן טעם לדינו הראשון של הרשב"א, כשהכחל התבשל תחילה בקדרה שיש בה שישים כנגדו, שהיא אסורה רק משום מראית העין, ולכן אין לאסור בקדרה שנייה יותר מבראשונה. אך במקרה שהכחל התבשל תחילה בקדרה שאין בה חמישים ותשע כנגדו, הכחל אסור מן הדין, ולכן הוא נעשה כחתיכת נבלה ואוסר בשישים ממש. וכתב הרמ"א שכן עיקר.

הט"ז (סק"ד) כתב לחדש שיסוד המחלוקת בין הרמב"ם לרשב"א הוא האם אומרים 'חתיכה נעשית נבילה' באיסורי דרבנן, שלדעת הרמב"ם לא אומרים חני"נ בבשר בחלב האסור רק מדרבנן, ולכן גם אם הכחל נאסר, כיון שאיסורו רק מדרבנן, אינו נעשה נבילה, ולכן לא צריך שישים כנגד כולו. ואילו הרשב"א סובר שגם בשר שנאסר מדרבנן אומרים בו חני"נ, והוא אוסר כנגד כולו.

וכתב הט"ז שמדברי הבית יוסף בסימן צט משמע שסבר כדעת הרמב"ם, שבבשר עוף בחלב לא אומרים חני"נ, ואילו לדעת הרמ"א שפסק כאן כדעת הרשב"א אומרים חני"נ אף בבשר שנאסר מדרבנן. והוסיף הט"ז שלפי האמור, לדין שאומרים חני"נ גם בשאר איסורים, ממילא יש לומר כן אף באיסורי דרבנן.¹¹

צליית כחל עם בשר / סעיפים ב, ד

יז. כחל שנקרע והוטח – מותר לצלותו בשיפוד אחד עם בשר, בין שהכחל למעלה והבשר למטה, ובין שהבשר למעלה והכחל למטה.

טו. כחל שלא נקרע והוטח – מותר לצלותו מתחת לבשר, אך אין לצלותו מעל הבשר, ואם עשה כן – הבשר נאסר.

טז. שיפודים שאינם עומדים זה על גבי זה, אלא אחד ליד השני – לכתחילה אין לצלות באחד בשר ובשני כחל. אך בדיעבד, כשידוע שהיו עומדים בשווה – אינם נאסרים.

צליית כחל מעל ומתחת לבשר

אמרו בגמרא (חולין קיא ע"א):

דרש מרימר: הלכתא – בין כבדא בין כחלא: תותי בישראל – שרי, עילוי בישראל – דיעבד אין, לכתחילה לא.

וכתבו התוס' והרא"ש והמרדכי והאיסור והיתר הארוך שהגמרא דיברה על כחל שקרעו וטחו, ואף על פי כן אסור לצלותו מעל הבשר, הואיל ועדיין נוטף ממנו מעט חלב על הבשר והוא ניכר בעינו. אך אם לא קרעו, אסור לצלותו גם מתחת לבשר, משום ששמנונית הבשר נוטפת עליו ואוסרתו.

¹¹ עיין עוד להלן סימן צב, סוף סעיף ד.

אולם הרשב"א והר"ן הבינו שהגמרא דיברה על כחל שלא קרעו, ולכן התירה לכתחילה רק כשהוא מתחת לבשר, אך אם קרעו, מותר לצלותו גם מעל הבשר. וביאר הר"ן שלא אסרו כחל שלא נקרע מתחת לבשר, למרות שהשומן מטפסף עליו, משום שאין טעם השומן ניכר בכחל, ועוד שלבסוף הוא נפלט דכבולעו כך פולטו.

הרמ"א פסק כדעת הרשב"א והר"ן, שאם הוא נקרע וטח, מותר לצלות את הכחל אפילו אם הוא מעל הבשר, ואם לא נקרע, מותר לצלותו רק אם הוא מתחת הבשר¹². וכתב הש"ך שאפילו אם ידוע שהתהפכו, כיון שנקרע והוטח, שניהם מותרים.

צליית כחל לצד בשר

כתב רש"י, והביאוהו הרא"ש והרשב"א והר"ן, ששיפודים שלנו אסורים לגמרי לכתחילה, הואיל והשיפודים שלנו אינם תלויים אלא שוכבים, ופעמים שמרים זנב השיפוד ונמצא התחתון עליון, ולפעמים משפילו ונמצא שחבירו עליון, ולכן בכל מקרה אסור. הטור העתיק דין זה לגבי כבד, וכתב הבית יוסף שהוא הדין לגבי כחל, כיון שדין אחד להם.

אמנם כתב האיסור והיתר הארוך שבדיעבד יש להתיר גם בשיפודים שלנו, מפני שאין אנו מחזיקים לאיסור לחוש שמא נתהפך. וכן פסק הרמ"א. וכעין זה כתב הש"ך, שאם ידוע ששניהם היו תחובים בשווה, ולא היה אחד עליון מהשני, שניהם מותרים.

בישול אחר צלייה / סעיף ג

יז. אף על פי שצלה את הכחל כדינו, דהיינו לאחר קריעה וטיחה – אסור לחזור ולבשלו. ובדיעבד, יש להתיר. ויש מתירים לבשלו אפילו לכתחילה.

יח. צלה את הכחל שלא כדינו, דהיינו בלא קריעה וטיחה – אף על פי שהוא מותר בדיעבד, מכל מקום אם חזר ובישלו, נאסר אף בדיעבד.

כתב הרמ"א על פי הרשב"א שלאחר צליית הכחל כדינו (קריעה וטיחה) יש לו דין של בשר גמור. והבין הט"ז שרצונו לומר שמותר לבשלו אחר צלייתו. אולם הביא בשם המהרש"ל שאסור לבשלו אף אחר שנצלה כדינו, גזירה שמא יבשלם מתחילה עם בשר בלא קריעה. ופסק הט"ז שיש לאסור לכתחילה, אך בדיעבד יש להתיר.

הערוך השולחן (סעיף טז) פסק כדעת הרמ"א להקל אף לכתחילה בבישול אחר צלייה. וכן כתב בכף החיים (סקמ"ג) לדעת הנוהגים לפסוק כהשו"ע שיש להם להקל אף לכתחילה.

וכתב הפרי מגדים שאם צלו את הכחל בלא קריעה, אף שלהלכה מתירים לאוכלו בדיעבד, מכל מקום אם בישלו אחר כך נראה שיש לאסור.

¹² בדפוסי השו"ע נדפס בסוגריים שדברי הרמ"א הם אליבא דהתוס' והרא"ש והמרדכי והאו"ה, וכן כתב הגר"א. אבל לכאורה דבריו אינם כדבריהם אלא כדברי הרשב"א והר"ן. ודו"ק.

בישול כחל בסיר בשרי; חיתוך כחל בסכין בשרית / סעיפים ב-ג

יט. לכתחילה אין לבשל כחל (אף אם נקרע והוטח בכותל) בקדרה שהתבשל בה בשר, ולא בשר בקדרה שהתבשל בה כחל.

כ. בדיעבד – יש אוסרים את הקדרה (אף בדיעבד), ויש מתירים בהפסד מרובה.

כא. מותר לאפות כחל בתנור אחד עם בשר, אך לכתחילה טוב להיזהר בזה.

כב. מותר לחתוך כחל בסכין בשרית, אפילו כשהוא רותח. וכן לחתוך בשר בסכין שחתכו בה כחל.

כג. מותר להניח כחל בתוך קדירה בשרית, אפילו כשהוא רותח, ואפילו כשיש בה בשר.

כד. מותר לצלות כחל בשיפוד שצלו בו בשר, וכן לצלות בשר בשיפוד שצלו בו כחל.

כה. כל האמור, הוא בכחל שנצלה כדינו אחר קריעה וטיחה, אך אם לא קרעו, או שקרעו רק קריעה מועטת – יש לאסור הכל לכתחילה. ואם נצלה כל צרכו – יש להתיר לכתחילה אם נקרע שתי וערב

אף שלא הוטח. ובדיעבד – הכל מותר.

כו. מותר לחתוך כחל חי בסכין בשרית.

בישול כחל בקדרה בשרית, ולהיפך

בחידושי הרשב"א הסתפק אם מותר לבשל כחל בקדרה שהתבשל בה בשר, ואם מותר לבשל בשר בקדרה שהתבשל בה כחל. וכתב הבית יוסף שמכך שהרשב"א לא הזכיר דין זה בספרו תורת הבית משמע שנקט לאיסורא.

לעומת זאת, הריטב"א (חולין קי ע"א) כתב שמותר לבשל כחל בכלי בשרי אפילו בן יומו, לפי שלא גזרו על פליטת כלים בכחל (אולם בקדירה של חלב אסור לבשלו, משום שהכחל נחשב לבשר גמור). והסמ"ק כתב שמנהג העולם להחמיר שלא לבשל בשר בקדרה שבישלו בה כחל.

ובחידושי ר"ע איגר הביא דברי המנחת יעקב בשם איסור והיתר הארוך שאם בישל כחל בקדרה לבדו, אף שבדיעבד אם קרעו וטחו בכותל הוא מותר בדיעבד, מכל מקום אסור לבשל בקדרה זו בשר, ואף בדיעבד אסור, מפני שחוששים שמא יבשל יחד בשר עם הכחל.

אולם היד יהודה (פיה"א סק"י; פיה"ק סקכ"ג) כתב שלדעת הרמ"א שהתיר בהפסד מרובה אפילו כשהתבשל הכחל עם בשר, פשוט שאין חוששים לפליטת הכלים, ולא נאסרה הקדרה לבשל בה אחר כך בשר. וכן אף על פי שהתבשל בקדרה זו מתחילה בשר, ובתוך מעת לעת בישלו בה כחל, יש להתיר בהפסד מרובה.

אפיית כחל ובשר במחבת ובתנור אחד

בתרומת הדשן כתב שאין להקל לאפות פשטיד"א של כחל (שנקרע והוטח) במחבת, וגם שלא לאפותו עם פשטיד"א של בשר בתוך תנור אחד, אם לא בפי התנור. ובהגהות שערי דורא כתב שרוב העולם נהגו היתר באפיית פשטיד"א עם כחל בלא בשר, אך תלמידי חכמים מושכים ידיהם שלא לאכול כחל בפשטיד"א כלל, אפילו לאחר קריעה וטיחה, אם לא ביבש.

הבית יוסף כתב שחומרות יתירות הן, ואין מי שחושש להן. וכן כתב האיסור והיתר הארוך שמותר לאפות כחל עם פשטיד"א של בשר, אפילו בתנור קטן. ובשו"ע התיר גם טיגון במחבת. אולם הרמ"א כתב שטיגון במחבת נחשב כמו בישול בקדרה ואין להתירו. ולגבי אפיית בתנור כתב הרמ"א שיש מחמירים שלא לאפות

פשטידי"א של כחל עם בשר בתנור קטן, אלא להניח אחד מהם בפי התנור, וסיים שטוב להיזהר בזה לכתחילה אף שאינו אלא חומרא.

חיתוך כחל רותח בסכין בשרית, והנחתו בכלי בשרי

כתב הסמ"ק שפשט המנהג להתיר לחתוך כחל (שקרעוהו וטחוהו) בסכין של בשר, אפילו כשהכחל רותח. והקשה מדוע הדבר שונה מכחל שהתבשל בקדרה בלא בשר, שמנהג העולם להחמיר שלא לבשל אחר כך בשר באותה קדרה. וכתב שאולי החומרא בקדרה היא רק מחשש שמא יבוא לבשל כחל עם בשר באותה קדרה, וחשש זה אינו שייך בסכין.

גם התוס' והרא"ש והרשב"א כתבו שאין צורך כלל להיזהר מלחתוך את הכחל בסכין של בשר, אפילו שהוא חם, שהרי התירו גם לצלותם בשיפוד אחד, אפילו שהם נוגעים זה בזה, וכל שאסרו הוא רק כשיש חשש שהחלב ייטוף על הבשר, וגם בזה התירו בדיעבד. וכן כתב התרומת הדשן, ושכן פשט המנהג, "ואף שגדולים מחמירים, מתמיה אני למה נחמיר כולי האי". וכן פסק באיסור והיתר הארוך.

וכתב הרשב"א שהוא הדין שמותר לאכול כחל בכלי של בשר, ולהיפך. וכן מותר לכתחילה ליתן כחל צלוי רותח לתוך קדרה שבישלו בה בשר, ואפילו שיש בה בשר, שהרי מותר לצלותם יחד כנ"ל. וכן פסק הרמ"א.

אולם הר"ן כתב שאין ראיה מהיתר השיפוד לחיתוך בסכין בשרית, שהטעם שהתירו בשיפוד הוא משום ששמנונית הבשר אינה נותנת טעם ניכר בכחל, ומשום שהוא נפלט לבסוף, מה שאין כן בחיתוך בסכין בשרית שיש לאסור. ומכל מקום כתב הר"ן שיש ראיה משם להתיר לכתחילה לצלות בשיפוד אחד פעמים בשר ופעמים כחל (אפילו אם לא נקרע).

השו"ע פסק כדעת רוב הראשונים הנ"ל, שמותר לחתוך כחל רותח בסכין בשרית. וכן פסק הפרי חדש. בביאור הגר"א (סקכ"ח) כתב שלדעת השו"ע מותר לחתוך בסכין אפילו כחל שלא נקרא כדינו, וכדעת הרשב"א. והש"ך כתב שלדין יש להתיר רק בכחל שקרעוהו וטחוהו כדינו. והוסיף השו"ע שהוא הדין שמותר לחתוך בשר בסכין שחתכו בו כחל.

הרמ"א הוסיף שהוא הדין שמותר לצלות זה בשיפוד שצלו בו זה (כדברי הר"ן), וכן להניח כחל בקערה עם בשר צלי אפילו ששניהם חמים (כדברי הרשב"א), משום שלאחר צליית הכחל דינו כשאר בשר לכל דבר. אמנם סייג הרמ"א שכל זה הוא דווקא כשנצלה כדינו, דהיינו אחר קריעה וטיחה, אבל אם לא נקרע, או נקרע קריעה מועטת, הכל אסור לכתחילה, ומותר רק בדיעבד.

והש"ך כתב בשם מהרש"ל שאם צלאו כל צרכו, אפילו לא טחו בכותל, אלא קרעו שתי וערב, מותר לחותכו עם סכין בשרית. אבל אם לא נצלה כל צרכו, צריך גם טיחה. וסיים שהמחמיר בנצלה כל צרכו נקרא: 'חסיד שוטה והדיוט'.

כחל חי

כתב רבנו ירוחם שמותר לחתוך כחל בסכין (בשרית) בעודו חי, אפילו שעדיין לא קרעוהו. וכן פסק הרמ"א. וביאר הש"ך שהטעם הוא משום שהחלב אינו רותח, ואינו בולע ונבלע.

מליחה וכבישה בכחל / סעיפים ג-ד

כז. לכתחילה אין למלוח כחל עם בשר, אפילו אחר קריעה וטיחה. אך בדיעבד, מותר גם כשלא קרעו, ואפילו כשהכחל היה למעלה מן הבשר.
 כח. מותר להניח את הכחל יום שלם או יומיים אחר שחיטת הבהמה, ואין אומרים בזה "כבוש כמבושל".
 כט. אולם אסור להשהות כחל בחלב שחוטה מעת לעת, משום שבזה אומרים "כבוש כמבושל".

מליחה

האיסור והיתר הארוך כתב שמליחה היא כצלייה, ולכן אם לא נקרע הכחל ומלחו אותו עם בשר או בלי בשר, אסור בדיעבד, כמו צלי (לשיטתו, שאוסר צלי בדיעבד). ואם נקרע קצת, בדיעבד מותר. ולכתחילה צריך שתי וערב וטיחה בכותל. ואף אם קרעוהו וטחוהו, לכתחילה אין למלוח אותו עם בשר, ואם מלח – הבשר שמתחתיו אסור, והבשר שמעליו מותר.

גם **הרשב"א** כתב שכיון שמליח כרותח דצלי, צריך לכתחילה שיהא הכחל למטה והבשר למעלה, אולם כתב שאם עבר ומלח את הכחל כשהוא למעלה, הרי הוא מותר.

אולם **הרא"ש** כתב שמותר לכתחילה למלוח את הכחל עם הבשר כשהכחל למעלה, משום שהמלח אינו מפליט את החלב (כמו שמפליט דם), ועוד שהחלב אינו נבלע בדופני הכחל אלא כנוס במעיו (והמלח מפליט רק את הבלוע בבשר).

בשו"ע הביא את שתי הדעות. **והרמ"א** פסק שלכתחילה אין למלוח כחל עם בשר, אבל בדיעבד בכל עניין מותר, אפילו לא קרעו כלל. וכן פסק **הש"ך** בשם **מהרש"ל**.

כבישה

כתב **האיסור והיתר הארוך** שכיון שחלב שחוטה אסור רק מדרבנן, לא גזרו בו לומר כבוש כמבושל, ומותר להניח את הכחל יום שלם או יומיים אחר שחיטת הבהמה, אף על פי שהחלב שבתוכו צלול ובעין. וכן פסק **הרמ"א**.

והוסיף **האו"ה** שאם שהה הכחל בחלב שפירש לאחר מיתה, פשוט שאסור משום כבוש. אולם **הט"ז** תמה על כך, שהרי איסור כבוש בבשר בחלב אינו אלא גזירה שלא יבוא לבשל, ואם כן אין לאסור כבישה בחלב שפירש לאחר מיתה, שהרי זו גזירה לגזירה. וכתב **הט"ז** שנראה שמשום כך השמיט **הרמ"א** את סוף דברי **האו"ה**. אולם שאר האחרונים (נקודות הכסף, דגול מרבבה, ר"ע איגר, פרי מגדים, פרי חדש) הסכימו עם **האו"ה** לאסור, משום שלפעמים מצינו שחכמים גוזרים לגזירה, ואין לדמות דברי חכמים אלו לאלו¹³.

ר"ע איגר כתב שהט"ז הקל רק כשיש שני עניינים שונים מדרבנן, האחד – מהות המין, דהיינו שהוא חלב שחוטה, והשני – מצד הבליעה, דהיינו בכבישה, שזה נקרא יתרי דרבנן. אבל בשר עוף בחלב שחוטה או במי

¹³ **הדגול מרבבה** הוכיח שגוזרים כאן גזירה לגזירה, שהרי בשר עוף בחלב הוא מדרבנן, ובכל זאת הוא נאסר בכבוש ובמליחה כמבואר בגמרא (חולין קיב ע"א: "ההוא בר גוזלא דנפיל לכדא דכמכא" וכו'). אולם **החת"ס ורעק"א** כתבו להשיב על ראייה זו. ועיין **ביד אברהם** שהשיב על דבריהם. **והפרי מגדים** כתב שאף עוף שנכבש בחלב שחוטה אסור, אף שיש בו שלוש גזירות דרבנן.

חלב לא נקרא 'תרי דרבנן', משום שמדובר בשני מינים מדרבנן. אלא שכתב רעק"א לדחות גם הבנה זו, שכן מצינו שחכמים אסרו לאכול עוף עם גבינה אפילו בצונן, אף שמדובר בשני עניינים מדרבנן (מהות המין – עוף, אופן הבליעה – צונן). וכתב שאין מסתבר לחלק בין בשר עוף לחלב שחוטה.

אכילת גבינה או בשר אחר אכילת כחל / סעיף ג

ל. אכל כחל – אסור לאכול אחריו גבינה, עד שישהה כשיעור המתנה בין בשר לחלב.
לא. יש אומרים שאם אכל כחל ואחר כך רוצה לאכול בשר – צריך לחטוט את שיניו. ויש אומרים שאינו צריך.

גבינה אחרי כחל

כתב השיבולי הלקט שהאוכל כחל – לא יאכל אחריו גבינה עד שישהה כשיעור שצריך לשהות בין בשר לגבינה. וכתב הבית יוסף שהוא דבר פשוט, שהרי הכחל הוא בשר לכל דבר ועניין.

בשר אחרי כחל

כתב המרדכי בשם רש"י שאם אכל כחל, וכעת רוצה לאכול בשר, צריך לפני כן לחטוט את שיניו. אולם האיסור והיתר הארוך כתב שאחר צליית הכחל יש לו דין בשר לכל דבר, בין לקולא בין לחומרא, ואינו צריך לחטוט את שיניו אם רוצה לאכול בשר. ונראה שכן דעת הרמ"א בדרכי משה ובהג"ה.

סימן צא – בשר וחלב שנתערבו

נגיעת בשר וגבינה צוננים / סעיף א

- א. אין להניח בשר וגבינה, אפילו צוננים, באופן שייגעו זה בזה. ומותר לצרור אותם במטפחת אחת, כשאינם נוגעים זה בזה.
- ב. בשר וגבינה שנגעו זה בזה כשהם צוננים – מותרים (גם בלי הדחה). ואם אחד מהם היה לח או חריף או מלוח – צריך להדיח במים את מקום נגיעתם, ואין צריך לשפוף.
- ג. יש אומרים שאם הבשר שומני – צריך גם לשפוף. ויש אומרים שכל שאין דוחק הסכין – די בהדחה בלא שפוף.
- ד. דברים רכים (כגון קישואים) – טעונים גרירה.
- ה. מלח או צלה את הבשר בלי להדיחו – מותר בדיעבד אף בלא קליפה.

צונן בצונן טעון הדחה

שנינו במשנה (חולין קז ע"ב):

צורר אדם בשר וגבינה במטפחת אחת, ובלבד שלא יהו נוגעין זה בזה.

וביררו בגמרא:

וכי נוגע זה בזה מאי הוי, צונן בצונן הוא? אמר אביי: נהי דקליפה לא בעי, הדחה מי לא בעי?!

על פי זה כתבו הטור והשו"ע:

בשר וגבינה שנגעו זה בזה – מותרים, אלא שצריך להדיח מקום נגיעתן. ומותר לצרור אותם במטפחת אחת, ולא חיישינן שמא יגעו זה בזה.

כששניהם יבשים

כתבו הב"ח והש"ך (סק"א) שאין צריך הדחה אלא כשאחד מהם היה לח, אבל אם שניהם היו יבשים, אפילו הדחה אין צריך.

וכתב הפתחי תשובה (סק"א) בשם הפרי מגדים והחוו"ת דעת, וכן כתב ר"ע איגר שזהו דווקא כשהם תפלים, אך אם הם חריפים או מלוחים צריכים הדחה גם כששניהם יבשים. והפרי תואר (סק"א) כתב שבבשר – מן הסתם השומן נסרך ואינו ניכר, ולכן אף ביבש צריך הדחה.

אופן ההדחה

כתב הפתחי תשובה (סק"א) בשם הפרי מגדים שההדחה האמורה היא הדחה בעלמא, ואין צורך בשפוף, ורק אם נגע באיסור שמן צריך שפוף.

והחוו"ת דעת (סק"ב) כתב שאפילו אם נגע באיסור שמן אינו צריך שפוף, אלא הדחה בעלמא, לפי שאין צריך שפוף אלא מחמת דוחק הסכין, וכגון שחתך בשר בסכין חלבית וכיוצא בזה, שאז צריך שפוף עד שיידע באומד הדעת שסר ממנו השמנונית, אבל דוחק בלא שמנונית או שמנונית בלא דוחק, די בהדחה בעלמא. וכעין זה כתב הבית אפרים.

מאידך, כתב היד אפרים שאם נפלה חמאה צוננת נוזלית (שהייתה חמה, והצטננה, אבל היא נימוחה ונמסה) על גבי הבשר, ונקרשה על גבי הבשר, שבאופן זה בוודאי לא מועילה הדחה בעלמא, אלא צריך שפשוף גדול עד שידע באומד הדעת שסר האיסור ממנו.

דברים רכים

כתב החוות דעת (סק"ב; הביאו הפתחי תשובה סק"א) שדברים רכים, כגון קישואים, טעונים גרירה, כמבואר בסימן צו (סעיף ה).

עבר ולא הדיח

כתב הפתחי תשובה (סק"א) בשם החוות דעת (סק"ב) שאם נמלח או נצלה בלא הדחה, ונבלע המשהו שעל פניו כדי קליפה, בכל זאת הוא מותר בדיעבד אפילו בלא קליפה. וכן מבואר בדברי הט"ז (סק"א) שבדיעבד אין לאסור כשלא הדיח. ומדברי היד אפרים משמע שסבר שהמאכל אסור אף בדיעבד.

הנחת היתר צונן בכלי שבלע איסור / סעיף ב

- ו. כל דבר שטעון הדחה, אסור לעשותו לכתחילה (שמא יאכל בלא הדחה).
- ז. לפיכך, אין להניח בשר היתר צונן בקערה צוננת של איסור (ובדיעבד, אם הניח – טעון הדחה).
- ח. ויש חילוק בדין זה: אם הכלי בלע את האיסור בעודו חם – אסור (לכתחילה) להניח בו דבר היתר לח (אפילו צונן), ומותר להניח בו דבר היתר יבש (צונן); ואם הכלי בלע את האיסור בעודו צונן (כגון על ידי כבישה) – מותר להניח בו אפילו דבר לח (צונן).
- ט. יש אומרים שאם תחילה הדיח את הכלי, או קינח ממנו את השמנונית – אף כשבלע את האיסור בעודו חם, מותר להניח בו לכתחילה אפילו דבר לח.
- י. אין להתיר הנחת דבר צונן בכלי של איסור (באופנים המותרים) בקביעות (שמא ישתמש בכלי גם בדבר חם).
- יא. כלי חרס – אפילו כשבלע בצונן אין להשתמש בו, אלא במקום צורך גדול, ואחר הדחה.
- יב. דבר שדרך להדיחו קודם אכילתו – מותר להניחו בתוך כלי של איסור (משום שאין חשש שישכח להדיחו).
- יג. יש אומרים שאין להתיר נגיעת מאכל היתר במאכל איסור, אפילו אם דרך להדיחו. ויש מתירים.
- יד. כשם שאסור לכתחילה להניח היתר צונן (שאין דרך להדיחו) בכלי של איסור צונן, כך אסור להניח איסור צונן (שאין דרך להדיחו) בכלי של היתר צונן.
- טו. בשעת הדחק (כגון הולכי דרכים, או מי שמתאכסן בבית הגוי, ואין להם כלים אחרים) – מותר להשתמש לכתחילה (בצונן) בכלים שבלעו איסור. ויש אוסרים.

אין עושים לכתחילה דבר הטעון הדחה

כתב בעל העיטור (הובא ברשב"א, וכן כתב בשם הראב"ד) שממה שאמרו חכמים במשנה: "ובלבד שלא יהו נוגעין זה בזה", דהיינו שאסרו לכתחילה נגיעת בשר צונן בגבינה צוננת, למרות שאם ייגעו יהיו טעונים הדחה בלבד, יש ללמוד גם לשאר דברים הטעונים הדחה, כגון הנחת בשר היתר צונן בקערה של איסור צונן, שאסור לעשותם לכתחילה¹⁴. והוסיף שהטעם לכך הוא מפני שאנו חוששים שמא יאכל אותם בלא הדחה.

¹⁴ הט"ז ביאר שאלמלא חידושו של העיטור היינו חושבים שהמשנה החמירה רק בגבינה ובבשר עצמם, והשמיענו הרשב"א שהוא הדין לכלים שלהם.

והוסיף **הרשב"א** שזהו דווקא בדבר שאין דרך להדיחו, כגון בשר מבושל, שבזה אנו חוששים שמא יאכל בלא הדחה, אבל דבר שדרך להדיחו טרם אכילתו, כגון בשר חי וכיוצא בזה, מותר אף לכתחילה. וכדברים אלו פסק השו"ע.

הטעם שחוששים כאן שמא ישכח

הט"ז (סק"א) הקשה מדוע חוששים שמא יאכל בלא הדחה, והלא קיימא לן (**בית יוסף**, סימן ב) שכל מקום שבדיעבד מותר אין חוששים מתחילה שמא ישכח (**הבית יוסף** דיבר על שחיטה על ידי אדם שאיננו יודעים אם הוא בקי בשחיטה או לא, שמותר לתת לו לשחוט לכתחילה, ואחר כך בודקים אותו ואת שחיטתו, ואין חוששים שמא נשכח לבדוקו לאחר השחיטה).

וביאר **הט"ז** שכלל זה נאמר רק בדבר שיש ספק אם יעשה איסור, ואחר המעשה צריך דרישה ובדיקה לראות אם אכן נעשה איסור או לא, ובזה מותר לעשות מעשה ולסמוך על הבדיקה שאחר כך. כגון בשחיטה, שיש ספק אם ישחט כדיון, ואחר השחיטה צריך לבדוקו אם שחט כראוי. ואנו מתירים לשחוט על דעת שאחר כך נבדוק. אבל כאן ברור שיש איסור במה שישים את הבשר הכשר בכלי של איסור, אלא שיש לו תקנה על ידי הדחה, ובזה אין סומכים על ההדחה, שמא ישכח.

היד אפרים כתב לתרץ באופן אחר, לחלק בין דבר שבדיעבד מותר, שבזה מתירים לעשות מעשה ואין חוששים שמא ישכח, מפני שאף אם ישכח יהיה מותר בדיעבד. מה שאין כן בנידוננו, שאם לא הדיח אוכל איסור, ואין לזה היתר בדיעבד.

דבר יבש ודבר לח

הדרכי משה (סק"א) הקשה על דברי העיטור, שהרי אמרו בגמרא (פסחים ל ע"ב) שכלי חמץ שהשתמש בו בצונן מותר להשתמש בו למצה, ומבואר שמותר להשתמש בצונן בכלי איסור אפילו בלא הדחה. **ובתורת חטאת** (יז, ד) כתב להקשות גם מדברי **האורחות חיים** (הלי איסורי מאכלות, סימן סא) שכתב שמותר להניח תבלין או בצל או שאר דברים חריפים בתוך כלי של גויים שהודחו יפה. ולכאורה אין זה כדברי בעל העיטור האוסר לכתחילה להניח מאכלים בכלי של איסור.

ולכן כתב (**בדרכי משה**) שכל שאסור להשתמש בצונן הוא דווקא בדבר שיש בו לחלוחית, כגון בשר, אבל דבר יבש, כגון מצה, אין בו איסור. עוד כתב שאולי יש לחלק בין חמץ לשאר איסורים. ולבסוף כתב שנראה יותר שהחילוק הוא בין כלי שבלע איסור בחמין, שאז אסור להשתמש בו אף בצונן, ובין כלי איסור שהשתמשו בו רק בצונן, שאז מותר להניח בו דבר היתר צונן אף בלא הדחה.

בהגהותיו לשו"ע שילב **הרמ"א** את החילוק הראשון והשלישי, וכתב שבדבר שיש בו לחלוחית לעולם אסור להשתמש בצונן (אלא אחר הדחה), ובדבר יבש: אם הכלי בלע בחמין – טעון הדחה לפני שמתמש בו בצונן, ואם השתמשו בו רק בצונן – אינו טעון הדחה כלל.

הט"ז (סק"ג) כתב שהחילוק (השלישי, שכתבו הרמ"א גם **בתורת חטאת**) בין אם השתמשו בכלי בתחילה בצונן או חמין הוא חילוק "נכון וברור". אך כתב שאם השתמשו בו תחילה בצונן, והדיחו אותו יפה, מותר להשתמש בו כעת בדבר יבש או חם, וקל וחומר שמותר להשתמש בו בדבר לח צונן (שהרי יבש חם בולע יותר מאשר לח צונן).

אמנם הקשה ה"ט"ז על דברי הרמ"א (בהגהות), שמלשונו משמע שאין להניח דבר יבש בקערה אלא אם השתמשו בה תחילה בצונן. וכתב שהוא טעות סופר בדברי הרמ"א, וכוונתו לומר שאם הכלי בלע בחמין – אסור להניח בו דבר לח, אפילו צונן, ומותר להניח בו דבר יבש, ואם הכלי בלע בצונן – מותר להניח בו גם דבר לח.

אולם ה"ש"ך (סק"ג) האריך להקשות על דברי הרמ"א (בדרכי משה, בתורת חטאת ובהגהות), ובנקודות הכסף דחה מכל וכל את דברי ה"ט"ז ("כל מה שכתב כאן ליתא, ולא ירד לעומק הדברים").

תחילה תמה ה"ש"ך על דברי הרמ"א, מדוע יש לאסור הנחת דבר יבש צונן בכלי שבלע איסור בחמין, והלא כבר כתב ה"טור (סימן קכא) בשם ה"רא"ש שכלים של גויים שהשתמשו בהם בחמין, מותר להשתמש בהם בצונן גם בלא הגעלה (אלא אחר טבילה בלבד), שכיון שכעת הכלי צונן, וגם הדבר שמניחים בו צונן, הכלי אינו פולט את האיסור. וכן הוכיח ה"ש"ך מדברי ראשונים רבים (ר"ן, ספר התרומה, שערי דורא, סמ"ג, רשב"א, ועוד).

עוד הקשה ה"ש"ך על חילוקו של הדרכי משה בין דבר יבש לדבר לח, שכן מדברי ה"רשב"א וה"רא"ש מבואר שמותר להניח בקדרה גם מאכל צונן לח, וכן מתבאר מדברי ה"טור והבית יוסף (צד, ג) שכתבו שמותר להניח פירות ושאר דברים צוננים בקדרה שבישלו בה בשר בחלב, ומשמע שהתירו אפילו בדבר לח.

והסיק ה"ש"ך שאם הכלי הודח יפה - אפילו אם הכלי בלע בחמין, מותר להניח בו צונן אפילו לח (וכפי שכתב האורחות חיים), ולא אסר בעל העיטור אלא בכלי שלא הודח יפה, שיש לחשוש שיש בו עדיין שמנונית מן הבשר, ובאופן זה אין להניח בו אפילו דבר צונן¹⁵.

ובנקודות הכסף כתב שיש לחלק גם בין כלי בן יומו לכלי שאינו בן יומו, שאם הוא בן יומו אין להשתמש בו אפילו בצונן גזירה שמא ישתמש בו בחמין (ועל זה דיבר בעל העיטור). אך אם הכלי אינו בן יומו, מותר להשתמש בו בצונן, ואין גוזרים עליו מפני שאפילו אם השתמש בו ברותח הוא מותר בדיעבד (ועל זה דיבר האורחות חיים).

בלע בצונן	בלע בחמין	
לח (צונן) – אסור יבש (צונן) – מותר	לח (צונן) – אסור יבש (צונן) – אסור	רמ"א
לח חם – אסור לח צונן – מותר יבש (אפילו חם) – מותר	לח צונן – אסור יבש צונן – מותר	ט"ז
הודח היטב – מותר (אפילו לח צונן) לא הודח היטב – אסור (אפילו יבש)		ש"ך
מותר	בן יומו – אסור (אפילו צונן) לא בן יומו – מותר (צונן)	נקודות הכסף

¹⁵ חילוק זה, בין כלי שהודח יפה לכלי שלא הודח יפה, הוזכר כבר בדברי הרמ"א בתורת חטאת (בתיורצו השני).

הוסיף הש"ך שכל שהותר להשתמש (בצונן, בכלי שהודח יפה) הוא רק באופן ארעי, אבל אין להתיר זאת בקביעות, גזירה שמא יבוא להשתמש בכלי גם ברותח.

כלי חרס

כתב הפרי מגדים (שפ"ד סק"ג) שכל זה הוא בסתם כלים, אבל בכלי חרס אסור להשתמש בו בצונן אפילו על ידי הדחת הכלי. אולם החוות דעת (סק"ד) כתב שמותר להשתמש בו אחר הדחה. והחכמת אדם (נו, ג) כתב להתיר לצורך שבת להשתמש בכלי חרס בדברים צוננים שאינם חריפים, אחר הדחה.

הנחת איסור צונן בכלי היתר

כתב הש"ך (סק"ב) בשם הרשב"א שכשם שאסור להניח לכתחילה היתר צונן שאין דרך להדיחו בכלי של איסור צונן, כך אסור להניח איסור צונן שאין דרך להדיחו בכלי של היתר צונן.

נגיעת מאכלים שדרך להדיחם

בעניין מה שאמרו שאם דרך להדיחו מותר להניחם לכתחילה, כתב ר"ע איגר שלדעת הרא"ה היתר זה הוא רק כשמניח דבר איסור בתוך כלי של היתר, אבל אסור להניח שני מיני אוכלים הנוגעים זה בזה, אפילו אם דרך להדיחם. אך הוסיף ר"ע איגר שהרשב"א סובר שאם יש דרך להדיחם, מותר אפילו בשני מיני אוכלים.

הפרי מגדים (מש"ז סק"א) פסק לאסור, כדעת הרא"ה. והפתחי תשובה (סק"ג) כתב שמדברי הש"ך (סק"ד) מבואר שסובר להתיר, כדעת הרשב"א.

בשעת הדחק

כתב הט"ז (סק"ב) בשם מהרש"ל שלא יפה עושים הולכי הדרכים שאוכלים הרינג"ש מלוחים (דג מלוח) בכלי הגויים, משום שהם צריכים הדחה, וכל שצריך הדחה אין עושים אותו לכתחילה. ומשמע מדבריו שאף בשעת הדחק, כשאין לו כלים אחרים, כגון הולכי דרכים, אין להתיר להם לכתחילה להשתמש בכלים שבלעו איסור.

אולם הביא הט"ז שבתורת חטאת (יז, ד) כתב הרמ"א שהמתאכסן בבית הגוי נחשב כדיעבד. וכתב המנחת יעקב (יז, יב) שהרמ"א חולק על הרש"ל והוא סובר שבשעת הדחק, כשאין לו כלים אחרים, אין להחמיר, ומותר לכתחילה להשתמש (בצונן) בכלים שבלעו איסור.

חם לתוך חם, וצונן לתוך חם / סעיף ד

טז. בשר חם (כשיעור יד סולדת בו) שנפל לתוך חלב חם, וכן להיפך – אסורים.

יז. בשר צונן שנפל לתוך חלב חם, וכן חלב צונן שנפל לתוך בשר חם – אסורים (אפילו בהנאה), משום ש"תתאה גבר".

יח. יש אומרים שאם העליון אינו מכביד על התחתון (כגון שאוחזו בידו) – אין אומרים "תתאה גבר", ונאסר רק בכדי קליפה. ויש אוסרים את כולו גם באופן זה.

תתאה גבר

בגמרא בפסחים (עה ע"ב) מובא :

איתמר, חם לתוך חם (רש"י: בשר רותח לתוך חלב רותח, או אחד של איסור ואחד של היתר) – דברי הכל אסור (דבלע היתר מאיסור). צונן לתוך צונן – דברי הכל מותר. חם לתוך צונן, וצונן לתוך חם – רב אמר: עילאה גבר (העליון נוצח, הלכך חם לתוך צונן אסור, שהעליון מחממו לתחתון והרי שניהן חמין ובלעי מהדדי, וצונן לתוך חם מותר, שהעליון מצננו לתחתון ולא בלעי), ושמואל אמר: תתאה גבר (הלכך חם לתוך צונן מותר, וצונן לתוך חם אסור).

אחר משא ומתן הביאה הגמרא (עו ע"א) שתי ברייתות המסייעות לשמואל :

תניא כוותיה דשמואל: חם לתוך חם – אסור, וכן צונן שנתן לתוך חם – אסור. חם לתוך צונן וצונן לתוך צונן – מדיח...
תניא אידך: בשר רותח שנפל לתוך חלב רותח, וכן צונן שנפל לתוך חם – אסור. חם לתוך צונן, וצונן לתוך צונן – מדיח.

וכתב רש"י שאף על גב שבדרך כלל אנו מורים הלכה כרב באיסורי, בענין זה הלכה כשמואל משום ששתי הברייתות מסייעות לדבריו.

וכתב הר"ן בשם הרא"ה שמה שאמרה הגמרא, אליבא דשמואל, שצונן לתוך חם אסור, אין הכוונה שהכל נאסר, אלא שצריך ליטול את מקום המגע. אולם הר"ן עצמו סבר שהכל נאסר, וכן דעת הרשב"א והרמב"ם. וכן פסק השו"ע.

היד אברהם כתב שצונן שנפל לתוך חם, נחשב לבישול גמור מן התורה, ולכן הוא נאסר אף בהנאה.

כלי ראשון העומד על האש

עוד כתב הר"ן שכל המחלוקת בין רב לשמואל היא בכלי ראשון שאינו עומד על גבי האור, אבל אם הכלי עומד על גבי האור, גם רב מודה שצונן שנפל לתוך החם אסור, שהרי זה כחם לתוך חם.

והש"ך (סק"ה) העיר שכל המדובר הוא כשהבשר היה מונח בקדירה, אבל אם היה צלי – לדעת השו"ע אוסר רק כדי נטילה (בכחוש), ולדין – גם בצלי אוסר עד שישים, וכמבואר בסימן צב.

כשהעליון אינו מכביד על התחתון

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"א סימן קה) חידש שאין אנו אומרים ש'תתאה גבר' אלא כשהעליון מונח ומכביד על התחתון, אבל אם אינו מכביד על התחתון, כגון שאוחז את העליון בידו, בזה אין אומרים שהתחתון גובר. ולמד כן מדברי האיסור והיתר הארוך (כט, א), שביאר שהטעם ש'תתאה גבר' הוא משום שהעליון מכביד עליו, ומבואר שאם אינו מכביד, אין התחתון גובר.¹⁶

¹⁶ יש להעיר שלדעת הרשב"א (תורת הבית הארוך, בית ד, שער א) הסיבה ש'תתאה גבר' אינה משום שהעליון מכביד על התחתון, אלא משום שהתחתון נמצא במקומו, וכל שבמקומו הוא הגובר. והרמ"א (תורת חטאת כלל כג, דין ב) כתב ש'תתאה גבר' משום שדרך החום לעלות למעלה ולא לרדת למטה. ולפי דבריהם אין הדבר תלוי בכך שהעליון מכביד על התחתון, ובכל מקרה אומרים שתתאה גבר.

חס לתוך צונן / סעיף ד

ט. בשר חס שנפל לתוך חלב צונן (או לחלב חס בכלי שני), **וכן חלב חס שנפל לתוך בשר צונן** – **הבשר נאסר בכדי קליפה** (כלומר: קולף שכבה דקה מן הבשר, והשאר מותר). **וגם אם יש בבשר שישים כנגד החלב, אין לאוכלו בלא קליפה.**

כ. ולגבי החלב – יש שכתבו שמאחר שאי אפשר לקלפו, כולו מותר. אך יש שכתבו שאין להתירו עד שיהיה בו שישים כנגד הקליפה (של הבשר שנפל לתוכו). **ואין להקל אלא במקום הפסד.**

כא. עבר בשוגג, ובישל את הבשר בלא קליפה: אם הקליפה ניכרת, ויכול לקולפה – אין להקל אפילו בדיעבד, עד שיקלוף (או עד שיהיה שישים כנגד הקליפה). **ואם הקליפה אינה ניכרת, כגון שהבשר נימוח, או שאין יכול לקולפה, כגון שחתך את הבשר לחתיכות קטנות – מותר לאוכלו בדיעבד** [דווקא כאן מקילים בדיעבד, משום שהקליפה נצרכת לחומרא בלבד, אך במקום שצריך קליפה מצד הדין, כגון בעירו של נפסק הקילוח, יש לאסור גם בדיעבד].

כב. עבר במזיד, ובישל את הבשר בלא קליפה – הבשר אסור לו ולמי שהתבשל עבורו, ומותר לשאר אדם.

כג. כשיש ספק אם נפל חס לתוך צונן – אם יש הפסד (אפילו מועט) **בקליפה, ניתן להקל ולאכול בלי קליפה** (משום שזהו ספק דרבנן).

כד. יש אומרים שהגדרת 'תחתון' תלויה במיקום, ויש אומרים שהיא תלויה במי שנמצא במקומו. לפיכך, חלב רותח שנשפך על הכירה ונכנס מתחת לבשר צונן – לדעה ראשונה נחשב 'צונן לתוך חס' ונאסר כולו, ולדעה שניה נחשב 'חס לתוך צונן' ונאסר כדי קליפה.

חס לתוך צונן – טעון קליפה

בעניין מה שכתוב בברייתא דלעיל, שחס לתוך צונן טעון רק הדחה, ביררה הגמרא (עו ע"א):

חס לתוך צונן מדיח?! – כיון דחס הוא, אדמיקר ליה (רש"י: קודם שיצטנן) אי אפשר דלא בלע פורתא, קליפה מיהא ניבעי? אלא אימא, חס לתוך צונן – קולף, צונן לתוך צונן – מדיח.

כלומר, באמת חס לצונן לא די לו בהדחה, אלא הוא טעון גם קליפה.

כתב הש"ך (סק"ז) שאפילו אם נפל חלב רותח על בשר צונן על ידי עירו של נפסק הקילוח - די בקליפה, וכן אפילו אם נפסק הקילוח צריך קליפה (כמבואר להלן סימן קה סעיף ג).

והעיר החוות דעת (סק"ח) ש'צונן' אינו בדווקא, אלא אפילו הוא חס בכלי שני, נחשב צונן, ואינו טעון אלא קליפה. וכן כתב **היד אברהם**. **והט"ז** (סק"ז) כתב בשם **רש"ל** שאפילו אם יש בבשר שישים כנגד החלב, בכל זאת הוא טעון קליפה.

דבר שאי אפשר לקלפו

התוס' והרא"ש היקשו מדוע הייתה הגמרא צריכה להביא שתי ברייתות המסייעות לשמואל, ומה הוסיפה הברייתא השנייה על הראשונה. וכתבו בשם **ר"ת** שהברייתא השנייה, שדיברה על בשר וחלב, באה להשמיענו, שאף על פי שאמרה הגמרא שחס שנפל לצונן טעון קליפה, זהו דווקא בדבר שאפשר לקלפו, אבל בדבר שאי אפשר לקלפו, כמו חלב, מותר גם בלא קליפה.

אולם **ריב"א** חלק על ר"ת והוא סובר שאין להתיר את החלב עד שיהא בו שישים כנגד הקליפה. וכן פסקו **הרשב"א** ו**המרדכי**. ובהגהות **שערי דורא** ביאר סברתו, שאף שאין כוח בבשר לתת טעם בכל החלב (ולכן אוסר רק 'כדי קליפה'), מכל מקום כיון שהוא לח ומתערב יחד, הוא אוסר את כולו (עד שיהא שישים כנגד הקליפה).

והבין **הטור שהרמב"ם** סובר כר"ת (**הטור** לא כתב סברה זו בשם ר"ת אלא בשם ר"י), הואיל ולא פירש בחלב היאך לשער כנגד קליפתו, ומשמע שמותר גם בלא קליפה. אך **ביד אברהם** הוכיח **שהרמב"ם** סובר כדעת ריב"א.

וכתב **האיסור והיתר הארוך** שהמנהג להתיר, כדעת ר"ת. וכן פסק **השו"ע**. אולם **רש"ל** פסק להחמיר כדעת ריב"א, וכן כתב מהרא"י **בהגהות שערי דורא** שאנו נוהגין להחמיר כדעת ריב"א. ו**הרמ"א** (בתורת חטאת כג, ה) ו**הש"ך** פסקו שאין להקל אלא במקום שיש הפסד. ו**הט"ז** (סק"ז) האריך בראיות לשיטת ריב"א, ופסק שצריך שישים כנגד הקליפה אף בדיעבד.

וביאר **היד אברהם** שלדעת ריב"א שצריך לשער כנגד הקליפה, משערים שיהיה בחלב שישים כנגד הקליפה של הבשר שנפל לתוכו.

בישל בלא קליפה

כתב **האיסור והיתר הארוך** (כט, ב) שדבר שטעון קליפה ועבר ובישלו בלא קליפה, מותר בדיעבד. וטעמו, משום שחכמים הצריכו כדי קליפה מצד חומרא בלבד, ולכן אינו אלא לכתחילה ולא בדיעבד. וכן פסק **הרמ"א**. אך **הט"ז** (סק"ז) כתב להוכיח מדברי **הרא"ש** שלדעתו כל שאינו קולף – אסור אפילו בדיעבד.

והש"ך (סק"ח) ו**החוות דעת** (סק"י) כתבו לחלק שלא התיר הרמ"א בדיעבד אלא כשהקליפה אינה ניכרת, כגון שהבשר נימוח או נחתך לחתיכות דקות, אבל אם הקליפה ניכרת, חייב לקלפה, ואין להקל אפילו בדיעבד, אלא אם יש שישים כנגד הקליפה.

וכתב **הפתחי תשובה** (סק"ה) בשם ספר **תשואות חן**, שיש לחלק בין קליפה הנצרכת מצד הדין, כגון בעירווי שלא נפסק הקילוח, שאז צריך שישים נגד הקליפה (אף בדיעבד), ובין קליפה שהיא רק חומרא בעלמא, כגון בעירווי שנפסק הקילוח, שאז אין צריך שישים כנגד הקליפה. ובפרט יש להקל בבשר בחלב שאין כאן דרך בישול, ואין זה אלא איסור דרבנן. וסיים שבשאר איסורים אין להקל אלא בהפסד מרובה.

וכעין זה כתב **ר"ע איגר** בשם **מגן אברהם** שדווקא כאן אנו מקילים בדיעבד, משום שהקליפה היא חומרא בעלמא דאדמיקר ליה בלע, אבל בשאר מקומות שמצריכים קליפה מעיקר הדין, אין מקילים אף בדיעבד.

בישל במזיד

כתב **היד יהודה** (פיה"ק סק"י"ז) שכל שמתירים כאן בדיעבד, הוא אם בישל בלא קליפה בשוגג, אבל אם בישל כן במזיד, דינו כמי שמבטל איסור לכתחילה במזיד, שאסור למבטל ולמי שנתבטלו עבורו, ולשאר כל אדם מותר.

ספק

כתב **הפרי מגדים** (מש"ז סק"ה) שכיון שהקליפה (בחם לתוך צונן) אינה אלא חומרא מדרבנן, לכן כשיש ספק אם נפל חם לתוך צונן, יש להקל אם הקליפה גורמת הפסד קצת.

חלב שגלש ונגע בבשר

כתב **התרומת הדשן** (סימן קפא) שאם הייתה קדרה מלאה חלב רותח על גבי הכירה, ומחמת הרתיחה נשפך החלב מתוך דופני הכלי על הכירה, והיה נזחל בקילוח בלי הפסק עד שהגיע אל הבשר שעל גבי הכירה, שנראה שאם היד סולדת בחלב במקום שנגע בבשר נחשב הדבר כעירו מכלי ראשון והבשר נאסר.

הבית יוסף הבין שמדובר באופן שהבשר היה צונן, והוא נאסר כדי קליפה, כדין 'תתאה גבר', מפני שהבשר הוא תתאה והחלב עילאה. והסכים עמו **הדרכי משה** (סימן צב, סעיף ז).

אולם **הדרישה** (סק"ב) הבין שמדובר באופן שהבשר היה חם, והחלב שגלש על הכירה נכנס תחת הבשר, והחלב הוא ה'תתאה'. ולכן אם החלב היה צונן היה נחשב הדבר לחם (הבשר) לתוך צונן (החלב), אך כיון שהחלב עדיין חם הרי זה 'חם לתוך חם' והבשר נאסר כולו. וכתב **הדרישה** בסברת **הבית יוסף**, שכנראה הוא הבין שהבשר נחשב 'תתאה' אף שהחלב נכנס תחתיו, מפני שהבשר עומד במקומו והחלב הגיע אליו, וכל הנמצא במקומו הוא בעל הכוח והוא הנחשב 'תתאה'. וראה עוד בעניין זה להלן סימן צב סעיף ז.

צונן לתוך צונן / סעיף ד

כה. בשר צונן שנפל לתוך חלב צונן, וכן להיפך – מדיחם היטב ומותרים.
 כו. לא הדיח – אסור אף בדיעבד, וצריך שישים כנגד כל הבשר. ויש אומרים שדי בשישים כנגד הקליפה. וביבש ביבש – מותר בדיעבד גם ללא הדחה.
 כז. צונן לתוך צונן בשאר איסורים – יש אומרים שטעון קליפה, ויש אומרים שגם בשאר איסורים די בהדחה.

צונן לתוך צונן – טעון הדחה

כאמור, הגמרא אמרה ש"צונן לתוך צונן – מדיח" – וכתב **הבית מאיר** שיש להדיח היטב, ולא די בהדחה מועטת.

וכתב **המנחת יעקב** (כב, טו) בשם **האיסור והיתר הארוך** (הביאו ר"ע **איגור**) שההדחה מעכבת אף בדיעבד, ואם לא הדיח, צריך שישים כנגד כל הבשר שנכנס לתוך החלב. ודווקא ביבש ביבש, שאין צריך הדחה אלא מחשש נגיעה וטיחה שעל גביו, אם לא הדיח, מותר בדיעבד. אולם **הבית מאיר** כתב שאין צריך שישים אלא כנגד הקליפה בלבד.

צונן לתוך צונן בשאר איסורים

האיסור והיתר הארוך (ל, י) כתב בשם **המרדכי והסמ"ג** שדווקא בבשר בחלב אנו אומרים שדי בהדחה, אבל בשאר איסורים גם בצונן לתוך צונן צריך קליפה. והרמ"א הביא דבריו **בתורת חטאת** (כב, א).

אולם הש"ך (סק"י) כתב שדבריו צריכים עיון, שכן מסתימת דברי המרדכי והסמ"ג משמע שגם בשאר איסורים די בהדחה, ושכן משמעות השי"ס והפוסקים, ושכן כתבו השערי דורא והמהרי"ל שאין בזה חילוק בין בשר בחלב לשאר איסורים. וכן דעת הפרי חדש (סק"ז) והפרי מגדים (שפ"ד סק"י).

מליח כרותח / סעיפים ה-ו

כח. בשר או גבינה מלוחים (צוננים) – נידונים כרותחים, ואם נגעו זה בזה (כשאחד מלוח, והשני תפל) – המליח אוסר את התפל כדי קליפה, והמליח עצמו טעון הדחה. ואין הבדל אם המליח היה עליון והתפל תחתון, או להיפך.

כט. היו שניהם מלוחים – שניהם נאסרים בכדי קליפה.

ל. היה אחד מהם שמן: אם המליח היה תחתון – שניהם נאסרים לגמרי. ואם המליח היה עליון – התפל נאסר בכדי קליפה, והמליח צריך הדחה.

לא. המנהג הרווח הוא שלא לחלק בין כחוש לשמן, ובין עליון לתחתון, ובכל אופן הבשר והגבינה נאסרים לגמרי (אלא אם כן יש בהם שישים).

מליח כרותח

בגמרא בפסחים (עו ע"א) מובא:

אמר מר: צונן לתוך צונן – מדיח.

אמר רב הונא: לא שנו אלא שלא מלחו, אבל מלחו – אסור, דאמר שמואל: מליח – הרי הוא כרותח.

הרמב"ן והרמב"ם הבינו שהמליח אוסר את התפל לגמרי, וכן כתב רש"ל בדעת האור זרוע בשם ר"י הלבן (וכתב רש"ל שכן אנו נוהגים). והרא"ה הבין שצריך נטילת מקום.

אך מהר"ם והרא"ש והרשב"א והר"ן סברו שמליח אינו אוסר את התפל אלא בכדי קליפה (והמליח עצמו טעון הדחה, כדין צונן). וכן פסקו הטור והשו"ע.

המליח מבליע ואינו בולע

למדנו במסכת חולין (קיג ע"א):

מיתיבי: דג טהור שמלחו עם דג טמא – מותר. מאי לאו שהיו שניהן מלוחין? לא, כגון שהיה טהור מליח וטמא תפל. והא מדקתני סיפא אבל אם היה טהור מליח וטמא תפל מותר, מכלל דרישא בששניהם מלוחין עסקינן? פרושי קא מפרש, טהור שמלחו עם דג טמא – מותר, כיצד? שהיה טהור מליח וטמא תפל...

תא שמע מסיפא דסיפא: אבל אם היה טמא מליח וטהור תפל – אסור, טמא מליח וטהור תפל – הוא דאסור, הא שניהן מלוחין – שרי! אידי דתנא רישא טהור מליח וטמא תפל, תנא נמי סיפא טמא מליח וטהור תפל.

על פי זה ביאר הטור שהמליח מבליע בתפל אך אינו בולע ממנו, ולכן אם הבשר היה מלוח והגבינה תפילה – הגבינה אסורה והבשר מותר (על ידי הדחה, שלא גרע מצונן בצונן), ואם הגבינה הייתה מלוחה והבשר תפל

– הבשר אסור והגבינה מותרת על ידי הדחה. וזהו דווקא כשאחד מליח והשני תפל, אך אם גם השני מליח, שניהם בולעים. ולכן אם גם הבשר וגם הגבינה היו מלוחים – שניהם אסורים. וכן פסק השו"ע.

והעיר הבית יוסף שהטור סתם כאן את הדברים כדעתו וכדעת הרשב"א והמרדכי שדין טהור מליח וטמא תפל עוסק אפילו באופן שהם נוגעים זה בזה, ושלא כדעת הר"ן שהבין שמדובר באופן שאינם נוגעים זה בזה אלא שעומדים בסמוך בכדי שפליטה של זה נוגעת בזה, ולדעתו כשהם נוגעים זה בזה אסורים גם שהטמא תפל, מפני שנחשב הדבר כשניהם מלוחים.

בשר או גבינה שומניים

כתב הבית יוסף (ובשו"ע) שזה שאנו מצריכים קליפה בלבד הוא באופן שהבשר והגבינה אינם שמנים, אך אם אחד מהם שמן, כל הבשר והחלב נאסרים משום שהשומן מפעפע בכל. והטור כתב כן לקמן בסימן קה. והסביר הבאר הגולה (כאן) שכיון שמליח הוא כרותח דצלי, יש להקישו לצלי לכל דבריו, וכשם שלעניין צלי אמרנו (סימן קה, סעיף ה) שאם הוא שומני הוא נאסר כולו, כך לעניין מליחה.

והדרכי משה (סק"ד) כתב שאנו נוהגים שלא לחלק בין כחוש לשמן, ובכל מליחה אסורים בשישים. וכן פסק הש"ך (סק"כ)¹⁷.

מליח עליון או תחתון

כתבו התוס' והרא"ש שבמליח אין מחלקים בין עליון לתחתון, ובכל אופן הוא אוסר כדי קליפה. אולם הרשב"א כתב שגם במליח יש לחלק, שאם המליח למטה והתפל למעלה אנו אומרים שמליח כרותח משום שתתאה גבר והתפל נאסר כולו, אבל אם המליח למעלה והתפל למטה, אינו נאסר אלא כדי קליפה. והטור והשו"ע סתמו כדעת התוס' והרא"ש.

וכתב הש"ך (סקי"ב) שמה שאנו אומרים שאין הבדל בין אם המליח תחתון או עליון, הוא רק כשהמליח כחוש ואוסר בכדי קליפה, שאז אפילו אם התחתון תפל, הוא נאסר בכדי קליפה בלבד. אבל במליח שמן, שהתפל נאסר כולו, ודאי מחלקים בין עליון לתחתון, שאם התפל היה למטה והמליח למעלה, אין התפל נאסר בכולו, אלא רק בכדי קליפה. ונשאר הש"ך ב'צריך עיון' על הבית יוסף שלא חילק כן. ואמנם כתב כן השו"ע לקמן (קה, יא), אלא שהרמ"א השיג ואמר שאין לחלק במליחה בין עליון לתחתון אפילו בשמן.

מתי נחשב מליח? / סעיף ה

- לב. מליח שהתייבש ממלחו, ואין בו שום לחלוחית מחמת המלח – אינו נחשב 'רותח'. ואפילו אם הוא לח מחמת שהדיחוהו אחר כך, או שנפל לתוך דבר לח, אינו אוסר, אלא טעון הדחה ודין.
- לג. המליח נידון כרותח גם אם נמלח רק מצד אחד בלבד.
- לד. המליח נידון כרותח רק כשאינו נאכל מחמת מלחו.
- לה. כל שמלחוהו לקדרה – נחשב כ'אינו נאכל מחמת מלחו'. וכן אם מלח כדי שישתמר בדרך – אפילו העביר ממנו את המלח, נחשב 'אינו נאכל מחמת מלחו'.

¹⁷ ויתבאר בעז"ה באריכות בסימן קה (סעיף ט).

לו. מלחוחו מליחה מועטת לצלי – מן הדין אינו אוסר, אך טוב להחמיר כשאין הפסד מרובה (מפני שאיננו בקיאים להבחין בין מליחה לקדרה למליחה לצלי). וכשהבשר כחוש – אפשר להקל במליחה לצלי אף כשאין הפסד מרובה (מפני שאין אומרים פעמיים "איננו בקיאים").

לז. ציר הנוטף מבשר שנמלח לצלי – נחשב רותח. ויש לאסור אף בהפסד מרובה. לפיכך, אם נטף מן הציר על הכלי – הוא טעון הגעלה, ואם הוא כלי חרס – טעון שבירה (ואם נטף רק מעט ציר על מקום אחד – אפשר להתירו לאחר קליפה; אך אם נטף הרבה ציר – לא מועיל קילוף), ואם הוא כלי עץ – קולף את מקומו (או מגעילו).

לח. מלחוחו פחות משיעור צלי – נידון כצונן, ומותר על ידי הדחה.
 לט. יש אומרים שכל זמן שלא שהה המליח במלחו כשיעור שהייה לקדרה – אינו נידון כרותח. ויש אומרים שגם בתוך זמן המליחה נחשב כרותח. ויש להחמיר כדבריהם.
 מ. לאחר ששהה במלחו שיעור מליחה: אם מלח כדי להפליט את הדם – יש אומרים שבטל כוח המלח וכבר אינו נידון כרותח, ויש לסמוך עליהם לצורך מצווה ובהפסד מרובה. ואם מלח כדי לקיים את הבשר – לא בטל כוח המלח, והוא נידון כרותח, ואין להקל אפילו לצורך מצווה ובהפסד מרובה.

מליח שהתייבש

כתב בספר התרומה שאם הבשר או הגבינה שנמלחו התייבשו, ואינם לחים כלל מבחוץ, אפילו אם נגעו זה בזה, אינם אסורים. ואפילו אם אחר כך הודחו ונרחצו, והם לחים, אין אוסרים זה את זה, הואיל ודווקא כשהם לחים מחמת המלח נקראים 'רותח' המפליט לחלוחיתו. ואדרבא, ההדחה מסירה את הלחלוחית ואת המלח. וכן כתבו הגהות מיימוניות והמרדכי והטור והשו"ע.

כעין זה כתב בהגהות שערי דורא בשם ר"י שאם הבשר והגבינה המלוחים התייבשו ואין בהם לחלוחית, אינם אוסרים אפילו אם ייפלו לתוך דבר לח.

נמלח מצד אחד

כתבו הסמ"ק והרשב"א בשם התוס' שלא אמרו 'מליח כרותח' אלא כשהוא נמלח משני צדדיו. אך הרשב"א כתב שאין זה מחוור, ואפילו בנמלח מצד אחד נחשב כרותח. וכן פסק הרמ"א.

אינו נאכל מחמת מלחו

בגמרא (פסחים עו ע"א; חולין קיב ע"א) מובא:

אמר רבא: הא דאמר שמואל 'מליח הרי הוא כרותח', לא אמרן אלא שלא נאכל מחמת מלחו, אבל נאכל מחמת מלחו – לא.

ביאר רש"י שאין הכוונה שאי אפשר לאף אדם לאכול את המאכל, אלא שטעם המאכל התקלקל על ידי המלח.

וכתב הרשב"א שסיבת הדבר הוא משום שהמלח אינו מבליע בחומו אלא בחריפותו, וכל שאין בו אלא מלח מועט שנאכל עם אותו מלח, אין בו כוח להבליע (אף על פי שיש בו כוח להפליט). ועוד כתב הרשב"א שמליח הנאכל מחמת מלחו, נחשב כצונן גמור, ואינו טעון אלא הדחה.

גדר 'אינו נאכל מחמת מלחו'

בגדר 'אינו נאכל מחמת מלחו', כתב רש"י דהיינו שאינו נוח להיאכל מרוב מלח שבו, עד שצריך לשרותו ולהדיחו במים, וכעין שמולחים בשר להצניע.

התוס' והרא"ש והמרדכי כתבו בשם הר"ר **יעקב ישראל** שאינו נחשב 'אינו נאכל מחמת מלחו' אלא כגון עיבוד, שמולחים אותו הרבה לצורך הדרך. אולם ר"ת סבר שכל מלח שמולחים לקדרה נקרא 'אינו נאכל מחמת מלחו'. וכתב **הבית יוסף** שמשמע שלכך הסכימו **התוס' והרא"ש והמרדכי**. וכן דעת **הרשב"א ורבנו ירוחם**.

הר"ן כתב כשתי השיטות ולחומרא, שאם מלח כדי קדרה הוא 'לא נאכל מחמת מלחו' משום שאין ראוי לאוכלו אלא אם כן מדיחו. וכן אם מלחו לצידה לדרך, אפילו אם העביר מלחו, הוא 'לא נאכל מחמת מלחו' משום שאין דרך לאוכלו אלא לאחר שרייה במים (ולא די בהדחה). וכן פסק **השו"ע**.

מליחה לצלי

כתב **הרשב"א** שדווקא על מליח לקדרה אנו אומרים שאינו נאכל מחמת מלחו, אבל מליח לצלי נחשב נאכל מחמת מלחו, שהרי הוא נאכל עם המלח שבו. וכן כתב **הגהות מיימוניות** בשם **סמ"ק** שמליחה מועטת לצלי אינה נחשבת 'רותח', אך הוסיף שהציר הנוטף ממנו נחשב לרותח, הואיל והציר אינו נאכל מחמת מלחו. וכן כתב **המרדכי**.

אולם **האיסור והיתר הארוך** (י, ז) כתב שאפילו במליחת צלי יש להחמיר ולאוסרו, כי עתה אין אנו בקיאים להבחין בין מליחה למליחה. וכתב **הרמ"א** שטוב להחמיר בזה, במקום שאין הפסד מרובה.

ובחידושי **ר"ע איגר** כתב שבבשר כחוש שנמלח לצלי נראה שיש להתיר גם כשאין הפסד מרובה, מפני שאין לומר פעמיים "אין אנו בקיאים" (א- אין אנו בקיאים להבחין בין כחוש לשמן. ב- אין אנו בקיאים להבחין בין מליחה לצלי למליחה לקדרה). והוסיף שאמנם **הפרי מגדים** (ז) כתב שאף בכחוש אנו אוסרים מליחה לצלי, אך אין דבריו מוכרחים.

ציר הנוטף מן הצלי

הרמ"א פסק להחמיר בציר, אפילו אם הבשר נאכל מחמת מלחו, וכדברי הסמ"ק לעיל. וכתב **הדרכי תשובה** (סקנ"ח) בשם ספר **שאל בן הלוי** שאין להקל בכך אפילו בהפסד מרובה.

והוסיף **הרמ"א**, שאם הציר נפל על כלי, צריך הגעלה, ואם הוא כלי חרס, צריך שבירה. ואם נפל על מקום אחד בכלי עץ, קולף מקומו ודיו. וביאר **הש"ך** (סקי"ח) שלא דווקא אם נפל על מקום אחד בכלי עץ, אלא שהרמ"א נקט כן משום שאם נפל על כל הכלי, ויקלוף את כל הכלי, הוא ייפסד. ונפקא מינה שאם ירצה לקלוף את כולו רשאי, ואין זה דומה למה שכתב הרמ"א בכמה מקומות, שכל מקום שטעון הגעלה לא מועילה קליפה, לפי ששם מדובר באופן שהכלי בלע על ידי חמין, ומאחר שכולו בלוע מאיסור לא די בקליפה. מה שאין כן כאן שהציר המלוח נבלע רק בכדי קליפה, לכן מועילה הקליפה כדי להכשירו.

וכתב **הפתחי תשובה** (סק"ח) שמשמע מדברי הרמ"א, שבכלי חרס לא מועילה קליפה. ובמנחת **יעקב** (יג, ג) ביאר שזהו באופן שנפל הרבה ציר על הכלי, ולכן לא מועילה קליפה. אבל אם נפל רק מעט ציר על מקום אחד בכלי, מועילה קליפה גם בכלי חרס.

וכתב הפתחי תשובה (סק"ט) בשם מוהר"ר דניאל שאם נפל ציר או חלב מהותך חס בכלי, ואינו יודע באיזה מקום, והוא מיעוט הכלי, הרי הוא בטל ברוב. והוסיף הפתחי תשובה שנראה שאם הוא כלי שניתן להגעילו, צריך הגעלה.

בתוך שיעור מליחה

כתב הר"ן בשם ר"י אלברצלוני שאין נחשב לרותח אלא אם שהה במלחו כשיעור שהייה לקדרה, ולא לפני כן. וכן פסק השו"ע.

אולם הש"ך (סקי"א) כתב שדברי הר"ן הם דעת יחיד, וכבר דחה הרשב"א (משמרת הבית ג, ג) סברה זו בשתי ידיים, ולפיכך אין להקל בזה (להתיר בתוך זמן מליחה) אפילו בהפסד מרובה ובסעודת מצווה.

לאחר שיעור מליחה

מאידך, בתרומת הדשן (סימן קנט) הביא מחלוקת הראשונים אם המלח נחשב רותח לאחר ששהה כדי שיעור מליחה, שלדעת התוס' והרא"ש והסמ"ג לא מיקרי רותח, משום שכבר פסק כוח רתיחתו, ובעל התרומה והאור זרוע והשערי דורא סוברים שעדיין הוא נחשב רותח. ולכן פסק התרומת הדשן שאין להקל בזה אלא בסעודת מצווה וכשיש גם הפסד מרובה. וכן פסק הרמ"א.

אולם הש"ך (סקי"א) כתב שאין בזה מחלוקת ראשונים, אלא שהתוס' והרא"ש והסמ"ג דיברו על מקרה שמולח כדי להפליט דם, ובאופן זה אנו אומרים שלאחר שיעור מליחה, פסק כוחו של המלח, ושוב אינו יכול להפליט. ואילו בעל התרומה וסיעתו דיברו על מקרה של בשר בחלב מלוחים, שהמלח לא עוסק בהפלטת דם, ובזה אנו אומרים שגם אחר שיעור מליחה, עדיין יש בכוחו להבליע. וכתב הש"ך שהסכימו עמו גדולי המורים, ושכן מבואר באיסור והיתר הארוך.

וסיים הש"ך שלפי זה היה נראה להתיר (במולח לשם הפלטת דם; לאחר שיעור מליחה) גם שלא לצורך מצווה והפסד מרובה, אך מאחר שהפוסקים מחמירים בזה, וסוברים שגם כשהמלח מפליט את הדם אין כוחו פוסק לאחר שיעור מליחה, לכן אין להקל יותר מדברי התרומת הדשן והרמ"א ויש להתיר רק בצורך מצווה ובהפסד מרובה.

ובמולח לקיום (כלומר, שלא לצורך הפלטת דם), כתבו הפוסקים [פלתי (סק"ד), חוות דעת (סקי"א)], חכמת אדם (מג, ד) כדעת הש"ך שאין להקל לאחר שיעור מליחה, אפילו במקום הפסד מרובה.

והפרי חדש (סק"י) האריך להוכיח שראשונים רבים (ראב"ד, רמב"ן, רשב"א, רא"ה, רבינו יונה, ר"ן, ריב"א, הגהות שערי דורא, ועוד) חולקים על עיקר סברתו של התרומת הדשן, והם סוברים שאף כשמולח לשם הפלטת דם לא פוסק כוח המלח כלל, אפילו אם שהה במלחו יום שלם או יותר, ומשום כך הורה להלכה שאין להקל אפילו בהפסד מרובה וסעודת מצווה.

ש"ע	בתוך שיעור מליחה	אחר שיעור מליחה
אינו כרותח	כרותח (כל זמן שלא הדיחו)	

כרותח (אך ניתן להקל לצורך מצווה והפסד מרובה)	כרותח	רמ"א
אינו כרותח (אך יש לחוש לדעת המחמירים, ואין להקל אלא לצורך מצווה והפסד מרובה)	מולח לדם	ש"ך
כרותח (אחרונים: אין להקל אפילו לצורך מצווה והפסד מרובה)	מולח לקיום	
כרותח (ואין להקל אפילו לצורך מצווה והפסד מרובה)	--	פר"ח

בשר צלוי או חי שנפל לתוך חלב מלוח / סעיף ז

מא. בשר צלוי (וכן אפוי או מבושל כשיעור מאכל בן דרוסאי), **שנפל לתוך חלב מלוח** (אפילו נאכל מחמת מלחו) – נאסר כדי קליפה, אפילו אם היו שניהם צוננים (משום שהבשר רך וממהר לבלוע). **ויש מתירים** (בהדחה) **בצלי צונן, ואוסרים** (כדי קליפה) **בצלי רותח**.

מב. היו בקעים בבשר הצלוי (או האפוי או המבושל), או שהוא היה מתובל בתבלין חריפים (שניכר טעם חריפותם, אף שנאכל מחמת תיבולו) – **אפילו היה צונן, נאסר כולו**.

מג. בשר חי צונן שנפל לתוך חלב מלוח צונן – אינו נאסר אפילו אם היו בו בקעים או שהיה מתובל בתבלין, ומותר לאוכלו אחר הדחה.

מובא בגמרא (פסחים עו ע"א; חולין קיב ע"א) [הסוגריים המרובעות הן שינויי גירסה בין המובאות]:

ההוא בר גזולא דנפל לכדא דכמכא (רש"י: כותח, ואית ביה נסיובי דחלבא). שרייה רב חיננא בריה דרבא מפשרוניה; אמר רבא: מאן חכים למישרי [מילתא] כי האי גוונא, אי לאו רב חיננא בריה דרבא מפשרוניה [דגברא רבה הוא]! קסבר: כי אמר שמואל מליח הרי הוא כרותח, הני מילי - היכא דאינו נאכל מחמת מלחו, אבל האי כותחא - הרי נאכל מחמת מלחו.

והני מילי חי, אבל צלי - בעי קליפה. [ולא אמרן (רש"י: דצלי, בקליפה סגי ליה) אלא דלית ביה פילי (חריצים, סדקים)], אבל אית ביה פילי - [כוליה] אסור. ואי מתובל בתבלי - [כוליה] אסור (דתבלי מרכבי ליה, ומייצי ובלעי).

צלי צונן/רותח שנפל לחלב מלוח

הרא"ש ביאר שמדובר על צלי צונן שנפל לתוך חלב מלוח, ומחדשת הגמרא שהצלי נאסר כדי קליפה גם כשהמליח נאכל מחמת מלחו, משום שהצלי רך ובלוע. וכתב הרא"ש ש"אבל אית ביה פילי אסור" מוסב על "צלי", ובא להשמיענו שאם יש בו בקעים לא די לו בקליפה, אלא נאסר כולו. ובשם **התרומה** כתב ש"אי מתובל בתבלי אסור" מוסב גם על בשר חי, וגם אם אין לו פילי, שבכל מקרה נאסר כולו. וכדברים אלו פסקו **ההגהות מיימוניות והטור**.

אולם **הר"ן** הבין שכל דברי הגמרא עוסקים בצלי **רותח**, ובזה אמרו שהוא נאסר כדי קליפה, אבל אם הוא צלי צונן הרי הוא כשאר צונן ודי לו בהדחה. וכן מה שאמרו שאם יש בו בקעים אסור, היינו דווקא אם הוא צלי רותח, שמחמת הבקעים הוא בולע. וגם מה שאמרו שאם הוא מתובל בתבלין אפילו שאין לו בקעים כולו אסור, מדובר בצלי רותח, ומשום שהתבלין מבליעים אותו בכולו. וכן כתב **הרשב"א**, ובשם **רש"י והראב"ד**.

והאור זרוע נקט בדרך שלישית, שאמנם דברי הגמרא עוסקים גם בצלי **צונן**, והוא צריך קליפה, ואם יש בו בקעים או תבלין כולו אסור, אלא שבשר חי לא נאסר כולו, ובכל מקרה טעון הדחה בלבד. וכן כתב **הש"ך** (סקכ"א) בשם ראשונים נוספים (**סמ"ק**, **סמ"ג**, **הגהות מרדכי**, **כלבו**, **מהר"ם**, **הגהות שערי דורא**, **איסור והיתר הארוך**, רש"ל).

הבית יוסף העיר שדברי **הרמב"ם** סתומים כדברי הגמרא ואין בהם הכרע. **ובשו"ע** ו**בלבוש** פסקו כדעת הרשב"א והר"ן.

בדרכי משה (סק"ז) ו**בתורת חטאת** (כב, ד) כתב **הרמ"א** שהמנהג להחמיר בצלי צונן שיש בו בקעים או תבלין (כדעת האור זרוע), ו**בהגהות השו"ע** כתב שאפשר להקל בזה כשיש הפסד מרובה. אולם **הש"ך** (סקכ"א) כתב שנראה שאין להקל אפילו בהפסד מרובה, מאחר שדעת הרבה פוסקים להחמיר אפילו בבשר חי. וכן נוטה דעת **הט"ז** (סקכ"ה). וגם **החכמת אדם** (מב, ו) כתב שראוי להחמיר לעצמו אף בהפסד מרובה.

ההגהות מיימוניות והאיסור והיתר הארוך כתבו שבצלי רותח לא די בקליפה, אלא צריך נטילת מקום, ו**הבית אפרים** כתב שכן היא גם דעת **התוס'** ו**הרא"ש** ו**הסמ"ג**. ו**הש"ך** (סקכ"ו) כתב שהלכה כדעת רוב הראשונים (רש"י, ראב"ד, רשב"א, ר"ן) שסברו שגם בצלי רותח (שאינו בו בקעים, ואינו מתובל), די בקליפה. וכן פסק **הפרי חדש** (י). אולם **הבית אפרים** כתב שקשה להקל נגד התוס' וסיעתם.

מליח שנאכל מחמת מלחו:	חי	צלי צונן	צלי רותח	צלי עם בקעים	תבלין (בלי בקעים)
תרומה, רא"ש, הגהמ"י, טור	הדחה	קליפה	קליפה (נטילה)	נאסר כולו (אפילו צונן)	נאסר כולו (אפילו חי, צונן)
רש"י, ראב"ד, רשב"א, ר"ן, שו"ע	הדחה	הדחה	קליפה	רותח – נאסר כולו צונן – הדחה	צלי רותח – נאסר כולו חי, או צלי צונן – הדחה
אור זרוע, מהרא"י, מהר"ם, רמ"א, ש"ך, חכמת אדם	הדחה	קליפה	קליפה	נאסר כולו (אפילו צונן)	חי – הדחה צלי – נאסר כולו (אפילו צונן)

בשר אפוי ומבושל או כבוש

כתב **בהגהות שערי דורא** שאפוי ומבושל דינו כצלי, שהרי הטעם שמחמירים בצלי הוא משום שהוא רך וממהר לבלוע, ובשר אפוי או מבושל רך יותר מצלי. וכן פסק **הרמ"א**. וכתב **החוות דעת** (סקכ"א) שזהו דווקא אם מבושל כמאכל בן דרוסאי, אבל בפחות מכך אין לו דין בישול כלל.

המנחת יעקב ור"ע **איגר** הסתפקו האם גם בשר כבוש נידון כצלי לעניין זה.

בשר מתובל וחרוף

בעניין תיבול בתבלין, כתבו **הבית לחם יהודה** (סק"כ) ו**החוות דעת** (חידושים, סק"כ) שאינו נאסר בכולו אלא אם אינו יכול להיאכל מחמת תיבולו. אולם **היד יהודה** (פיה"ק סקמ"ג) כתב שיש לאסור אפילו שיכול להיאכל מחמת תיבולו, כל שמורגש היטב טעמו החרוף של התבלין. ו**החוות דעת** (שם) כתב שהדין אינו נוהג דווקא בתבלין, אלא בכל הדברים החרופים, כגון שום ובצל וכדומה.

סימן צב – דינים אם נפל חלב לקדירה של בשר

בשר שנפל לתוך יורה של חלב / סעיף א

- א. חתיכת בשר (בהמה, חיה או עוף), אפילו פחותה מכזית, שנפלה לתוך יורה של חלב רותח – הבשר נאסר מיד בשעת הנפילה.
- ב. ולגבי החלב, אם קדם וסילק את הבשר לפני שתנוח היורה מרתיחתה (ועדיין לא נפלט החלב הבלוע בבשר) – נותן לגוי אומן לטעום את החלב: אם אמר שיש בו טעם בשר – החלב אסור, ואם אמר שאין בו טעם בשר – החלב מותר, אפילו אם אין בו שישים כנגד הבשר.
- ג. אם לא קדם וסילק את הבשר לפני שתנוח היורה מרתיחתה – כל החלב אסור, מפני שהבשר הפליט את החלב שנבלע בו, וחלב זה התערב עם החלב המותר. ואם יש בחלב ההיתר שישים כנגד הבשר – החלב מותר.
- ד. יש אומרים שבזמן הזה אין אנו סומכים על טעימת הגוי, ולכן גם אם קדם וסילק את הבשר, אין להתיר את החלב אלא אם יש בו שישים כנגד הבשר.

בשר שנפל לתוך חלב רותח

למדנו בגמרא (חולין קח ע"א):

איתמר, כזית בשר שנפל לתוך יורה של חלב – אמר רב: בשר אסור (רש"י: שנתן החלב טעם בו) וחלב מותר... חלב אמאי מותר, חלב נבלה הוא (הרי חלב מעט שנבלע בבשר נעשה נבלה, שהרי נאסר, וכשחזר ונפלט בשאר החלב הוה ליה מין במינו, חלב אסור בחלב היתר, ורב אית ליה מין במינו לא בטיל)?!... אלא, לעולם קסבר רב: חלב נמי אסור (היכא דיש בו טעם איסור, או איסור מינו בלא טעם), והכא במאי עסקינן – כגון שנפל לתוך יורה רותחת, דמבלע בלע, מפלט לא פלט (שכל זמן שאינו נח מרתיחתו אינו פולט). סוף סוף כי ניח הדר פליט? – כשקדם וסילקו (לאותו זית, קודם שתנוח).

מבואר, שאם נופלת חתיכת בשר לתוך יורה של חלב, הבשר אסור, וצריך לסלקו לפני שינוח החלב מרתיחתו, כדי שלא יאסור גם את החלב.

כשאינן שישים בחלב כנגד הבשר

כתב הטור שסילוק הבשר נצרך דווקא לשיטת רש"י שפסק שמין במינו אוסר במשהו, שאז אם לא מסלקו, הבשר נותן טעם בחלב, ואפילו מעט חלב אסור אוסר את כל החלב שביורה. אך לפי ר"ת שפסק שמין במינו בטל בשישים, אם יש שישים בחלב כנגד החלב שנפלט מהבשר, אין צריך לסלק את הבשר, הואיל והחלב האסור מתבטל בחלב ההיתר. והעיר הבית יוסף שבסימן צח יתבאר שהפוסקים הסכימו לדעת ר"ת.

עוד כתב הטור שדברי הגמרא נאמרו על מקרה שיש שישים בחלב כנגד הבשר, שאז אם קדם וסילק את הבשר לפני שתנוח היורה מרתיחתה, הבשר אסור והחלב מותר. אולם אם אין שישים בחלב כנגד הבשר, אזי אפילו אם סילק את הבשר קודם שתנוח היורה מרתיחתה, גם החלב אסור.

אולם הבית יוסף חלק על דבריו, שכן בגמרא מבואר שכל זמן שהיורה רותחת אין הבשר פולט כלל, לפיכך אם קדם וסילק את הבשר, אין הוא נותן טעם בחלב כלל, וגם אם אין שישים בחלב כנגד הבשר, אין החלב

נאסר כלל. והוכיח כן מדברי הרמב"ם והרשב"א שאמרו שגם אם אין שישים בחלב, הוא מותר, אלא שצריך להטעימו לגוי שיבדוק שאין בו טעם בשר.

וכתב הבית יוסף שכנראה הטור הבין כדעת הסמ"ג, שמה שאמרו "דמבלע בלע, מפלט לא פלט" פירושו שאינו פולט את מה שבולע עכשיו, אבל מה שבלע קודם הוא פולט, שהרי דבר הנראה לעיניים הוא שכשנותנים ירק בקדרה רותחת, משתנה מראה המים ומוריק, וזה נעשה על ידי שהירק פלט טעמו, וכן בשר שמן נימוח ונראית שמנונית ברוטב. וכן כתב הר"ן בשם ר"ת. ולפי זה, כשקדם וסילק את הבשר לפני סיום הרתיחה, מועיל הדבר רק לכך שלא יחזור הבשר לפלוט את החלב הבלוע בו ולאסור מדין מין במינו, אבל את טעם הבשר הוא ודאי פולט אף על פי שקדם וסילקו, ולכן אם אין בחלב שישים כנגדו, הכל אסור. ומשערים כנגד כל חתיכת הבשר, הואיל ואין יודעים כמה טעם יצא ממנה.

והוסיף הבית יוסף שנראה שגם הרמב"ם והרשב"א מסכימים לדברי הסמ"ג, ומשום כך הצריכו להטעים לגוי, ואם יאמר שאין בו טעם בשר, החלב יהיה מותר אף שאין בו שישים כנגדו. וכן פסק בשו"ע. אולם הרמ"א והט"ז (סק"א) כתבו שמנהגנו שלא לסמוך על טעימת גוי, ולכן אין להתיר אלא כשיש שישים כנגד הבשר.

קדם וסילקו

בעניין "קדם וסילקו" כתבו רש"י ור"ת שהיינו קודם שתנוח היורה מרתיחתה, שכל זמן שהיא רותחת אין הבשר פולט את החלב שבלע. וכן פסק הטור. ורשב"ם פירש ש"קדם וסילקו" היינו קודם שינוח מבליעתו, ולפירוש זה לא נתבאר שיעורו בגמרא. וכתב המגיד משנה שאפשר שכן היא דעת הרמב"ם, שכתב: "קדם וסילקו קודם שיספיק לפלוט", ולפי פירוש זה אין הדבר תלוי אלא באומדן הדעת.

פחות מכזית

ומה שאמרה הגמרא "כזית" בשר שנפל, וכן נקט השו"ע, כתב הט"ז (סק"א) שלא דווקא הוא, אלא הוא הדין גם בפחות מכזית. וכן הרמב"ם נקט לשון "חתיכת בשר", ומשמע אפילו פחות מכזית.

וביאר הט"ז (סק"א) שרק לעניין מלקות יש חילוק, שבפחות מכזית אין לוקה על אכילתו. והפרי תואר (סק"א) כתב שנקטה הגמרא לשון "כזית" לומר שאף על פי שחייבים עליו מדאורייתא, בכל זאת סומכים על טעימת גוי.

בשר חיה ועוף

כתבו המהריק"ש והפרי חדש (סק"א) שמלשון הפוסקים משמע שדין זה שייך בין בבשר בהמה, ובין בבשר חיה או עוף.

היתר חתיכת הבשר ע"י טעימת גוי

כתבו הרמב"ם והשו"ע שגם אם הגוי טעם ולא הרגיש טעם בשר בחלב, והחלב מותר, מכל מקום חתיכת הבשר עצמה נאסרת. ודייק במטה יהונתן שהחתיכה נאסרת אף אם הגוי טעם אותה ולא הרגיש בה טעם חלב.

וביאר המטה יהונתן שסיבת הדבר היא, משום שאנו חוששים שמא החתיכה בלעה טעם חלב ונאסרה, ואחר כך יצא ונפלט ממנה טעם החלב ולכן אינה מורגשת. ואף שמדובר באופן שלא קדם וסילקו לפני רתיחתו,

שמבואר בגמרא שהחתיכה בולעת אך אינה פולטת מה שהיא בולעת, אין הכוונה שהחתיכה לא פולטת כלל, אלא שאינה פולטת טעם גמור, אך על כל פנים פולטת טעם מועט. ואם כן אנו חוששים שמא בלעה טעם מועט ופלטה אותו, ולכן לא מועילה טעימת גוי.

דין הקדרה

כתב בגליון מהרש"א על פי המבואר בסימן צה (סעיף ג) שבמקרה שהגוי טועם ואומר שיש בחלב טעם בשר, לא רק החלב נאסר, אלא גם היורה עצמה אסורה בהנאה.

חלב שנפל לתוך קדרה של בשר / סעיף ב

- ה. חלב שנפל לתוך קדירה של בשר (בהמה או חיה ועוף), וחתיכת הבשר הייתה כולה בתוך הרוטב (אפילו אם פניה העליונות מגולות, ועליהן נפל החלב) – מצטרף כל האוכל שבקדירה לבטל את טעם החלב. לפי השו"ע – נותנים לגוי לטעום מן הקדירה, ואם אמר שאין בה טעם חלב, הכל מותר. ולפי הרמ"א – משערים את כל הקדירה, ואם יש בה שישים כנגד החלב שנפל, הכל מותר.
- ו. הייתה כל חתיכת הבשר מחוץ לרוטב (כגון שהייתה חתיכה אחת שמקצתה מחוץ לרוטב, וחתיכה זו הייתה מונחת עליה): אם מיד כשנפל החלב נייערו את הקדרה או כיסו אותה, אפילו לזמן מועט – מצטרף כל האוכל שבקדירה לבטל את טעם החלב, וכנ"ל.
- ז. אם לא נייערו את הקדרה, ולא כיסו אותה מיד אחר שהחלב נפל – בודקים את טעם החתיכה שעליה נפל החלב (לפי השו"ע על ידי טעימת גוי, ולפי הרמ"א משערים בשישים): אם אין בה טעם חלב – מותרת. אם יש בה טעם חלב – החתיכה נאסרת כולה.
- ח. הייתה חתיכת הבשר מקצתה בתוך הרוטב ומקצתה חוצה לו – נחלקו הפוסקים אם משערים כנגד כל הקדירה או רק כנגד החתיכה, ולהלכה נוקטים להחמיר כשתי הדעות (ובהפסד מרובה אפשר להקל).
- ט. לפיכך, אין מצרפים את שאר החתיכות שבקדרה כדי להתיר את החתיכה, ואם אין בחתיכה עצמה שישים כנגד החלב – החתיכה אסורה. ולגבי שאר החתיכות: אם אין בכל הקדרה שישים כנגד טיפת החלב – כולן אסורות, ואם יש בקדרה שישים כנגד הטיפה – אף שהחתיכה עצמה אסורה, שאר החתיכות מותרות.
- י. נייער את הקדרה לאחר שהחתיכה נאסרה: אם יש בשאר החתיכות שישים כנגד החתיכה שנאסרה – שאר החתיכות מותרות. ואם אין בהן שישים כנגדה – כולן נאסרות.
- יא. לא נייער את הקדרה כלל – שאר החתיכות מותרות. ויש אומרים שאין להתיר את שאר החתיכות עד שיהא בקדרה שישים כנגד הטיפה.
- יב. נפלה טיפת חלב לתוך מרק או לתוך קדירת בשר, באופן שלא ידוע על איזו חתיכה נפלה: אם כל החתיכות בתוך הרוטב (ויש שישים בקדרה כנגד הטיפה) – כולן מותרות, ולכתחילה טוב לנער את הקדרה היטב. ואם מקצת החתיכות מחוץ לרוטב – כל החתיכות אסורות (כיון שהחתיכה שמחוץ לרוטב נאסרה, ונעשית נבילה, ואוסרת את שאר החתיכות). ויש מתירים אם נייער את הקדרה היטב (מפני שכל הקדרה בספק, וחתיכה לא נעשית נבילה כשלא הוברר איסורה).

טיפת חלב שנפלה על החתיכה שבקדרה

שנו רבותינו במשנה (חולין קח ע"א):

טיפת חלב שנפלה על החתיכה (שבתוך הקדירה) – אם יש בה בנותן טעם באותה חתיכה, אסור (רש"י: כלומר, שאין באותה חתיכה לבדה שישים לבטל הטיפה, מיד נאסרת החתיכה); ניער את הקדרה (הגיס בה מיד, קודם שקיבלה החתיכה טעם מן הטיפה, דהשתא נתערבה הטיפה בכולן) – אם יש בה בנותן טעם באותה קדרה, אסור (כלומר, אין כח בטיפה לאסור כולן אלא אם כן יש בנותן טעם ליתן בכל הקדרה).

בברייתא (קח ע"ב) ביארו שאם כיסה את הקדרה, הרי זה כאילו ניער, ופירש רש"י שזהו משום שהמים שבתחתית הקדרה עולים עד למעלה ויורדים.

חתיכה שמקצתה/כולה בתוך הקדרה

התוס' כתבו שמה שמשערים רק כנגד החתיכה, הוא דווקא כשהחתיכה הייתה כולה חוץ לרוטב, שאז הטיפה מפעפעת בחתיכה ואינה מפעפעת מחתיכה לחתיכה אלא על ידי ניעור וכיסוי. וכן ביארו **התוס'** במקום אחר (צו ע"ב) בשם ר"י שאם החתיכה שנפל עליה האיסור הייתה אפילו מקצתה בתוך הרוטב, לא צריך ניעור וכיסוי כדי לשער כנגד כל הקדרה, ודווקא כשהיא כולה מחוץ לרוטב, אין מתפשט האיסור בקדירה בלי ניעור וכיסוי.

עוד שנינו (חולין צו ע"ב):

חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא, שנתבשלה עם החתיכות: בזמן שמכירין (רש"י: לחתיכות האיסור) – בנותן טעם (ואי אין בהן כדי לתת טעם בשל היתר, הרי השאר מותרות), ואם לאו (אם אין מכירין) – כולן אסורות (כל החתיכות אסורות, דכל אחת יש לחוש ולומר שמא זו היא), והרוטב בנותן טעם (הרוטב מותר אם אין בחתיכות האיסור כדי לתת טעם בכל החתיכות והקיפה והרוטב).

ובגמרא (ק ע"א):

דרש רבה בר בר חנה: חתיכה של נבלה ושל דג טמא (רש"י: ומכירה) – אינה אוסרת עד שתתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות. אוקי רב אמורא עליה ודרש (העמיד מתורגמן לפניו, לדרוש ולהשמיע לרבים, שלא ילמדו מרבה בר בר חנה): כיון שנתן טעם בחתיכה (אחת) – חתיכה עצמה נעשית נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן, מפני שהן מינה.

ופירש רש"י שמדובר באופן שחתיכת ההיתר עמדה בצד הנבילה, או שהתבשלה עמה תחילה, ואחר כך נתנו את שאר החתיכות בקדרה. ומשום כך אמר רב, שחתיכת הנבילה נתנה טעם בחתיכת ההיתר, ועשתה אותה נבילה, והיא חוזרת ואוסרת את שאר החתיכות.

התוס' היקשו על פירושו, שלפי דבריו צריך לומר שגם הרוטב שהתבשל עם החתיכה נעשה נבילה, אך בהמשך הגמרא מבואר שהרוטב מותר, ומבטלים את החתיכות על ידי הרוטב הואיל והוא נחשב שאינו מינו. ולכן פירשו, שמדובר באופן שהחתיכה של היתר כולה מחוץ לרוטב, וחתיכת נבלה מונחת עליה ועושה אותה גם כן נבלה, ואחר כך כשמנער הקדרה אוסרת כל החתיכות משום שהם מינה.

נמצא, שלפי רש"י, אפילו אם החתיכה הייתה מקצתה בתוך הרוטב, אין האיסור מתפשט בכל הקדרה, ומשערים רק כנגד החתיכה עצמה (אם יש בה טעם חלב - אסורה, ואם לא - מותרת). ולפי ר"י, כל זמן שהחתיכה נגעה במקצת מן הרוטב משערים כנגד כל הקדרה (אם יש בה טעם חלב - הכל אסור, ואם לא -

הכל מותר), ורק אם החתיכה הייתה כולה מחוץ לרוטב, משערים כנגד החתיכה. [ולדעת הרמב"ם והשו"ע מטעמים את החתיכה לגוי כדי לדעת אם יש בה טעם חלב, ורק אם אין גוי שאפשר לסמוך עליו, משערים בשישים. אך לדעת הטור והרמ"א אין אנו סומכים על טעימת הגוי, ובכל אופן אנו משערים בשישים].

מדברי הסמ"ג והגהות מיימוניות נראה שהבינו בדעת רש"י, שאפילו אם החתיכה כולה בתוך הרוטב, אין משערים אלא כנגדה. והעיר הבית יוסף שפשוט שהם דיברו באופן שפניה העליונות של החתיכה מגולות, שכן אם כולה משוקעת בתוך הרוטב, הרי שטיפת האיסור נפלה על הרוטב, ובאופן זה ודאי גם רש"י מודה שהיא מתערבת בכל הקדרה. ומכל מקום התוס' והמרדכי והבית יוסף הבינו בדעת רש"י שדווקא כשמקצת החתיכה ברוטב אין היא מתפשטת בכל, אבל כשכולה בתוך הרוטב, אפילו שפניה העליונות מגולות, מודה רש"י שהיא מתפשטת בכל הקדרה.

בעל העיטור והרשב"א (מובא בש"ך) **ורבנו ירוחם** [הובא בבדק הבית] פסקו כדברי רש"י, וכן הבין הט"ז בדעת הרמב"ם. אך מדברי הסמ"ג נראה שהסכים עם ר"י, וכן דעת הסמ"ק והמרדכי.

הרמב"ם והשו"ע לא ציינו אם מדובר על חתיכה שבתוך הרוטב או מחוצה לו, וכתב הט"ז שהם סברו כדעת רש"י, שהרי כתבו שהחתיכה אוסרת את שאר החתיכות, ומבואר שהיא בתוך הרוטב, דאילו לפי ר"י החתיכה עומדת בפני עצמה מחוץ לרוטב ואינה אוסרת את שאר החתיכות. משום כך העלה הט"ז (סק"ב) שהעיקר להלכה כדעת רש"י.

באיסור והיתר של המהרש"ל פסק כר"י, אך בספרו **ים של שלמה** החמיר כרש"י. והש"ך (סק"ד) כתב שדעת **כל המחברים והאחרונים** כדעת ר"י.

החכמת אדם (מד, א) כתב שיש להחמיר כשתי הדעות, אם לא במקום הפסד מרובה. וכן כתב הכף החיים (סק"ה) בשם הזבחי צדק, שכיון שהשו"ע (כאן, ובסימן קה סעיף ד) לא הכריע במחלוקת רש"י ור"י, וכן הרמ"א לא הכריע בזה ומשמע שנשאר בספק, על כן יש להחמיר כדעת שניהם. והיינו, שאם נפלה טיפת חלב על חתיכה שמקצתה מחוץ לרוטב – משערים בשישים רק בחתיכה עצמה, ולא מצרפים את החתיכות שבקדרה לשיעור שישים (לחומרא כדעת רש"י). ואחר שנאסרה, אם אין שישים בכל הקדרה לבטל את טיפת החלב – אוסרים את כל הקדרה, ואין אומרים שהחתיכה עומדת בפני עצמה ואין החלב יוצא ממנה (לחומרא כדעת ר"י). ואם יש שישים בקדרה כנגד טיפת החלב (אך אין שישים בחתיכה) – החתיכה עצמה נאסרה כאמור, אך שאר החתיכות מותרות (שממה נפשך, אם הלכה כרש"י – הרי אין חתיכה זו מתערבת עם האחרות, ואם הלכה כר"י – מצטרפות שאר החתיכות לבטל את הטיפה).

איסור דבוק

האיסור והיתר הארוך כתב שאנו נוהגים כדעת ר"י, ואם מקצת החתיכה ברוטב, מחשבים כנגד כל הקדירה כדי להתיר. אך כתב שכל זה הוא דווקא בטיפת חלב או שאר איסורים שנפלו על החתיכה, באופן שהאיסור אינו דבוק לחתיכה. אבל אם האיסור מחובר לחתיכה, כגון לב או כבד או חֶלֶב וכדומה, אי אפשר לבטל כנגד כל הקדרה, מפני שחוששים שמא פעם אחת הייתה כולה חוץ לרוטב והאיסור דבוק בו ונעשה נבילה, ואחר כך אוסר הכל (וכשהאיסור אינו דבוק אין חוששים לכך, מפני שאנו תולים שאף אם יצאה כל החתיכה מחוץ לרוטב, שמא האיסור עצמו נשאר בקדרה). ודין זה יתבאר להלן סעיף ד.

ניעור מתחילה ועד סוף

הרמב"ם כתב שמשערים בכל הקדרה רק אם ניער מתחילה ועד סוף, או שכיסה משעת נפילה ועד סוף. **והטור** כתב שאין צורך לנער ולכסות מתחילה ועד סוף, אלא מספיק שינער או יכסה מיד בשעת נפילה, שבכך כבר מתערב הטעם בכל הקדרה ומצטרפות כל החתיכות לבטל את הטיפה.

מהר"י חביב כתב שבוודאי הרמב"ם מסכים לדברי הטור, שדי לנער או לכסות בתחילה, ולא כתב "ועד סוף" אלא כניגוד לדבריו הראשונים, והאריך להסביר הדברים. אולם **הדרכי משה** (ס"ק ב*) כתב שדבריו ברמב"ם נראים רחוקים ודחוקים.

הט"ז (סק"ו) כתב לבאר דברי הרמב"ם באופן שאינו חולק על הטור להלכה, שהטור הבין ש"מתחילה ועד סוף" הנאמר בגמרא היינו עד הסרת הקדרה מן האש, ולכן הבין שדברי הגמרא אינם בדווקא ודי בכך שניער בתחילה ולא בסוף. אך הרמב"ם הבין ש"מתחילה ועד סוף" היינו עד הסרת ממשות הטיפה מן החתיכה, כלומר שינער אותה היטב באופן שתכלה ותסור טיפת החלב מן החתיכה, אבל בוודאי אין צורך לנער את הקדרה עד שיסיר אותה מן האש.

השו"ע העתיק לשון הרמב"ם, ומשמע שהבין כפשט דבריו, שיש לנער או לכסות מתחילה ועד סוף ממש, וכן הבין **הש"ך** (סק"ה) בדעתו. אך **הט"ז** (סק"ד) הבין שהשו"ע סבר כדעת הטור, ומה שכתב "מתחילה ועד סוף" אינו בדווקא.

והרמ"א פסק כדעת הטור. וכתב **הש"ך** (סק"ה) שכן נראה עיקר להלכה, ושכן דעת **רש"ל** **והאחרונים**, ושכן משמע מפירוש **רש"י**. והוסיף **הש"ך** שיתכן גם שהטור לא בא לחלוק על הרמב"ם אלא לפרש דבריו. גם **הפרי חדש** (סק"ה) כתב שהעיקר להלכה כדעת הטור, שמספיק ניעור בתחילה, ואין צריך ניעור מתחילה ועד סוף.

דין החתיכה, ודין שאר החתיכות – לשיטת רש"י

הר"ן כתב בדעת **רש"י**, שאם לא ניער את הקדרה, החתיכה נאסרה כולה, ואחר כך אוסרת את כל החתיכות שבקדרה גם כשלא ניער אותה. טעמו, משום שהטיפה נבלעה בחתיכה ואסרה אותה (כשלא היה בה שישים כנגד הטיפה), וכיון שכולה נעשית נבילה, וגם החצי שבתוך הרוטב נאסר, כעת הרוטב מוליך את טעם החתיכה (שבתוכו) לכל הקדרה, ואם בין בקדרה שישים כנגד כל החתיכה, הכל נאסר.

והמרדכי והגהות מיימוניות כתבו שלדעת **רש"י** אין לאסור בחתיכה אלא את החלק שמחוץ לרוטב, אך החלק שבתוך הרוטב לא נאסר, מפני שכשהחלב מגיע לחלק זה של החתיכה הוא מתערב ברוטב ובכל הקדרה (שאם היינו אומרים שהחלב מגיע גם לחלק החתיכה שבתוך הרוטב היה לנו לצרף את כל הקדרה כדי לבטלו). ולדבריהם, צריך להמתין עד שתצטנן החתיכה, ואז לחתוך את מה שמחוץ לרוטב. וביאר **הדרכי משה** (סק"ב) שלשיטתם ברור שהחתיכה לא אוסרת את שאר החתיכות שבקדרה, שהרי אפילו את חציה השני אינה אוסרת.

אולם כתב **הדרכי משה** (סק"ב) שמסתימת **הטור** **ושאר הפוסקים** משמע שלדעת **רש"י** החתיכה כולה נאסרת, מפני שהחלב מתפשט בכל החתיכה, אלא שאינה אוסרת את שאר החתיכות משום שהחלב הבלוע בה אינו יוצא ממנה כל זמן שאינה כולה בתוך הרוטב (ומשום כך גם אין מצרפים את כל הקדרה כדי לבטלו).

דין החתיכה להלכה (יישוב הסתירה בשו"ע)

הטור והשו"ע פסקו כאן (צב, ב) שהחתיכה כולה נאסרת, אולם בסימן קה (סעיף ד) פסקו שחתיכת איסור הנופלת על חתיכה שבקדרה מחוץ לרוטב (ולר"י אפילו מקצתה חוץ לרוטב) נאסרת רק כדי נטילה. ולכאורה דבריהם סותרים אלו את אלו.

בתורת חטאת (כג, ג; הובא בט"ז סק"ג) כתב הרמ"א שהעיקר כדברי הטור והשו"ע בסימן קה, ויש לאסור את החתיכה רק בכדי נטילה.

הט"ז (סק"ג) **והש"ך** (סק"ג) כתבו בשם **רש"ל** שאין סתירה בדברי השו"ע, שכן כאן מדובר על איסור צלול (כמו טיפת חלב) שמתפשט הרבה בתוך החתיכה ולכן אוסר את כולה, אך בסימן קה מדובר על איסור עב (גוש) הנופל על החתיכה, והוא לא מתפשט בו כל כך ולכן אוסר רק כדי נטילה.

הדרכי משה (קה סק"ו), **הט"ז** (סק"ג) **והש"ך** (סק"ג) הציעו לחלק בין חלב (המוזכר בסימן צב) לשאר איסורים (המוזכרים בסימן קה), שהחלב נחשב איסור שמן (מפני שיש בו שמנונית חמאה) ולכן הוא מפעפע בכל החתיכה ואוסר את כולה, מה שאין כן בשאר איסורים שאינם נבלעים כל כך ואינם אוסרים אלא בכדי נטילה. אך ציינו **הט"ז** **והש"ך** שלהלכה אנו נוקטים שחלב אינו נחשב איסור שמן ומפעפע, ואם כן גם הוא אוסר רק כדי נטילה.

הש"ך הציע חילוק נוסף (על פי דברי הר"ן), שבסימן צב מדובר בחתיכה הנמצאת בתוך קדרה, וכיון שיש הבל ולחלוחית החלב מתפשט בכולה אף על פי שהיא מחוץ לרוטב. ובסימן קה מדובר על חתיכת צלי, שאין בה הבל ולחלוחית, ולכן האיסור מתפשט רק בכדי נטילה. והוסיף **הש"ך**, שאף שבסימן קה כתוב בפירוש שמדובר על חתיכה שבתוך הקדרה, יש לומר ששם מדובר באיסור גוש, ובזה כאמור אף שהוא בתוך הקדרה אינו מתפשט הרבה, ואוסר רק כדי נטילה¹⁸.

בסוף דבריו כתב **הש"ך** שאפשר לחלק ולומר שבסימן צב מדובר על חתיכת בשר שמן, ובזה החלב או האיסור מפעפע בכל החתיכה. ואילו בסימן קה מדובר באופן שהאיסור נפל על היתר כחוש, ולכן אינו מפעפע בכולו, ונאסר רק כדי נטילה. ומכל מקום סיים **הש"ך** שלהלכה אין אנו בקיאים בין כחוש לשמן, ובכל עניין החתיכה נאסרה כולה (עד שיהיה שישים כנגדה).

בחידושי **בית מאיר** הציע לתרץ, שסימן צב מדובר על חתיכה שיש בה בקעים או שהיא מתובלת בתבלין, והאיסור מתפשט בכולה אף בצלי (והוא הדין בחתיכה שהיא מחוץ לרוטב), ובסימן קה מדובר על חתיכה שאין בה בקעים, ואין האיסור מתפשט בכל החתיכה אלא כדי נטילה.

לא ניער כלל

כתב **הראב"ד** שאם לא ניער כלל, שאר החתיכות לא נאסרות אפילו אם אין בהם שישים כנגד החתיכה, ואף שהחתיכה נעשית נבילה ויוצא ממנה רוטב נבלה לשאר החתיכות, אין אוסרים אותן משום שלא יוצא מהטיפה עצמה על החתיכות.

¹⁸ כתב **הפתחי תשובה** (סק"א) בשם **הנודע ביהודה** שהחילוק בין איסור צלול לאיסור גוש הוא דווקא כשהאיסור לא דבוק ממש באותה חתיכה אלא רק נוגע בה, אבל אם הוא דבוק בה בתולדתו, והתבשל עמה בקדרה, אזי גם בגוש יש לאסור הכל, משום שהבל הקדרה והלחלוחית שבה גורם לאיסור להתפשט בכולה. והוכיח כן מדברי **התוס'**.

וכתב מהר"י חביב שכן היא דעת הרמב"ם, שכתב שהחתיכה אוסרת את האחרות רק כשלא ניער בתחילה אלא לבסוף, והיינו שכל זמן שלא ניער או כיסה מחשיבים את החתיכה כדבר נפרד ולכן היא נאסרת, וכשמנער או מכסה היא מתערבת עם שאר החתיכות ואוסרתן, אך אם לא מנער ומכסה כלל היא נשארת דבר נפרד ואינה אוסרת את שאר החתיכות. וכעין זה כתב המגיד משנה בדעת הרמב"ם.

והוסיף מהר"י חביב, שעל כל פנים החתיכה הנאסרת אוסרת את החתיכה הסמוכה הנוגעת בה כדי קליפה או נטילה. וכן פסק הש"ך (סק"ז).

הרמ"א הביא דברים אלו להלכה, אך כתב שהחתיכה לא אוסרת את השאר דווקא כשיש שישים בקדרה כנגד טיפת החלב. ותמהו עליו ה"ט"ז (סק"ה) והש"ך (סק"ו), שהרי סברת הראב"ד היא שהחלב אינו יוצא מהחתיכה, ואם כן אין צריך שישים כנגדו.

וכתב הש"ך (סק"ו) שנראה שהרמ"א דיבר על מקרה שמקצת החתיכה בתוך הרוטב והסתפק אם הלכה כר"י (שהטעם מתערב בכל הקדרה) או כרש"י (שהטעם מתפשט רק בחתיכה עצמה), ולכן פסק שכשיש שישים בקדרה כנגד הטיפה – החתיכה אסורה, והקדרה מותרת ממה נפשך: לדעת ר"י הטיפה התבטלה בשישים בקדרה, ולדעת רש"י החתיכה עצמה נאסרה אך אינה מתפשטת לאסור את שאר החתיכות.

הפרי חדש (סק"ו) כתב שנראה שהרמ"א סבר שאין לחשוש לפליטת החתיכה עצמה (שמקצתה בתוך הרוטב), משום שזהו מוהל של היתר, אך עדיין יש לחשוש שמא ייסחט מטיפת החלב הבלועה בחתיכה לתוך הקדרה, ולכן יש לשער בשישים. וסיים הפ"ח שכיון שרוב הפוסקים סוברים שהבלוע אינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, אם כן יש להתיר אף כשאין שישים נגד הטיפה, ושלא כדעת הרמ"א.

גם הרשב"א כתב כדברי הראב"ד, שאם לא ניער כלל, אף על פי שהחתיכה נוגעת בשאר החתיכות אינה אוסרתן. אולם כתב הבית יוסף שנראה מדבריו, שכל זה הוא רק כשהחתיכות יבשות, אבל אם הן נוגעות בה על ידי רוטב הן נאסרות אפילו שלא ניער ולא כיסה.

הדרכי משה (סק"ב) הסתפק בדבריו, האם זהו רק לשיטת ר"י שאפילו בנגיעה במקצת הרוטב מתפשט האיסור, או שמא זהו גם לדעת רש"י שאף על פי שאמר שבתחילה הטיפה מתפשטת בכל הקדרה רק כשהחתיכה כולה בתוך הרוטב, מכל מקום אחר שהחתיכה נאסרה, היא יכולה לאסור את שאר החתיכות גם כשרק מקצתה בתוך הרוטב, אפילו כשלא ניער או כיסה. וראה לעיל שהבאנו שלוש שיטות ראשונים בהבנת דעת רש"י בזה.

ניעור הקדרה כשלא ידוע על איזו חתיכה נפלה

כתב הרמב"ם שאם נפלה טיפת חלב לתוך המרק או לכל החתיכות, ולא נודע על איזו חתיכה נפל, מנער את הקדרה כולה עד שיתערב הכל, ואז משער כנגד כל הקדרה.

והטור כתב שאינו מבין דבריו, שהרי ממה נפשך: אם החתיכות כולן בתוך הרוטב, מדוע צריך לנער, הרי הטיפה מתערבת עם כל הרוטב והחתיכות; ואם אינן ברוטב, מה יועיל הניעור שמנער אחר כך, הלא החתיכה שנפלה עליה הטיפה כבר נאסרה, ואי אפשר עכשיו להתירה על ידי ניעור, אדרבא בזה היא אוסרת את שאר החתיכות.

מהר"י חביב הבין גם כאן שהרמב"ם מסכים לדברי הטור, ורצונו לומר שאם נפלה טיפה על חתיכה ואינו יודע איזו, ימהר לנער או לכסות מיד, לפני שתשתהה הטיפה, ואז יוכל לשער כנגד כל הקדרה. וכעין זה הסביר **הב"ח** (סק"ו) בדעת הרמב"ם.

אולם שאר המפרשים הבינו שהרמב"ם חולק על הטור, השיבו על קושיית הטור באופנים שונים:

הבית יוסף כתב שהרמב"ם דיבר באופן שכל החתיכות בתוך הרוטב, ובכל זאת צריך לנער כדי שהחתיכה תתערב יפה יפה. טעם הדבר, משום שאף בניער מתחילה ועד סוף סובר רבי יהודה שחוששים שמא לא ניער יפה יפה, וגם חכמים סוברים שצריך לנער יפה יפה אלא שאין חוששים שמא לא ניער כד. **הש"ך** (סק"ח) הקשה כמה קושיות על פירוש זה, ובעיקר תהה מדוע צריך לערב יפה הרי הרוטב מבלבל ומערב את כל החתיכות.

הט"ז (סק"ו) היקשה עוד על דברי הרמב"ם (וכבר קדמו **מהר"י חביב** בקושיה זו¹⁹), איך הוא מתיר לנער את הקדרה ולערב את החתיכה, והלא אין מבטלים איסור לכתחילה. וביאר שמדובר באופן שהטיפה נפלה כולה לתוך הרוטב, או על חתיכה שמחוץ לרוטב אלא שלא נודע איזו חתיכה היא, ומשום כך היא לא נעשית נבילה, וכפי שכתב המגיד משנה שכאשר לא יודעים לזהות את החתיכה אין אומרים בה חני"נ. ובאמת אם אין בטיפת החלב כדי נתינת טעם בכל הקדרה היא מתבטלת ומותרת, אלא שאם יש שם גוי צריך לתת לו לטעום את הקדרה, ולא נתיר עד שיאמר שאינו מרגיש בה טעם חלב. אולם אם ניתן לגוי לטעום מהחלק העליון של התבשיל יש חשש שהוא ירגיש את טעם חלב, ומכוח זה נבוא לאסור את הקדרה שלא כדין. והשמיענו הרמב"ם עצה טובה ותקנה לטובת הבעלים, שלפני שייתן לגוי לטעום ינער את הקדרה, וכך היא תתערב יפה יפה והגוי לא ירגיש את טעמה.

גם **הש"ך** (סק"ח) כתב, שמאחר שלא נודע על איזו חתיכה נפל החלב, לא שייך לומר שהחתיכה נעשית נבילה לאסור את כל החתיכות, אלא כל הקדירה נכנסת לספק. והוסיף שכן כתבו **המגיד משנה** והאיסור והיתר **הארוך** (כט, ד) שכל שלא הוברר האיסור לא אמרינן חני"נ. ומטעם זה מותר לנער את הקדרה ולבטל את טעם האיסור. ואין זה נחשב לביטול איסור לכתחילה, שכיון שכל הקדרה בספק, אין כאן איסור ברור, ולא נחשב הדבר לביטול איסור. והוסיף **הש"ך** שהטור והרמ"א סוברים שכיון שאפשר לברר הדבר על ידי שיטעימו לגוי כל חתיכה בפני עצמה, אין אומרים שכל הקדירה בספק, וממילא החתיכה אסורה ואוסרת כל החתיכות, ולא יועיל אם ינער אחר כך.

למעשה, **השו"ע** פסק כרמב"ם, **והרמ"א** פסק כטור. וכתב **הפרי חדש** (סק"ט) שלפי הטור והרמ"א יש לבדוק כל חתיכה וחתיכה אם יש בה שישים כנגד הטיפה, ואם יש חתיכה שאין בה שישים, והיא מחוץ לרוטב, היא אסורה והשאר מותר.

איסור בישול בניעור הקדרה

ר"ע איגר הקשה מדוע מותר לנער את הקדרה, והלא על ידי הניעור גורם להוצאת הטיפה מן החתיכה ולבישולה עם שאר הקדירה, והרי גורם לבישול בשר בחלב. ונשאר ב'צריך עיון'.

¹⁹ אמנם **מהר"י חביב** ניסה ליישב דעת הרמב"ם, אך **הט"ז** לא קיבל הסברו: "יומרה"י חביב סבר זה לתקן, ולא תיקן".

הפלתי (פז סקיי"ג) כתב לתרץ שטיפת חלב שנבלעה כבר בבשר, שוב אין בה איסור בישול, מפני שבאופן זה אין בישול אחר בישול. ובשו"ת **אגרות משה** (יו"ד ח"א סי' לט) כתב שהניעור מותר מפני שאין כאן כוונה לבשל בשר בחלב אלא להיפך, מטרת הניעור היא **שלא** יהיה כאן בישול בשר בחלב, ואף אם לבסוף ייגרם בישול בשר בחלב הרי זה פסיק רישיה דלא ניחא ליה, ומותר.

בשר חיה ועוף

כתב **ההגהות אשר"י** בשם **בעל הלכות גדולות** ובשם **האור זרוע**, שמה שאמרו שטיפת חלב שנפלה על החתיכה אוסרת בנתינת טעם, וצריך שישים בחתיכה כנגד החלב, וכן מה שאמרה הגמרא (עבודה זרה עד ע"א) שבשר בחלב אוסר במשהו – אינו אלא בבשר בהמה האסור מן התורה, אבל בבשר חיה ועוף האסורים רק מדברי סופרים אין צריך שישים בחתיכה, והחלב בטל ברוב.

ואף **שהבית יוסף** הביא דבריו באין חולק, כתב **הפרי חדש** (סקיי"א, והסכים עמו **הערוך השולחן** [סעיף כב]) שאין לסמוך על כך, משום **שברמב"ם ובתוס'** ו**ברשב"א** מבואר שגם בשר עוף בחלב נאסר בנותן טעם. וכן פסק **הטור** (סוף סימן צח) שגם איסורי דרבנן בטלים בשישים, ולא ברוב בלבד.

חתיכה נעשית נבילה / סעיף ג

יג. **חתיכת בשר שנפל עליה חלב, ונאסרה, נעשית כולה 'חתיכת איסור', וכשבישל אותה עם חתיכות אחרות, ואין בהן שישים כנגדה – כולן אסורות** (והרוטב נאסר רק אם אין כנגדה שישים בכל הקדרה, דהיינו בצירוף החתיכות והרוטב).

יד. **כשיש שישים כנגד החתיכה: אם מכיר את החתיכה האסורה – משליכה, ושאר החתיכות מותרות. ואם אינו מכירה – החתיכה בטילה, והכל מותר. ואם היא חתיכה הראויה להתכבד – אינה בטילה, וכל החתיכות אסורות מספק.**

טו. **יש אומרים שהחתיכה אוסרת את שאר החתיכות רק כשהיא מתבשלת עמהן, ויש אומרים שהיא אוסרת גם בלא בישול, וכגון שנגעו זו בזו כששתיהן חמות** (כשהן כחושות – נאסרות בכדי נטילה, וכשהן שומניות – נאסרות כולן).

טז. **החתיכה נאסרת ואוסרת גם באופן שאפשר לסחוט ולהפליט ממנה את האיסור.**

חתיכה נעשית נבילה

הבאנו לעיל את דברי רב (חולין ק ע"א):

חתיכה של נבלה... כיון שנתן טעם בחתיכה – חתיכה עצמה נעשית נבלה, ואוסרת כל החתיכות כולן, מפני שהן מינה.

כתב **הראב"ד** שלא אמרו חתיכה נעשית נבילה (חני"נ) אלא לרבי יהודה שמחמיר במין במינו, אבל לפי מה שאנו פוסקים שמין במינו בטל, אין אנו אומרים חני"נ. וכתב **הר"ן** שיש מפרשים כן בדעת **הרי"ף**.

אולם **הרמב"ן והר"ן והמגיד משנה** כתבו שהלכה רווחת היא שאנו אומרים חני"נ אפילו לדברי חכמים, ושכן הסכימו רוב המפרשים. וכן פסקו **הטור והשו"ע**.

חס לתוך חס

הטור והשו"ע כתבו שחתיכת הבשר שנאסרה מחמת בליעת טיפת החלב אוסרת את שאר החתיכות **כשבישל** אותה עם שאר החתיכות, ומשמע שאינה אוסרת אותן בנגיעה בלבד (מפני שהאיסור הבלוע אינו עובר לשאר החתיכות בלא רוטב).

אולם בסימן קה (סעיף ז) כתבו **הטור והשו"ע** שחתיכה האסורה מחמת עצמה, כגון נבילה או בשר בחלב, אוסרת חתיכה אחרת גם בנגיעה (חס בחס או צונן לתוך חס), ואילו חתיכה האסורה רק מחמת האיסור הבלוע בה אינה אוסרת בנגיעה ובצלייה אלא בבישול. ולכאורה סותרים דבריהם, שהרי כתבו שם שבשר בחלב נחשב איסור מחמת עצמו והוא אוסר אף בנגיעה.

וביאר **הט"ז** (סק"ז, ובסימן קה סקי"ג) ע"פ **רש"ל** שבאמת חתיכת בשר שבלעה טיפת חלב אינה נחשבת איסור מחמת עצמו, אלא איסור הבלוע, ואינה אוסרת בנגיעה אלא בבישול, וכפי שכתבו בסימן צב. ובסימן קה מדובר על בשר חס הנוגע בגבינה, שזה נחשב איסור מחמת עצמו. וכתב **הט"ז** שכן מבואר בדברי **הרשב"א**.

אולם **הש"ך** (קה סקי"ז) כתב שהלשון (שנקטו בסימן קה) "בשר בחלב" משמעו: בשר שבלע חלב, וגם הוא נחשב לדבר האסור מצד עצמו, והוא אוסר את שאר החתיכות גם בלא בישול ורוטב. וכתב שכן מבואר **בהגהות שערי דורא ודרכי משה ודרישה** ושאר אחרונים.

והביא **הש"ך** מחלוקת ראשונים בעניין זה: **הרשב"א**, **המרדכי** בשם **ר"י**, ו**בעל התרומה** סוברים שאף על פי שהבשר שבלע חלב נעשה נבילה, מכל מקום אינו אוסר בלי רוטב; אך **הר"ן**, **המגיז משנה** בשם **הראב"ד**, **הרא"ה**, **תרומת הדשן**, ו**איסור והיתר הארוך** הבינו שהבשר נעשה נבילה לכל דבר, והוא אוסר את החתיכות גם בנגיעת חס בחס.

בהגהות שערי דורא הסביר שהרשב"א והתרומה מבינים שבשר בחלב נחשב 'גוף איסור' רק כשהחלב בלוע בתוכו, וקים להו לחז"ל שטעם החלב הבלוע בבשר אינו עובר לחתיכות אחרות בלא רוטב, ורק טעם הבשר עובר מחתיכה לחתיכה בלא רוטב, ואם נגע חס בחס הרי זה כאילו בא אליהו ואמר לנו שנחתכה מן הבשר חתיכה קטנה שאין בה שום טעם חלב, ולכן היא מותרת.

וכתב **הב"ח** (סק"ו) שכן היא דעת **הרמ"א**, שהרי כתב (צב, ב) שכשלא ניער ולא כיסה כלל החתיכה עצמה אסורה ושאר החתיכות מותרות, ואם היה סובר שהחתיכה נעשית נבילה לגמרי היה לה לאסור את שאר החתיכות גם בלא ניעור וכיסוי כדין חס בחס שאוסר כולו. אך **הש"ך** כתב שסברת הרמ"א היא, שכל מה שאנו אומרים שחס בחס אוסר כולו הוא משום שאין אנו בקיאים בין כחוש לשמן, אך אנו אומרים כן רק בדבר שאסור מחמת עצמו, ואילו בדבר שנאסר מחמת בליעה אנו מעמידים אותו על עיקרו, שאינו אוסר כשאינו מפעפע (וחלב אינו מפעפע).

ומסקנת **הש"ך** להחמיר, שאחר שלמדנו שאפשר לסוחטו אסור ואומרים 'חתיכה נעשית נבילה' הרי שאף אם טעם החלב לא נפלט מן החתיכה, מכל מקום גם טעם הבשר נעשה 'גוף איסור', וכשהוא פולט טעמו אוסר את שאר החתיכות. והוסיף **הש"ך** שיתכן שגם **ר"י** ו**בעל התרומה** מסכימים לזה, ושלא כדברי **מהרא"י** בדעתם.

וסיים הש"ך שמכל מקום אין לאסור את כולו בנגיעת חם בחם אלא רק כדי נטילה, שהרי מעיקר הדין חם בחם כחוש אוסר בכדי נטילה, וכל שאנו מחמירים הוא משום שאיננו בקיאים בין כחוש לשמן, ובאופן של חלב הבלוע אין להחמיר בזה. והביא בשם **איסור והיתר הארוך** שצריך קליפה, אך ביאר שאין כוונתו לקליפה אלא לנטילה.

אפשר לסוחטו – אסור

בגמרא (חולין קח ע"א) מובא:

איתמר, רב ורבי חנינא ורבי יוחנן דאמרי: אפשר לסוחטו – אסור, שמואל ורבי שמעון בר רבי וריש לקיש דאמרי: אפשר לסוחטו – מותר.

פירש רש"י שמדובר על איסור שנבלע בהיתר ונתן בו טעם ואסרו, ואחר כך חזר ובישלו עם דבר היתר אחר, באופן שיכול האיסור להיסחט מההיתר הראשון ולעבור להיתר האחרון, אך אין בו כשיעור בשביל לאסור את האחרון. למאן דאמר אפשר לסוחטו מותר, הכוונה שגם ההיתר הראשון מותר, הואיל והאיסור הבלוע בו נסחט ויצא, ולא אסר את האחרים הואיל ולא היה בו שיעור כדי לאוסרם. ולמאן דאמר אפשר לסוחטו אסור, החתיכה הראשונה אסורה תמיד, ולא אומרים שהאיסור נסחט ונפלט, וממילא כיון שהוא נעשה נבילה הוא אוסר גם את שאר החתיכות.

ופסקו הרמב"ם והרשב"א והרא"ש והטור כמאן דאמר אפשר לסוחטו אסור. ודין זה יתבאר להלן (סימן קו, סעיף א).

חתיכה הניכרת ושאינה ניכרת

במשנה (חולין צו ע"ב) אמרו:

חתיכה של נבלה, וכן חתיכה של דג טמא, שנתבשלה עם החתיכות: בזמן שמכירין (רש"י: לחתיכות האיסור) – בנותן טעם (ואי אין בהן כדי לתת טעם בשל היתר, הרי השאר מותרות), ואם לאו (אם אין מכירין) – כולן אסורות (כל החתיכות אסורות, דכל אחת יש לחוש ולומר שמא זו היא), והרוטב – בנותן טעם (הרוטב מותר אם אין בחתיכות האיסור כדי לתת טעם בכל החתיכות והקיפה והרוטב).

נמצא, שאם הוא מכיר את החתיכה האסורה, משערים בנותן טעם (דהיינו משערים אם יש בחתיכות ההיתר שישים כנגד החתיכה האסורה), ואם אין בה כדי לתת טעם בשל היתר, כל שאר החתיכות מותרות. ואם אינו מכיר את החתיכה האסורה, כולן אסורות, הואיל ובכל אחת חוששים שמא היא החתיכה האסורה. והרוטב נאסר רק אם יש באיסור כדי לתת טעם בכל החתיכות והקיפה והרוטב (דהיינו משערים אם יש שישים בכל הקדרה – החתיכות, הקיפה והרוטב – כנגד החתיכה).

ובגמרא (ק ע"א) ביארו שהסיבה שחוששים בכל אחת מהחתיכות שמא היא חתיכת האיסור, ואין אומרים שהיא בטלה ברוב, הוא משום שמדובר בחתיכה הראויה להתכבד בה לפני האורחים. אולם אם מדובר בחתיכה קטנה יותר, סומכים על ביטול ברוב. וכן פסקו הרא"ש והטור והשו"ע. [דין 'חתיכה הראויה להתכבד' יתבאר בעז"ה לקמן בסימן קא ובסימן קט].

חנ"נ בשאר איסורים / סעיף ד

יז. יש הסוברים שאין אומרים 'חתיכה נעשית נבילה' אלא בבשר בחלב, אבל בשאר איסורים – אם יש בכל הקדרה כדי לבטל את האיסור – החתיכה עצמה אסורה, ושאר החתיכות מותרות. וכן דעת השו"ע.

יח. ויש הסוברים שאומרים חנ"נ גם בשאר איסורים (אך זהו מדרבנן ולא מדאורייתא, ולכן יש להקל בספק). וכן דעת הרמ"א.

יט. אם האיסור אינו דבוק בהיתר, וההיתר נמצא מקצתו בתוך הרוטב – גם הרמ"א מודה שאין אומרים חנ"נ בשאר איסורים (אך בבשר בחלב אומרים). ונחלקו הפוסקים אם החתיכה עצמה נאסרת.

כ. גם לדעת הרמ"א ניתן להקל בשאר איסורים, ובמקום הפסד גדול, כשהתערב דבר איסור לח בדבר היתר לח. אבל בבשר בחלב אין להתיר.

כא. כשהתערב דבר איסור יבש בדבר היתר יבש, לכל הדעות אין אומרים חנ"נ אפילו בבשר בחלב. ואם התבשלו יחד אומרים חנ"נ. וכל שמקילים ביבש ביבש הוא כשמכיר את חתיכת האיסור ומשליכה, אבל אם אינו מכירה – הכל אסור.

חנ"נ רק כשהחתיכה קיבלה טעם מהאיסור

הבאנו לעיל את דברי רב, שאמר (חולין ק ע"א):

כיון שנתן טעם בחתיכה – חתיכה עצמה נעשית נבילה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה.

וביררה הגמרא את דבריו:

אמר ליה רב ספרא לאביי: מכדי, רב (רש"י: דאמר "מפני שהן מינה") כמאן אמרה לשמעתייה – כרבי יהודה דאמר מין במינו לא בטיל, מאי איריא כי נתן טעם, אפילו כי לא נתן טעם נמי (דהא נבלה גופה מינייהו היא ולא בטלה)? אמר ליה: הכא במאי עסקינן – בשקדם וסלקו (פירוש, שסילק את הנבילה לפני שנתן את החתיכות האחרות בקדרה, ורק החתיכה שנאסרה אוסרתן, ובאופן זה אינה אוסרת אלא אם חתיכת הנבילה נתנה בה טעם).

וביארנו התוס' בשם ר"ת, שאף על פי שלדעת רב מין במינו אוסר בכל שהוא, והחתיכה עצמה נאסרת אפילו שאין באיסור כדי לתת בה טעם, מכל מקום אינה נעשית נבילה כדי לאסור אחרים עד שתקבל את טעם האיסור.

דעת רבינו אפרים – אין חנ"נ בשאר איסורים

כתבו התוס' בשם רבינו אפרים, שאפילו אם האיסור נתן טעם בחתיכה והיא נעשית נבילה, אין צריך שישים כנגד כולה, אלא רק כנגד האיסור הבלוע בה. ולכן לדעת רב שמין במינו אינו בטל – אם החתיכה קיבלה טעם מן הנבילה, נחשב כאילו האיסור בעינו, והיא אוסרת את כל החתיכות במשהו (שהרי הם מינה). אבל אם היא לא קיבלה טעם, נחשב שהאיסור אינו בעינו, ומאחר שצריך לבטל רק את האיסור הבלוע בחתיכה, רק החתיכה הראשונה נאסרת, והשאר מותרות.

והוסיף רבינו אפרים שדווקא לגבי טיפת חלב שנפלה על הבשר, אנו אומרים שהחתיכה עצמה נעשית נבילה, וצריך שישים כנגד כל החתיכה (ולא רק כנגד הטיפה הבלועה), משום שהבשר והחלב מותרים כל אחד בפני עצמו וכשהם מעורבים יחד הם אסורים, ולכן כשמעורבת טיפת חלב בבשר, הוא נעשה חתיכת איסור, וצריך

שישים כנגד כל החתיכה. אבל בשאר מקרים שחתיכת היתר בלעה איסור, כגון נבילה, אין צריך אלא שישים כנגד האיסור הבלוע בה.

דעת הראשונים שחלקו על רבינו אפרים

התוס' האריכו להביא ראיות לשיטת רבינו אפרים, ולדחותן, ולבסוף כתבו בשם **רבינו יהודה** שכיון שאין ראייה ברורה לסברת רבנו אפרים נראה [לר"י] להחמיר בדבר, ולהצריך שישים כנגד כל החתיכה, ולא רק כנגד האיסור הבלוע בה. וכן כתב **הסמ"ק** שאין השיטה מוכחת כרבנו אפרים. וגם **הסמ"ג** כתב שאין לעשות מעשה להקל כדברי רבינו אפרים כי כל רבותינו הקדמונים חולקים עליו.

המרדכי כתב שנראה להכריע שגם בשאר איסורין אומרים חנ"י וצריך שישים כנגד כל החתיכה, אלא שזהו דווקא כשיש חשיבות לחתיכה (כגון חתיכה הראויה להתכבד או דבר שבמניין) והיא ניכרת ומובדלת, שאז אי אפשר לומר שההיתר יצטרף אליה לבטל את האיסור הבלוע בה, וממילא החתיכה כולה נאסרה, וצריך לבטל כנגד כולה. אולם כשאין היכר וחשיבות לחתיכה, כגון בדבר לח (תרומה בחולין, יין נסך במים, רוטב ברוטב וכדומה), מתערב ההיתר השני עם הראשון, ולא שייך לומר שהחתיכה תיעשה נבילה. וכן כתבו **הרשב"א** ו**הר"ן** בשם **הראב"ד**, ושכן הדין גם ביבש ביבש, כגון מדומע ומחומץ.

עוד כתבו **הרשב"א** ו**הר"ן** שיש אומרים להיפך, שאין אומרים חנ"י אלא כשנפל לח בלח, ונבלל הכל ונעשה גוף אחד, או לח ביבש, כגון חלב שנבלע בבשר, אבל יבש ביבש, שזה בפני עצמו עומד וזה בפני עצמו עומד, לא אומרים חנ"י כיון שלא נעשו גוף אחד של איסור.

וסיימו **הרשב"א** ו**הר"ן** ששני החילוקים הללו אינם דברים מחוורים, ובכל מקרה – בין יבש ביבש, בין לח בלח, ובין לח ביבש – אומרים חנ"י. וכתב **הדרכי משה** שכן משמע **במרדכי** בתשובת ר"י, ושכן דעת **הרא"ש**.

חנ"י בדבר שאינו דרך בישול

כתב **הר"ן** שנראה שבבשר בחלב אומרים חנ"י מדאורייתא, לפי שבשעת התערובת מתחדש האיסור, ונעשה כל אחד מהם איסור. אולם בשאר איסורים אומרים חנ"י מדברי סופרים, שראו להשוותם לבשר בחלב, וממילא לא אומרים כן אלא בדברים המתבשלים, בדומה לבשר בחלב, וכן בצונן לתוך חם, שגם הוא דרך בישול. לפיכך מדומע ומחומץ, שאינם דרך בישול, אין אומרים בהם חנ"י.

דעת הראשונים המסכימים עם רבינו אפרים

אולם **הרשב"א** כתב שנראה לו עיקר כדברי רבינו אפרים, שדווקא בבשר בחלב אומרים חנ"י משום שנעשה הכל גוף אחד של איסור, מה שאין כן בשאר איסורין, שאין שום טעם לאסור את הכל, שהרי החתיכה אינה פולטת אלא את האיסור הבלוע בה.

גם **בתשובות הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן)** כתב שהעיקר כדעת רבינו אפרים – "ודרכו ישרה והלכתו ברורה מכמה ראיות, וכן אנו נוהגין ועושים מעשה". וכתב **המגיד משנה** שנראה שכן דעת **הרמב"ם**, שלא הזכיר דין חנ"י אלא בבשר וחלב ולא בשאר איסורין.

הרא"ש הביא דברי ר"ת ורבינו אפרים ולא הכריע ביניהם. וכתב **הטור** שהרא"ש הסכים לדעת רבינו אפרים. וכתב **הבית יוסף** שכנראה הטור למד כן ממה שהרא"ש האריך הרבה לפרש דברי רבינו אפרים, ולא היה עושה כן אם לא היה מסכים לדבריו.

אולם במסכת עבודה זרה, בעניין יין נסך שנפל לבור של מים, כתב הרא"ש שלא אומרים שם חני"נ משום שלא נפל איסור בכדי נתינת טעם. ומכאן למד **הדרכי משה** (ס"ק ב***) שדעת הרא"ש כדעת הרשב"א והר"ן לעיל, שאומרים חני"נ גם בשאר איסורין, ואפילו בלח בלח. אך **הבית יוסף** כתב שצריך לומר שהרא"ש כתב כן ליישב הסוגייה גם אליבא דר"ת, אף שבאמת הוא סובר כדעת רבינו אפרים. והוסיף הבית יוסף **שבתשבות הרא"ש** מפורש שדעתו כדעת רבינו אפרים, ואולי משם למד הטור את דעתו.

וכתב **האגור** בשם **האור זרוע**, שיש לחלק בין חתיכה שנבלע בה האיסור, שאומרים בה חני"נ, ובין דבר לח המעורב בהיתר, שכיון שהאיסור לא נבלע בהיתר אלא מעורב בו, לא שייך לומר שהחתיכה עצמה נעשית נבילה. וכתב שאף על פי שמדברי **הרא"ש** משמע שאינו מחלק כן, מכל מקום אין להחמיר בדבר, הואיל ולכל הדעות דין חני"נ (בשאר איסורין) הוא מדרבנן²⁰.

הכרעת הפוסקים

כתב **הבית יוסף** שלעניין הלכה אנו נוקטים כדעת רבינו אפרים, שכן הסכמת הרמב"ם והרא"ש, וכן דעת הרשב"א והמגיד משנה, וכן העיד הרשב"א (המיוחס לרמב"ן) שכן נוהגים למעשה. ואף על פי שהר"ן חולק, הרי הוא כתב שחני"נ בשאר איסורים הוא מדרבנן, וכיון שיש בזה מחלוקת הפוסקים אנו נוקטים להקל. וכן פסק בשו"ע.

אולם **הדרכי משה** (סק"ד) כתב שהר"ן והמרדכי והגהות מיימוניות בשם הסמ"ג והאיסור והיתר הארוך והאגור כתבו שאין אנו סומכים על רבינו אפרים, ואנו נוהגים חני"נ בכל האיסורים, מלבד בדבר יבש שהתערב ביבש. וכן פסק **בהגהותיו לשו"ע**, וכתב שאין לשנות המנהג. וכן פסק **הט"ז** (סקי"א), אך העיר שכיון שזהו רק מדרבנן, יש לצדד להיתר כשיש ספק בדבר.

דין החתיכה עצמה

כתב **הרשב"א** (בתורת הבית) שאפילו לרבינו אפרים שלא אומרים חני"נ בשאר איסורים, והחתיכה אוסרת רק לפי חשבון האיסור הבלוע בה, מכל מקום אומרים בה: "אפשר לסוחטו - אסור", ואף אם התערבה בקדרה שיש בה שישים כנגד האיסור הבלוע בה, החתיכה עצמה אסורה לעולם, לפי שהאיסור שבה לא נפלט ממנה לגמרי, ואינו מתערב עם הרוטב והחתיכות שבקדרה. והוסיף **הרשב"א** שאין זה דומה למדומע ומחומץ או לתערובת לח בלח, כדוגמת דם שהתערב ברוטב, ששם אנו אומרים שהאיסור המועט נבלל כולו בהיתר.

ובסימן קו כתב **הטור** שאינו מבין את דברי הרשב"א, שאם אנו אומרים שההיתר שבקדירה מצטרף לשישים כדי לבטל את הטעם הבלוע בחתיכה, הרי שהטעם מתבלבל בכל החתיכה ובכל הקדירה, והאיסור התבטל לגמרי, ואם כן החתיכה חוזרת להיות היתר.

אולם **הבית יוסף** (סימן קו) תמה על הטור מדוע הבין שטעם האיסור הבלוע בחתיכה יוצא ומתבלבל בכל החתיכות שבקדרה. וכתב שאין ללמוד זאת ממה שאנו מצריכים שישים כנגד כל האיסור, שאין זה אלא

²⁰ הש"ך העתיק דברי האגור הללו, שלכל הדעות חני"נ בשאר איסורים הוא מדרבנן. אולם **בכנסת הגדולה** (הגהות בית יוסף, לח) כתב שרק לדעת הר"ן חני"נ בשאר איסורין הוא מדרבנן, אך לדעת שאר הראשונים האומרים חני"נ בשאר איסורין היינו מדאורייתא. וכן כתב בשם **מהרי"ק** (שורש קנב). ועיין עוד בדברי ר"ע **איגור** שהוכיח מדברי **התוס'** שהם סוברים שגם בשאר איסורים אומרים חני"נ מדאורייתא (שהרי הקשו על החולקים על רבינו אפרים היאך הגעילו כלי מדין ביורה גדולה, והלא נאסרו המים מדין חני"נ, ומשמע שהבינו דין זה הוא מדאורייתא).

משום שאין אנו יודעים בוודאות כמה איסור בלוע בחתיכה, אך לא משום שברור לנו שכל האיסור נפלט ומתערב בקדירה. והעלה הבית יוסף: "הילכך ודאי דברי הרשב"א עיקר"²¹.

והוסיף **הבית יוסף** לבאר את טעם הדבר, שכיון שחתיכה זו נאסרה, אי אפשר לה לחזור להיתרה אלא אם כן יהיה ברור לנו שיצא האיסור ממנה ונתפשט בה ובכל החתיכות בשווה. וכיון שבדבר שאינו נבלל ונימוח אי אפשר לומר זאת, ואדרבא יותר ברור שנשאר קצת איסור בחתיכה, על כן לא יצאה החתיכה מידי איסורה. והוסיף **הבית יוסף** שמטעם זה, שהחתיכה כבר נאסרה ואין מתירים אותה עד שלא יישאר בה דבר איסור, אין מתירים אותה על ידי טעימת גוי, שגם אם לא מורגש בה טעם האיסור, עדיין אין הוכחה שהוא נפלט לגמרי.

יישוב הסתירה בשו"ע

והנה, בסימן צב (סעיף ד) כתב **השו"ע** שבשאר איסורין אם החתיכה שבלעה איסור חזרה והתבשלה עם אחרות ויש בכולן שישים כנגד האיסור הבלוע בה, גם החתיכה עצמה חוזרת להיתרה ("אפשר לסוחטו – מותר"). אך בסימן קו (סעיף א) כתב שגם בשאר איסורין החתיכה עצמה לא חוזרת להיתרה, מפני שהאיסור הבלוע בה אינו יוצא ממנה לגמרי ("אפשר לסוחטו – אסור"). וכבר העיר **הרמ"א** (קו, א) על סתירה זו, וכתב שהעיקר להלכה להחמיר, כדברי השו"ע בסימן קו.

גם **הט"ז** (צב סק"י) כתב שבסימן צב העתיק השו"ע את לשון **הטור**, שבשאר איסורין אומרים "אפשר לסוחטו – מותר", אך העיקר להלכה כדברי השו"ע בסימן קו, שגם בשאר איסורין "אפשר לסוחטו – אסור".

הש"ך (צב סק"יא) כתב שכדי שלא יסתרו הדברים זה את זה בפירוש נראה לומר שדבריו בסימן צב מוסבים על מה שכתב לעיל (סעיף ג) שבבשר בחלב אם החתיכה ראויה להתכבד ואינו מכירה אינה בטלה ובאיסורה היא עומדת, ובא לומר שבשאר איסורין אינו כן, שכיון שאין החתיכה אסורה מצד עצמה אלא מצד הבלוע בה, לפיכך אם התערבה בין החתיכות ואינו מכירה היא בטילה ברוב אפילו כשהיא ראויה להתכבד, ומותר לאכול את כל החתיכות אף שחתיכה זו בכללן, ואין צריך להשליך אחת מהן.

כל האמור הוא בשיטת רבינו אפרים, אך כבר כתב **הדרכי משה** (סימן קו) שאנו אומרים חני"נ בכל האיסורים, וממילא ברור שהחתיכה שבלעה מן האיסור נעשתה נבילה, ושוב אינה חוזרת להיתרה הראשון. וכן פסק **הרמ"א** בהגהות. וכן פסק **הש"ך** (קה סק"ב).

חני"נ כשמקצת החתיכה בתוך הרוטב

כתב **הרמ"א** שגם לשיטתו שאומרים חני"נ בשאר איסורים, יש שני הבדלים בין בשר בחלב לשאר איסורים²²:

ההבדל הראשון הוא, שבכל האיסורים אומרים חני"נ רק כשהאיסור דבוק בחתיכת ההיתר, או שהחתיכה כולה חוץ לרוטב ונפל עליה איסור, אך כשמקצת החתיכה בתוך הרוטב ואין האיסור דבוק בה, אין אומרים חני"נ, ומצטרפת כל הקדירה לבטל את האיסור. ומכל מקום יש להחמיר לאסור את החתיכה עצמה. אבל בבשר בחלב, אף שמקצת החתיכה בתוך הרוטב ואין האיסור דבוק בה, אומרים חני"נ.

²¹ עיין **מקורי הלכה** (הלכות תערובות, סימן קו, סעיף א) שהבאנו את דברי **הדרכי משה** **והט"ז** המבארים את דברי הטור.

²² לשון **הש"ך** (סק"יג): הרב הכריע כן הכל מסברתו, כעין פשר, ומי כהחכם יודע פשרי.

הש"ך (סקי"ג) הקשה על הרמ"א מדוע כשמקצת החתיכה בתוך הרוטב (בשאר איסורין) החתיכה עצמה נאסרת. וכתב שנראה שהרמ"א הסתפק אם הלכה כרש"י או כר"י, ולכן החמיר לאסור את החתיכה עצמה, אך הקל להתיר את הקדרה עצמה משום שבלאו הכי יש הסוברים שאין חני"נ בשאר איסורין. אך הש"ך עצמו כתב שכבר התבאר לעיל שכל המחברים והאחרונים פסקו כר"י, ולכן אין לאסור את החתיכה.

עוד ביאר **ש"ך** שמה שכתב הרמ"א שבבשר בחלב אומרים חני"נ גם כשמקצת החתיכה בתוך הרוטב, היינו אם אחר כך ניער או כיסה את הקדרה, אבל בלא ניעור וכיסוי אין החתיכה אוסרת את כל הקדרה, כמבואר בגמרא ולעיל.

תולעת

כפי שלמדנו לעיל (סעיף ב) מבואר **באיסור והיתר הארוך** שהטעם שאנו מחמירים באיסור דבוק הוא מפני שחוששים שמא פעם אחת הייתה כל החתיכה מחוץ לרוטב והאיסור הדבוק בה אסרה ועשה אותה נבילה, וכשחזרה לקדרה היא אוסרת את שאר החתיכות.

ו**כתב הט"ז** (סקי"ב) שלפי זה יש של הדג. אך העיר הט"ז שיש לחשוש לזה רק באיסורי דאורייתא ולא באיסורי דרבנן.

ללמוד שאם נמצא שרץ בראשו של דג והתבשל כך עם שאר הדגים, שכולם אסורים עד שיהיה שישים כנגד כל הראש

עוד הביא **הט"ז** בשם **האיסור והיתר הארוך** שתולעת הנמצאת בתפוח שהתבשל נחשבת איסור דבוק, וצריך שישים כנגד כל התפוח. וכן הביא בשם **מהרי"ל** שדג שנמצאה בפיו תולעת הפתיון ששמו לו בחכה, צריך שישים כנגד כל החתיכה שהתולעת נמצאה בה.

לח בלח

ההבדל השני שכתב **הרמ"א** בין בשר בחלב לשאר איסורין הוא, שבשאר איסורים יש לסמוך, במקום הפסד גדול, על דעת **הרשב"א** ו**המרדכי** הסוברים שאין חני"נ בלח בלח (משום שהאיסור אינו ניכר ומובדל אלא מתערב היטב עם ההיתר), וצריך רק שישים כנגד האיסור שנפל. אבל בבשר בחלב אין לסמוך על זה.

ו**כתב הט"ז** (סקט"ו) שמדברי **רש"ל** משמע שיש להקל בשאר איסורים גם בלא הפסד מרובה. אלא שלדעת רש"ל ניתן להקל בלח בלח רק כשנתערבו שלא בדרך בישול, כגון יין כשר ביין נסך, או מים במים האסורים, אבל כשנתערבו בדרך בישול אין להקל אף בלח בלח בשאר איסורין (משום שנאסר בנתינת טעם).

הפתחי תשובה (סק"ב) הביא בשם **הנודע ביהודה** שמדברי **הרמ"א** ו**הש"ך** נראה שיש להקל בלח בלח בשאר איסורין גם בדרך בישול, וראוי לסמוך על כך. והוסיף שאולי גם **רש"ל** מודה להקל בהפסד מרובה²³.

הש"ך (סקט"ו) הביא בשם ספר **אפי רבבי** שבבשר בחלב "יש להחמיר" לומר חני"נ גם בלח בלח. אך העיר **הש"ך** שאין זו חומרא בלבד, אלא זהו דין המוסכם לכל הדעות בגמרא ובראשונים.

²³ עיין עוד בדברי **הש"ך** (סי' צט סקי"ג) שכתב להלכה שאין אנו אומרים חני"נ בלח בלח בשאר איסורין בהפסד מרובה.

יבש ביבש

כתב הרמ"א שבתערובת יבש ביבש אין אומרים חני"נ כלל, לא בשאר איסורים, ולא בבשר בחלב. וביאר הט"ז (סקט"ז) שמדובר באופן שהתערבו זה בזה שלא בדרך בישול, שאז הדין הוא שהאיסור בטל ברוב, ולכן גם אם בתחילה לא היה רוב וכל התערובת נאסרה, אין צריך אחר כך לבטל את כל התערובת אלא די ברוב נגד האיסור הראשון. אבל אם התבשלו יחד, בוודאי אומרים גם בזה חני"נ.

עוד כתב הט"ז (ובשם הלבוש), שכל שמתירים ביבש ביבש, הוא דווקא כשמכיר את חתיכת האיסור ומסלקה, אבל אם אין מכירה, אינה בטילה, והכל אסור.

מליחה

כתב הרמ"א **בתורת חטאת** (לח, ב) שאף שאנו נוהגים לשער כל מליחה בשישים, מכל מקום כיון שלדעת רוב הפוסקים מליחה אוסרת רק כדי קליפה, יש להתיר לצורך הפסד גדול או לעני בדבר חשוב, ולומר שאין אומרים בזה חני"נ. וכתב הש"ך (סקט"ז) שמשמע שיש להקל ולא לומר חני"נ במליחה גם בדבר שמן שאוסר עד שישים.

תרי 'משהו' / סעיף ד

כב. חתיכת היתר שנאסרה תחילה מחמת 'משהו' איסור, ואחר כך התערבה עם חתיכות היתר: אם נאסרה מחמת דבר שאוסר ב'משהו' רק כשהוא מתערב מין במינו (כגון: דבר שיש לו מתירין, חמץ יבש בפסח, חמץ בערב פסח לאחר שש שעות, או חמץ שעבר עליו הפסח במזיד) – אין החתיכה הראשונה אוסרת את החתיכות שבתערובת השנייה (מפני שהחתיכה הראשונה מעורבת בהיתר ואיסור, ושאר החתיכות הן היתר גמור, והרי זה כתערובת מין בשאינו מינו). ואם נאסרה מחמת דבר שאוסר ב'משהו' גם כשהוא מתערב מין בשאינו מינו (כגון: חמץ לח בפסח) – החתיכה הראשונה אוסרת את כל החתיכות שבתערובת השנייה.

כג. דבר היתר לח שנאסר מחמת דבר איסור לח ב'משהו', וחזר והתערב בהיתר לח – אוסר את כל התערובת השנייה.

'תרי משהו'

הבאנו לעיל את דברי רב, שאמר (חולין ק ע"א):

כיון שנתן טעם בחתיכה – חתיכה עצמה נעשית נבילה, ואוסרת כל החתיכות כולן מפני שהן מינה.

התוס' הקשו מדוע החתיכה נעשית נבילה רק כשהאיסור נתן בה טעם, והלא לדעת רב מין במינו אוסר במשהו (כדעת רבי יהודה), ומשום כך היא אוסרת את כל החתיכות אפילו בלא נתינת טעם אלא במשהו, וכפי שאמר "מפני שהן מינה", ואם כן גם החתיכה עצמה הייתה צריכה להיאסר במשהו.

ותירצו בשם ר"ת שאמנם החתיכה עצמה נאסרת (לדעת רב) במשהו, אך אינה נעשית נבילה לאסור את כל האחרות. בלשון המפרשים: אין אומרים 'תרי משהו', דהיינו שה'משהו' יאסור את ההיתר הראשון, ואחר כך היתר זה יאסור את שאר החתיכות ב'משהו'.

והנה, **הטור** הביא להלכה את שיטת ר"ת שאומרים חני"נ גם בשאר איסורין:

ורבינו תם פסק דאף בשאר איסורין אפשר לסוחטו אסור. ודווקא כשנאסר בנותן טעם, שלא היה בהיתר לבטל האיסור שנבלע בו. אבל נאסר במשהו, אפילו נאסר מחמת מינו שאוסר במשהו לרבי יהודה, לא נעשית כולה נבילה.

הבית יוסף כתב שאינו יודע מדוע נקט הטור בלשון "אפילו", שלכאורה היה לו לנקוט בלשון: "אבל נאסר במשהו, כגון שנאסר מחמת מינו שאוסר במשהו לרבי יהודה" וכו', ומילת "אפילו" נראית מיותרת.

'משהו' דאורייתא ו'משהו' דרבנן

הב"ח (סק"ט) כתב לבאר שישנם שני סוגי 'משהו' שאוסרים: האחד – איסור מין במינו לדעת רבי יהודה, שאוסר ב'משהו' מדין תורה (וכפי שלמד כן מתערובת דם השעיר שאינו בטל בדם הפר). השני – איסור תערובת חמץ שעבר עליו הפסח, שאוסר אף בשאינו מינו, אך איסורו מדרבנן. ואם כן, כוונת הטור לומר, שלא מיבעיא איסור 'משהו' מדרבנן (כגון חמץ שעבר עליו הפסח) שאינו נעשה כולו נבילה, אלא אפילו איסור 'משהו' מדאורייתא (כגון מין במינו לרבי יהודה) גם הוא אינו נעשה נבילה.

באופן זה הסביר **הט"ז** (סקט"ז), אך הוסיף שגם חמץ בפסח עצמו (ולא רק אחר הפסח) אוסר ב'משהו' מדרבנן בלבד, ואינו נעשה נבילה. וכן יין נסך אוסר ב'משהו' מדרבנן, ואינו נעשה נבילה. ויסוד הכל הוא בדברי ר"ת הנ"ל שאין אומרים 'תרי משהו' אפילו ב'משהו' דאורייתא, וכל שכן ב'משהו' דרבנן.

'תרי משהו' במין במינו ובחמץ בפסח

הדרישה (סק"ז) הקשה על הסבר זה, שלכאורה אינו מובן מדוע לא לומר 'תרי משהו' בחמץ בפסח. שאמנם בעניין איסור משהו לרבי יהודה במין במינו הסברה מובנת, שכיון שבתחילה החתיכה נאסרה רק מחמת 'משהו', הרי שאחר כך כשנפלה להיתר שאינו מינו (כגון רוטב) משערים כאילו המשהו איסור עצמו נפל לשם ומבטלים אותו בשישים, שכן האיסור עצמו אוסר ב'משהו' רק במין במינו אך כשהוא בשלא מינו הוא אוסר רק בשישים. אבל סברה זו אינה קיימת בחמץ בפסח, שהוא לא נאסר ב'משהו' מפני שהוא מינו אלא גם כשאינו מינו ומשום חומרא דפסח, ואם כן אף אם נאמר שבתערובת הראשונה יש רק 'משהו' איסור, עדיין יש לו לאסור את התערובת השנייה.

אולם **הט"ז** (סקט"ז) כתב שלכאורה הדרישה לא דקדק כראוי בדברי התוס', שהם דיברו על מקרה שגם התערובת השנייה היא מינו של האיסור, וגם היא אמורה הייתה להיאסר מכוח ה'משהו' איסור הראשון. אלא שחידשו שאין אומרים 'תרי משהו' כלל, אפילו במין במינו. והוא הדין שחמץ בפסח אינו נאסר בתערובת שנייה מחמת ה'משהו' איסור שנפל לתערובת הראשונה.

בנקודות הכסף השיג על הט"ז, וכתב ששאל ל"כמה רבני קשישאי וגדולי המורים", וכולם אמרו פה אחד שמעולם נוהגים לאסור את כל התערובות, גם בחמץ בפסח, כדברי הב"ח והדרישה. וכתב (ע"פ הר"ן) שאין זה דומה למה שכתבו התוס' בעניין מין במינו לרבי יהודה, ששם אמרו שה'משהו' הראשון אינו אוסר את התערובת השנייה מפני שהחתיכה הראשונה לא נעשתה נבילה, וכל שאמר רבי יהודה שמין במינו אוסר במשהו הוא כאשר ה'משהו' האסור עומד בפני עצמו, אך כשהוא מעורב עם היתר נעשה כמין שאינו במינו, שהרי הוא מעורב והחתיכות השניות אינן מעורבות. מה שאין כן בחמץ וכדומה שה'משהו' אוסר גם את שאינו מינו, ובזה אין הבדל בין תערובת ראשונה לתערובת שנייה, ושתייהן אסורות מחמת ה'משהו' הראשון. וכתב הנקוה"כ שכן מוכח מדברי **הטור והרמ"א** (או"ח סימן תסז).

אך הוסיף **הנקודות הכסף** שבדבר אחד צודקת השגת ה"ט"ז על **הדרישה**, שמדברי הדרישה עולה שאפילו לרבי יהודה אין אומרים שהחתיכה נעשית נבילה לאסור את שאר החתיכות אלא כשנפלה לשאינו מינה, אבל אם נפלה למינה חוזר ה'משהו' הראשון ואוסר את כל החתיכות כולן. ובוזה צודקת השגת ה"ט"ז, שמדברי **התוס'** ו**הרא"ש** ו**התרומה** ו**הרשב"א** ו**הר"ן** ו**האיסור והיתר הארוך** מבואר שגם כשהחתיכה חוזרת ונופלת למינה אינה אוסרת את שאר החתיכות (והסיבה, כאמור, מפני שכאשר נופל איסור מעורב לחתיכה שאינה מעורבת, נחשב הדבר למין בשאינו מינו).

דבר שיש לו מתירין

וכתב **בנקודות הכסף** שהנפקא מינה בזה היא לעניין דבר שיש לו מתירין, שקיימא לן להלכה שהוא לא בטל במינו אך בטל בשאינו מינו; ואם נאסרה החתיכה מחמת 'משהו' מדבר שיש לו מתירין, וחזרה ונפלה לקדרה אחרת ממינו – שהיא מותרת [מה שאין כן לדעת **הדרישה**, שכיון שנפלה למינו הייתה צריכה לאסור את כל החתיכות].

חמץ בפסח - יבש ביבש; אחר שש שעות

עוד כתב **בנקודות הכסף** שיש בזה נפקא מינה לעניין חמץ בפסח בדבר יבש, שקיימא לן להלכה (יו"ד קב, ד בהגה; או"ח תמוז, ט) שיבש ביבש בפסח אינו בטל משום דבר שיש לו מתירין; ואם נאסרה חתיכה מחמת משהו חמץ (יבש) וחזרה אותה חתיכה והתערבה באחרות שהן מינה – לפי הדרישה יש לאסור את כל החתיכות, מפני שהן מינו של האיסור, אך להבנת הש"ך יש להתירן, מפני שאינן נחשבות מינו של האיסור (שהוא מעורב מאיסור והיתר, והן היתר בלבד).

והוסיף **הנקודות הכסף** שהוא הדין לעניין חמץ בערב פסח אחר שש שעות, שקיימא לן להלכה שהחמץ נחשב 'דבר שיש לו מתירין' ולכן אחר שעה שישית אינו בטל במינו אפילו באלף, ואילו בשלא מינו הוא בטל בשישים (כמבואר בש"ך סימן קב סק"ג בדעת **הרמב"ם**). ואם כן חתיכה שנאסרה ב'משהו' חמץ ממינו לאחר שעה שישית, וחזרה והתבשלה בערב פסח עם חתיכה אחרת שהיא מינה – החתיכה האחרונה מותרת, והמשהו הראשון אינה אוסרה, מפני שנחשב 'אינו מינה' (מפני שיכוח אחר מעורב בו).

ביטול החתיכה בשישים

כתב ה"ט"ז שלדעת רבי יהודה הסובר שמין במינו אינו בטל (**נקודות הכסף**): וכן לשיטתנו שאנו פוסקים שחמץ בפסח או דבר שיש לו מתירין אינו בטל במינו, כשהחתיכה נאסרה מחמת משהו ונפלה לקדרה אחרת – אף שאינה אוסרת את שאר החתיכות, מכל מקום אינה ניתרת בעצמה עד שיהיה בקדרה שישים כנגד כל החתיכה. וכן משמע מדברי **הדרישה**.

אך **בנקודות הכסף** כתב ששגגה היא, שכן אם אנו אומרים שהחתיכה לא נעשית נבילה מחמת ה'משהו', אם כן אין צורך שישים כנגדה. וכתב שכן מפורש **בתוס' וברא"ש וברשב"א ובספר התרומה והאיסור והיתר הארוך**. וכתב שכן משמע מדברי **מהרש"ל**.

הדינים העולים (נקודות הכסף)

בנקודות הכסף סיכם את הדינים העולים, לשיטתו:

1) חתיכה שנאסרה מחמת דבר שיש לו מתירין, וכן חמץ בערב פסח משעה שישית ומעלה, וחמץ שעבר עליו הפסח במזיד, וכל דבר האוסר במשהו במינו: אם נפלה החתיכה אחר כך לחתיכות אחרות

- והתבשלה עמה, אפילו היא מינן - אין צריך שישים נגד החתיכה, וכל שכן שאינה נאסרת במשהו. וכל שכן כשנפלה לאינו מינו, שאין צריך שישים נגד החתיכה, אלא נגד האיסור.
- (2) חמץ בפסח עצמו, שאוסר במשהו בין במינו בין שלא במינו – החתיכה נאסרת במשהו, ואוסרת את שאר החתיכות. ואם התערבה בחתיכות אחרות ביבש, אפילו מין במינו בטל ברוב, אף בתוך הפסח.
- (3) נאסרה החתיכה מחמת נתינת טעם, והתערבה ביבש במינה – אפילו באלף לא בטיל, משום דבר שיש לו מתירין. ואם התערבה שלא במינה ביבש – בטל בשישים.
- (4) דבר לח שנאסר מחמת משהו, ואחר כך התבשל אותו לח במינו, דהיינו שהאיסור הוא ממין התערובת השנייה – גם התערובת השנייה אסורה, כאילו נפל בה האיסור הראשון. ואם אחר כך התערב אותו לח באינו מינו – אין צריך בתערובת השנייה אלא שישים נגד האיסור הראשון.

חנ"נ באיסורי דרבנן ובכלים / סעיפים ג-ד

- כד. יש הסוברים שאין אומרים חנ"נ באיסורי דרבנן** (אף בבשר בחלב, כגון עוף בחלב, וכחל). **אך להלכה אנו אומרים חנ"נ אף באיסורי דרבנן. ואין להקל אפילו בהפסד מרובה.**
- כה. אין אומרים חנ"נ בכלי עץ ומתכת חדשים** (משום שניתן להוציא את האיסור הבלוע בהם על ידי הגעלה וליבוץ). **ויש הסוברים שאף בכלי חרס** (שאינן להם תקנה בהגעלה) **לא אומרים חנ"נ** (משום שגוף הכלי לא נעשה גופו של איסור).
- כו. כלי ישן** (שבלוע בו היתר) **שבלע איסור – ההיתר הבלוע בכלי נעשה חנ"נ, וכשאינן יודעים כמה בלוע בכלי – יש לשער כנגד כולו. ובשאר איסורין** (שאינם בשר בחלב) **אפשר להקל במקום הפסד.**

חנ"נ באיסורי דרבנן

כתב ההגהות אשר"י בשם בעל הלכות גדולות ובשם האור זרוע, שמה שאנו אומרים חנ"נ בבשר בחלב (כגון טיפת חלב שנפלה על חתיכה ונתנה בה טעם, החתיכה נעשית נבילה ואוסרת את כל הקדרה עד שיהא כנגדה ששים בכל הקדרה), הוא דווקא בבשר בהמה האסור מן התורה, אבל אם נפלה הטיפה על בשר חיה ועוף, כיון שהם אסורים רק מדרבנן, היא בטלה ברוב, ואינה צריכה שישים. וכן ביארו, שמה שאמרה המשנה (עבודה זרה עד ע"א) שבשר בחלב אסורים ונאסרים בכל שהוא, זהו בבשר בהמה, אבל בשר חיה ועוף בטלים ברוב.

ולעיל (סימן צ, סעיף א) הבאנו את דברי הט"ז (צ סק"ד) שכתב שנחלקו הרמב"ם והרשב"א, ובעקבותיהם: **הבית יוסף והרמ"א**, אם אומרים חנ"נ בבשר בחלב האסור מדרבנן (רמב"ם ובית יוסף – אין אומרים חנ"נ בבשר בחלב האסור מדרבנן; רשב"א ורמ"א – אומרים).

ור"ע איגור כתב שמדברי הש"ך (סימן פז סק"ג) מתבאר שגם בבשר בחלב דרבנן אומרים חנ"נ. וכעין זה כתב **הט"ז** (סקי"א) בשם האיסור והיתר הארוך שאף בשאר איסורי דרבנן אומרים חנ"נ. וכן כתב **הפרי מגדים** (שפי"ד סקט"ו) שגם בבשר חיה ועוף, וגם בכבוש (או מלוח), שהם איסורי דרבנן, אומרים חנ"נ.

ואף **שהפרי חדש** (סקט"ו) כתב שבאיסורי דרבנן לא אומרים חנ"נ, כתב **הפרי מגדים** (משב"ז סקי"א) שחלילה לסמוך על כך, ואפילו בהפסד מרובה אין להקל.

חנ"נ בכלים

כתב המרדכי שאין אומרים חנ"נ אלא כשאין יכולת להפריד את האיסור משם, ולכן בכלי עץ או מתכת שאפשר להפריד את האיסור על ידי הגעלה או ליבון, אין אומרים בהם חנ"נ. וכן כתב הטור (סימן צח) שבכלי לא אומרים חנ"נ. וכתב הדרכי משה (סק"ד) שנראה שזהו דווקא בכלי עץ או מתכת שאפשר להגעילם או ללבנם, אבל בכלי חרס שאין לו תקנה אלא בשבירה, אומרים בו חנ"נ. והוכיח כן ממה שאמרו (להלן סעיף ה) שטיפת חלב שנפלה על דופן הקדרה אומרים בה חנ"נ.

ובאיסור והיתר הארוך כתב שלא אומרים חנ"נ אפילו בכלי חרס. וכתב הדרכי משה שצריך לומר שהוא סובר שהקדרה עצמה לא נעשית נבילה, אלא שאנו מחמירים בה משום האיסור הבלוע בה, שהוא נעשה נבילה, ואנו מצריכים שישים פעמים שישים משום שאיננו יודעים כמה בלוע בה. וראה בסמוך.

בהגהותיו כתב הרמ"א סתם שבכל כלי אין אומרים חנ"נ, וצריך שישים רק כנגד האיסור הבלוע, ומשמע שמתיר גם בכלי חרס.

גם הש"ך (ס"ק כב; סימן צח ס"ק כא) כתב שבכלי חדש, אפילו של חרס, לא שייך כלל לומר שגופו ייעשה נבילה. אך כתב שבכלי ישן יש להחמיר לומר שנעשה נבילה (מפני שהאיסור הבלוע בו נעשה נבילה), ודווקא כשהוא בן יומו שהוא נותן טעם לשבח, אך לא באינו יומו שאז הוא נותן טעם לפגם. וסיים שבהפסד מרובה יש להקל כדעת הפוסקים שאין חנ"נ בכלי עץ ומתכת. **והמנחת יעקב** (נא, מח) כתב שאין להקל בכלי חרס (אפילו חדש) אלא בהפסד מרובה.

ולגבי שאר איסורין: ה"ט"ז (צח סק"ח) העלה שאין אומרים חנ"נ אף בכלי חרס, אך הש"ך (צח סק"ח) החמיר בכלי ישן גם בשאר איסורין, והקל רק במקום הפסד²⁴.

חלב שנפל על דופן קדרת בשר / סעיפים ה-ז

כז. טיפת חלב שנפלה על דופן קדירה שמתבשל בה בשר: אם נפלה כנגד התבשיל – אם יש שישים כנגד הטיפה, הכל מותר. ולכתחילה ראוי שייערה את התבשיל מיד, מהצד השני של הכלי (בלי שהתבשיל ייגע במקום הבליעה).

כח. ואם נפלה שלא כנגד התבשיל – לא ייגע בקדרה עד שתצטנן לגמרי, ואז התבשיל יהיה מותר, והקדרה תהיה אסורה.

כט. יש נוהגים לאסור התבשיל גם לאחר שהצטנן, ואף שיש בתבשיל שישים כנגד הטיפה (שמא עלתה רתיחת התבשיל ונגעה במקום הבליעה שנאסר, או שנגע בו בשעת העירוי קודם שיצטנן), אך גם לפי מנהג זה אין להחמיר כשהקדרה חדשה (כיון שמקום הבליעה לא נעשה חנ"נ) או כשאינה בת יומא (כיון שהאיסור הבלוע כבר נותן טעם לפגם), או כשיש בתבשיל שישים פעמים שישים כנגד הטיפה.

ל. אם הטיפה נפלה בצד שכנגד האש – התבשיל מותר. ויש שמתירים במקרה זה גם את הקדרה.
לא. אם נפלה כמות מרובה של חלב – אין להתיר אפילו אם נפלה כנגד האש, ואפילו כשממתין עד שתצטנן, אלא אם כן נפלה כנגד התבשיל ויש שישים כנגדה.

²⁴ המשך הדיון על חנ"נ בכלים מובא במקורי הלכה הלכות תערובות (סימן צח, סעיף ה).

לב. במקום צורך גדול (כגון בערב שבת, או לצורך האורחים, או לעני, וכיוצא בזה) **ניתן להתיר אפילו שלא כנגד הרוטב ושלא כנגד האש, כל שיש שישים כנגד הטיפה. ואם יכול, עדיף שימתין עד שהקדרה תצטנן. ובכל אופן הקדירה נאסרת.**

לג. טיפת חלב שנפלה על קדרה שסילקוה מן האש, אף על פי שהיא רותחת – התבשיל אסור (כשאין בו שישים כנגד הטיפה; ואין אומרים שחום הקדרה שורף את הטיפה).

לד. טיפת חלב שנפלה על קדרת מים העומדת על גבי האש, ואחר כך בישלו בקדרה זו בשר בתוך מעת לעת (24 שעות) – **הבשר מותר, אפילו אם לא היה במים שישים כנגד הטיפה** (אם הטיפה לא עברה בתחילה לתוך קדירה, אז גם בפעם השנייה היא לא תעבור; ואם נכנסה, המים לא נעשו נבלה [אין אומרים חני"ג בהיתר], וצריך לשער רק כנגד החלב הבלוע במים).

דעת הסמ"ג וראב"ן

במסכת זבחים (צו ע"ב) מובא בעניין קרבן חטאת:

בעא מיניה (רב יצחק בר יהודה מרמי בר חמא): בישל (את החטאת) במקצת כלי, טעון מריקה ושטיפה או אין טעון? אמר ליה: אינו טעון, מידי דהוה אהזאה (רש"י: דם חטאת שניתז על הבגד, דתנן במתניתין אין טעון כיבוס אלא מקום הדם).
והא לא תנא הכי (לא מצאנו משנה או ברייתא שאומרת כך)? אמר ליה: מסתברא כבגד (יש ללמוד זאת מהמשנה המדברת על בגד), מה בגד אינו טעון כיבוס אלא מקום הדם, אף כלי אינו טעון מריקה ושטיפה אלא במקום בישול.
אמר ליה: מי דמי?! דם לא מפעפע (לא מתפשט בכל הבגד), בישול מפעפע. ועוד, תניא: ... בישל במקצת הכלי – טעון מריקה ושטיפה כל הכלי, מה שאין כן בהזאה. אמר ליה: אי תניא – תניא. וטעמא מאי? אמר קרא (ויקרא ו, כא): "וְאִם בְּכֵלִי נְחֹשֶׁת בִּשְׁלָה" - ואפילו במקצת כלי²⁵.

כתב הסמ"ג בשם מורו שממה שאמרו שבישול מפעפע בכל הכלי יש ללמוד, שאם נפלה טיפת חלב על גבי קדרת חרס הרותחת באור, היא מפעפעת בכל הקדרה, והקדרה כולה נאסרת ונעשית נבילה, ואוסרת את כל התבשיל שבתוכה, מפני שטיפת החלב מתפשטת בכל הקדרה "ואין לו מקום להתבטל בשישים"²⁶.

הב"ח (סק"י) כתב בשם **השערי דורא** שסברת הסמ"ג לאסור את הקדרה אף כשיש בה שישים כנגד הטיפה היא, שדווקא חתיכת בשר שיש לה טעם מעצמה נאסרת כשיש בה נתינת טעם של איסור, אבל קדרה שאין לה טעם עצמי נאסרת אפילו כשנכנס בה 'משהו' של איסור, והיא נעשית כולה נבילה, ולכן צריך שישיל כנגד כל הקדרה.

והמודכי כתב בשם **ראב"ן** שאם בקדרה עצמה, ללא התבשיל, יש שישים כדי לבטל את החלב הנבלע בה, אין הקדרה נעשית נבילה, כדין טיפת חלב שנפלה על החתיכה, שאם יש בה שישים כנגדה אינה נאסרת²⁷.

²⁵ תורה תמימה (ויקרא פרק ו, הערה קכ): "יתכן דמדייק שינוי הלשון, דגבי כלי חרס כתיב: "וְכֵלִי חָרָשׁ אֲשֶׁר תִּבְשַׁל בוֹ", ובכלי נחושת כתיב: "וְאִם בְּכֵלִי נְחֹשֶׁת בִּשְׁלָה", ולא כתיב 'וכלי נחושת אשר תבושל בו'. וטעם הדבר, משום דבכלי מתכות כיון דחם מקצתו חם כולו ומפעפע בכלו".

²⁶ נראה שרצונו לומר, שאפילו אם יש בתבשיל שישים כנגד הטיפה אין היא מתבטלת, מפני שהיא מפעפעת בכל הקדרה, ואינה מתבטלת בתבשיל שבתוך הקדרה.

²⁷ נראה ש**ראב"ן** חולק על הסמ"ג, שמדברי הסמ"ג משמע שאף אם יש בקדרה עצמה שישים כנגד הטיפה (כפי שהוא ברוב ככל הקדרות), בכל זאת הקדרה כולה נאסרת ואינה מבטלת את הטיפה (כיון שהטיפה אינה נשארת במקום מסוים, אלא מפעפעת בכל הקדרה). וגם מדברי ר"י ומהר"ם לקמן משמע שלא קיבלו סברת ראב"ן. ודו"ק.

דעת מהר"ם

אחר כך הביא המרדכי תשובת מהר"ם בשם רבנו שמשון, שפעם אחת בישלו בשר בקדרה ונפלה עליה טיפת חלב מבחוץ, באופן שאם הייתה נופלת בתוך הקדרה היה ברוטב ובחתיכה כדי לבטלה, ואף על פי כן לא רצה ר"י להתיר, משום שהחלב לא מתפשט בכל דופני הקדרה (גם כשהיא חמה), כיון שנאמר כן בגמרא רק לעניין קדשים ולא לגבי שאר איסורין, וכפי שהוצרכו ללמוד מדיוק הכתוב ("וְאִם בְּכָלִי נְחֹשֶׁת בְּשִׁלְהָּ" - ואפילו במקצת כלי). ואם כן אי אפשר לומר שכל הלחלוחית שבדפנות מסייעת לבטל את הטיפה, ומקום הבליעה נעשה נבילה וחוזר ואוסר את כל מה שבקדרה, כשאינן שישים לבטל את שיעור עובי הדופן במקום הבליעה (ומשערים בכל עובי הדופן, כלומר בכל הקדרה, מאחר שאין יודעים כמה בשר היה בלוע בקדרה לפני שנפלה שם טיפת החלב).

והוסיף מהר"ם שכל זה הוא באופן שלא ידוע כמה חלב נפל על הקדרה, כגון שרואה את החלב רק לאחר שנפל על הקדרה, ואינו יודע אם כבר נבלע מקצת החלב בתוך הקדרה. אבל אם ראה את הטיפה לפני שנפלה ויודע את שיעורה, אזי יכול לבטלה כשיש שישים פעמים שישים (60*60=3600) כנגדה, ממה נפשך, שאם היא מפעפעת בכל הכלי, הרי התבטלה כשיש שישים אחד כנגדה, וגם אם אינה מפעפעת ואוסרת את עובי הדופן, אינה אוסרת אלא עד שישים כנגדה, וכשיש שישים כנגד שישים התבטלה. וכתב המהר"ם שכן יש להורות במקום שיש "הפסד מרובה קצת" או בשבת ויום טוב.

אולם בתשובה אחרת לא חילק מהר"ם בין שבת ויום טוב לשאר ימים, ולא בין מקום שיש הפסד למקום שאין הפסד, ועל פי זה פסק הטור בשמו להתיר בסתם תבשיל כשיש שישים פעמים שישים כנגד הטיפה.

וכתב הבית יוסף שברור שמהר"ם חולק על הסמ"ג, שהרי הסמ"ג סבר שהטיפה מפעפעת בכל הכלי, וצריך שישים כנגד כל הקדרה, ולא רק כנגד הטיפה או כנגד שישים טיפות. וביאר שמהר"ם סובר שאם היינו אומרים שהטיפה מפעפעת בכל הכלי, היינו צריכים להתיר, משום שהלחלוחית שבדפנות הייתה מצטרפת לבטל את הטיפה. אלא שאנו חוששים שמא פעפעה רק במקצת הכלי ואין בלחלוחית הבלועה בו כדי לבטל את הטיפה. ומשום כך, כשיש שישים פעמים שישים כנגד הטיפה, יש להתיר ממה נפשך – אם הטיפה פעפעה בכל הכלי, הרי התבטלה בלחלוחית שבדפנות, ואם לא פעפעה בכל הכלי, אינה אוסרת אלא בשישים, וממילא מתבטלת כשיש שישים פעמים שישים.²⁸

הט"ז (סקי"ט) הבין באופן אחר את דברי מהר"ם. להבנתו, אין מקום להסתפק אם הטיפה מפעפעת בכל הכלי או רק במקצתו, שאין פעפוע לחצאין, אלא הספק הוא אם הטיפה מפעפעת (בכל הכלי) או שהיא נשארת במקומה ואינה מפעפעת כלל. על הצד שהטיפה אינה מפעפעת יש להתיר את כל התבשיל, משום שהטיפה נשארת במקומה ואינה נכנסת ואוסרת את התבשיל. אך על הצד שהטיפה מפעפעת בכל הכלי יש להסתפק אם בלוע בדופני הכלי שיעור גדול שיש בו שישים כנגד הטיפה, או שלא בלוע בו כל כך הרבה, ואז הטיפה אינה בטלה וכל הבלוע נעשה חני"נ. וכשיש שישים פעמים שישים כנגד הטיפה מותר ממה נפשך: שמא אינה מפעפעת כלל ואינה אוסרת את התבשיל, ואם מפעפעת שמא יש בבלוע שישים כנגדה, ואף אם אין שישים בבלוע והוא נעשה חני"נ, הרי יש שישים כנגד החני"נ.

²⁸ **הש"ך** (סק"כ) העיר שמה שנקטו הפוסקים לשון: "שישים פעמים שישים" לאו דווקא הוא, אלא צריך שיהיה בתבשיל שישים פעמים שישים ואחד פחות מעט. הסיבה לכך, משום שהטיפה אוסרת עד שישים פחות מעט, ויוצא שביחד עם הטיפה יש שישים ואחד פחות מעט שנעשה נבילה, וצריך שישים פעמים כמותו. **והחווה דעת** (ביאורים סקי"ד) סבר שמספיק שישים פעמים שישים. אך **ביד יהודה** (פיה"א ס"ק לב) העלה שהעיקר כדברי הש"ך.

דעת הסמ"ק

הסמ"ק כתב שהגמרא מסופקת אם הטיפה מפעפעת בכל הכלי או לא, ולכן אם הטיפה נפלה כנגד הרוטב (מבחוץ), ויש כנגדה שישים יש להתיר ממה נפשך, שאם מפעפעת בכל הכלי הרי התבטלה ברוטב, ואם לא מפעפעת הרי לא אוסרת.

האחרונים נחלקו גם בהבנת הסמ"ק: **הבית יוסף והש"ך** (סקי"ח) ביארו שהספק הוא אם הטיפה מפעפעת בכל הכלי, ואז היא בטלה בשישים במה שבלוע בכלי, ואם אינה מפעפעת בכל הכלי הרי היא מפעפעת פנימה לתוך התבשיל, והיא בטלה בשישים בתבשיל. אך **הט"ז** (סקי"ט) הבין (בדומה לביאורו בדברי מהר"ם) שהספק של הסמ"ק הוא אם הטיפה מפעפעת בכלי (וממילא מפעפעת בכלו) ובטלה בשישים במה שבלוע בו, או שאינה מפעפעת כלל, וממילא אינה נכנסת לתבשיל ואינה אוסרת אותו.

הלכה למעשה

ההגהות שערי דורא והאיסור והיתר הארוך כתבו שהמנהג להתיר (כשנפלה נגד הרוטב) בפעם אחת שישים, כדעת הסמ"ק, ולא צריך שישים פעמים שישים (כדעת מהר"ם). וכן פסק **השו"ע**.

דין הקדרה (כשנפלה כנגד הרוטב)

האיסור והיתר הארוך (לא, א) כתב שאף שהתבשיל מותר יש לערות את הקדרה מיד לקדרה אחרת, שלא כנגד הטיפה אלא בצד אחר, שמא אם יניח את התבשיל בקדרה הטיפה תפעפע יותר בתוך הקדרה.

וכתב **הט"ז** (סק"ק יז) כתב שמדברי האו"ה מבואר שהקדרה נאסרת, לפי שאנו מחשיבים את הטיפה כאילו נפלה לתבשיל רק לעניין היתר התבשיל, אבל לא להתיר את הקדרה. והוסיף **הט"ז שרש"ל** סבר שמצד הדין גם הקדרה עצמה מותרת, ומותר לבשל בה בשר פעם נוספת, אלא שלכתחילה אין להשתמש בה אף לבשר מפני שנראה כאילו נאסרה על ידי בישול בשר בחלב. וסיים **הט"ז** שכן נראה עיקר.

ובתורת חטאת (נו, א) הביא דברי האו"ה בלשון: "טוב לערות הקדרה", ומשמע שאינו אוסר את הקדרה מצד הדין. אך **הש"ך** (סקי"ט) כתב בלשון נחרצת יותר, שההיתר כשיש שישים כנגד הטיפה הוא רק לעניין התבשיל, אבל הקדרה עצמה אסורה, ויש לערות מיד את התבשיל מהצד האחר.

הבאר היטב (סקט"ו) הקשה למה אין מתירים גם את הקדרה מחמת אותו 'ממה נפשך' (אם הטיפה מפעפעת בכל הכלי – הרי התבטלה, ואם אינה מפעפעת בכל הכלי אלא לפנים – הרי כאילו נפלה בתוך התבשיל, ויש להתיר גם את הקדרה). ולכן סיים שנראה להתיר את הקדרה²⁹.

מדברי **הש"ך** (בס"ק כז) יש ללמוד טעם נוסף להחמיר ולאסור את הקדרה, משום שאנו חוששים שאף שהטיפה מפעפעת פנימה לתוך התבשיל, שמא נשאר ממנה מעט בעובי הקדרה, ולכן התבשיל מותר אך הקדרה נאסרת.

²⁹ וצריך עיון מדוע כתב לחדש טעם אחר למנהג, שהרי טעם החומרא מבואר היטב בלשון האו"ה: "יערה התבשיל מיד ובצד השני שלא כנגד נפילת האיסור, ואל יניחו להצטנן כך מאחר שנפל הטיפה כנגד הרוטב, דשמא יפעפע יותר מכאן ואילך", וכפי שכתבנו בפנים.

כשהטיפה נפלה שלא כנגד התבשיל

כתב **הסמ"ק** שאם הטיפה נפלה שלא כנגד הרוטב, אלא כנגד החלק הריק של הקדרה, יש לחשוש שמא אינה מפעפעת בכל הכלי ואינה מגיעה עד סמוך לרוטב ממש, ואין שישים ברוטב כנגדה, ואינה בטילה, ומקום הבליעה נעשה נבילה, וכשיערה את הרוטב דרך המקום הבלוע, הוא יאסור את הרוטב. לפיכך, יניח את הכלי להצטנן, ולא יגביה את הרוטב כלל כדי שלא ייגע במקום הבליעה, ואחר שיצטנן לגמרי יוכל לערות את הרוטב מבלי שהאיסור ייתן בו טעם, או שינקב את שולי הכלי (אפילו בזמן שהוא רותח) כדי שיצא כל הרוטב מלמטה מבלי לגעת במקום הבליעה.

עוד כתב **הסמ"ק** תקנה אחרת למקרה שהטיפה נפלה שלא כנגד הרוטב, והוא שינקב את שולי הקדרה ויוציא את הרוטב מלמטה מבלי שיגע במקום הבליעה, ואז יוכל להוציאו אפילו כשהכלי רותח.

בהגהות הסמ"ק (לה"ר פרץ) כתב שבקושי יש להתיר על ידי נקיבת הכלי, משום שאי אפשר שלא ינענע את הכלי מעט באופן שייגע הרוטב במקום הבליעה שנאסר. ולכן טוב להמתין ולא לגעת בכלי עד שיצטנן.

גם **הטור** לא הביא תקנה זו של נקיבת הכלי, וכתב **הבית יוסף** שזהו משום שהסמ"ק עצמו כתב שבקושי יש להתיר כן. אמנם, כאמור, הסתייגות זו אינה של הסמ"ק עצמו, אלא של רבינו פרץ בהגהות הסמ"ק.

הש"ך (ס"ק כא) הוסיף שגם לא מועיל לערות את הרוטב מהצד השני של הקדרה, שמא ינענע את הקדרה והרוטב ייגע במקום הבליעה.

מנהג העולם לאסור

וכתב **בהגהות הסמ"ק** שמנהג העולם לאסור כשנפלה הטיפה על דופן הקדרה שלא כנגד הרוטב. וסיים שמורו **הרב יחיאל** היה אומר בשם **ריב"א** שבשעת הדחק כגון בערבי שבתות יש להתיר גם שלא כנגד הרוטב כשיש שישים כנגד הטיפה.

וכן כתבו **ההגהות מיימוניות והמרדכי והאיסור והיתר הארוך והטור והשו"ע** (סעיף ו) שמנהג העולם לאסור כשהטיפה נופלת שלא כנגד הרוטב.

הפרישה (סקכ"ב) הבין שמנהג העולם להחמיר שלא לערות מן הכלי בעודו רותח אף מהצד השני, שאמנם מצד הדין זה מותר כיון שאין התבשיל נוגע במקום הבליעה, אך יש לחשוש שמא התבשיל יתנועע בזמן העירווי וייגע במקום הבליעה. אך לאחר שהתבשיל הצטנן אין מנהג לאסור את התבשיל.

אך **הט"ז** (סקכ"ב) כתב שמלשון **האו"ה והתורת חטאת** משמע שנהגו לאסור את התבשיל אפילו לאחר שהצטנן, ואפילו אם יש שישים בתבשיל כנגד הטיפה. וטעם המנהג הוא, שחוששים שמא פעם אחת עלתה רתיחת התבשיל ונגעה במקום הבליעה שנאסר, או שייגע בו בשעת העירווי קודם שיצטנן. וכן העלה **הט"ז** להלכה.

וכן ביאר **הש"ך** (סקכ"ה) בדעת המחמירים. ועל פי זה כתב שאין להחמיר אלא בקדרה ישנה בת יומא, אבל בקדרה חדשה אין סברה להחמיר, שהרי מקום הבליעה לא נעשה נבילה (וכעת יש שישים כנגד הטיפה). וכן בקדרה ישנה שאינה בת יומא, או בקדרה ישנה בת יומא שיש בתבשיל שישים פעמים שישים כנגד הטיפה,

אין מנהג להחמיר. ומכל מקום כתב שימתין עד שיצטנן (משום שאין מבטלים איסור לכתחילה). והעיר החוות דעת (ס"ק יז) שגם בקדרה חדשה וגם כשיש בקדרה שישים כנגד הטיפה אין לערות דרך מקום הבליעה, אלא מהצד השני.

ומכל מקום כתב הש"ך (סקכ"ד) בשם מהרא"י³⁰ ורש"ל שנוהגים להתיר על ידי המתנה עד שתצטנן. והפרי מגדים (שפ"ד ס"ק כד) כתב שנוהגים להקל בזה רק במקום הפסד מרובה.

עבר ובישל בקדרה זו

האיסור והיתר הארוך כתב שגם אם בישל אחר כך מאכל בקדרה זו, התבשיל נאסר. אך הדרכי משה (סק"ה) חלק על כך, והביא שבהגהות שערי דורא כתב בשם מהרא"י שאמנם לכתחילה אין מבשלים בקדרה זו (מפני שאין מבטלים איסור לכתחילה), אך בדיעבד התבשיל מותר (שלא גרע מהתבשיל הראשון).

כשהטיפה נפלה כנגד האש

עוד כתב בהגהות הסמ"ק שכל האמור הוא כשהטיפה נפלה על הקדרה שלא לצד האש, אבל אם נפלה בצד של האש נהגו להתיר מפני שהאש שורפת ומייבשת את הטיפה מיד, ובלבד שיקנח מיד את הקדרה. אולם זהו רק בטיפה מועטת, אבל אם נפל חלב מרובה אין להתיר (כשנפל כנגד הריקן) אפילו כנגד האש. וכן כתבו האגור והגהות שערי דורא והאיסור והיתר הארוך. וכן פסקו הטור והשו"ע.

בדרכי משה (סק"ה) ובהגהות הרמ"א כתב בשם האו"ה שכשהטיפה נפלה לצד האש גם הקדרה מותרת, אך הש"ך (סקכ"ו) ציין שבספר תורת חטאת (נה, ג) כתב הרמ"א בשם האו"ה שלכתחילה יש להחמיר ולאסור את הקדרה. ובהגהות הטור (אות יח) ציינו שבאו"ה שלפנינו מבואר שהקדירה אסורה.

הט"ז (סקכ"א) כתב שכל זה הוא רק בשעה שהקדרה עומדת על גבי האש, אך לאחר שסילקו אותה מן האש, אף על פי שהיא עדיין רותחת מכל מקום אינה שורפת ומייבשת את הטיפה (וכתב שראה שיש טועים בזה).

בשעת הדחק ובהפסד מרובה

כפי שהובא לעיל, בהגהות הסמ"ק הביא את דברי הרב יחיאל בשם ריב"א שבשעת הדחק, כגון בערבי שבתות, יש להתיר גם שלא כנגד הרוטב, אפילו כשנפלה שלא כנגד האש, כשיש שישים כנגד הטיפה. והובאו הדברים בשו"ע (סעיף ז) בשם "יש מי שאומר". והאיסור והיתר הארוך (לא, ד-ה) כתב שכן יש לנהוג, וכן פסק הרמ"א.

וכתבו הט"ז (ס"ק כב) והש"ך (ס"ק כט) בשם התורת חטאת, שיש להקל בכל מקום צורך גדול, כגון לצורך אורחים או הפסד מרובה או לעני, כפי ראות עיני המורה. והוסיף הט"ז בשם מהר"י מינץ שטוב שהחכם יאמר הטעם מפני מה הוא מיקל, כדי שלא יתמהו למה לפעמים הוא מתיר ולפעמים הוא אוסר.

וכתבו הט"ז (סקכ"ג) והש"ך (סק"ל) בשם רש"ל שמכל מקום הקדירה אסורה, שמא הטיפה לא מפעפעת ואינה בטלה, ומקום הבליעה נאסר. ולכן צריך להמתין עד שיצטנן התבשיל. ואם צריך את התבשיל מיד, כגון בערב שבת או לצורך אורחים, אין צורך להמתין, ויערה את התבשיל מהצד השני, כדי שלא יגע במקום

³⁰ "דהיה (מהרא"י) אחרון וגדול בדורו, ואיזן וחקיקר כל המנהגים".

הבליעה. והפרי מגדים (סי' צח משב"ז סק"ח) שאם לא עירה מהצד השני אלא מהצד הבלוע, בדיעבד יש להקל.

דין הקדרה (כשנפלה כנגד הריקן)

כתבו המהר"ם וההגהות מיימוניות והמרדכי ואיסור והיתר הארוך שאף על פי שכשיש שישים פעמים שישים התבשיל מותר, מכל מקום הקדרה אסורה לעולם.

גם האיסור והיתר הארוך (לא, ט) כתב לאסור, והוסיף שאם עבר ובישל בקדרה אחר כך, צריך שישים כנגד הטיפה ואז מותר, אף שאין שישים כנגד כל הקדרה, מפני שהקדרה לא נעשית נבילה. אך כתב הדרכי משה (סק"ו) שזהו רק לפי סברתו, שגם בכלי חרס אין אומרים חני"נ, אבל סברתו תמוהה, שהרי כל הטעם שאנו מצריכים שישים פעמים שישים הוא משום שהכלי נעשה חני"נ. ולכן הסיק הדרכי משה שאין לחלק בין התבשיל הראשון לתבשיל השני, ובשניהם צריך שישים פעמים שישים.

אולם הש"ך (ס"ק כב) הביא שבסימן צח התבאר שלא שייך לומר כלל שגוף הכלי ייעשה נבילה, וגם בכלי חרס לא אומרים חני"נ, וכדעת האו"ה.

קדרה חדשה

הרמ"א כתב שכל האמור בסעיף זה הוא בקדרה ישנה, שכבר בלוע בה טעם בשר, אבל בקדרה חדשה, שלא בלוע בה טעם בשר, אין אומרים חני"נ (כמבואר בסימן צח סעיף ה לגבי כף), ולכן בכל עניין אין צריך אלא שישים כנגד הטיפה. וכתב הש"ך (ס"ק כב) שכל קדרה שעבר עליה מעת לעת מהבישול האחרון, נחשבת לקדרה חדשה, משום שיש בה טעם לפגם.

ומכל מקום הקשה הש"ך (ס"ק כ"ג), שאין לדמות דין קדרה חדשה לדין כף חדשה, שהרי כל קדרה נידונית כישנה, משום שהטיפה נופלת בעת שמתבשל בה בשר. וכתב שיתכן שהרמ"א דיבר על מקרה שהטיפה נפלה בשעה שהתבשיל עדיין לא היה חם, או בשעה שהתבשלו בה מים ועדיין לא נתנו בה את הבשר (ובאופן אחר ניסה להסביר מדוע יש להתיר אפילו בשעה שמתבשל בשר ממש)³¹.

וכתבו האחרונים (ש"ך, מנחת יעקב, פרי מגדים) שבכל הנידון בסעיף זה, אין לחלק בין כלי חרס לכלי מתכות.

כתב הפתחי תשובה (סק"ג) שבכל מקום שמוזכר בסימן זה שהקדרה אסורה, אם היא של מתכת ובא להגעילה, לא מועיל שימלא אותה מים וירתח אותה, שאם כן הצד החיצון לא הוגעל. אלא צריך להכניס את כולה לתוך יורה גדולה.

טיפת חלב שנפלה לקדרת מים העומדת על גבי האש

כתב הט"ז (ס"ק כד) בשם איסור והיתר הארוך, שאם נפלה טיפת חלב על קדירה עם מים העומדת על האש, ובתוך מעת לעת בישלו בה בשר, אזי אפילו אם לא היה במים שישים כנגד הטיפה - הבשר מותר. משום שאם הטיפה לא עברה בתחילה לתוך קדירה, אז גם בפעם השנייה היא לא תעבור, והבשר מותר בדיעבד. ואפילו

³¹ קצת היה נראה לי שמסתימת הראשונים והפוסקים משמע שאין חילוק בין קדירה ישנה לחדשה, וכולם הבינו שכיון שכעת מתבשל בשר בקדירה, גם קדירה חדשה נידונית כישנה. וכן נראה שנוטה דעת הש"ך הנ"ל.

אם עברה פנימה בתחילה, מכל מקום אין בקדרה מן החלב אלא לפי שיעור המדומע במים, שהרי בהיתר אין הכל נעשה נבילה, ואין צריך בבשר אלא שישים כנגד המעט שנבלע.

חלב שנשפך על הקרקע או על הכירה / סעיף ז

לה. חלב רותח שנשפך על הקרקע, והעמידו עליו קדרת בשר חמה; וכן רוטב חם שנשפך מקדרה בשרית, והעמידו עליו קדרה חלבית: אם החלב או הרוטב סמוכים לאש וחמים בשיעור יד סולדת בו' – נחשבים 'כלי ראשון', ואוסרים את הקדרה והתבשיל שהונחו עליהם. ואם אינם חמים בשיעור יד סולדת בו' – נחשבים 'כלי שני', והקדרה אסורה, אך התבשיל שבתוכה מותר.

לו. במה דברים אמורים? בעירו שלא נפסק קילוחו. אך אם נפסק הקילוח – אפילו אם החלב או הרוטב חמים, נחשבים 'כלי שני', ואינם אוסרים את התבשיל.

לז. קדרת חלב שעמדה לצד קדרת בשר, וגלש החלב מחמת הרתיחה, ונזחל עד שנגע בקדירת הבשר – נחשב הדבר כעירו מכלי ראשון.

לח. לפיכך: אם קדירת הבשר הייתה חמה – הרי זה חם לתוך חם, והקדירה והתבשיל אסורים. ואם קדירת הבשר הייתה צוננת – הרי זה חם לתוך צונן, והקדירה נאסרת אך התבשיל שבתוכה מותר.

חלב או רוטב חם שעל גבי הקרקע

כתב האיסור והיתר הארוך (לא, ו) שאם נפל חלב על קרקע לחה, ואחר כך הושיבו עליה קדרת בשר רותחת, צריך שישים כנגד מה שאומדים שהיה חלב תחת הקדרה. והוא הדין אם היו תחתיה שאר איסורים, וכל הקדרות דין אחד להן להקל.

ובהגהות שערי דורא (נה, ח) כתב שבא מעשה לפני מהר"ם, שנשפך על הקרקע רוטב חם מקדרת בשר רותחת, ואחר כך התיישבה שם קדרת חרס חלבית, והתיר מהר"ם, משום שאפילו אם הרוטב הבשרי היה בתוך כלי והיו מניחים בתוכו קדרה חלבית, לא היה הדבר נאסר מפני שכלי שני אינו מבשל. ואין לאסור אלא אם נבלע הרבה רוטב בקרקע.

וכתב הדרכי משה (סק"ז) שמהר"ם חולק על האו"ה, שכן הוא מחשיב את הקרקע ככלי שני שאינו מבשל. ותמה הדרכי משה על מה שכתב מהר"ם שאם נבלע הרבה רוטב בקרקע הקדרה נאסרת, שכיון שהוא מחשיב את הקרקע לכלי שני מדוע יש לחלק בין רב למעט. וכתב שמצא בדפוסים חדשים של האו"ה שהביא דברי מהר"ם ללא דבריו האחרונים, ואכן אינו אוסר גם כשנבלע רוב הרוטב.

ובסימן צא (סעיף ד) הבאנו דברי התרומת הדשן בעניין קדרה מלאה חלב השפוטתה על האש, ומחמת הרתיחה נשפך החלב מתוך דופני הכלי על הכירה, ונזחל בקילוח בלי הפסק דרך דופני הקדרה עד שהגיע אל הבשר שעל גבי הכירה, שאם היד סולדת בחלב במקום שנגע בבשר – נחשב הדבר כעירו מכלי ראשון, והבשר נאסר.

על פי זה כתב הדרכי משה (סק"ז) שמה שמהר"ם החשיב את הרוטב שבקרקע לכלי שני, הוא דווקא באופן שצייר (שתחילה נשפך הרוטב על הקרקע, ואחר כך הושיבו שם קדרה חלבית), אבל אם הקדרה של הבשר הייתה על גבי האש, או אפילו אינה על גבי האש אך קדרת הבשר מונחת על הכירה בשעה שהרוטב נשפך ונקלח אל הקדרה החלבית (בלי הפסק), מודה מהר"ם שהרוטב לא נחשב ככלי שני, אלא כעירו מכלי ראשון. וכן פסק הרמ"א בהגהות.

הרש"ל (הובא בט"ז סקכ"ה) חלק גם הוא על דברי האו"ה, וסבר שכיון שהחלב שנשפך נעשה כלי שני, לכן אינו אוסר, ולא צריך אפילו שישים כנגדו. אך כתב **רש"ל** שאם הקדרה עומדת על גבי האש, חום האש שבקדרה מרתיח את התחתון (אפילו הוא צונן. ש"ך סקל"ג), והוא בולע ונאסר.

אולם **הט"ז** (ס"ק כה) הבין שאין כאן מחלוקת, שהאו"ה דיבר על כירה העומדת על האש, והיא חמה כשיעור יד סולדת, ולכן החלב שנשפך שם נחשב כלי ראשון. ואילו מהר"ם והגש"ד עסקו באופן שהרוטב נשפך במקום שהכירה אינה חמה מחמת האש ואין היד סולדת בה, ולכן פסקו שהיא ככלי שני ואינה אוסרת. וכתב **הט"ז** שכן נראה עיקר להלכה. וביאר **הט"ז** (ס"ק כו) שאפילו כשנפסק הקילוח, אם המקום רותח כשיעור יד סולדת נחשב ככלי ראשון.

גם **הש"ך** (ס"ק לב) כתב שפשוט שאם מה שנשפך נמצא קרוב לאש והוא חם דינו ככלי ראשון, ואף עדיף ממנו, ואפילו אם העמידו עליו קדרה צוננת – הקדרה והתבשיל נאסרים.

דין הקדרה

בהגהותיו פסק **הרמ"א** כתב שבאופן שהקילוח לא נפסק והוא נחשב עירווי, הקדירה הצוננת נאסרה (אם הקילוח חם בשיעור יד סולדת), אך התבשיל שבתוכה מותר, מפני שעירווי אוסר רק כדי קליפה (והקדירה נחשבת לקליפתו. ש"ך סקל"ה על פי רש"ל).

עוד פסק **הרמ"א** שגם כשהקדרה לא הייתה על גבי האש או בשעה שהרוטב נקלח אל הקדרה החלבית, שאנו מחשיבים זאת לכלי שני, אף על פי שהתבשיל מותר משום שיתתאה גבר', מכל מקום הקדרה נאסרת, שגם בכלי שני יש בליעה קצת.

חלב רותח שגלש על הבשר

בעניין דברי **התרומת הדשן**, האוסר את הבשר כשהחלב נשפך עליו מן הקדרה, הבאנו לעיל (סימן צא, סעיף ד) את דעת **הבית יוסף והדרכי משה** שמדובר בבשר צונן, והוא נאסר בכדי קליפה, ומנגד את דעת **הדרישה** שמדובר בבשר חם, והוא נאסר כולו.

הט"ז (ס"ק כז) תמה על הבית יוסף והרמ"א שהבינו שהתרומת הדשן אסר את הבשר מדין חם לתוך צונן, ולכן העמידו זאת דווקא באופן שהבשר היה צונן ואז הוא נאסר בכדי קליפה, אך אם היה להיפך, היו אוסרים את כל הבשר. והבין **הט"ז** שכל שהקילוח נוגע בקדרה אינו בדין עילאה ותתאה, אלא בדין 'נוגעים זה בזה', ואין זה משנה אם הבשר היה חם והחלב צונן או להיפך, אלא כל שאחד מהם היה צונן אינו אוסר אלא כדי קליפה (כמבואר בסימן קה סעיף ג). וכתב **הט"ז** שכן דעת **רש"ל** שמדמה דין לזה לנוגעים, אלא שהוא מחמיר בנוגעים זה בזה (כמבואר בסימן קה).

ומכל מקום כתב **הט"ז** להלכה שאין להקל במה שהחמירו הבית יוסף והרמ"א (וכשהבשר רותח והחלב צונן יש לאסור את כולו), ועוד שכיון שהרמ"א כתב (סימן קה, סעיף י) שאפילו במליחה יש לאסור בנוגעים זה בזה (זולת במקום הפסד), כל שכן שיש להחמיר כאן בחם על ידי האש ולאסור הכל, אפילו בשר צונן וחלב רותח, כשאר הפסד מרובה.

אולם הש"ך (ס"ק לו) הבין כדברי הבית יוסף והרמ"א שלמרות שהבשר והחלב נוגעים זה בזה יש להם דין עילאה ותתאה, או משום שהקילוח בא מלמעלה ולכן יש לו דין 'עילאה', או משום שהקדירה עומדת במקומה והקילוח הגיע אליה ולכן היא נחשבת 'תתאה', או משום שהחלב מקלח על הקדירה ואפילו אם יבוא מהצד הרי הוא כמו 'עילאה'.

טיפת חלב שנפלה על כיסוי קדירה בשרית / סעיף ז

לט. טיפת חלב שנפלה על כיסוי קדירה בשרית: כשהקדירה על גבי האש ומעלה רתיחות – אם יש שישים ברוטב כנגד הטיפה – הקדירה והתבשיל מותרים (משום שהרתיחה עולה עד הכיסוי וחוזרת לרוטב), ואם אין שישים ברוטב – שניהם אסורים.

מ. אם הקדירה אינה רותחת, אך חמה בשיעור יד סולדת – התבשיל מותר (משום שהטיפה אינה מפעפעת לתוכו), אך הכיסוי נאסר (משום שעומד ע"ג האש וטיפת החלב כרותחת לגביו).

מא. אם הקדירה אינה חמה אפילו כשיעור יד סולדת – הכל מותר, והכיסוי טעון הדחה.

טיפת חלב שנפלה על כיסוי קדירה בשרית

כתב בהגהות שערי דורא שאם נפלה טיפת חלב על כיסוי של קדירה בשרית, ושהה הכיסוי על הקדירה לאחר שנפלה עליו הטיפה, אם יש ברוטב שישים כנגד הטיפה – התבשיל מותר, ולא אומרים שצריך שישים כנגד כל הכיסוי³².

וכן כתב האיסור והיתר הארוך (לא, יא) שאם נפלה טיפה על כיסוי קדירה, דינו כדין נפל על הקדירה כנגד הרוטב. והוא שהרתיח את הקדירה פעם אחת, באופן שעלתה הרתיחה עד הכיסוי וחזרה וירדה עד הרוטב. וכן פסק הרמ"א. וכוונתם היא, שהרוטב מצטרף לשיעור שישים כדי לבטל את הטיפה, משום שהקדירה רותחת ונחשב שהרוטב עולה עד הקדירה, וכאילו הטיפה נפלה לתוך הרוטב והתבטלה בו.

אולם הט"ז (סקכ"ח) כתב שרש"ל חולק על דין זה, משום שאף שהרתיחה עולה עד הכיסוי מכל מקום הרוטב אינו מצטרף לשיעור שישים, ואם אין בכיסוי שישים כנגד האיסור נעשה כל הכיסוי נבלה, וצריך שישים כנגד כולו.

וכתב הט"ז שמסתבר כדעת רש"ל, משום שדווקא כשנפל על הקדירה כנגד התבשיל אפשר לצרף את התבשיל כי הוא תמיד נמצא שם, מה שאין כן בכיסוי יש לחשוש שמא באותו רגע שנפלה הטיפה לא עלתה הרתיחה עד הכיסוי ממש, והרי זה ספק דאורייתא ויש להחמיר בו, ורק באיסור דרבנן יש להקל מחמת הספק.

כשהקדירה לא הרתיחה

בתורת חטאת (נה, ד) כתב שאם לא התחיל עדיין להרתיח את הקדירה, ונפלה טיפת החלב על הכיסוי, מה שהיה בקדירה לא נאסר כלל, אפילו אם אין בו שישים, הואיל והוא עדיין צונן ואינו מפעפע למה שבתוך הקדירה.

³² מה שכתב עוד בעניין כיסוי בשרי על קדירה חלבית ולהיפך, יתבאר לקמן סימן צג.

וכתבו ה"ט"ז (ס"ק כח) **והפרי מגדים** (שפ"ד סקל"ז) שהכיסוי עצמו נאסר, הואיל והוא עומד על גבי האש וטיפת החלב נחשבת כרותחת לגביו (והבינו כן גם בדעת התורת חטאת). **והפרי חדש** (סקל"ד) **והחכמת אדם** (מה, ט) כתבו שהכיסוי נאסר רק כשהוא חם בשיעור יד סולדת, אבל אם אין היד סולדת גם הכיסוי לא נאסר, ודי לו בהדחה.

מחבת תחת קדרה / סעיף ח

מב. קדרה עם חלב העומדת על הכירה ליד קדרה עם בשר (ושתייהן נקיות מבחוץ, ואין בצידן החיצון שום רוטב), אף על פי ששתייהן רותחות ונוגעות זו בזו, אינן בולעות, ומותרות. אך לכתחילה ראוי להימנע מכך. מג. מחבת חלבית המונחת על הכירה תחת קדרה בשרית: אם יש חלב במחבת, והזיעה העולה ממנה חמה כשיעור יד סולדת – אוסרת את הקדרה ואת התבשיל שבה, אלא אם כן יש בתבשיל שישים כנגד החלב, שאז התבשיל מותר והקדרה אסורה. ואם אין חלב במחבת – אין ריח הכלי אוסר את הקדרה. וכן אם הזיעה העולה אינה חמה כשיעור יד סולדת, אינה אוסרת את הקדרה, ודי בהדחה. מד. ואם המחבת עם החלב מכוסה, אף על פי שנוגעת בקדרה – אינה אוסרתה, כדין שתי קדירות זו בצד זו.

מחבת חלבית תחת קדרה בשרית

במשנה במסכת מכשירין (פ"ב מ"ב) מובא:

מרחץ טמאה (רע"ב: של מים שאובין) – זיעתה טמאה (מכשרת את הפירות, ומטמאתן), וטהורה (זיעת מרחץ טהורה, כגון מרחץ של מי מעין, דלאו מים שאובים נינהו) – בכי יותן (שהזיעה מכשרת את הפירות). הבריכה שבבית, הבית מזיע מחמתה: אם טמאה (הבריכה) – זיעת כל הבית שמחמת הבריכה, טמאה (מכשרת ומטמאה).

ועוד שנינו שם (פ"ב מ"א):

זיעת האדם – טהורה. שמה מים טמאים, והזיעה – זיעתו טהורה. בא במים שאובים, והזיעה – זיעתו טמאה (רע"ב: דמחמת המים היא). נסתפג, ואחר כך הזיעתו – טהורה.

וכתב הרא"ש בתשובה שמכל האמור יש ללמוד שזיעה היוצאת מן הדבר חשובה כאותו דבר.

משום כך כתב הרא"ש שאם הניח בכירה אילפס (מחבת) חלבית תחת קדרה של בשר, הזיעה של המחבת עולה ונבלעת בקדרה, והיא אוסרת אותה כדין טיפת חלב שנפלה על הקדרה מבחוץ, אפילו אם יש שישים בקדרה כנגד הטיפה (ומותרת כשיש שישים פעמים שישים). וכן פסק השו"ע.

וביאר הדרכי משה (סק"ח) שמדובר באופן שיש חלב בתוך המחבת, שאם לא כן לא היה ריח הכלי של החלב אוסר את הקדרה הבשרית. עוד העיר הדרכי משה (ס"ק ח*) שאמנם הרא"ש אסר את הקדרה עד שיהיה בה שישים פעמים שישים, אך זהו לפי שיטת מהר"ם, ולפי מה שאנו נוהגים בטיפת חלב שנפלה על קדרה כנגד הרוטב, שדי בפעם אחת שישים, גם כאן די בפעם אחת שישים. וכן פסק הרמ"א בהגהות.

כשאין היד סולדת בזיעה

וכתב **התרומת הדשן** שצריך להרחיק את המחבת עד שלא תהיה היד סולדת בקדרה הבשרית מחמת הזיעה, ובאופן זה אפילו אם הזיעה עולה, מותר. ואם הקדרה הבשרית רותחת בפני עצמה, גם באופן זה אסור. והוסיף התרוה"ד שמתעם זה נוהגים לייבש בשר למעלה מן הכירה שמבשלים עליה חלב, אף על פי שהזיעה עולה כלפי מעלה, והטעם כנ"ל מפני שאין היד סולדת בבשר. וכן פסק הרמ"א.

הכנסת הגדולה (הגהות בית יוסף, עד) תמה על דברי התרוה"ד, שכן הרא"ש כתב שיש להסתפק אם כשהקדרה רותחת היא מקבלת זיעה, או שיש לומר שחום הרתיחה מעכב לקבל את הזיעה. ואם כן מבואר שכשהקדרה רותחת פחות יש לחשוש לזיעה, ומדוע החליט התרוה"ד להחמיר יותר כשהקדרה רותחת. וכתב שאולי כוונת התרוה"ד לומר שכשהקדרה אינה רותחת וגם אין היד סולדת, בזה פשוט להתיר, כי אין הזיעה נבלעת, וכשהקדרה רותחת אזי כבר יש מקום להסתפק אם הזיעה נבלעת או נדחית.

כתב ר"ע **איגר** בשם **הב"ח** שבספק יד סולדת יש להקל. והוסיף ר"ע **איגר** כשיש חלל תחת הקדרה, כגון שהמחבת מונחת בגומא שבכירה, והקדרה מעליה, באופן שאין מקום לזיעה להתפשט, בזה הקדרה נאסרת מדינא ואין להקל אף בספק יד סולדת.

וכתב **הדרכי תשובה** (ס"ק קעו) בשם **תוספת ירושלים** שגם כשאין היד סולדת בזיעה, הקדרה טעונה על כל פנים הדחה.

דין המחבת

כתב **הדגול מרבבה**, שכאשר הזיעה אוסרת את הקדרה, גם הזיעה נאסרת, והיא חוזרת לאסור את המחבת. וכן כתב **הפרי תואר** (ס"ק טז), אך הוסיף שזהו דווקא כשהמחבת רחבה כל כך כשיעור שתזיע הקדרה מההבל וטיפול הזיעה למחבת, אבל אם הוא באופן שיש כוח לאש לגבור ולייבש את הזיעה לפני שטיפול למחבת, יש להתיר את המחבת.

מחבת מכוסה

כתבו **המרדכי והגהות מיימוניות** בשם **מהר"ם** ששתי קדרות שאצל האש, אחת של חלב ואחת של בשר, אפילו שהן רותחות ונוגעות זו בזו, אינן בולעות זו מזו.

על פי זה כתב **באיסור והיתר הארוך** כתב שאין לאסור במחבת החלבית שתחת קדרה הבשרית אלא כשהמחבת מגולה, אבל כשהיא מכוסה, אף על פי שיושבות זו על זו ממש ושתיהן רותחות, אינה אוסרת, כדין שתי קדרות שנוגעות זו אצל זו, שהן מותרות.

אולם **בהגהות שערי דורא** כתב להחמיר גם כשהמחבת מכוסה. **הרמ"א** פסק להקל, אך הוסיף שלכתחילה ראוי להיזהר גם במחבת מכוסה.

קדרה של בשר בתנור חלבי

כתב **הט"ז** (ס"ק כט) שמכאן יש ללמוד שאם אפו בתנור מאכל חלבי, ואחר כך הושיבו באותו מקום רותח קדרה עם בשר, שיש להתיר בדיעבד, משום שכל זמן שהחלב אינו בעין במקום ההוא בתנור הרי זה (התנור) כקדרה של חלב, ושתי קדרות אינן אוסרות זו את זו. וכן הביא **הט"ז** בסימן צז (סק"ג) שנהג כן למעשה בשאלה שנשאלה לפניו.

אולם **בנקודות הכסף** (סימן צז) כתב הש"ך להשיג על דבריו, שלכאורה אין זה דומה לשתי קדרות, שבשתי קדרות מדובר באופן שהחלב בלוע בקדרה, ואילו כאן מדובר שהחלב נמצא מבחוץ על התנור. אך **הפרי מגדים** (סימן צב) ביאר שגם ה"ט"ז התיר רק באופן שהמקום מקונח היטב ויבש לגמרי, ואין בו לחלוחית חלב. וכן מפורש בדבריו, שכתב שהחלב "אינו בעין".

חלב שנטף על קדרה / סעיף ט

מה. נר חלב קרוש (כעין נר שעווה), וכן חלב המתבשל בקדרה על גבי האש – טיפה הנופלת מהם אינה חמה כל כך, ואוסרת רק כדי גרירה.
מו. חלב מהותך (נוזלי) שנטף מן הנר על הקדרה: אם נטף מהמקום שהפתילה דולקת (סמוך לאש) – נחשב עירווי מכלי ראשון, והכלי טעון הגעלה. ואם נטף ממקום אחר (כגון מתוך הכלי) – לא נחשב לעירווי מכלי ראשון, ואין הכלי טעון הגעלה. ויש אוסרים גם באופן זה.
מז. נר של חלב שנפל על קדרה ושהה עליה קצת – הכלי טעון ליבון. ואם הוא כלי עץ (שאי אפשר ללבנו) – אין לו תקנה.

חלב שנטף על הכלי

כתב הבית יוסף בשם 'מצאתי כתוב' (והוא משו"ת מהר"ם רוטנבורג ס"י תרא), שאם נטף חלב חם על קדרה רותחת – התבשיל שבקדרה אסור, כדין 'חם לתוך חם', ויש ליטול את כל מה שכנגד החלב, והשאר מותר; והקדרה תישבר, מפני שבלעה כנגד מקום הקליפה, ואינה יוצאת מידי דופיה לעולם.

והעיר הבית יוסף שצריך לומר שמדובר באופן שיש בתבשיל שבקדרה שישים כנגד החלב, שאם לא כן לא היה מתיר את מה שבקדרה שלא כנגד החלב.

והדרכי משה (סק"א) סבר שאפילו כשאין שישים בתבשיל יש להתיר את מה שאינו כנגד החלב, משום שזהו 'חם לתוך צונן' שאינו צריך אלא קליפה, ולכן מה שכנגד החלב אסור בכדי קליפה והשאר מותר³³. והוסף **הדרכי משה** שמכל מקום הקדרה אסורה, כדין טיפת חלב שנפלה על הקדרה, שאוסרת את כל הקדרה גם אם יש שישים בתבשיל.

טיפה שנפלה מנר חלב

בתרומת הדשן (סימן קעו) נשאל על נר הדולק מחלב מהותך, ונפלה טיפה מהנר בשעה שהוא דולק על קערה או כף, אם צריכים הגעלה או די בגרירת החלב. והשיב, שהכלים טעונים הגעלה.

וביאר שאף **שבת שובת מהר"ם** כתב שאם נפלה טיפה רותחת על כלי צונן די בגרירת מקום הטיפה, אולם שם מדובר בחלב הרותח בקדירה העומדת על גבי האש, והיא פחות חמה, ועד שהיא מגיעה לכלי היא מתקררת ואינה אוסרת (מלבד הגרירה). מה שאין כן בנר חלב המתחמם ישירות מן האש, שהוא חם יותר והטיפה אינה מתקררת כל כך בנפילתה, ולכן הכלי טעון הגעלה.

³³ לא הבנתי מדוע הרמ"א כתב שזהו 'חם לתוך צונן', הרי בתשובה כתוב בפירוש שמדובר בחלב חם שנפל על קדרה רותחת, דהיינו 'חם לתוך חם'.

וסיים **התרומת הדשן** שכל האמור הוא בחלב מהותך, אבל נר חֶלֶב מוצק, העשוי כעין נר שעווה שלנו (שכורכים חֶלֶב סביב הפתילה עד שנקרש), אם נטפה ממנו טיפה על כלי, אין צריך כי אלא גרירה. והטעם, משום שידוע ומורגש שהטיפה הנופלת ממנו אינה חמה כל כך.

וכן פסק השו"ע:

נר של חֶלֶב עשוי כנר של שעווה שנטף ממנו טיפה על כלי - אין צריך כי אם גרידה. אבל חֶלֶב מהותך חם שנפל ממנו טיפה על כלי - צריך הגעלה.

על פי זה כתב ה"ט"ז (סק"ל) שמה שכתבו התרומת הדשן והשו"ע שחלב הנוטף מנר מהותך מצריך הגעלה, הוא דווקא כשנטף החלב מהמקום שהפתילה דולקת, אבל אם נטף ממקום אחר, כגון מתוך הכלי, אינו צריך הגעלה (כיון שהתחמם בבישול ולא על ידי האש ממש).

נר חֶלֶב שנפל על הכלי

כתב הפרי מגדים (שפ"ד ס"ק לח) שאם נר של חלב נפל על הכלי ושהה עליו קצת, לא די בהגעלת הכלי, אלא הוא צריך ליבון, הואיל והחלב נבלע על ידי האור. ואם הוא כלי עץ, שאי אפשר ללבונו, אין לו תקנה.

כלי שהוכנס לכלי ראשון והוצא ממנו / סעיף ט

מח. כלי שהכניסוהו לתוך כלי ראשון שעומד על גבי האש, והוציאוהו עם התבשיל או המים הרותחים – ספק אם דינו ככלי ראשון או ככלי שני.

מט. לפיכך אין להגעיל בו כלים (שמא דינו ככלי שני), ויש לאסור אותו אם בלע איסור (שמא דינו ככלי ראשון). נ. אם שהה בתוך הכלי הראשון עד שהעלו המים רתיחה – יש אומרים שדינו ככלי ראשון ואפשר להגעיל בו כלים, ויש אוסרים מספק גם באופן זה.

נא. אם הוציאו את הכלי (שנתחב לכלי הראשון) ללא מים או תבשיל – דינו ככלי שני. ויש מחמירים גם באופן זה להחשיבו ככלי ראשון.

כלי ששואבים בו מכלי ראשון

המהרי"ל כתב שכאשר מגעילים כלי על ידי עירווי (שפיכת רותחים על הכלי) צריך להקפיד לערות את המים החמים דווקא מן הכלי שהתבשלו בו, שהוא כלי ראשון, ולא לשאוב ממנו מים באמצעות כלי אחר ולערות ממנו, מפני שהכלי ששואבים עמו הוא כלי שני והמים שבו אינם נחשבים מבושלים, ואי אפשר להגעיל בהם. ואם משהה את הכלי ששואבים בו בתוך הכלי הראשון בעוד המים מעלים רתיחה, נעשה גם הוא כלי ראשון, ומגעילים בו. ומבואר מדבריו שאם שאב מים מכלי ראשון והוציאם רותחים – דין כלי שני להם.

ה"ט"ז (סק"ל) תמה על כך מאוד, שהרי בזמן שתחב את הכלי לתוך הכלי הראשון בוודאי גם הכלי הנתחב נחשב כלי ראשון, שהרי אפשר להגעיל כלים בתוך כלי ראשון והבלוע שבהם נפלט, ואם כן מדוע כשמוציא את הכלי התחוב מתוך הכלי הראשון הוא נעשה כלי שני, וכשם שכלי ראשון שמו עליו גם כשהוסר מן האש, כך כאן כיון שבזמן היותו בתוך הכלי הגדול היה לו שם כלי ראשון - לא נעקר שמו אף לאחר שהוצא ממנו.

והוסיף ה"ט"ז לתמוה, שהרי גם המהרי"ל מסכים שאם הכלי הנתחב שהה קצת בתוך הכלי הגדול נשאר שמו עליו גם לאחר שמוצא ממנו, ואם כן "מי יודע לשער שיעור השהייה בזה?!".

ה"ט"ז האריך להביא הוכחות לדבריו מהגמרא והראשונים (אגודה, טור, שערי דורא, איסור והיתר הארוך), וכתב שכן יוצא גם מדברי התוס' שכתבו שסברת החילוק בין כלי ראשון לכלי שני היא שכלי שני מתקרר מחמת שדפנותיו אינם חמים, ואם כן בכלי שהיה מונח בתוך כלי ראשון ואין דפנותיו קרים, אין הוא הולך ומתקרר, והוא ככלי ראשון.

אולם בסיום דבריו הביא דברי התוס' (במסכת עבודה זרה), שר"י הסתפק בעניין קערה שמכניסים בתוך מחבת עד שעולה הרתיח, אם דין הקערה ככלי ראשון, ותלה הדבר להחמיר שלא להגעיל בקערה זו (ולהחשיבה כלי שני), אך גם לאסור את הבלוע בה (כדין כלי ראשון). וסיכם, שאף שהרא"ש והטור כתבו בשם ר"י שקערה זו נחשבת כלי ראשון לגמרי (כיון שהוצאה מיורה רותחת), מכל מקום הרמ"א פסק לחומרא שאין להגעיל בה, וכן הכריע ה"ט"ז להלכה.

בנקודות הכסף הביא דברי הגהות שערי דורא בשם ספר אמרוכל, שרש"י הסתפק בכעין זה במעשה שבא לפניו שהגיסו בכף בתוך קדרה של בשר וכשהוציאו את הכף מצאו בה תולעת גדולה, שאמנם כל זמן שהכף בתוך הקדרה בוודאי מצטרפת כל הקדרה לבטל את התולעת בשישים, אך יש לדון כשהוציאו את הכף ואין בה שישים כנגד התולעת, אם דין הכף ככלי שני שאינו בולע ולא נאסר, או שדינה ככלי ראשון כיון שהייתה בתוך כלי ראשון שהיה על גבי האש. ומשמע מדברי רש"י שם שדעתו להחמיר מספק (ורק במקרה שהכף כבר לא הייתה בת יומא ותחבו אותה לקדרה אחרת, התיר משום ספק ספיקא). וכן הכריע הש"ך להחמיר.

וקצת נראה שיש הבדל בין חומרת ה"ט"ז לחומרת הש"ך, שלדעת ה"ט"ז יש להסתפק גם במקרה שהכף שהתה בקדרה עד שהמים העלו רתיחה, וכפי שמדובר במקרה שבו הסתפק, ולכן אין להתיר הגעלת כלים מכלי זה³⁴. אולם בדעת הש"ך יתכן שכל הספק הוא רק כשהמים עדיין לא העלו רתיחה, וכמו במעשה שבא לפני רש"י, אבל אם המים העלו רתיחה אפשר שדין הכף לגמרי ככלי ראשון, ומותר אף להגעיל בה, וכדעת מהרי"ל. וצ"ע.

כלי ראשון ריקן

כתב בתרומת הדשן שאחר שהוציאו את הכף (שבלעה איסור) מהקדרה הרותחת – כל הבלוע בה נחשב ככלי שני שאינו פולט ולא בולע. וביאר ה"ט"ז (סק"ל) שמדובר באופן שהוציאו את הכף ריקה מן הקדרה, ואין שם אלא מה שבלוע בה, ובזה אנו אומרים שאין בכלי הריקן חום שראוי להבליע ולהפליט את מה שבתוכו. ואין זה דומה למקרה שבו יש בכף רוטב או תבשיל, שבזה דנו לעיל והעלינו להחמיר מספק שמא היא נחשבת כלי ראשון.

אולם הפרי מגדים (משב"ז סק"ל) כתב שדין זה צריך עיון, ולא ברור להקל להחשיב כלי ריקן (כלי ראשון שהריקו ממנו את התבשיל) ככלי שני. ובספר חמודי דניאל (הלי תערובות סימן כא) הביא ראיה נגד דברי ה"ט"ז, ודעתו להחמיר שגם כלי ריקן שפינוהו והריקוהו נחשב כלי ראשון³⁵.

³⁴ וכן דייקו הצמח צדק (פסקים סי' צב) והפרי מגדים (או"ח סימן תנא משב"ז סק"ט) בהבנת ה"ט"ז.

³⁵ ואולי יש לומר שגם ה"ט"ז יודה שכלי ראשון שעירו ממנו את התבשיל נחשב עדיין כלי ראשון, שסוף סוף דפנותיו רותחות. ולא דיבר ה"ט"ז אלא על כלי שנתחב לכלי ראשון, שכאשר הוציאו אותו ריקן דינו ככלי שני. וצ"ע.

סימן צג – קדירה שבישלו בה בשר לא יבשלו בה חלב

קדירה של בשר שבישלו בה חלב / סעיף א

- א. קדירה שבישלו בה בשר – אסור לבשל בה חלב, אפילו אחר ששהה מעת לעת (גזרו על קדירה שאינה בת יומא, אף שטעמה פגום, משום קדירה בת יומא שטעמה לשבח).
- ב. עבר ובישלו במזיד – התבשיל אסור.
- ג. בישל בשוגג: אם בישל בה חלב בתוך מעת לעת – התבשיל אסור בנותן טעם (לפי השו"ע מטעמים לגוי, ולפי הרמ"א משערים בשישים כנגד כל הקדירה). ואם בישל בה חלב אחר מעת לעת – התבשיל מותר (מפני שטעם הבשר כבר נפגם).
- ד. גם אם בישל חלב אחר מעת לעת – אסור לחזור ולבשל בקדירה זו בשר או חלב, ומצד הדין מותר לבשל בה שאר דברים (שאינם חריפים, כגון ירקות ודגים), אך מנהג העולם להחמיר ולא לבשל בה גם שאר דברים.

נותן טעם לפגם – מותר

שנינו בברייתא (חולין צז ע"א):

קדירה שבישלו בה בשר – לא יבשלו בה חלב, ואם בישלו – בנותן טעם.

והביאווה הרמב"ם והטור להלכה.

ולמדנו בסוף מסכת עבודה זרה (עה ע"ב) בעניין הלוקח כלים של גוי, שהשתמש בהם עד שלא טבל או הגעיל או ליבן:

תני חדא: אסור, ותניא אידך: מותר. לא קשיא: הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם – אסור, הא כמאן דאמר נותן טעם לפגם – מותר. ולמאן דאמר נותן טעם לפגם – מותר, גיעולי גויים דאסור רחמנא היכי משכחת לה? אמר רב חייה בריה דרב הונא: לא אסרה תורה אלא קדירה בת יומא (רש"י: שבישלו בה גוי היום), דלאו נותן טעם לפגם הוא (אבל בישל בה אתמול, כבר הפיג בה טעמו בלינת לילה, ושוב כשפולטו בתבשיל אחר אינו אלא לפגם). מכאן ואילך לישתרי (אף לכתחילה)? גזירה קדירה שאינה בת יומא משום קדירה בת יומא. ואידך? קדירה בת יומא נמי מפגם פגמה.

ופסקו כל הפוסקים כמאן דאמר 'נותן טעם לפגם – מותר'. ומדברי הגמרא מבואר שלשיטה זו, קדירה בת יומא נחשבת נותנת טעם לשבח, וקדירה שאינה בת יומא נחשבת נותנת טעם לפגם, ומכל מקום אסור להשתמש בקדירה שאינה בת יומא אטו קדירה בת יומא.

קדירה בת יומא

בהגדרת "בת יומא" נחלקו הראשונים: ר"ת פירש שכל שעבר עליה לילה אחד בלי תבשיל, אפילו אם בישל בערב, מיד למחרת בבוקר אינה נחשבת בת יומא. אך ר"י והרא"ש כתבו שרק אחר שעבר מעת לעת נחשב שאינה בת יומא. וכן פסקו הטור והשו"ע.

טעימת קפילא

על פי זה כתב **הטור** שאם בישל חלב בקדרה בשרית אחר ששהתה מעת לעת, הרי זה נותן לפגם, ומותר. אך אם בישל בה חלב בתוך מעת לעת, אסור. **הבית יוסף** תמה מדוע סתם הטור לאסור בתוך מעת לעת, והלא הדבר תלוי אם יש בה נותן טעם או לא, והיה לטור לתלות הדבר בטעימת קפילא. ואף על גב שכתבו מקצת ראשונים שאין אנו סומכים על טעימת קפילא כשאין שישים, זהו כשנפל בקדרה גוף האיסור, אבל כאן שאין אלא נתינת טעם, מודים שסומכים על טעימת קפילא. וכן מבואר **ברמב"ן וברשב"א**. וכן פסק להלכה **בשו"ע**. אולם **הרמ"א** הלך לשיטתו שאין סומכים על טעימת קפילא כלל, ולכן כתב שיש לשער הטעם כנגד כל הקדרה.

בישל במזיד

כתב **הרדב"ז** שכל שמתירים את התבשיל כששהה מעת לעת, הוא כשעשה כן בשוגג, אבל אם בישל במזיד קונסים אותו ואוסרים את התבשיל אפילו אחר מעת לעת.

בישול בקדרה שאינה בת יומא

כתב **רבנו פרץ בהגהות הסמ"ק** שאפילו אם הקדרה הבשרית לא הייתה בת יומא ובישל בה חלב, אסור אחר כך לבשל בה בתחילה לא בשר ולא חלב, לפי שהיא בלועה מבשר וחלב. ואם היא של מתכת יגעילנה לאחר מעת לעת של הבישול השני, ואם היא של חרס אין לה תקנה אלא שבירה. וכן כתבו **הגהות מיימוניות וריב"ש**, וכן כתב **רבנו ירוחם בשם הגאונים**. וכן פסק **השו"ע**.

אלא שכתב **הריב"ש** (בשם **הסמ"ק**) שמכל מקום מותר לבשל בה ירקות ומיני קטניות. וכתב **הדרכי משה** שכן משמע **מהגהמ"י**. וכן פסק **הרמ"א**³⁶. וביארו **הגר"א** (סק"ה) ו**הפרי חדש** (סק"ד) את יסוד החילוק, שאין גוזרים שאינו בן יומו אטו בן יומו אלא במקרה שתחילת הבליעה הייתה לשבח ואחר כך נעשתה שאינה בת יומא ונפגמה. הלכך, כשהתבשל בשר ורק אחר מעת לעת התבשל חלב, כיון שמעולם לא היה טעם בשר בחלב לשבח (שהרי בשעת בישול החלב כבר היה טעם הבשר פגום), אין איסור לבשל בו ירקות ושאר דברים; אך אסור לבשל בכלי זה בשר או חלב, שהרי יש בו טעם בשר שבתחילתו היה לשבח, וכן טעם חלב שבתחילתו היה לשבח, וגוזרים שאינו לשבח אטו לשבח.

וכתב **הש"ך** שאמנם מן הדין מותר לבשל בו דברים אחרים, שאינם לא בשר ולא חלב, אך המנהג הוא להחמיר ולא לבשל בו כלום.

אם בישול שני נחשב כהגעלה / סעיף א

- ה. בישל בקדרה דבר איסור, ואחר כך בישל בה מים או שאר דבר היתר, אפילו בתוך מעת לעת – לא נקלש האיסור, ועדיין הכלי טעון הגעלה או ליבון.
- ו. בישל בקדרה בשר, ואחר כך בישל בה מים או שאר תבשילים של היתר, בתוך מעת לעת – יש אומרים שהבישול השני הקליש את טעם הבשר, ומותר לבשל בו אחר כך גבינה. ויש שכתבו שהבישול השני לא מקליש את האיסור, ואסור לבשל בו חלב בלא הגעלה או ליבון. והמנהג כדעת המחמירים.

³⁶ בשלחן גבוה (הובא בהגהות לטור) העיר שנראה שדעת **רבנו פרץ** אינה כן, שהרי כתב שכלי חרס צריך שבירה, ומשמע שאסור לבשל בו כלום.

ז. גם לדעת המתירים להחשיב בישול שני כהגעלה אין זה אלא בכלי מתכת ודומיהם הראויים להגעלה, ולא בכלי חרס ודומיהם שאין ניתרים על ידי הגעלה.
 ח. ואין הבישול השני נחשב הגעלה (לדעת המקילים) אלא כשנעשה ככל דיני הגעלה, דהיינו שהוחמו המים בכל הקדרה והעלו רתיחה. אך בלא זה – לכל הדעות אין הבישול נחשב הגעלה, והכלי נשאר בשרי.

בישול שני כהגעלה

שנינו במסכת עבודה זרה (עה ע"ב):

הלוקח כלי תשמיש מן הגויים... השפוד והאסכלא (רש"י: שתשמישן ע"י צלי) – מלבנן באור.

והקשו בגמרא (עו ע"א):

רמי ליה רב עמרם לרב ששת, תנן השפודין והאסכלא מלבנן באור, והתנן גבי קדשים (זבחים צו ע"א): השפוד והאסכלא (רש"י: שצלה בהן בשר קודש) – מגעילין בחמין (משום דכי אתי למחר, הוי נותר, וכי הדר מבשל בשר קודש למחר, פליט שפוד בגויה טעמא, ונותר איסור כרת הוא)?

אחר משא ומתן הביאו את תירוצו של רבא, ודנו בו:

אלא אמר רבא: קדשים היינו טעמייהו, כדרב נחמן אמר רבה בר אבוה, דאמר: כל יום ויום נעשה גיעול לחבירו (רש"י: שמבשלין בהן, ואינו מספיק להיות נותר עד שתחזור ופולטו בתבשיל אחר)... אי הכי, הגעלה נמי לא ליבעי? קשיא.

כתב הרשב"א (בתורת הבית) שמכאן יש ללמוד, שכלי שבישלו בו פעם שנייה, נפלט ממנו האיסור ונכשר לגמרי, שהרי הגמרא לא הבינה מדוע יצטרכו אפילו הגעלה אחר שכבר בישלו בו פעם שנייה.

היתרא/איסורא בלע

אולם הקשה הרשב"א, שקושיית רב עמרם הייתה מדוע לגבי קודשים אמרו שמספיקה בהגעלה והלא בעניין כלי גויים אמרו שצריך ליבון, ולכאורה תשובת רבא ש"כל יום נעשה גיעול לחבירו" לא הועילה כלום, שסוף סוף לא היה כאן ליבון.

על כן כתב הרשב"א שיש לחלק בין 'היתרא בלע' ל'איסורא בלע' (כפי שמובא שם בהמשך הסוגייה). והיינו, שאם הכלי בלע דבר היתר, כגון קודשים שבאו לידי איסור נותר, ובישל בישול שני קודם שיבוא לידי איסור, כבר נקלש ונחלש האיסור עד שלא נשאר בו אלא בלע מועט שאין ראוי לחול עליו שם איסור. וכעין שאמרו (חולין קיא ע"ב) לגבי דגים שעלו בקערה של בשר, שמותר לאוכלם בכותח משום שטעם הבשר שקלטו הדגים כבר נקלש ונחלש קודם שיבוא לידי איסור בשר בחלב. אבל אם לא בישל שנית קודם שיבוא לידי איסור, והוא הדין אם בלע מתחילה דבר איסור גמור, הואיל ובלוע בכלי איסור גמור אין הוא יוצא מידי דופיו אלא על ידי ליבון או הגעלה. ואף אם יבשל בו פעם או פעמיים לא יועיל הדבר עד שיגעילנו כדרכו.

וסיים הרשב"א שלפי זה, שיפוד או קדרה של מתכת שבישל בהם בשר, שהוא דבר היתר, ואחר כך בישל בהם ירקות או דגים (או מים וכיוצא בזה. בית יוסף), הרי נקלש בלע הבשר, ומותר לבשל בו גבינה.

בכלי חרס, ובבישול מועט

וכתב **הבית יוסף** שיש לדקדק מדוע לא תמה **הטור** על דברי הרשב"א כשם שתמה על דברי בעל העיטור (להלן), שהרי גם כאן שייך לכאורה להקשות שכשם שאין הגעלה מועילה להפליט את טעם האיסור, כך לא יועיל בישול שני.

וכתב **הבית יוסף** שכנראה **הטור** הבין שהרשב"א דיבר רק על כלי מתכות שבליעתם מועטת, ודווקא בהם שייך לומר שנקלש טעם האיסור על ידי בישול שני, מה שאין כן בכלי חרס שבליעתם מרובה, ואפילו אחר הגעלה או אחר בישול שני, אינם יוצאים מידי דופיים.

הט"ז הוסיף שהרשב"א דיבר רק באופן שבישל את הירקות באותו שיעור זמן שבישל את הבשר, שאז נחשב הבישול כהגעלה, אך אם בישל את הירקות זמן מועט יותר, לא נחשב כהגעלה.

בישול שני בחלב

רבינו ירוחם הביא את דברי **הרשב"א** בשם הפסקנים, ואחר כך כתב כדברי **ה"ר פרץ** לעיל בשם **הגאונים** שבישול חלב בקדרה בשרית אינו נחשב כהגעלה.

וכתב **הבית יוסף** שנראה מדבריו ד'מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי', וכנראה הוא סובר שכל שהתיר הרשב"א הוא רק כשבישל בפעם השנייה ירקות וכדומה, אבל אם בישל בהם חלב לא, שאף על פי שאם אינה בת יומא או שיש בחלב שישים הרי זה כבישל ירקות, מכל מקום כיון שהחלב אסור בבשר, לא שייך שהוא יהיה זה שמתיר את קדירת הבשר לבשל בה חלב. וכן הבין **הדרכי משה** (ובזה הסביר מדוע לא תמה הטור על הרשב"א, כפי שתמה על העיטור).

עוד הציע **הבית יוסף** שאולי רבינו ירוחם הבין בדעת הרשב"א שדווקא מים יכולים להקליש כוח בלע האסור, בניגוד לחלב שאין בו כוח להקליש.

בישול שני – להלכה

על כל פנים כתב **הבית יוסף** שמדברי **התוס' והרא"ש** נראה שהבינו שלא כדברי הרשב"א, שכן כתבו בסוגיית דגים שעלו בקערה שטעם דברי הגמרא בעבודה זרה ש"כל יום נעשה גיעול לחבירו" הוא משום שמין במינו בטל ברוב מדאורייתא, ובכלי המקדש העמידו על דין דאורייתא. וכן כתבו **התרומה והסמ"ג**. ומבואר שסברו שבישול שני (בחולין) אינו נחשב כלל כהגעלה, אפילו בהיתרא בלע.

אולם **הדרכי משה** (סק"ה) כתב שיתכן **שהתוס'** וסיעתו לא חולקים על עיקר דינו של הרשב"א, ושמשום כך הביא **הטור** את דברי הרשב"א באין חולק.

וכן הוכיח **הבית יוסף** מדברי **התרומה** המובאים בטור בסימן צד, שכתב שכלי בשרי בן יומו שבישלו בו מים בתוך מעת לעת ואחר כך בישלו בו חלב, אין צורך להרחיק מעת לעת משעת בישול המים אלא משעת בישול הבשר. וכתב הבית יוסף שמכאן מוכח שהתרומה חולק על הרשב"א, שאם היה מסכים לדעתו היה לו לחדש יותר, שבישול המים נעשה גיעול לקדרה, וכבר מותר לחזור ולבשל בה חלב. וממה שלא כתב כן מוכח שאינו סובר כחידושו של הרשב"א.

עוד כתב הבית יוסף להוכיח שהסמ"ק חולק על הרשב"א, ונראה שכן סבר למסקנה. וכן נראה ממה שלא פסק קולא זו בשולחן ערוך.

וכן כתב הט"ז שמהרש"ל חלק על הרשב"א וסבר שבישול שני אינו מועיל להקליש כוח בליעת הבשר, ואין זה נחשב כהגעלה, ונראה שהט"ז הסכים עמו.

אולם בנקודות הכסף כתב הש"ך שבוודאי דינו של הרשב"א אמת וברור והלכה כמותו. והוסיף הש"ך שדברי התוס' והרא"ש אינם חולקים על הרשב"א, שכן הם דנו רק מדוע מותר לבשל בפעם השנייה שלמים אף שממעט מאכילתו, ועל זה תירצו שאנו מעמידים על דין דאורייתא וסומכים על הרוב, אך הם לא דיברו כלל על היתר הכלי שכבר נאסר, שבוזו בוודאי היה ראוי לאסור אם לא נאמר כהרשב"א שהבישול השני מגעילו ומכשירו.

עוד הביא הש"ך שראשונים רבים (רא"ש, סמ"ג, ר"ן בשם הראב"ד, מגיד משנה בשם הרמב"ם, הכלבו בשם הרשב"א והר"י משולם, היראים, הגהות מיימוניות, ראבי"ה, סמ"ק, ראב"ן, מרדכי) סוברים שכל שבלע היתר אף שתשמישו על ידי האור אפשר להכשירו בהגעלה, ולמדו זאת מהסוגיה הנ"ל בעבודה זרה, וכדברי הרשב"א שמחלק בין היתרא בלע לאיסורא בלע, ולא בין חולין לקדשים. וכן פסקו האיסור והיתר הארוך והתשב"ץ לגבי חמץ ובשר בחלב. והסיק הש"ך שמכל זה מוכח שדברי הרשב"א הם הלכה פסוקה ומוסכמת על כל הפוסקים.

עוד כתב בנקודות הכסף לחלוק על הבנת הבית יוסף בדברי התרומה והטור בסימן צד (בעניין בישול מים לאחר בישול בשר), ולדעתו אין הם חולקים על דינו של הרשב"א. להבנתו, התרומה עסק רק בשאלה ממתי נחשבת הקדרה בת יומא, משעת בישול הבשר או משעת חימום המים, אך הוא לא עסק כלל בשאלה אם חימום המים נחשב הגעלה או לא.

והציע הש"ך כמה הסברים לכך: או שהתרומה דיבר על קדרה של חרס שלא מועילה בה הגעלה, והרשב"א דיבר על קדרה של מתכת כפי שביאר הבית יוסף. או שהתרומה דיבר באופן שלא התקיימו בחימום המים כל דיני הגעלה, כגון שלא הוחמו בכל הקדרה או שלא העלו רתיחה (שבאופן זה לא מועילה הגעלה, אך לעניין הצרכת שישים די בחום של יד סולדת בו). וברור שגם הרשב"א שסבר שבישול שני נחשב כהגעלה זהו רק כשמתקיימים בבישול זה כל דיני הגעלה (ועיין שם מה שדקדק ופלפל בלשונו ובדברי הסמ"ק).

וכן הביא הש"ך בשם הרא"ה שקדרה של מתכת שבישל בה בשר, ואחר כך בישל בה ירק, מותר אחר לבשל בה חלב, אך אין אומרים כן בבליעת שאר איסורים. וזהו כדברי הרשב"א. וכן הסיק הש"ך להלכה.

והפרי חדש (סק"ד) דחה את כל ראיות הש"ך, ואדרבה הוכיח מדברי הראשונים והפוסקים שדין היתרא בלע נאמר רק לגבי נותר, שבתחילה היה בשר ואחר כך נעשה נותר, מה שאין כן בחמץ שאף שבתחילה היה היתר ולבסוף איסור מכל מקום מתחילה היה שמו עליו ואין בו דין 'היתרא בלע', ואם כן הוא הדין לבשר בחלב שאף שבתחילה היה היתר ולבסוף נעשה איסור, מכל מקום מתחילה היה עליו שם 'בשר' או שם 'חלב', ואין

לו דין 'היתרא בלע'. על כן הסיק הפר"ח שאין הלכה כדברי הרשב"א והש"ך, אלא כדברי השו"ע ומהרש"ל וט"ז. וכן פסק בשו"ת שבט הלוי (ח"ב סימן לד)³⁷.

בישול חלב בקדרת בשר – אם נחשב כהגעלה / סעיף א

ט. קדרה בשרית בת יומא, שבישל בה חלב – אף שיש בחלב שישים כנגד כל הקדרה (כגון שהיא רחבה ונחושתה דק) והחלב לא נאסר, מכל מקום אינו נחשב הגעלה, והכלי נאסר וטעון הגעלה.
י. ואם שפך את החלב טרם שתנוח הקדרה מרתיחתה – הכלי לא נאסר (מפני שלא בלע את החלב), אך הוא נשאר בשרי, ואסור לחזור ולבשל בו חלב.

בישול חלב בקדרת בשר – אם נחשב הגעלה

כתב בעל העיטור שאם בישל חלב בקדרה של בשר, והיא בת יומא ויש בה שישים (בחלב כנגד טעם הבשר הבלוע) – יש מי שסובר שמותר לבשל בה חלב, הואיל והטעם הראשון (של הבשר) בטל, ולכן התבשיל השני מותר, וכן הקדרה מותרת. ויש מי שסובר שכיון שכלי של חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, אם כן הטעם הראשון לא יוצא לעולם, ואינו יכול לבשל בה חלב, וגם אינו יכול לבשל בה בשר, שהרי החלב לא התבטל, ואין לקדרה תקנה אלא בשבירה. והעיטור עצמו סבר שיכול לבשל בה איזה מין שירצה, או חלב או בשר.

הטור תמה כיצד יהיה מותר לבשל בה חלב, והרי אפילו הגעלה לא מועילה לכלי חרס, כי הוא תמיד פולט את הטעם הראשון, וכל שכן שלא יועיל בישול החלב להפליט את טעם הבשר. והבית יוסף כתב שעוד יש להקשות על העיטור, היאך מתיר לבשל בקדרה בשר אחר שבישל בה כעת חלב.

מהר"י חביב כתב (ליישב קושיית הבית יוסף) שנראה שהעיטור סובר שכשבישל חלב בקדרה הבשרית, נחשב הבישול כהגעלה, ובלבד שנוהר לשפוך את החלב קודם שתנוח הקדרה מרתיחתה, שכל זמן הרתיחה אין הקדרה בולעת את טעם החלב אלא רק פולטת את טעם הבשר, דאידי דטריד לפלוט לא בלע. ותמיהת הטור היא, שאמנם לא נשאר בקדרה טעם החלב, אך טעם הבשר לא נפלט לגמרי, שהרי גם הגעלה במים אינה מועילה להפליט הטעם מכלי חרס, ואם כן יהיה אסור לבשל בה חלב.

וכתב ה"ט"ז (סק"א) שנראה שסבר בעל העיטור שדווקא לגבי קודשים אמרה תורה שכלי חרס אינו יוצא מידי דופיו לעולם, אבל בחולין מועילה מן התורה הגעלה לכלי חרס, אלא שרבנן החמירו שגם בחולין לא תועיל לו הגעלה. ומכל מקום לא החמירו בזה אלא לכתחילה אבל בדיעבד הסכימו חכמים שתועיל הגעלה, וכאן נחשב בדיעבד, שאם נחמיר לומר שלא תועיל הגעלה יצטרך לשבור את הכלי ויבוא לידי הפסד, ולכן העמידוהו חכמים על דין תורה, ויכול לבשל בו חלב או בשר כשישהה מעת לעת אחר בישול החלב.

והוסיף ה"ט"ז שאין לומר שבכל כלי שבלע איסור נתיר בדיעבד על ידי הגעלה (אף אם לא התכוון להגעיל), שכן זהו עיקר גזרת חכמים שאין לסמוך על הגעלה גם בחולין להוציא את הכלי מידי איסורו, ורק בנידון

³⁷ זו לשון מסקנתו: "להלכה נראה להחמיר בנידון הרשב"א שבי"ד סי' צ"ג, ולא מהני בישול גרידא אפי' בהיתרא בלע, ומכל שכן בישול במקצת, כיון דהב"י ומהרש"ל חולקים בפירוש, וביארנו שכן דעת הריטב"א ומאירי... ומכל שכן שהני בישול מקצת שלא כדרך הגעלה, שגם הטור לא הביא דעת הרשב"א בקולא זאת, נראה להחמיר בפשיטות".

שלנו שאנו באים לאסור את הכלי מכוח ההגעה שנעשתה על ידי החלב, על זה לא גזרו חכמים לומר שהתיקון עצמו ייעשה קלקול.

שישים בתבשיל כנגד הקדרה

עוד הקשה **הבית יוסף** על דברי בעל העיטור, שמדבריו עולה שיתכן שיהיה בחלב שבקדרה שישים כנגד כל הקדרה (ומשום כך החלב מגעיל את הקדרה ומפליט ממנה את טעם הבשר הבלוע בה). אולם **הרא"ש ובעל התרומה והטור** כתבו שאין שישים בתבשיל שבכלי כנגד הכלי עצמו (וכדעתם אנו פוסקים להלכה. ש"ך).

והציע **הבית יוסף** שאולי סובר בעל העיטור כדעת **הראב"ד** שאין משערים בכל הקדרה אלא במה שיוצא ממנה (כפי שיתבאר להלן סימן צח), ולכן אין צריך שישים בחלב כנגד כל הקדרה אלא כנגד טעם הבשר הבלוע בה.

בנקודות הכסף (בסוף הסימן) הקשה על הסבר זה, שהרי בסימן צח כתב **הבית יוסף** עצמו שהראב"ד דיבר רק על כלי מתכות, אבל בכלי חרס גם הוא מודה שמשערים בכל הקדרה. וכתב שאולי כוונת הבית יוסף לומר שבעל העיטור נוקט גם בכלי חרס כסברת הראב"ד בכלי מתכות. וכן כתבו **הכלבו והארחות חיים** בדעת העיטור.

עוד הציע **הבית יוסף** שאולי מדובר במקרה שידוע מהו שיעור הבשר שהתבשל בקדרה, שבאופן זה לכל הדעות אין משערים בכל הקדרה אלא במה שבלוע בה. או שמדובר בקדרה רחבה מאוד ודקה מאוד, שבאופן זה יתכן שיהיה שישים בתבשיל כנגד כל הקדרה.

והמרדכי כתב בשם **ראב"ה** שכשרוצים לשער נגד כלי איסור, מביאים כלי גדול מלא מים וממלאים את הקדרה האסורה באותם מים עצמם, ונותנים את הקדרה האסורה באותו כלי גדול, והמים היוצאים – הם שיעור דופני הקדרה האסורה, ומוודים את המים המבטלים אם יש בהם שישים כנגד המים היוצאים או לא. וכתב **הדרכי משה** שמכאן מבואר שלדעת הראב"ה אף שמשערים בכל דופני הכלי, בכל זאת יתכן שיהיה שישים כנגדם. ואם כן, תירוצו האחרון של הבית יוסף עיקר.

הש"ך (סק"א) הביא את שני תירוצי הבית יוסף האחרונים להלכה, ופסק שכשהקדרה רחבה ונחושתה דק יתכן שיהיה בתבשיל שישים כנגד הקדרה. וכן אפשר להתיר בשישים כנגד הבלוע בקדרה חדשה שאנו יודעים כמה בלעה, או בקדרה ישנה כשיודעים כמה בישלו בה מעת לעת.

ולעיל התבאר שדעת **הפוסקים** חלוקה אם בישול שני יכול להיחשב כהגעה, ואם כן הבו דלא להוסיף עלה ולומר שבישול החלב בכלי הבשרי ייחשב כהגעלתו.

כיסוי בשרי על קדרה חלבית / סעיף א

יא. דין כיסוי הקדרה כדין הקדרה עצמה. לפיכך, אם בישל קדרה חלבית עם כיסוי של קדרה בשרית שאינה בת יומא – התבשיל מותר.

יב. יש נוהגים להחמיר בכיסוי יותר מבקדרה, ואף כשאינו בן יומו דנים אותו כאילו היה בן יומו (מפני שהרתיחה עולה עד הכיסוי, והוא נעשה בן יומו), וצריך שישים כנגד הכיסוי.

יג. גם במקומות שנוהגים להחמיר, יש להקל כשניתן לצרף צדדי היתר נוספים או לצורך שבת או במקום הפסד. וכן אפשר להם להקל בכיסוי שאינו מיוחד לכך, או כשעברו חודשיים משעת בליעת הבשר בכיסוי.

יד. אם הכיסוי מלוכלך ויש בו שאריות בשר, אף שאינו בן יומו – אסור, אלא אם כן יש בתבשיל שישים כנגד המקום המלוכלך. ויש מחמירים לשער כנגד כל הכיסוי. ובמקום הפסד – לכל הדעות יש להקל.

טו. הניח כיסוי של קדרה בשרית על גבי קדרה של חלב שיש בתוכה תבשיל: אם גם הכיסוי וגם הקדרה חמים – שניהם אסורים. אם הכיסוי צונן והקדרה חמה – אם התחיל הכיסוי להזיע מחמת הקדרה החלבית, והגיע לשיעור יד סולדת – גם כן שניהם אסורים. אם הכיסוי חם והקדרה צוננת: יש אומרים שהקדרה מותרת, והמאכל טעון קליפה ביבש, ובלח מותר. ויש אומרים שגם הקדרה נאסרת.

טז. בכל המקרים הנ"ל, אם הכיסוי היה יבש, ולא הייתה בו לחלוחית מחמת הבשר – הכל מותר. ובסתם, אם נטל את הכיסוי מעל הקדירה של בשר, אנו חוששים שהייתה עליו לחלוחית, ואוסרים. יז. אם לא היה מאכל בקדירה החלבית – הכל מותר, כדין שתי קדירות חמות הנוגעות זו בזו.

כיסוי בשרי לקדרה חלבית

בהגהות שערי דורא כתוב שאם בישלו קדרה של חלב עם כיסוי של קדרה בשרית, אפילו שאינו בן יומו - הכל אסור, ולא שייך כאן 'נותן טעם לפגם' הואיל והרתיחה עולה ונוגעת בכיסוי הקדרה תדיר ונעשית בת יומא.

וכתב הדרכי משה שראה את כל רבותיו נוהגים כהגהה זו, ושכן המנהג פשוט במדינותינו, אולם "אני אומר כי דבר זה גורם הפסד ממון ישראל, כי הוא דבר רגיל ושכיח, והוא חומרא בלא טעם", משום שלא גרעה הרתיחה שעולה למעלה מבישול הרוטב וגוף המאכל עצמו שבתוך הקדרה, שבהם אנו אומרים נותן טעם לפגם מותר.

והוסיף הדרכי משה שאין לומר שדווקא בבישול בקדרה עצמה אומרים 'נותן טעם לפגם מותר' משום שהפגום פולט מעט מעט ובכל פעם מתבטל בתבשיל, מה שאין כן בכיסוי קדרה שאין הטעם הפגום יורד מיד לתוך המאכל ולכן אינו מתבטל. זה אינו, שלפי זה צריך לומר שנותן טעם לפגם מותר משום שהוא מתבטל מעט מעט, ולא מכוח שהוא פגום, ואילו בגמרא מבואר שהוא מותר משום שהוא פגום, וכמו ששאלו בגמרא "ולישתרי לכתחילה", והרי אם משום ביטול הטעם הלא קיימא לן שאין מבטלין איסור לכתחילה. אלא ודאי הסיבה היא משום שהטעם פגום, והרי זה כנבילה סרוחה שמותרת.

הדרכי משה הוסיף עוד הוכחה לדבריו, וציין שחומרא זו לא נמצאה בכל מקום, לא בגמרא ולא בשום פוסק, ואף לא בבית יוסף. ואדרבא באיסור והיתר הארוך מבואר שאינו מחלק בין קדרה לכיסוי. וגם הגהה זו אינה ברורה שאפשר לסמוך עליה. וסיכם:

ולכך אומר אני דהמיקל לא הפסיד, והמחמיר בשלו תבוא עליו ברכה, אבל אין להחמיר בשל אחרים כלל. וכל זה אני אומר במקום שאין מנהג, אבל במקום שנהגו להחמיר - אין לשנות. אבל אם יש צד בעולם להקל עם הטעם של נותן טעם לפגם - אני מקיל בו, כי אף שנהגו בחומרא גדולה הזאת, הבו דלא לוסיף עלה, ואי איישר חילי אבטל המנהג, כי מנהג טעות הוא, ואין לו טעם לסמוך עליו.

ובהגהות השו"ע פתח הרמ"א וכתב שדין כיסוי הקדרה כדין הקדרה עצמה. אחר כך הביא את דעת המחמירים בכיסוי (שגם כשאינו בן יומו דנים אותו כאילו היה בן יומו), וכתב שכן נוהגים בכמה מקומות,

ואף הוא עצמו נוהג כן מפני המנהג, אך היא חומרא בלא טעם. ולכן סיים שבכל מקום שיש צד להתיר או שהוא לצורך שבת או הפסד, יש להתיר כשהכיסוי אינו בן יומו, כמו שמתירים בקדרה שאינה בת יומא.

הלבוש כתב שאין מקום כלל לחומרת הכיסוי, וקרא תגר על חומרה זו. **והש"ך** הביא מדברי הרמ"א בתורת חטאת לתת קצת טעם לדעת המחמירים, שהם סוברים שהזיעה והריח העולים מן המאכל חמורים מן המאכל עצמו, מפני שהם עיקר הטעם של המאכל. אולם **המהרש"ל** דחה סברה זו (וסברה הדומה לה).

כיסוי מלוכלך

הב"ח כתב שהטעם לחומרא זו הוא, שכיון שהרתיחה עולה תמיד אל הכיסוי, האיסור נדבק בה מאוד, ואי אפשר לקנחו היטב. אך **הט"ז** תמה על סברה זו, שהרי בקדרה עצמה נדבק מממשות המאכל ובכל זאת אנו מתירים על ידי קינוח וניקוי, ולמה ייגרע הכיסוי ממנה.

וכתבו **הט"ז והש"ך** בשם **מהרש"ל** שמנהג המחמירים הוא רק בכיסוי שהוא צר מלמעלה ואי אפשר לקנחו ולנקותו יפה, שכל שנשאר בו איסור בעין אין אומרים 'נותן טעם לפגם מותר'. אבל בכיסוי רחב שניתן לקנחו ולנקותו יפה ולהסיר ממנו את כל שאריות הבשר, לכל הדעות אומרים 'נותן טעם לפגם' ומותר (כשאינו בן יומו).

וכתב **הט"ז** שיש לשער את התבשיל אם יש בו שישים כנגד המקום המלוכלך שבכיסוי, ויותר מזה אין להחמיר כלל, דהיינו שאין צריך להגעיל את הכיסוי. אולם **הש"ך והחכמת אדם** (מו, ג) כתבו להחמיר יותר ולשער בשישים כנגד כל הכיסוי, משום שאותו מעט שבעין נעשה נבילה ומחמת זה כל הכיסוי נעשה נבילה³⁸. **והפרי מגדים** (שפ"ד סק"ד) כתב שבמקום שאין הפסד יש להחמיר כהש"ך, אך **החוות דעת** (חידושים סק"ד) כתב שכיון שזהו רק מנהג יש להקל כהט"ז להצריך שישים רק כנגד האיסור שבעין.

ומכל מקום גם **הש"ך** כתב שאין להחמיר כל כך בכיסוי, ובכל מקום שיש צד להתיר, כגון אם הכיסוי נקוב למעלה או בשעת הדחק, יש להקל, הואיל ובלאו הכי הרבה פוסקים כתבו שאין מקום לחומרא זו כלל.

כיסוי שאינו מיוחד לכך

כתב **הפתחי תשובה** (סק"ד) בשם ספר **בני חייא**, שאף לדברי המחמירים אין זה אלא בכיסוי המיוחד לכך, אבל אם נתן קערה של חלב על קדרה של בשר, לדברי הכל התבשיל מותר כשהקערה אינה בת יומא. וכתב שהוא פשוט.

כיסוי שעברו עליו כמה חודשים

עוד הביא **הפתחי תשובה** (סק"ג) בשם **שבות יעקב**, שאף לדעת המחמירים בכיסוי שאינו בן יומו, מכל מקום אחר שני חודשים יש להתיר, אף שבשאר איסורים, וכל שכן בחמץ, אסור לכתחילה להשתמש בכלים גם לאחר שחלפו כמה שנים מבליעת האיסור.

³⁸ ר"ע איגר תמה מאוד על דברי הש"ך, היאך אמר שהאיסור הבלוע נעשה נבילה, והלא הוא נותן טעם לפגם. ונשאר בצריך עיון גדול. אולם לכאורה תמיהתו אינה מובנת, שכן הש"ך לא אמר שהאיסור הבלוע נעשה נבילה, אלא שהאיסור שבעין נעשה נבילה. וצריך תלמוד.

כיסוי רותח וקדרה צוננת, ולהיפך

כתב **האיסור והיתר הארוך** שאם נטל כיסוי של קדרה בשרית רותחת ונתנו על קדרה של חלב שלא התחילה עדיין להרתח, אף שהיה מעט לחלוחית בשר על הכיסוי מבפנים – אם נזכר מיד והסיר את הכיסוי קודם שהתחילה הקדרה החלבית להרתח, הכל מותר, שהרי זה חס לתוך צונן. ואפילו הקדרה עצמה מותרת לכתחילה, אחר שמקנח או מדיח את המקום שנגע בכיסוי. ואף אם הלחלוחית הייתה חמה, מותר, משום שמה שנפרש מן הכיסוי הוא ככלי שני (ואין הלחלוחית נחשבת כעירווי שדינו ככלי ראשון, מפני שהלחלוחית מועטת ונפסק כח חמימותה). וגם אין לחשוש שמא נפל מעט לתוך הקדרה, הואיל והוא בטל בשישים. וכל שכן שהכיסוי עצמו מותר, שאין איסור מפעפע על ידי מגע כלי בכלי, כמבואר לעיל סימן צב.

אולם כתב **האו"ה** שאם היה מקרה הפוך, שלקח כיסוי בשרי צונן ונתנו על קדירה חלבית רותחת – אם זכר להסירו מיד, קודם שיתחיל הכיסוי לרתוח או להזיע מבפנים, הכל מותר, אפילו אם הכיסוי בן יומו (משום שזהו 'צונן לתוך צונן'). אבל אם שהה מעט על הקדרה, שיש לחוש שמא התחיל להזיע וחזר והתייבש מחמת החום, וכל שכן כשהכיסוי עדיין לח מבפנים, אם הכיסוי בן יומו הכל אסור (דהוי 'צונן לתוך חם'), וצריך שישים כנגד כל הכיסוי.

ובהגהות שערי דורא (הובא גם **בבית יוסף** סימן צב) כתב שאם לקח כיסוי מקדרה של בשר המתבשלת על האש וכיסהו על קדרה חולבת צוננת, הכל אסור, הקדרה והכיסוי, שכיון שהוא רותח אי אפשר שלא בלעה הקדרה החולבת מן הבשר, כדין טיפה רותחת שנפלה על קדרה, שבלעה אף שהיא צוננת. ומכל מקום התבשיל שבתוך הקדרה החלבית מותר, הואיל והוא צונן, ובלבד שידע בוודאות שלא נפלה הטיפה מן הכיסוי לתוך התבשיל.

וכתב **הדרכי משה** (צג, ב) שהגהות שערי דורא חולק על האו"ה בשני עניינים. העניין האחד, **שהגש"ד** אסור את הקדרה אף שהיא צוננת, **והאו"ה** מתירה. ובזה כתב **הדרכי משה** שהלכה כדעת האו"ה שהביא טעם הגון לדבריו.

והעניין השני, **שהגש"ד** מצריך לדעת בבירור שלא נפלה הטיפה מן הכיסוי לתבשיל, ואילו **האו"ה** מתיר בכל אופן, שאף אם נפלה הרי התבטלה בשישים. ובזה כתב **הדרכי משה** שהלכה כהגש"ד, מפני שבחם לתוך צונן לא שייך ביטול בשישים אלא קליפה, ולכן צריך לדעת שלא נפל כלום לתוך התבשיל, ואם אין יודעים די בקליפה אם התבשיל יבש. והוסיף שאפשר שלא צריך אפילו קליפה, אך לא מטעם האו"ה אלא משום שכל זמן שאין יודעים שנפל שם איסור, אין מחזיקים שנפל.

לפיכך פסק **הרמ"א בהגהות** שאם גם הקדירה וגם הכיסוי רותחים, שניהם אסורים. ואם הכיסוי צונן והקדירה חמה – גם כן שניהם אסורים, אם התחיל הכיסוי להזיע (ויש בו יד סולדת. **ש"ך** סק"ה), משום ש"תתאה גבר". ואם הכיסוי חם והקדירה צוננת – הכל מותר (כדברי האו"ה), אלא שהמאכל צריך קליפה אם אפשר לקלפו (כדברי הגש"ד), ואם אי אפשר לקלפו הכל מותר (אם יש שישים כנגד הלחלוחית שנפלה מן הכיסוי לקדרה. **יד אברהם**). ואם לא היה מאכל בקדירה, בכל אופן הכל מותר, כשתי קדירות שנגעו זו בזו.

אולם **הש"ך** פסק כדעת הגש"ד שגם כשהכיסוי חם והקדירה צוננת, הקדרה נאסרת. וכתב לדחות טעמו של האו"ה, שהמקרה שלפנינו עדיף מדין טיפה שנפלה על הכלי, מפני שכאן הכיסוי עצמו נגע בקדרה עם הלחלוחית שעליו, ובוודאי לא פסק כוח חמימות הלחלוחית. ומכל מקום כתב **הש"ך** שכל האמור הוא דווקא

כשיש לחלוחית בכיסוי, אבל אם הוא יבש, לכל הדעות הכל מותר. אלא שמן הסתם אנו אומרים שיש בו לחלוחית.

בישול בשר בקדרה חלבית ישנה, שהשהו בה חלב / סעיף א

יח. כלי חרס ישן, שבישלו בו חלב פעמיים ושלוש (ונעשה כולו בלוע בחלב), ואחר כך השהו בו חלב כל הלילה – אין בכוחו לבלוע את החלב ששהה בלילה. לפיכך, אם אחר כך בישלו בכלי זה בשר – הבשר מותר בדיעבד (מפני שבלוע בו רק חלב ישן, והוא נותן טעם לפגם).

יט. אם החלב שהה מעת לעת – הרי זה כבישול (שהוא מפליט את הישן, ומבליע את החדש), והחלב נבלע בכלי. לפיכך אם אחר כך בישלו בו בשר (בתוך מעת לעת לבליעת החלב), הבשר והכלי אסורים.

כ. כלי חרס חדש, דהיינו שעדיין לא שבע מבלוע (כגון שניתן בו מים פעם או פעמיים בלבד, ולא עמדו בו המים ברציפות במשך רבע היום) – יש אומרים שהוא בולע גם בפחות מעת לעת, ויש אומרים שאינו בולע עד שיעבור זמן מעת לעת. וכל שאינו במקום הפסד – ראוי להחמיר.

חלב שנשתהה בכלי ישן, ובישלוהו עם בשר

למדנו במסכת עבודה זרה (לג ע"ב) בעניין כלים של גויים שבלעו יין נסך:

כסי (רש"י: כוסות של חרס, ואין מכניסין לקיום, אלא שותין בהם) – רב אסי אסר, ורב אשי שרי. אי שתי בהו גוי פעם ראשון – כולי עלמא לא פליגי דאסור (דאידי דרכיכי, בלעי ואסירי), כי פליגי – בפעם שני (כלומר, שבפעם הראשונה שתו בהם משקה היתר, ורק בפעם השנייה שתה בהם גוי, שאז רב אשי מתיר משום שהכוס כבר בלועה בהיתר ושוב אינה בולעת איסור). איכא דאמרי: פעם ראשון ושני – כולי עלמא לא פליגי דאסור, כי פליגי - בפעם שלישית. והלכתא: פעם ראשון ושני – אסור, שלישית – מותר.

הטעם לדין זה הוא, משום שאחר שהכלים בלעו פעם ראשונה ושנייה הם 'שבעים' ומלאים מהבליעות הללו, ואין בהם מקום לבלוע עוד.

על פי זה כתב בהגהות שערי דורא בשם המרדכי בשם ר"י הלבן, שאם בישל בשר בקדרה של חלב, אחר שכל הלילה שהה בה חלב, הבשר מותר. לפי שהקדרה בלעה חלב פעמיים ושלוש לפני השהיית החלב בלילה, ולכן אינה יכולה עוד לבלוע מהחלב ששהה בה בלילה, והחלב שכבר בלוע בו אינו אסור משום שהוא נותן טעם לפגם. וכן פסק ה"ט"ז (סק"ב).

נשתהה מעת לעת

הלבוש והב"ח כתבו שכלי ישן אינו בולע כלל, אפילו אם שהה בו האיסור מעת לעת. לפי שהכלי 'שבע', ואינו בולע עוד כלל.

אך ה"ט"ז כתב שאם האיסור שהה מעת לעת, בוודאי הכלי בולע ממנו, שהרי "כבוש כמבושלי", ופשוט שבישול מבליע אף בכלי ישן. וסיבת הדבר, שכוח הבישול יפה להפליט מעט מהטעם הישן הבלוע בכלי ולהכניס טעם

חדש במקומו, ותהליך זה נעשה גם בכבישה מעת לעת (ודברי הגמרא ור"י הלבן נאמרו רק לגבי בליעת צונן, שלא נכבש מעת לעת)³⁹.

ולכן כתב ה"ט"ז שאם נשתהה החלב בכלי ישן מעת לעת, ובתוך מעת לעת לשהיית החלב ביטולו בו בשר, אין להקל כלל, שזהו כבישול בשר בחלב ממש. וכן הסכים הש"ך **בנקודות הכסף**.

כלי חרס חדש

מדברי ר"י הלבן משמע שכלי חרס חדש בולע אפילו כשהחלב שהה בו פחות מעת לעת. וכן משמע מסתימת דברי ה"ט"ז. ואף שבשאר כלים אנו אומרים שאינם בולעים בצונן אלא בשהייה מעת לעת (כבישה), מכל מקום כלי חרס שהוא רך בולע גם בפחות מכך.

וכן כתב מהרש"ל בדעת ר"י הלבן שכלי חרס חדש בולע בחצי מעת לעת. וביאר הש"ך **בנקודות הכסף** שמכל מקום המהרש"ל אינו סובר כן להלכה, שהרי כתב במקום אחר שדבר מאכל היתר שנשרה באיסור מותר בפחות מעת לעת, ועל כרחך לא אמר שכלי חרס אינו בולע אלא בדעת ר"י הלבן, אך לא סבר כן להלכה. וכן כתב הש"ך בשם האיסור והיתר הארוך והרמ"א שגם כלי חרס אינו בולע בפחות משיעור כבישה.

וכן פסק החוות יאיר (הובא בפתחי תשובה סק"ה ובגליון מהרש"א) שכלי חרס חדש ודאי אינו בולע בפחות מעת לעת, שאם כן היה לנו לאסור אפילו אם שהה בו רגע אחד בצונן. אלא ודאי לא נאמר דין זה, שכלי חרס רך ובולע גם בפחות משיעור כבישה, אלא לגבי יין נסך בלבד.

ולמעשה כתב הפרי מגדים (משב"ז סק"ב; הביאו הפתחי תשובה סק"ה) שכשאין הפסד מרובה יש להחמיר כדעת ה"ט"ז, שכלי חרס חדש בולע גם בפחות מעת לעת. וגדר 'כלי חדש' הוא, שעדיין לא שבע מבלוע, דהיינו שניתן מים פעם או פעמיים בלבד, וכל שלא עמדו בו המים פעם אחת במשך רבע היום. אולם במקום אחר כתב הפרי מגדים (סי' קה משב"ז סק"א) שכיון שהחוש מעיד כה"ט"ז שכלי חרס בולע מיד, על כן אין להקל אפילו במקום הפסד מרובה.

³⁹ הב"ח הביא ראייה לדבריו מדין המפקיד שמן לחבירו בקנקנים ישנים, ועירבו עם שמן שלו, שכשמחזיר לו אינו מנכה את מה שבלע הכלי משום שהכלי היה 'טעון' (שבע) ואינו בולע. אך ה"ט"ז דחה ראייה זו, והסביר שאינו צריך לנכות את בליעת השמן, מפני שכשם שהשמן שלו נבלע כך השמן של חבירו נפלט, ונמצא שאינו חסר דבר.

סימן צד – דין התוחב כף חולבת בקדירה של בשר

תחב כף חלבית לקדירה בשרית / סעיף א

- א. תחב כף חלבית לקדירה שמבשלים בה עכשיו בשר (בין אם הייתה כף של חרס או של עץ או של מתכת) – משערים בשישים כנגד כל מה שנתחב מן הכף לתוך התבשיל.
- ב. אם מסופק כמה תחב – משערים בשישים כנגד כל מה שדרך לתחוב, דהיינו בכל הכף והידית מלבד מקום אחיזת היד בכף.
- ג. כשאין היכר עד היכן נתחבה הכף, והתוחב אומר שידוע לו עד היכן נתחבה – יש אומרים שניתן לסמוך על דבריו, ויש חולקים.
- ד. אם ידוע מהו שיעור הבליעה בכף (כגון שהייתה חדשה, וניער בה רק כזית חלב) – משערים בשישים כנגד שיעור הבליעה הידוע.
- ה. הכף ניזונית כ'חלבית' רק אם היא בת יומא (כלומר, שהשתמשו בה בתוך מעת לעת בכלי ראשון שהיד סולדת בו). אך אם אינה בת יומא, או שהשתמשו בה בכלי שני, או בכלי ראשון שאין היד סולדת בו (אפילו עומד על גבי האש) – אינה אוסרת. וכשאין הפסד מרובה, ראוי להחמיר גם אם השתמשו בה בכלי שני שהיד סולדת בו.
- ו. תבשיל חם שהלך והצטנן – משערים מעת לעת מרגע שפסק להיות חם ונעשה פושר, דהיינו כשהגיע לשיעור חמימות הרוק.
- ז. עירו מכלי ראשון על גבי כלי שהיה מלוכלך מבשר – נחשב כאילו השתמשו בו בכלי ראשון, אלא שאוסר רק כדי קליפה.
- ח. כשיש ספק אם הכף הייתה חלבית: אם תחבה לקדירה שמבשלים בה בשר בהמה (האסור מן התורה) – יש להחמיר, ואם תחבה לקדירה שמבשלים בה בשר עוף (האסור מדרבנן) – יש להקל.
- ט. תחב כף חלבית בת יומא לקדירה בשרית בת יומא, שאין בה עכשיו בשר: לדעת השו"ע – אינה אוסרת (כדין נ"ט בר נ"ט). ולדעת הרמ"א – אם אין שישים כנגד הכף, אוסרת.

כף חלבית בקדירה בשרית

כתבו הסמ"ק והטור שהתוחב כף חולבת בקדירה של בשר או להיפך, משערים בכל מה שתחב ממנה בקדירה, ולא רק במה שבלוע בה, הואיל ואין אנו יודעים כמה יצא ממנה. והוסיפו שרבנו פרץ סובר שאם הכף של מתכת משערים בכלה, אף במה שלא נכנס ממנה בקדירה, משום ש"חם מקצתו - חם כולו" (פסחים עד ע"א).

אולם השערי דורא והתרומה והמרדכי והאיסור והיתר הארוך לא קיבלו סברת רבנו פרץ, וכתבו שגם בכף של מתכת משערים רק כנגד מה שתחב בקדירה, ולא כנגד כל הכף. והסביר השערי דורא שאף על פי ש"חם כולו - חם מקצתו", מכל מקום אין אנו אומרים שהחום הוליד את בליעתו. וכן מסקנת הדרכי משה (סק"ב), ולכך נוטה דעת הבית יוסף.

בשו"ע הביא סברא ראשונה בסתם, וסברת רבנו פרץ בשם "יש מי שאומר", והרמ"א הכריע שסברא ראשונה עיקר. וכתב הש"ך (סק"ג) שכן נראה עיקר בדעת השו"ע שהביא סברה זו בסתם.

כף שהתחממה על ידי האש

כתב **הפתחי תשובה** (סק"ג) בשם **איסור והיתר הארוך** (הובא ב**ש"ך** סי' קכא סק"יז) שהמחלוקת היא רק בחם על ידי בישול, שבזה סוברים הראשונים הנ"ל שאין אומרים "חם מקצתו - חם כולו", אך בחם על ידי האש ממש ודאי אומרים שהחום הוליד והפליט את בליעתו. ולכן אם התחממה כף של מתכת באש במקצתה, ונתחב מקצתה לקדירה של בשר, צריך לשער כנגד כל הכף.

כף של עץ או מתכת

כתב **רבנו ירוחם** בשם **הראב"ד** שמה שאנו משערים כנגד כל מה שנתחב בקדרה הוא דווקא בכף של חרס שאינה חוזרת להיתרה, אבל בכף של מתכת או של עץ אנו אומדים באומד יפה כמה איסור יוצא ממנה, ולא משערים בכלו. אולם **הרמב"ן** כתב שאין נראה לו לחלק כן, ובכל סוגי הכפות משערים כנגד כל מה שנתחב בקערה. וכן הסכימו **הפוסקים**.

כשמסופק כמה תחב

כתב **הש"ך** (סק"א) כתב בשם **רש"ל** שאם לא ברור לו עד כמה תחב, משערים במה שדרך לתחוב סתם, דהיינו עד ראש הכף. וכן פסקו **הפרי מגדים** (שפ"ד סק"א) ו**החוות דעת** (סק"א). וכן כתב **הכנסת הגדולה** (הגב"י, ד) שיש לשער כנגד כל הכף חוץ מהבית-יד⁴⁰.

נאמנות לומר עד היכן תחב

בשו"ת נודע ביהודה (הובא ב**פתחי תשובה** סק"א) כתב שאם אין היכר בכף עד היכן נתחבה, התחב נאמן לומר שהוא יודע עד היכן תחב, ואין אומרים בזה "כל מילתא דלא רמיא עליה דאיניש – לאו אדעתיה" (ב"ב לט ע"א; שבועות מא ע"ב). וביאר שרק כשהאדם אינו יודע כלל שיש משמעות למעשיו אינו נותן דעתו, כגון שלא למד הלכות שחיטה ולא ידע כלל שיש קפידא על שהייה או דריסה, שאינו נאמן לומר שלא שהה או דרס. מה שאין כן בנידוננו שהוא יודע שלפעמים יש קפידא עד היכן נתחבה הכף, אף שלא נתן דעתו לכך נאמן לומר עד היכן נתחבה.

אולם **הפתחי תשובה** (סק"א) כתב שדבריו צריכים עיון, והביא ראיות שגם באופן זה אין סומכים על דבריו, והביא שגם **הפרי מגדים** (או"ח, הנהגת הוראות איסור והיתר, ב, יג) כתב שכל שלא ניכר עד היכן תחב יש לפקפק אם מועילה אמירת 'ברי לי', כיון שהוא דבר שלא רמיא עליה דאיניש. ונשאר **הפת"ש** בצריך עיון⁴¹.

כשידוע כמה בלוע בכף

כתב **הבית יוסף** שאם אנו יודעים כמה שיעור היה בלוע בכף, כגון שהייתה חדשה וניער בה רק כזית חלב, אין צריך לשער אלא כפי השיעור הידוע. וכעין זה כתב גם **בבדק הבית**.

חלק הכף שבתוך הקדרה מחוץ לתבשיל

הפתחי תשובה (סק"א) הביא דברי **הכרתי ופלתי** כתב שצריך לשער כנגד כל חלק הכף שנכנס לתוך הקדרה, אף מה שלמעלה מן התבשיל, הואיל והכף מתחממת מכל הקדרה ובולעת, וכפי שמבואר לעיל בסימן צב. ו**החוות דעת** (ביאורים סק"א) כתב שאף שאין דבריו מוכרחים, מכל מקום יש להחמיר כדבריו.

⁴⁰ לכאורה נראה שכיום שנהוג לתחוב גם חלק מהבית-יד, ולא רק את החלק העגול של הכף, יש לשער עד מקום שבטוח לא תחב, והיינו שישיר את מקום אחיזת היד בכף.

⁴¹ נראה להעיר, שמלשון **רש"ל** המובא ב**ש"ך** סק"א: "דאם אינו ברור לו עד כמה תחב משערים בסתם", משמע שאם ברור לו – סומכים על דבריו, וכהבנת ה**נודע ביהודה**.

אולם **החתם סופר** כתב שמסברה לא נראה כן, וגם מדברי **הרש"ל** לעיל משמע שמשערים רק בחלק שנתחב בתוך התבשיל עצמו, וסיים שכן נוהגים בעלי הוראות.

כף שאינה בת יומא או שהשתמש בה בכלי שני

הדרכי משה (סק"א) כתב בשם **האיסור והיתר הארוך** (לז, א) שכל האמור הוא דווקא בכף שידוע שהשתמש בה בחלב ורותח תוך מעת לעת, אבל אם לא השתמש בה בתוך מעת לעת או שהשתמש בה רק בכלי שני, לא צריך כלום. **והט"ז** (סי' קה סק"ד) כתב שכשאין הפסד מרובה יש להחמיר גם בכלי שני שהיד סולדת בו.

כלי ראשון שאין היד סולדת בו

הרש"ל (הובא בט"ז סק"א) כתב שכלי ראשון שאין בו יד סולדת אינו מבליע כלל. אבל בכלי ראשון העומד על גבי האש ראוי להחמיר אפילו שאין היד סולדת בו, לפי שעשו הרחקה לכלי ראשון, כמובא בירושלמי (שבת פ"ג ה"א).

אולם **הט"ז** (סק"א) הביא **שהאיסור והיתר הארוך והרמ"א** (בתורת חטאת) כתבו שאם אין בו יד סולדת אינו אוסר אפילו שעומד על גבי האש. וכן כתב **הש"ך** (סימן קה סק"ה) שבירושלמי אמרו שעשו הרחקה לכלי ראשון "שאין היד שולטת בו", והיינו כשהיד סולדת ממנו ואינה שולטת בו, אבל כשהיא שולטת בו (ואינה סולדת) ודאי מותר⁴².

תבשיל חם שהצטנן

בשו"ת חוות יאיר (הובא בפתחי תשובה סק"ב) דן במקרה שהרתניחו חלב בקדרה ושהה בו עד אחר שנצטנן שעה מרובה, והריקו את החלב מתוכה, ולמחרת בישלו בה בשר. וכתב שיש לחשב מעת לעת משעה שהגיע החלב לגדר 'פושרים', ששיעורו כחמימות הרוק, ולכן אם בישלו את הבשר בתוך מעת לעת באופן שאתמול בשעה הזאת עדיין היה החלב חם (ולא פושר) – יש לאסור את התבשיל.

עירו מכלי ראשון

כתב **הט"ז** (סק"א) שעירו מכלי ראשון אוסר ככלי ראשון, ולכן אם עירו מכלי ראשון על כלי המלוכלך מבשר, נחשב כאילו השתמשו בו בכלי ראשון. **בנקודות הכסף** העיר שבכל זאת יש הבדל בין כלי ראשון לעירו, שכלי ראשון אוסר את כל הקדרה, אך עירו מכלי ראשון אוסר רק כדי קליפה.

כשאין בקדרה בשר

בספר **שירי ברכה** (סק"א) כתב שדין זה הוא דווקא כאשר תחב כף חלבית לקדירה שמבשלים בה עכשיו בשר, או להיפך, אבל אם תחב כף של בשר לקדירה שאין בה עכשיו חלב, אלא שהיא בת יומא מחלב, וגם הכף בן יומו מבשר, מותר משום שזהו ני"ט בר נ"ט.

⁴² ראה עוד **מקורי הלכה** הלכות תערובות (סימן קה, סעיף ב), **שהפתחי תשובה** (סימן קה סק"ו) הביא דעת החולקים על הש"ך, והסוברים שיש להחמיר כרש"ל.

כשמסופק אם הכף חלבית

היה מסופק אם הכף שתחב הייתה חלבית: כתב **היז יהודה** (פיה"ק סק"א) שאם תחב לקדירה של בשר בהמה (האסור מן התורה) - יש להחמיר מספק ולהצריך שישים כנגד הכף, אבל אם הקדירה היא של בשר עוף - יש להקל משום שזהו ספק דרבנן.

תחב את הכף פעמיים / סעיף ב

י. תחב את הכף בקדרה פעמיים ולא נודע בין תחיבה לתחיבה – יש אומרים שצריך שתי פעמים

שישים כנגד הכף (משום שנחשב כאילו תחת שתי כפות, או משום שחוששים שנשאר חלב בכף, וכשהוציא אותה בפעם הראשונה נעשית נבילה, וחוזרת לאסור), **ויש אומרים שמספיק פעם אחת שישים** (אף שאנו אומרים חני"נ בדבר הבלוע, כאן זהו רק ספק, ויש להקל), **וכן המנהג להקל. וכשנודע בין תחיבה לתחיבה – לכל הדעות די בפעם אחת שישים.**

תחב את הכף פעמיים

כתבו **הסמ"ק והטור** שאם תחב את הכף בקדרה שתי פעמים, ולא נודע בינתיים, צריך פעמיים שישים כנגד מה שנתחב מן הכף.

וביאר **הבית יוסף** שאם נודע בינתיים די בפעם אחת שישים משום שבפעם הראשונה התבטל האיסור בשישים, ובפעם השנייה הוא חוזר ומתבטל באותם שישים, ולא עוד אלא שהאיסור מצטרף עם ההיתר להעלות את האיסור שנפל שנית, וכמבואר דין זה בעניין ערלה שמעלה את הכלאים (מסכת ערלה פ"ב מ"ב). והחילוק בין נודע בינתיים ללא נודע מבואר במסכת תרומות (פ"ה מ"ח) לגבי סאה תרומה שנפלה למאה ולא הספיק להגביהה עד שנפלה אחרת, והביא זאת **הרא"ש** בפרק גיד הנשה. **והדרכי משה** (סק"ב*) ציין שדברים אלו מובאים גם **בהגהות מרדכי**.

הש"ך (סק"ה) הוסיף לבאר שאף על פי שבדרך כלל אם נפל איסור והתבטל בהיתר, ואחר כך נפל עוד איסור, אנו אומרים שהאיסור הראשון חוזר וניעור ומצטרף לאיסור השני אפילו אם נודע בינתיים, זהו דווקא כשנפל איסור גמור, אבל כאן שנפל רק טעם חלב, כיון שהתבטל פעם ראשונה בשישים, הרי שאין כאן כעת שום טעם של חלב. ואף על פי שבמין במינו אנו אומרים שהוא חוזר וניעור אף שאינו נותן טעם, זהו משום שגוזרים מינו אטו אינו מינו (אבל כשאין אוסרים באינו מינו, לא שייך לגזור גם במינו).

הטעם שכשלא נודע בינתיים צריך פעמיים שישים

מדברי **הבית יוסף** משתמע שהסיבה שבלא נודע בינתיים צריך פעמיים שישים הוא משום שנחשב הדבר כאילו תחב שתי כפות של חלב, ולכן צריך שיעור כנגד שתיהן. וכן ביאר **הט"ז** (סק"ב).

והש"ך (סק"ד) כתב בשם הגהות מרדכי ומהרי"ל ותרומת הדשן שהטעם הוא משום שאחר התחיבה הראשונה אנו חוששים שעדיין נשאר מעט חלב הבלוע בכף, וכשהוציאה מן הקדרה נעשתה כל הכף נבילה משום שהיא בלועה בבשר וחלב, ולכן צריך לחזור ולבטל את הכף בשישים⁴³.

על פי זה ביאר הש"ך (סק"ד) מדוע נקטו הטור והשו"ע רק במקרה שתחב את הכף פעמיים, ולא אמרו שאם תחב את הכף הרבה פעמים צריך שישים בכל פעם. והיינו משום שהם סברו שאין אומרים חני"נ אלא בבשר בחלב ולא בשאר איסורים, ואם יתחוב פעם שלישית הרי ייהפך הדבר לחני"נ של שאר איסורים⁴⁴.

המנהג להקל

בתרומת הדשן כתב שראה שרבותיו אינם מדקדקים לשאול אם הכף נתחבה פעם אחת או פעמיים, אלא היו משערים בסתם בשישים. וכתב שמתוך כך נראה בעיניו, שאפילו אם היו יודעים בוודאות שהכף נתחבה פעמיים, לא היו מצריכים יותר משישים. והוסיף ראיות לדבריו. וכן פסק האיסור והיתר הארוך (לז, ב). ובהגהות שערי דורא כתב שהמחמיר תבוא עליו הברכה, והמיקל לא הפסיד. והרמ"א פסק להקל.

וביאר הש"ך (סק"ו) שטעם הדבר הוא משום שבדבר בלוע אין אומרים חני"נ. וכן פסק הט"ז (סק"ב) שיש להקל בדבר, הן בעניין בשר בחלב והן בשאר איסורים, שמספיק פעם אחת שישים. וכן פסק הש"ך, שאף על פי שאנו נוהגים להחמיר שגם בדבר הבלוע אומרים חני"נ, כאן אין להחמיר [מפני שכאן יש ספק אם נשאר עוד חלב בלוע בכף לאחר התחיבה הראשונה]. והוסיף הש"ך שאף באיסור עצמו שנפל לקדירה כמה פעמים, קיימא לן שאין צריך שישים אלא פעם אחת, כמבואר ברמ"א (סימן צח, סוף סעיף ד).

נתחב לקדירה שאין בה ס' ואחר כך לקדירה שיש בה ס'

כתב הפתחי תשובה (סק"ד) בשם חמודי דניאל שאם תחבו כף לקדירה והיה שישים כנגדה, ואחר כך תחבו אותה לקדירה אחרת ולא היה שישים כנגדה, ושוב חזרו ותחבו אותה לקדירה הראשונה, אזי צריך שתי פעמים שישים.

אולם בערוך השולחן (סעיף יג) השיג על דבריו, וכתב שכיון שלדעת הרמ"א הבלוע לא נעשה חני"נ, אם כן אין חילוק בין אם חזר ותחבו ללא חזר ותחבו, ובכל אופן מספיק פעם אחת שישים.

דין הכף, הקדירה והתבשיל / סעיפים ג-ד

יא. אם היה שישים לבטל את הכף – הקדירה והתבשיל מותרים, אבל הכף אסורה לכל דבר, הואיל והיא בלועה מבשר וחלב.

⁴³ התרומת הדשן הקשה על הסבר זה, שהרי אין היתר בלוע נאסר מאיסור בלוע, והיינו לשיטתו שאין אומרים חני"נ באיסור בלוע. ועוד נראה להקשות, שלכאורה לפי טעם זה, לא צריך פעמיים שישים כנגד הכף, אלא שאחר התחיבה השנייה צריך שיהיה שישים כנגד כל הכף.

⁴⁴ פירוש: הטעם שאומרים חני"נ בבשר בחלב יותר מבשר איסורים הוא, מפני שאין כאן איסור בלוע בהיתר, אלא שניהם היתר בפני עצמם וכשהתבשלו יחד (בתחיבה הראשונה) נעשה הכל איסור חדש, ולכן כל החתיכה נעשית נבילה. אבל לאחר שכבר התבשלו יחד ונעשו איסור, אין כאן יצירה חדשה של איסור, ולכן התחיבה השנייה נידונית כשאר איסורים שלא אומרים בהם חני"נ. ובוה אין הבדל בין תחיבה שנייה לשלישית.

- יב. לכתחילה אין להשתמש בכף זו אפילו שאינה בת יומא. ובדיעבד: אם הייתה בת יומא משעת התחיבה – אוסרת את התבשיל, ואם לא הייתה בת יומא משעת התחיבה – התבשיל מותר.
- יג. אם לא היה שישים לבטל את הכף – גם התבשיל והקדרה אסורים.
- יד. אף על פי שהקדרה נאסרה – מותר לתת בה פירות או כל דבר צונן, אפילו כשהוא לח. ואין להתיר כן אלא באופן עראי, ואחר שהדיח את הקדרה היטב.
- טו. עבר ובישל בקדרה זו: אם הייתה בת יומא משעת תחיבת הכף – התבשיל אסור. ואם לא הייתה בת יומא משעת תחיבת הכף – צריך להשליך דמי הנאת הבליעה לנהר, והתבשיל מותר.
- טז. יש מתירים למכור לגוי קדרה זו (שבלועה מבשר בחלב), ויש אוסרים. וראוי להחמיר, אם לא בהפסד מרובה.
- יז. את המאכל שנאסר יש להשליך לבית הכיסא, או לשרוף, ואין ליתנו לכלב, אפילו שאינו שלו. ויש מתירים לתת לכלב שאינו שלו.
- יח. אם הכף החלבית לא הייתה בת יומא – הקדרה והתבשיל מותרים, והכף עצמה נאסרת לכתחילה בין עם בשר ובין עם חלב.
- יט. בדיעבד, אם השתמש בכף לקדרה בשרית, או לשאר דברים (כגון מים או ירקות) – אינה אוסרת, אפילו כשהיא בת יומא מהתחיבה הראשונה. ואם השתמש בה לקדרה חלבית: אם היא בת יומא משעת התחיבה לקדרה הבשרית – אוסרת, ואם אינה בת יומא – אינה אוסרת.
- כ. ומותר להשתמש בכף זו לשאר דברים (שאינם בשר וחלב) אף לכתחילה.

דין התבשיל והקדרה – כשיש/כשאין שישים נגד הכף

כתבו הטור והשו"ע שאם יש שישים לבטל את הכף, הקדרה והתבשיל מותרים, אבל הכף אסורה בין להשתמש בה עם בשר, בין עם חלב (ובין עם שאר דברים. ש"ך סק"ט), לפי שהיא בלועה מבשר בחלב. ואפילו בדיעבד אוסרת אם חזרו ותחבוה בין בבשר בין בחלב, כל זמן שהיא בת יומא (היינו שהיא בת יומא משעת התחיבה, שאז נעשית נבילה, אפילו שאינה בת יומא משעה שבישל בה חלב. ולכתחילה אין לתחוב אפילו בשאר דברים גם אם אינה בת יומא, הואיל ומתחילה נעשית נבילה. ש"ך סק"י). ואם אין שישים כנגד הכף, הכל אסור בהנאה, אפילו הקדרה.

הסמ"ק תמה, שהרי אם יש שישים בקדרה כנגד הכף, יכול הדבר להיחשב כהגעלת הכף, ועליה לקבל את דין הקדירה, אם בשר בשר ואם חלב חלב. והשיב, שהגעלה מועילה רק אם נתחבה כל הכף, ויש חשש שיבואו לטעות ולהכשיר גם במקום שנתחבה רק מקצתה. ועוד, שאנו מצריכים שישים אפילו בספק תחיבת כולה, והגעלה אינה מועילה אלא בוודאי תחיבת כולה. ועוד, שלענין שישים די שתהא הקדרה רותחת בשיעור יד סולדת, אך לענין הגעלה צריכה שתהיה רותחת כל כך עד שתעלה רתיחה. ועוד, שגם בספק רתיחה צריך שישים, והגעלה אינה מועילה אלא בוודאי רתיחה.

וכתב **הבית יוסף** שדברי הסמ"ק הם שלא כדעת **הרשב"א** בסימן הקודם, שסבר שאם יש שישים בקדרה – אף על פי שהוא בן יומו, הרי נחלש ונקלש טעם החלב, ומותר להשתמש בו אחר כך לבשר. אך הוסיף **הבית יוסף** שלפי הטעם הראשון שכתב בהבנת **רבנו ירוחם** את הרשב"א, יתכן שכאן הרשב"א יודה⁴⁵.

⁴⁵ והיינו ששם ביאר **הבית יוסף** שהרשב"א התיר רק כשבישל בקדרה הבשרית ירקות וכדומה ואז נחשב הדבר להגעלת הכלי, אבל אם בישל בקדרה חלב, לא יכול הדבר להיחשב כהגעלה, שלא ייעשה קלקולו תיקונו. ולכן גם כאן יאמר הרשב"א שכיון שהכף חלבית ונתחבה לקדרה בשרית אין הדבר יכול להיחשב כהגעלתה.

שימוש בקדרה שנאסרה

כתב ה**טור** שאפילו כשנאסרה הקדרה, מותר לתת בה פירות או צונן, כיון שאינו נהנה מגוף האיסור הבלוע בקדרה. וכתב ה**דרכי משה** (סק"ד) שאין זה דומה לכלי חמץ שאסור להשתמש בהם בפסח משום שרוצה בקיומו של האיסור על ידי דבר אחר, מפני ששם הוא רוצה ליהנות מן האיסור אחר הפסח, מה שאין כן כאן שאין רצונו באיסור כלל.

הבית יוסף דייק מלשון ה**טור** שמותר לתת בקדרה אפילו דבר לח, אם הוא צונן. **והשערי דורא** כתב שאם נותן דבר שאינו צורך אכילה, כגון מים לרחיצה, מותר ליתן אפילו חמין. אולם ה**מרדכי** כתב שמותר ליתן בתוכה רק דבר יבש, משום שבאופן זה האיסור אינו בעינו, מה שאין כן בדבר לח. מדברי ה**בית יוסף** משמע שהמרדכי אוסר דבר לח בכל אופן, אך ה**מנחת יעקב** (פה, טז) הבין שהוא אוסר דבר לח רק המיועד למאכל, אבל דבר שאינו צורך אכילה, כגון מים לרחיצה, מותר אפילו לח ואפילו חמין, כיון שאינו נהנה מגוף האיסור.

על כל פנים להלכה פסק ה**שו"ע** כדעת ה**טור**. וכן פסק ה**ש"ך** (סקי"ב), שכל שהוא צונן מותר ליתנו, אפילו אם הוא לח. אבל כבר בסימן צא (סק"ג) כתב ה**ש"ך** שהיתר זה הוא רק בדרך עראי, אך אין להשתמש בקדירה זו בדרך קבע. **והיז יהודה** (פיה"ק סק"א) כתב שאפילו בדרך עראי אין להתיר אלא אחר שמדיח את הכלי היטב, ודווקא כשהוא נמצא בבית גוי ואין לו כלי אחר⁴⁶.

ובתורת חטאת (פה, ד) פסק הרמ"א כשערי דורא שמותר להניח אף מים חמים, כשאננם מיועדים לאכילה.

עבר ובישל בקדרה שנאסרה

כתבו ה**אור זרוע** ו**ההגהות אשר"י** שבאיסורי הנאה אין מחלקים בין בן יומו לאינו בן יומו (משום שגם נותן טעם לפגם אסור בהנאה), ולכן אם בישל בקדרה שנאסרה (כשלא היה שישים בכף), אף שכבר לא הייתה בת יומא (משעת תחיבת הכף) – צריך להשליך דמי הקדירה לנהר, והמאכל מותר.

אולם ה**איסור והיתר הארוך והרמ"א** (בתורת חטאת ובדרכי משה סק"ג) כתבו שאין צריך להשליך דמי הקדירה לנהר, וכפי שכתב ה**שערי דורא** לעיל שמותר לבשל בו חמין כשאינו לצורך אכילה, ולא אמר שצריך להשליך דמי הקדרה.

ורש"ל כתב שלא נהגו להתיר אלא חימום מים שאינם ראויים לאכילה ושתייה, אבל במים הראויים לשתייה – צריך להשליך דמי הקדרה לנהר. ומדברי ה**ט"ז** (סק"ד) **והש"ך** (סקי"א) משמע שהסכימו לדברי רש"ל.

בהגהות **צבי לצדיק** תמה על האור זרוע, מדוע צריך להשליך דמי כל הקדירה לנהר, והלא הקדירה מותרת בהנאה, כגון לתת בה פירות וכיוצא בזה, ורק הבליעה אסורה בהנאה, ואם כן די להשליך את דמי הבליעה, שאינם אלא 'משהו' בלבד. להלכה, ה**מנחת יעקב** (פה, יז) כתב שראוי להחמיר כדעת האור זרוע, אולם ה**פרי מגדים** (שפי"ד סקי"א) נטה להקל שדי להשליך דמי הנאת הבליעה ולא יותר.

מכירת הקדרה לגוי

כתב ה**חתם סופר** (הובא ב**פתחי תשובה** סק"ו) שמותר למכור לגוי קדרה הבלועה מבשר בחלב, אפילו שהיא בת יומא, ואין בזה בית מיחוש כלל. וכן פסק ה**יז יהודה** (פיה"ק סק"כ).

⁴⁶ וצריך עיון מניין למד חומרא יתירה זו, שלא מצאנו לה רמז בדברי הראשונים והפוסקים.

אולם מהר"ש קלוגר (הגהות לפמ"ג, ס"י פז שפ"ד סק"י"ח) כתב שדין זה תלוי במחלוקת אם אומרים חני"נ בכלי, ולשיטת הסוברים שגוף הכלי נעשה נבילה בוודאי אסור למכור את הקדרה לגוי. ובשו"ת מהר"ם שיק (יו"ד ס"י קט) העלה לאסור אלא בהפסד מרובה.

דין המאכל שנאסר

לגבי המאכל שנאסר, כתבו **האיסור והיתר הארוך ומהרש"ל ורמ"א (בתורת חטאת) והט"ז** (סק"ד) שצריך להשליכו דווקא לבית הכיסא, ולא לתת אותו לכלב, אפילו אם אין הכלב שלו.

אולם **הפתחי תשובה** (סק"ה) הביא שאין כן דעת **המקור חיים** (או"ח תמח, י) ו**הגר"א** (שם), שסברו שאין אוסרים לתת לכלבים של אחרים ושל הפקר אלא בחמץ בפסח שנאמר בו "לא יאָכְלוּ", ולא בשאר איסורים.

והיז יהודה (פיה"ק סקכ"א) כתב שאמנם בשר בחלב הוא מן הנקברים, ואם שורפו אפרו אסור (כמבואר לעיל סימן פז), אך בנידוננו שלא בלע מן החלב עצמו אלא מטעם הבלוע בכלי, מותר גם לשרוף את המאכל שנאסר.

כשהכף אינה בת יומא

כתב **הטור** שאם הכף לא הייתה בת יומא בשעה שנתחבה לקדרה הבשרית – הקדרה והתבשיל מותרים, והכף עצמה נאסרת לכתחילה בין עם בשר ובין עם חלב, אך בדיעבד אינה אוסרת (ולשאר דברים מותרת אפילו לכתחילה. ש"ך סק"י"ג).

וביאר **הבית יוסף** (על פי **התוס' והרא"ש והרשב"א**) שאף על פי שהכף אינה בת יומא היא נאסרת לכתחילה משום שבלעה את החלב בשעה שהיה משובח, אולם הקדרה אינה נאסרת אפילו לכתחילה משום שבלעה את החלב רק בשעה שכבר נפגם.

והוסיף **הבית יוסף** שדבר פשוט הוא שמה שאמר **הטור** שאין הכף אוסרת בדיעבד, הוא כאשר תחב אותה פעם שנייה לתוך קדרה בשרית. אך אם תחב אותה לקדרה חלבית, בתוך מעת לעת מתחייבתה לקדרה הבשרית, פשוט שהיא אוסרת את התבשיל החלבי, הואיל ובלוע בה טעם בשר. וכן כתבו **הט"ז** (סק"ה) ו**הש"ך** (סק"ד). והוסיף **הש"ך** שהוא הדין אם חזר ותחבה בשאר דברים, כגון מים וירקות, שמותר בדיעבד אפילו בתוך מעת לעת לתחובה ראשונה.

תחב כף חולבת לקדרה חדשה / סעיף ה

כא. בישל מים בקדרה חדשה, ותחב בה כף חולבת, ואחר כך חזר ובישל בה מים, ותחב בה כף בשרית, ושתי הכפות בנות יומן, ובשתי הפעמים לא היה במים שישים נגד הכף – לדעת השו"ע והרמ"א אסור לכתחילה להשתמש בקדרה לא לבשר ולא לחלב, אלא לשאר דברים. ובדיעבד, אם השתמש לבשר או לחלב, אינו נאסר. ולדעת הש"ך מצד הדין מותר להשתמש בה לבשר או לחלב, אך המנהג להחמיר ולהשתמש בה רק לבשר (שהוא מין התחיבה האחרון).

כב. בישל מים בקדרה חדשה, ותחב בה כף חולבת – לכל הדעות אין לבשל לכתחילה בשר בקדרה זו, אלא לקבוע אותה לתשמיש חלבי. ובדיעבד, אם בישל בה בשר בתוך מעת לעת – לדעת השו"ע והרמ"א אסור לכתחילה לבשל בה בשר, ולדעת הש"ך מותר.

תחת כף חולבת במים שבקדרה חדשה

כתב **בהגהות הסמ"ק** שאם בישלו מים בקדרה חדשה ותחבו בה כף חולבת, ואחר כך חזרו ובישלו בה מים ותחבו בה כף של בשר, ושתי הכפות היו בנות יומן, ובשום אחד מהפעמים לא היה במים שישים – אסור להשתמש בקדרה לא לבשר ולא לחלב, אך מותר לבשל בה שאר דברים, מאחר שהייתה חדשה ולא בישלו בה חלב מעולם. וגם **בהגהות מיימוניות** מבואר שאם שתי הכפות נתחבו בתוך מעת לעת, אסור לכתחילה להשתמש בהן ובקדרה, וכדברי הסמ"ק. וכן פסק **השו"ע**. **הרמ"א** ציין שכל זה הוא לכתחילה, אך בדיעבד אם עבר ובישל בקדרה בשר או חלב, אינו נאסר, משום שזהו נ"ט בר נ"ט.

ובדרכי משה (סק"ו) היקשה, שכיון שהקדרה הייתה חדשה הרי זה נ"ט בר נ"ט (המאכל נתן טעם בכף, והכף נתנה טעם בקדרה), או אפילו שלוש פעמים נ"ט (המאכל לכף, הכף למים, והמים לקדרה), ועדיין הוא היתר, ואם כן היה צריך להתיר לבשל בה גם בשר, וכמו שאמרו (סימן צה סעיפים א-ב) לענין דגים שעלו בקערה עם בשר, שמותר לאוכלן בחלב. ואין לומר שהסמ"ק מחלק בין "עלו" ל"התבשלו", שכן מוכח מדבריו במקום אחר שאינו מחלק כן. וכתב **הדרכי משה** שאולי הסמ"ק החמיר לכתחילה ב"התבשלו" לחוש לשיטת המחלקים בין "עלו" ל"התבשלו". ויתבאר כל זה להלן בסימן צה.

והט"ז (סק"ו) כתב (כפי שביארו **הפרי מגדים** משב"ז סק"ו) שהטעם שמחמירים לאסור את הקדרה הוא משום שנהגו לאכול את המאכל רק עם מין הקדרה שהיא בת יומא (כמבואר להלן בדברי האו"ה והרמ"א), ואם כן כשמערה את המאכל לקערה שאינה בת יומא, המאכל נאסר לכתחילה (ר"ע איגר), ואם נתיר את הכלי שאינו בן יומו שמערה ממנו, יהיה זה קצת כתרתי דסתרי (שהמאכל עצמו אסור, ואילו הכלי שממנו מערה יהיה מותר). ולכן נהגו לאסור גם את הכלי שאינו בן יומו.

ובאיסור והיתר הארוך (לז, ט-י) כתב שקדרה חדשה שבישלו בה ירקות וכיוצא בזה ותחבו בה שתי כפות אחת של בשר ואחת של חלב, ושתי הכפות אינן בנות יומן, או אפילו אחת מהן או שתיהן בנות יומן אלא שיש שישים כנגדן – מותר לאכול מאיזה מין שירצה, וכן יוכל להשתמש בקדרה לאיזה מין שירצה. אבל אם שתיהן בנות יומן ואין שישים כנגדן – אם תחבן בבת אחת, הכל אסור, ואם תחבן בזו אחר זו, המאכל יאכל כמין האחרון ("כי אותו טעם נשאר בה, והוא עיקר". לשון האו"ה), וגם בקדרה ישתמשו ממין האחרון. והביא זאת **הדרכי משה** (סק"ו), וכתב שאין זה כדברי הסמ"ק הנ"ל.

ו**כתב הדרכי משה** שיש יותר טעם לדברי הסמ"ק והגהמ"י מאשר לדברי האו"ה, משום שהם סוברים שני"ט בר נ"ט תוך מעת לעת דינו כנותן טעם לפגם, שלכתחילה אסור ובדיעבד מותר. אבל דברי האו"ה צריכים עיון, שכיון שמתיר להשתמש בהם למין האחרון, הרי שהוא סובר שני"ט בר נ"ט אינו כנותן טעם לפגם, אלא עדיף ממנו ומותר אפילו לכתחילה, ואם כן היה לו להתיר להשתמש לאיזה מין שירצה.

למעשה, הביא **הרמ"א** את דברי האו"ה וכתב שנוהגים להחמיר לאכול את התבשיל רק עם מין הקדרה שהייתה בת יומא, ולא עם מין הקדרה שאינה בת יומא. אולם סיים **הרמ"א** שזו חומרא בעלמא, ומצד הדין הכל מותר. ולכן פסק שבדיעבד אם עבר ובישל בקדרה בשר או חלב, אינו נאסר, משום שזהו נ"ט בר נ"ט.

ובתורת חטאת כתב הרמ"א שאף על פי שהמאכל עצמו לא נאסר, מכל מקום אין לאכול אותו לא עם בשר ולא עם חלב, שכיון שהוא יכול לאכול אותו עם שאר מאכלים הרי זה כלכתחילה. אבל מותר לשים אותו בכלי של אחד מהם. וכן פסק הט"ז (סק"ח).

הש"ך (ס"ק טו) האריך להשיג על השו"ע והרמ"א בהבנת דברי הגהות הסמ"ק⁴⁷. להבנתו, ה"ר פרץ מודה שכשהקדרה חדשה מותר להשתמש בה גם לבשר וגם לחלב, משום שבלעה טעם שלישי בלבד (החלב בכף, הכף במים, והמים בקדרה, וכן בכף הברשית). אבל בקדרה ישנה, שהשתמש בה בחלב בעין, ואחר מעת לעת בישל בה בשר, אמנם הבשר מותר (כיון שטעם החלב אינו בן יומו והוא נותן טעם לפגם), אך הקדרה אסורה לכתחילה לבשר או חלב (כיון שבלוע בה פגם בשר בחלב), ומותרת לשאר דברים.

קביעת תשמיש קבוע לקדרה

עוד כתב **הש"ך** שאם תחב כף חולבת לקדרה חדשה שבישלו בה מים – לכתחילה אין לבשל בקדרה זו בשר, משום שצריך לקבוע תשמיש קבוע לקדרה, וראוי לקבוע לה תשמיש חלבי, שהוא הטעם האחרון שניתן בה. אולם בדיעבד אם בישל בה בשר בתוך מעת לעת, מותר אחר כך לכתחילה לבשל בה עוד בשר, כיון שנשאר בה הטעם האחרון של הבשר.

תחב כף חולבת למים שבקדרה בשרית / סעיף ה

כג. בישל מים בקדרה בשרית, ותחב בה כף חולבת, והקדרה או הכף לא היו בני יומן – מן הדין הכל מותר משום נ"ט בר נ"ט.

כד. יש נוהגים להחמיר ולאכול את המאכל כמין הכלי (דהיינו עם בשר ולא עם חלב), ויש הנוהגים שלא לאוכלו לא עם בשר ולא עם חלב. וכן יש הנוהגים לאסור את הקדרה. אך, כאמור, מצד הדין הכל מותר.

כה. אם גם הקדרה וגם הכף היו בני יומא – אם לא היה שישים בקדרה כנגד הכף, הכל אסור. ואם היה שישים כנגד הכף – הכל מותר, הואיל והיו נ"ט בר נ"ט. ובזה אין מחמירים כדלעיל. אמנם יש שכתבו במקרה זה לאסור את הכף.

תחב כף חלבית למים שבקדרה בשרית

כתב **האיסור והיתר הארוך** (לז, ט; הובא בדרכי משה סק"ה) שאם תחב כף בת יומא לקדרה של ירקות או מים, והקדרה אינה ממין הכף ואינה בת יומא, או להיפך, הכל מותר משום דהוי נ"ט בר נ"ט, ועדיין היתר הוא הואיל וכלי אחד אינו בן יומו. ועוד כתב שאפילו אם הכף והקדרה בני יומם, אם יש שישים נגד הכף, גם כן הכל מותר – הקדרה מותרת משום שיש בה שישים כנגד הכף, וגם הכף מותרת משום דהוי נ"ט בר נ"ט, ועדיין היתר הוא הואיל ויש שישים נגד הכף.

הפרי מגדים (מש"ז סק"ז) ו**הבינת אדם** (שער או"ה, סד) הבינו בדעת **הש"ך** (סקט"ז) שאם הכף והקדרה היו בני יומן, והיה שישים כנגד הכף – המאכל והקדרה מותרים, אך הכף אסורה (ודלא כאו"ה והרמ"א שהתירו גם את הכף). וסיים **הבינת אדם** שכן יש לנהוג.

⁴⁷ "באמת שהמחבר לא כיוון יפה בכאן, וגם הרב (הרמ"א) לא ירד למכוון, לכן מוכרח אני להאריך". עיין בדבריו שיש גירסאות שונות בדברי הסמ"ק, וכנראה לפני השו"ע והרמ"א היו גירסאות מוטעות.

המנהג להחמיר

הרמ"א כתב שנוהגים לאכול את המאכל כמין הכלי שהוא בן יומו, וגם לאסור את הכלי שאינו בן יומו, אך אין זו אלא חומרא בעלמא, כי מן הדין הכל מותר. וכתבו **הט"ז** (בהגהות) **והש"ך** (סקי"ז) שהמנהג להחמיר הוא רק כשאין שישים כנגד הכף, אך אם יש שישים אין טעם להחמיר. ובשם **רש"ל** כתבו שיש לנהוג לאוכלו דווקא בכף חדשה. **ובתורת חטאת** (נו, יד) כתב הרמ"א שלכתחילה אין לאוכלו לא עם בשר ולא עם חלב.

וכתב **הט"ז** (סקי"ט) שלפי מה שכתב הרמ"א שאין כאן אלא חומרא בעלמא, צריך לומר שגם מה שכתב **השו"ע** לעיל שכשתחבו שתי כפות לקדרה חדשה וכו' שהקדרה אסורה, גם כן אינו אלא חומרא בעלמא. אולם **הש"ך** (סקכ"א) כתב בדעת השו"ע, ששם שמדובר בקדרה חדשה, כיון שיכול להשתמש בה לשאר דברים, יש להחמיר ולא להשתמש בה לבשר או חלב. אך כאן, מאחר שהקדרה הייתה חלבית (או בשרית), אין להוציאה מחזקתה ולאוסרה מחמת הכף שנתחבה בה, כיון שאינו אלא נ"ט בר נ"ט.

ומכל מקום סיים **הש"ך** שלהלכה יותר יש להקל בשתי כפות שלא השתמשו בקדרה בבשר או בחלב בעין (ולתיר את הקדרה לכתחילה לבשר או לחלב), מאשר בקדרה שהשתמשו בה פעם אחת בעין. **והפרי מגדים** (מש"ז סקכ"א) כתב שמצד המנהג ראוי לחוש לדעת הרמ"א והט"ז.

קדרת בשר שבישלו בה מים חמים בתוך מעת לעת / סעיף ו; סימן קג, סעיף ז

- נו. קדרה שבישלו בה בשר, ובתוך מעת לעת בישלו בה מים חמים – אם שהתה מעת לעת משעת בישול הבשר, אפילו שלא שהתה מעת לעת משעת בישול המים, נחשבת לקדרה שאינה בת יומא.
- כז. קדרה שבישלו בה שאר איסורים, ובתוך מעת לעת בישלו בה מים חמים – יש אומרים שמחשבים מעת לעת משעת בישול האיסור, ויש אומרים שמחשבים משעת חימום המים. ובמקום הפסד, לכל הדעות יש להתיר לחשב משעת בישול האיסור.
- כח. קדרה שבישלו בה בשר בחלב ביחד או בזה אחר זה, ובתוך מעת לעת בישלו בה מים חמים – מונים משעת חימום המים. ואם עבר עליה לילה אחד – אפשר להקל להחשיב כ'אינה בת יומא'.

קדרה בשרית שבישלו בה מים בתוך מעת לעת; ובשאר איסורין

כתב **בספר התרומה** שאם קדרה של איסור שהתה מעת לעת בלא איסור, והוחמו בה חמין בתוך מעת לעת, נחשבת כבת יומא, כיון שטעם האיסור שבקדרה נפלט לתוך המים ולא היה בהם שישים לבטלו, וצריכה מעת לעת לאחר חימום המים. וזהו בכל האיסורין, אולם בבשר וחלב אינו כן, שאם בישלו בשר בקדרה, ובתוך מעת לעת הוחמו בה מים, ואחר ששהתה מעת לעת משעת בישול הבשר בישלו בה חלב, מותר, אף על פי שהוא מעת לעת לחימום המים.

וכתב **הגהות הסמ"ק** שטעם ההבדל הוא, משום שלגבי שאר איסורים זהו נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ואפילו ההיתר (דהיינו המים החמים) נעשה איסור משום ש'חתיכה עצמה נעשית נבילה', מה שאין כן בבשר בחלב שזהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא. והוסיף **הסמ"ק** שיש הרבה המקילים בדין זה, שמאחר שגוף האיסור אינו בן יומו אין להחשיבו כבן יומו.

הבית יוסף (סימן קג) כתב שלשית הפוסקים כרבינו אפרים שלא אומרים חני"ג בשאר איסורין, אם כן גם בשאר איסורין לא נעשו המים נבילה, ויש לחשב מעת לעת משעת בישול האיסור ולא משעת חימום המים.

והוסיף **הבית יוסף** שאם הייתה קדרה הבלועה מבשר בחלב שהתבשלו יחד או בזה אחר זה, בזה לדברי הכל אם הוחמו בה מים בתוך מעת לעת, נעשו המים נבילה, ומחשבים מעת לעת משעת בישול המים, שהרי בבשר בחלב לכל הדעות אומרים חני"ג.

אולם העיר **הבית יוסף** שלפי סברת המקילים שהביא הסמ"ק, אפשר להתיר גם כאן, שאף על פי שאנו אומרים חני"ג בבשר בחלב אין זה אלא לעניין שאם נפלה החתיכה האסורה לקדרה אחרת צריך שישים כנגד כולה, אבל כשגוף האיסור לא נמצא לפנינו, ואין בקדרה אלא טעם הבלוע, אין זה חמור כל כך לאסור את הכלי ולמנות לו מעת לעת משעת חימום המים.

וסיכם **הבית יוסף** להלכה, שאם כבר עבר לילה שלם לפני שהוחמו המים, אזי אפילו בבשר בחלב אין מונים מעת לעת אלא משעת בישול האיסור הראשון, שהרי יש הסוברים שכבר אחר לינת לילה נחשב שהכלי אינו בן יומו. ואף על פי שבדרך כלל אין אנו סומכים על דעה זו, במקרה זה של קדרה בלועה אפשר לסמוך עליה. אבל אם לא עבר לילה שלם לפני חימום המים, יש להורות כבעל התרומה (כשהקדרה נאסרה משום בשר בחלב).

למעשה, **השו"ע** (קג, ז; קכב, ד) פסק כדבריו בבית יוסף, שבשאר איסורין או בקדרה שבלעה בשר מונים מעת לעת משעת הבישול הראשון, ובקדרה שבלעה בשר בחלב (ולא עבר עליה לילה אחד) מונים משעת חימום המים.

והטור פסק כדעת בעל התרומה, שמחשבים מעת לעת משעת בישול המים. אולם **הדרכי משה** (קג סק"ב) כתב להקל כדעת היש מקילים בסמ"ק, שאף שאנו אומרים חני"ג בשאר איסורין, אין אומרים כן בטעם הבלוע, ולכן אף בלא לינת לילה אפשר להקל לחשב מעת לעת משעת בישול האיסור. ובהגהות השו"ע פסק **הרמ"א** להקל בזה רק במקום הפסד.

עוד כתב **הדרכי משה** שגם כשעבר לילה אחד לאחר בישול המים, אפשר להקל ולסמוך על הסוברים שלינת לילה נחשבת 'אינה בת יומא'.

הש"ך (ס"ק כב) כתב שמדברי **הטור** מוכח שהבין את סברת התרומה באופן אחר מהבנת הסמ"ק והבית יוסף, שכן מצד אחד פסק הטור (סימן צד) כדעת בעל התרומה ומצד שני פסק (סימן צב) שלא אומרים חני"ג בשאר איסורין, ומבואר שהבין שהטעם להחמיר בשאר איסורין ולמנות מעת לעת משעת חימום המים אינו מפני שהמים נעשו נבילה.

וביאר **הש"ך** שכנראה הטור סבר שלא שייך לומר נ"ט בר נ"ט בדבר איסור. וכפי שכתב **הר"ן** שאין אומרים נ"ט בר נ"ט אלא בדבר היתר, כגון בשר שנתן טעם בקדרה ואחר כך בישלו בה מים ושוב בישלו בה חלב, שבשעת בישול המים כבר נקלש טעמו של הבשר, ואין בכוחו לאסור אחר כך את החלב. אבל בדבר איסור, לא מועיל מה שנקלש טעמו, והוא אוסר עד סוף כל העולם. לפיכך, אם נפל איסור לקדרה, ואחר כך בישלו בה מים, אף שהמים עצמם לא נעשו נבילה (למ"ד אין אומרים חני"ג בשאר איסורין) מכל מקום עדיין האיסור במקומו עומד, והוא בן יומו, ולכן מחשבים מעת לעת משעת חימום המים.

וכן הביא הש"ך בשם התוס' והרא"ש ושערי דורא והרשב"א שאין אומרים נ"ט בר נ"ט בדבר איסור, ושכן כתב הבית יוסף (סימן צה) שדעת כל הפוסקים שווה בזה, ושהרמ"א בתורת חטאת כתב שהוא דבר פשוט, שכיון שהדבר נאסר – לעולם הוא באיסורו עומד.

עוד כתב הש"ך (ס"ק כד; ובסימן קג ס"ק יח) לחלוק על הבנת הבית יוסף (והבי"ח) במה שכתב שבקדרה שבלעה בשר בחלב שהתבשלו יחד לכל הדעות מחשבים משעת חימום המים מפני שבבשר בחלב אומרים חני"נ. והעיר הש"ך, שסברת המחלקים בין חני"נ בבשר בחלב לשאר איסורין הוא מפני שבבשר בחלב כל אחד בפני עצמו היה מותר, ובישולם יחד הוא מעשה האיסור ולכן הכל נעשה חתיכת איסור, מה שאין כן בשאר איסורין שכבר היו אסורים משעה ראשונה. ואם כן, גם בקדרה שבלעה בשר בחלב ואחר כך בישלו בה מים לא שייך לומר חני"נ, שהרי הטעם הבלוע כבר נאסר קודם, ואינו הופך את המים לנבילה. וכתב שכן מבואר ברש"ל ובדרישה.

וכתב הש"ך שאולי הבית יוסף והב"ח סוברים שכיון שיש במים טעם שבא מבשר בחלב, דנים אותו כבשר בחלב, והכל נעשה נבילה. ומכל מקום סיים הש"ך שכל זה הוא רק לדעת השו"ע וסיעתו הסוברים שלא אומרים חני"נ בשאר איסורין, אך 'לדידך' שאומרים חני"נ גם בשאר איסורין אין נפקא מינה בזה, ובוודאי המים נעשו הנבלה.

ירק שבלע בשר ובישלו בקדרה חלבית / סעיף ו

כט. בצלים או ירקות הבלועים מבשר (כגון שהתבשלו בסיד ביחד עם בשר), **ובישלם בקדרה חולבת – אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות, אין צריך שישים אלא כנגד הבלוע** (אף שבשאר איסורין לדעת הרמ"א צריך שישים כנגד כל הבצלים והירקות), **ואז גם הבצל והירקות עצמם מותרים.**

ל. בצלים או ירקות הבלועים מבשר, ונכבשו (שהו כ"ד שעות) **עם חלב, ויש שישים בחלב כנגד הבשר הבלוע – החלב מותר, אך הבצל והירקות אסורים.**

בצל שהתבשל עם בשר, ואחר כך התבשל בקדרה חלבית

כתב בספר התרומה שבכל האיסורין, איסור הבלוע בהיתר, כגון בצל שבלע איסור, ובישלו בקדרה של היתר, צריך שישים כנגד כל הבצל, ולא די בשישים כנגד הבליעה. אולם בבשר וחלב אינו כן, שאם היו בצלים או ירקות הבלועים מבשר (היינו שהתבשלו ביחד עם בשר ממש), ובישלם בקדרה חולבת, אם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות, אין צריך אלא שישים כנגד הבשר, ולא כנגד כל הבצלים והירקות.

וכתב הגהות הסמ"ק שגם דין זה נובע מהטעם המוזכר לעיל, שבשאר איסורין זהו נ"ט בר נ"ט דאיסורא, ויש שם איסור על כל החתיכה, ואילו בבשר וחלב זהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא, ואין שם איסור על כל החתיכה.

וכן פסקו השו"ע והרמ"א שאם ידוע כמה בשר בלוע בבצלים ובירקות, אין צריך שישים אלא כנגד הבשר הבלוע בהם. [ולעניין שאר איסורין, דעת השו"ע שאין אומרים חני"נ בשאר איסורין, וממילא לא צריך שישים כנגד הבצל. ולדעת הרמ"א שאומרים חני"נ בשאר איסורין, צריך שישים כנגד הבצל].

וכתב הש"ך (ס"ק כג) בשם מהר"ם מלובלין שאם יש שישים כנגד הבלוע, גם הבצל עצמו מותר, ואין צריך להוציאו מן התבשיל אף על פי שהוא שלם ולא נמחה. מה שאין כן בשאר איסורין, שאם חתכו את הבצל בסכין של איסור, אפילו יש שישים כנגד האיסור, צריך להפריש את הבצל מן התבשיל, מפני שקיימא לן "אפשר לסוחטו אסור".

כשהתבשל או נכבש בקדרה עם חלב

בחידושי ר"ע איגר כתב שמלשון השו"ע נראה שדיבר דווקא על מקרה שבישל את הבצל בקדרה חלבית שאין בה כעת חלב, ובזה אומרים שהבצל אינו נאסר ומשערים רק כנגד טעם הבשר הבלוע בו. אבל אם בישל את הבצל ביחד עם חלב, הרי החלב נכנס לתוך הבצל והתערב עם טעם הבשר הבלוע בו, וכל הבצל נעשה נבילה ונאסר, וצריך שישים כנגד על הבצל. וכן כתב ר"ע איגר בשם מגן אברהם (או"ח תמוז, לח) שאם הבצל נכבש עם חלב, הבצל נאסר.

אך הוסיף ר"ע איגר שמדברי מהר"ם מלובלין (שהובאו בש"ך) ומדברי הרמ"א (צה, ב) משמע שגם כשהתבשל עם חלב ממש אין הבצל נאסר ולא צריך שישים כנגדו⁴⁸.

בשר שנחתך עם סכין חלבית / סעיף ז

- לא. חתך בשר רותח על ידי סכין חלבי בן יומו: אם אין שישים כנגד חלק הסכין שחתך את הבשר – כל החתיכה אסורה, והסכין צריכה הגעלה, ואסור להשתמש בה אף לדברים שאינם בשר או חלב. ואם יש שישים כנגד מקום הסכין – החתיכה מותרת על ידי נטילה, והסכין מותרת.
- לב. חתך בשר רותח על ידי סכין שאינו בן יומו, או שיש ספק אם הוא בן יומו – החתיכה מותרת על ידי קליפה, והסכין צריכה הגעלה. ומן הדין מותר להשתמש בסכין לדברים שאינם בשר או חלב, אך המנהג לאסור.
- לג. אין מחלקים בזה בין אם הבשר למעלה והסכין למטה, או להיפך.
- לד. כשאינו יודע בבירור עד היכן תחב את הסכין – צריך לשער כנגד כל הסכין.
- לה. חתיכת בשר חמה שהעבירו אותה לכלי שני – דינה כחתיכה שבכלי ראשון, ואם חתך אותה בסכין חלבית בת יומא ואין בה שישים כנגד מקום הסכין, החתיכה כולה אסורה, והסכין צריכה הגעלה כולה. ויש אומרים שחתיכה זו נאסרת רק כדי קליפה, והסכין מותרת על ידי נעיצה בקרקע. ובמקום הפסד מרובה ניתן להקל כדעה זו, ובפרט אם עירו את הבשר לכלי שני יחד עם הרוטב. ובכל אופן חתיכה זו מותרת בהנאה.
- לו. חתך בשר צונן בסכין חלבית – הסכין מותרת אף בלא נעיצה.
- לז. חתך דבר קשה, כגון שחתך גבינה קשה בסכין בשרית – הסכין צריכה נעיצה.

חתך בשר רותח על ידי סכין חלבית

כתב רבנו פרץ (בהגהת הסמ"ק; הובא גם בהגהות מיימוניות) שיש הרוצים להתיר בשר רותח שחתכו בסכין חולבת על ידי קליפה, וכמו שאמרו לגבי בית השחיטה רותח. אלא שאין זה דומה, ששם רק מקום בית השחיטה רותח, ולכן די בקליפה, אך כאן כל החתיכה רותחת, וכשחותכים אותה בסכין חולבת, מתפשט טעם החלב בכולה, וכולה אסורה, אם אין בה שישים כנגד כל הסכין. והוסיף שכל זה הוא בסכין בן יומו, אך בסכין

⁴⁸ נראה שהסיבה לכך היא משום שלא אומרים חני"נ בטעם הבלוע.

שאינו בן יומו, או שאין ידוע אם הוא בן יומו (שסתם כלים אינם בני יומם), די בקליפה (מפני השמנונית הנדבקת בדופני הסכין).

וכתב **הבית יוסף** שמה שהצריך רבנו פרץ שישים כנגד כל הסכין, הוא לשיטתו לעיל שבכף חולבת בקדרת בשר משערים בכולה, דהיינו גם בחלק שלא נכנס בקדרה, משום ש"חם מקצתו - חם כולו". אבל לדברי החולקים שם, שהלכה כמותם, אין צריך שישים אלא כנגד חלק הסכין שחתך הבשר. וכן פסק **בשו"ע**. וכן פסק **הרמ"א בתורת חטאת**.

והט"ז (ס"ק יב) כתב בשם **רש"ל** שבסכין לכל הדעות יש לשער כנגד כל הסכין (למעט בית היד), מפני שהחותך אינו מדקדק כמה חתך בסכין, ואף אם יאמר ברי לי שבמקום זה לא חתכתי, אינו נאמן, ד"מילתא דלא רמיא עליה דאיניש לאו אדעתיה". וכן פסק **הפרי חדש** (ס"ק כד). אולם **הש"ך** (ס"ק כח) לא קיבל את חומרת הרש"ל, וכתב שאם יודע בבירור עד היכן חתך, נאמן. ורק אם אינו יודע בבירור עד כמה חתך צריך לשער כנגד כל הסכין (מפני שכך היא הרגילות לחתוך בכל הסכין).

היד יהודה (פיה"א ס"ק לד) כתב ש"ידיעה בבירור" היא רק אם ניכר מקום החתך על ידי השמנונית שעל הסכין, או שלא היה צריך להוליך ולהביא את הסכין אלא לתחוב רק את ראש הסכין, וכיוצא בזה, אבל בלא זה אף אם אומר ברי אינו נאמן. אך מסתימת **הש"ך** נראה שלא סבר כן. וכן נראה מפשטות דברי רבנו פרץ והטור והשו"ע.

'תתאה גבר' בסכין

כתב **הש"ך** (ס"ק כה) בשם **איסור והיתר הארוך** שבדין זה אין לחלק בין אם הסכין למעלה והבשר למטה או להיפך, שאף אם הסכין הצונן למטה אין אומרים שהסכין הצונן שהוא תתאה גבר, מפני שאגב דוחק הסכין בלע הרבה. ואמנם **הפרי מגדים** (שפ"ד ס"ק כה) פקפק בדברי **הש"ך**, אך **היד יהודה** (פיה"א ס"ק לט) העלה לדינא שיש להחמיר כדעת **הש"ך**.

כשיש שישים כנגד מקום הסכין

הט"ז (ס"ק יג) הקשה על דברי **הטור והשו"ע** מדוע בתחילה אמרו שכשיש שישים כנגד מקום הסכין - הבשר מותר, ואילו בסוף דבריהם כתבו שאם הסכין אינו בן יומו - הוא אוסר כדי קליפה. ומה החילוק בין הרישא לסיפא.

והביא בשם **הב"ח** שבסיפא מדובר שאין שישים כנגד מקום הסכין, ובכל זאת הוא אוסר רק כדי קליפה משום שהוא איסור מועט. אך **הט"ז** כתב שדבריו תמוהים, שהרי אם אין בו שישים הוא מתפשט בכל החתיכה ואוסר את כולה.

לכן ביאר **הט"ז** שגם ברישא וגם בסיפא מדובר שיש שישים [ברישא - כנגד מקום הסכין, ובסיפא - כנגד השמנונית שבעין], ובשניהם החתיכה נאסרת כדי קליפה, שאף על פי שהאיסור בטל בשישים מכל מקום צריך קליפה במקום נפילת האיסור מפני ששם האיסור דבוק ונסרך יותר משאר המקומות. וסיים **הט"ז** שאם אין שישים נגד השמנונית שעל הסכין, פשוט שאסור כולו ולא די בקליפה, והמיקל בזה אינו אלא מן המתמיהים. **והש"ך** (ס"ק כט, ע"פ מה שביאר **בנקודות הכסף**) הסכים עמו להלכה.

ומה שכתב שהחתיכה נאסרת כדי קליפה, ביארו **הכרתי** (סקכ"א) **והחוות דעת** (ביאורים סקי"ד) **והפרי מגדים** (משב"ז סקי"ג) שהכוונה לכדי נטילה. ע"ש ביאור הדברים. ורק כשהסכין אינה בת יומא די בקליפה בלבד, כדי להסיר ממנה את השמנונית.

כשהבשר בכלי שני

כתב **הרמ"א** שכל האמור הוא כאשר הבשר רותח בכלי ראשון, שאז אם הסכין בן יומו ואין שישים כנגד הסכין, הכל אסור, וגם הסכין צריך הגעלה. אך אם הבשר נמצא בכלי שני – הבשר צריך קליפה, והסכין נעיצה בקרקע. וכעין זה כתב **בדרכי משה** (קה, ה) שאם הבשר אינו רותח בשיעור שהיד סולדת בו, אפילו הסכין בן יומו אינו אסור אלא כדי קליפה, והסכין מותרת על ידי נעיצה בקרקע (כדי להסיר את השומן הדבוק בה).

אולם **הט"ז** (סקי"ד) כתב בשם **האיסור והיתר הארוך ורש"ל** שאין לחלק בזה בין כלי ראשון לכלי שני, הואיל והבשר הוא גוש, ולא שייך לחלק בין כלי ראשון לכלי שני אלא במים ורוטב שמתערבים ומתקררים מהר, מה שאין כן בגוש שאוסר אפילו בכלי שני כל זמן שהיד סולדת בו. והעלה **הט"ז** שכאשר יש דוחק הסכין (כגון בנידוננו) יש להחמיר בגוש אפילו בכלי שני, אך במקום שאין דוחק הסכין (כגון בכף שנתחבה בקדרה) יש להקל בגוש כדעת הרמ"א. **והחכמת אדם** (ס, יב) כתב שגם כשאין דוחק הסכין יש להקל רק בהפסד מרובה.

מדברי **הש"ך** (סק"ל) נראה שסובר לגמרי כדעת האו"ה ורש"ל. **ובפתחי תשובה** (סק"ז) הביא בשם **החתם סופר** (ובשם **הפרי חדש**) שאנו רגילים להחמיר אפילו בכלי שלישי, כל זמן שהיד סולדת, ורק בהפסד מרובה אפשר לסמוך על הרמ"א להקל אפילו בגוש. וכן כתב בספר **ערוגות הבושם** (קה, ט) שבלא הפסד מרובה אין להקל אפילו בכלי שלישי ורביעי ויותר כל זמן שהיד סולדת בו, ורק כשיש ספק אם נתקרר על ידי שלושה או ארבעה כלים אז יש להקל גם שלא בהפסד מרובה. אולם **הפתחי תשובה** עצמו כתב (על דברי החת"ס) ש"המורים שלנו אין נוהגין כן".

והמנחת יעקב (הובא **בפתחי תשובה** סקי"ז) כתב שבספר **תורת האשם** האריך להחזיק דעת רש"ל, אך כתב שאם עירו את הבשר עם הרוטב לכלי שני אזי גם הבשר מתקרר על ידי הרוטב שמקררו ומסובב אותו מכל צדדיו.

איסור הנאה

היד אברהם כתב שאפילו לדעת רש"ל אין לאסור את הבשר בהנאה אם אין בו שישים, מפני שאין כאן דרך בישול לאסור מן התורה. והביא דברי **הפרי מגדים** שכתב שכל מקום שנאסר מחמת דוחק הסכין אסור גם בהנאה, אך תמה על דבריו, שאמנם דוחק הסכין מבליע את האיסור, אך אין זה נקרא 'בישול', שאין בישול אלא על ידי האש.

דין הסכין

כתב **הש"ך** (ס"ק לא) שבין אם הסכין בן יומו ובין אם אינו בן יומו, הוא טעון הגעלה. ומה שכתב **הרמ"א** דווקא לגבי סכין בן יומו, הוא משום שכשהוא בן יומו הוא אסור אף לשאר דברים (משום שנעשה נבלה), אך בסכין שאינו בן יומו מותר להשתמש לשאר דברים, ואסור רק לבשר או חלב. **והפרי מגדים** (שפי"ד ס"ק לא) הוסיף שהמנהג הוא שלא להשתמש אף לשאר דברים בלא הגעלה.

חתך בשר צונן

לגבי מה שכתב הרמ"א שאם הבשר היה בכלי שני, הסכין צריך נעיצה, ביאר הש"ך (ס"ק לא) שאף שהבשר רך הוא צריך נעיצה מפני שהוא חם, אך אם היה צונן לא היה צריך אפילו נעיצה. אבל אם חתך דבר קשה, כגון שחתך גבינה קשה בסכין בשרי, גם בצונן צריך נעיצה.

גבינה שנפלה על בשר או לקערה בשרית / סעיף ח

לח. גבינה צוננת, אפילו לחה, שנפלה על מאכל של בשר (שאינו בו רוטב) – הבשר טעון קליפה, והגבינה: לשיטת השו"ע – טעונה נטילה, ולשיטת הרמ"א – נאסרת כולה.
לט. גבינה חמה, שנפלה לקערת בשרית בת יומא (אפילו כשהקדרה חמה): אם הגבינה נגובה לגמרי – היא מותרת על ידי קליפה, ואם יש בה אפילו קצת רטיבות – צריכה נטילה.

גבינה צוננת שנפלה למאכל בשרי

כתב רבנו ירוחם שמעשה היה ונפלה גבינה (צוננת) לתוך תנור של פנאד"ש (מאכל של בשר; דהיינו שהגבינה נפלה על המאכל הבשרי. ש"ך סק"ל"ב), והתיר ר"י את הפנאד"ש על ידי קליפה, אפילו שהגבינה לחה, משום שאין דרך הגבינה להיכנס כל כך. וכתב הבית יוסף שנראה שאין זה דומה לבשר רותח שחתכו בסכין חלבית, שאסר רבנו פרץ את כל הבשר, לפי ששם אגב דוחק הסכין הוא בולע הרבה. ועוד, שפעמים יש שומן קרוש על הסכין שאינו ניכר, וכשחותך בו הטעם בא מממשות הבשר⁴⁹. וכן פסק בשו"ע.

דין הגבינה

כתב הש"ך (ס"ק לב) שאף שבדרך כלל אנו פוסקים שתתאה גבר, ואיסור שנפל על היתר חם צריך נטילה (קה, ד), כאן הבשר מותר על ידי קליפה בלבד מפני שאין דרך הגבינה להיכנס כל כך, כמבואר בדברי רבנו ירוחם הנ"ל. וסיים הש"ך שלפי זה הגבינה עצמה צריכה נטילה, שהרי טעם הבשר נכנס בה ביותר.

וכתב הדגול מרבבה שאם הפנאד"ש שמן אזי הגבינה נאסרת כולה, ולשיטתנו שאין אנו מחלקים בין כחוש לשמן, בכל אופן יש לאסור את כל הגבינה.

מאכל חלבי שנפל לקערה בשרית

כתב הבית יוסף שמדברי רבנו ירוחם יש ללמוד למאכל העשוי מגבינה ובצק ומטוגן בשמן, שאם הוא נפל חם לתוך קערת בשר בת יומא, שאין צריך (כדי להתיר את הגבינה) אלא כדי קליפה, שהרי אין שם דוחק הסכין ולא רוטב להבליע ולהפליט. וכן הוכיח מדברי התוס' והרא"ש. וכן פסק בשו"ע.

הש"ך (ס"ק לג) הבין שמדובר אפילו בקערה חמה, ובכל זאת אינה אוסרת את הגבינה יותר מכדי קליפה, מפני שדבר הבלוע אינו אוסר בלא רוטב יותר מכדי קליפה. וכתב הש"ך שצריך לומר שמדובר כאן גבינה הנגובה לגמרי, שאילו הייתה בה קצת רטיבות הייתה צריכה נטילה (כמבואר ברשב"א). והדגול מרבבה הגיה בדברי הש"ך לומר שכשהקערה חמה הגבינה נאסרת בכדי נטילה (גם כשהיא נגובה). אך הגר"א (סק"ל) הבין בדעת הש"ך שבאמת גם כשהקערה חמה אין הגבינה (הנגובה) צריכה נטילה אלא קליפה.

⁴⁹ אינו מבין דבר זה, שהרי גם כשהגבינה נפלה, הטעם בא מממשות הגבינה. וצ"ע.

אולם כתב הגר"א שלדעת הרשב"א ישנם שלושה חילוקים: אם הגבינה נגובה לגמרי - די בקליפה, ואם היא רטובה קצת - צריך נטילה, ואם הוא לח גמור - צריך שישים נגד כל הקערה.

דבש שבושל במחבת בשרית והורק לקערה חלבית / סעיף ט

מ. **בישל דבש במחבת בשרית בת יומא, והריקו לקערה חלבית בת יומא – הכל מותר** (משום שזהו נ"ט בר נ"ט).

מא. **אם היה במחבת בשר בעין: לדעת השו"ע – הכל מותר** (מפני שהשומן נותן טעם לפגם בדבש), **ולדעת הרמ"א – הכל אסור** (מפני שהשומן אינו פוגם את הדבש).
מב. **ומכל מקום לכתחילה אין לערות דבש זה לקערה חלבית.**

כתב המרדכי שמעשה בא לפני ר"י שבישלו דבש במחבת של בשר בת יומא, והריקוהו חס לקערה של חלב בת יומא, והתירה, משום ששמנונית בשר בדבש נותנת טעם לפגם. **והבית יוסף** כתב שאפילו אם היה זה טעם לשבת, מותר, מפני שזהו נ"ט בר נ"ט דהיתרא.

וכתב ה"ט"ז (ס"ק יז) שהנפקא מינה בין המרדכי לבית יוסף היא במקרה שיש בשר בעין במחבת בשעה שמבשלים בו את הדבש, שלפי המרדכי מותר כיון שיש כאן טעם לפגם, ולפי הבית יוסף אסור מפני שאין זה נ"ט בר נ"ט. ולכן תמה על השו"ע שהשמיט טעמו של המרדכי. אולם **בנקודות הכסף** כתב שהשו"ע השמיט זאת משום שאין כאן מקומו, וכבר כתב עניין זה במקומו לקמן (סימן קג סעיף ד).

ובסימן קג יתבאר שלדעת הרמ"א (ע"פ מהרי"ל) בשר פוגם רק משקה הנעשה מדבש, אך בדבש עצמו אפשר שיהיה טעם לשבת. ולכן גם כאן יסבור הרמ"א להחמיר.

וכתב הפרי תואר (סק"י) שכל זה הוא רק בדיעבד, לאחר שהריקו את הדבש לקערה החלבית, אבל לכתחילה פשוט שלכל הדעות אסור לערותו לקערה של חלב.

סימן צה – דגים וביצה שנתבשלו בקדרה של בשר, אם מותר לאוכלן עם גבינה

דגים שהונחו בקערה בשרית, או התבשלו ונצלו בקדרה בשרית / סעיפים א-ב

- א. דגים שהתבשלו או נצלו, ואחר כך, בעודם חמים, הונחו בקערה בשרית צוננת, אפילו בת יומא – מותר לאכול אותם עם חלב (הואיל ואין בהם טעם ראשון של בשר אלא נותן טעם בר נותן טעם).
- ב. וכן דגים שהתבשלו או ניצלו בקדרה בשרית בת יומא – מותר אחר כך לאכול אותם עם חלב. ויש מחמירים כשניצלו גם בדיעבד, וכן מחמירים בהתבשלו לאסור את הרוטב עצמו.
- ג. יש אומרים שאף לכתחילה מותר לבשל או לצלות דגים בקדרה של בשר על מנת לאכול אותם אחר כך עם חלב. וכן דעת השו"ע. ויש אוסרים לעשות כן לכתחילה, ומתירים רק בדיעבד. וכן דעת הרמ"א.
- ד. יש שכתבו שראוי להימנע לכתחילה מלבשל או לצלות דגים בקדרה בשרית, גם אם אינו מתכוון לאוכלם עם חלב ממש, אלא שהוא מתכוון להניחם אחר כך בכלי חלבי. ויש שכתבו שדבר זה מותר אפילו לכתחילה.
- ה. לכתחילה אין לערות את הדגים מהקערה הבשרית לכלי חלבי, אך במקום הפסד מרובה או לצורך שבת או כשאין לו כלי אחר, יש להקל.
- ו. יש שכתבו, שאם גם הדגים וגם הקערה היו חמים, אסור אפילו בדיעבד לאכול את הדגים עם חלב. ואחרים כתבו להתיר גם באופן זה.
- ז. דגים רותחים שנחתכו בסכין בשרית (שחתכו בה קודם בשר) – יש אוסרים לאכול את הדגים עם חלב, ויש מתירים.

דגים שעלו בקערה בשרית

בפרק כל הבשר (קיא ע"ב) מובא:

איתמר, דגים שעלו בקערה (רש"י: שעלו מן הצלי, וכשהיו רותחין נתנן לתוך הקערה שאכלו בה בשר) – רב אמר: אסור לאכלן בכותח (מאכל חלבי), ושמואל אמר: מותר לאכלן בכותח; רב אמר אסור – נותן טעם הוא, ושמואל אמר מותר – נותן טעם בר נ"ט הוא (הבשר נתן טעם בקערה, והקערה נתנה טעם בדגים)... אמר חזקיה משום אביי: הלכתא, דגים שעלו בקערה – מותר לאוכלן בכותח.

דגים שהתבשלו או נצלו בקדרה בשרית

רש"י כתב שלשון "עלו" פירושו שהדגים עלו מן הצלי, ובתוס' וברא"ש הביאו דברי ריב"ן בשם רש"י (חותנו) שאין להתיר אלא כשעלו מן הצלי והונחו בקערה (כשהם רותחים), משום שבדרך כלל הוא נאסר רק בכדי קליפה, ולכן הקילו בו בבליעה מועטת של נ"ט בר נ"ט. אך אם הדגים התבשלו בקדרה הבשרית, מאחר שנבלע כל טעם הבשר הבלוע בקדרה, אסור לאוכלו בכותח.

לעומת זאת, בספר התרומה התיר ירקות וקטניות שהתבשלו בקדרה חלבית בת יומא (נקיה), לאוכלן בתבשיל של בשר. והוסיף, שאפילו אם נאמר "עלו אין, נצלו לא", כשהתבשלו יש להתיר, משום שיש שלושה נותני טעם – החלב בקדרה, והקדרה במים, והמים בירק, ועודנו היתר. וקצת פקפק בעל התרומה בדבר, משום שיש לחוש שמא הירק והקטניות נגעו בדופני הקדרה ובלעו מן הקדרה עצמה. ובכל זאת הכריע להתיר, משום שכשיש מים בכלי, רוב הטעם מתפשט במים וגם הירק אינו בולע מדופני הקדרה אלא על ידי רתיחת

המים. והרא"ש הביא דבריו, וכתב שמסתבר להתיר משום שבנתבשלו ישנו טעם שלישי, אבל נצלו אסור. וכן **הסמ"ק והסמ"ג** התירו בהתבשלו, והוסיפו שאולי יש להחמיר בדגים שצלאן בשיפוד שצלו בו בשר.

גם **הרשב"א והר"ן** התירו בנתבשלו, ומדבריהם נראה שהתירו גם בנצלו. וכן נראה בדעת **הראב"ה**. וכן כתב **ההגהות אשר"י** בשם **ר"י ור"ת** שהלכה למעשה שאין חילוק בין עלו להתבשלו, והכל מותר. וכתב **הבית יוסף** שמסתימת דבריהם משמע שמתירים גם בצלי. וכן דייק גם בדעת **הרמב"ם**. וסיכם **הבית יוסף** למעשה, שכיון שכל הראשונים הנ"ל מסכימים להתיר בין בהתבשלו ובין בנצלו, כך אנו נוקטים. וכן פסק **בשו"ע**.

ומהרא"י כתב **בהגהות שערי דורא** שנוהגים להחמיר בנצלו ולהתיר בהתבשלו. **ובדרכי משה** (סק"ב) כתב שאף על פי שדעת **הסמ"ק** להתיר בנתבשלו, מכל מקום החמיר לכתחילה, לחוש לדעת המחמירים. וכן פסק **באיסור והיתר הארוך** להחמיר לכתחילה אפילו בבישול, ולהקל בדיעבד אפילו בצלי. וכן פסק **הרמ"א** בהגהותיו.

והש"ך (סק"ד) הביא דעת **רש"ל** שיש להחמיר בנצלו אפילו בדיעבד, ומשמע שהסכים לדבריו. וכתבו **הפרי מגדים וחוות דעת** (הובאו **בפתחי תשובה** סק"ב) שלפי זה גם בנתבשלו יש להקל בדיעבד רק לגבי הדגים עצמם, שיש בהם שלושה טעמים, אבל הרוטב עצמו אסור שהרי הוא נוגע בקדרה ודינו כמו "נצלו". אלא שכתב **חווות דעת** שגם ב"נצלו" אין לאסור אלא כשצלה את הדגים בשיפוד או בכלי שצלו בו בשר, שיש כאן שני נותני טעם, אבל אם צלה דגים בקדרה שבישלו בה בשר מותר, מאחר שטעם הבשר נבלע בקדרה על ידי בישול, ושוב יש כאן שלושה נותני טעם.

ובפלתני (סק"ב) הסתפק האם גם בבשר עוף צריך להחמיר לכתחילה, או שכיון שהוא עצמו אסור מדרבנן אפשר להקל בזה. וכתב שמדברי תוס' נראה שאין לחלק בזה בין דאורייתא לדרבנן. **ור"ע איגר** נשאר ב'צריך עיון' אם גם בכבוש יש להחמיר לכתחילה, והיינו כשהבשר שהה במים עשרים וארבע שעות ומיד כשפינו את הבשר נתנו את הדגים במים, אבל אם השתהו יותר הרי שיש כאן גם נ"ט בר נ"ט וגם נותן טעם לפגם ובוודאי אינו נאסר.

ומכל מקום כתב **הרמ"א** (**ובדרכי משה** סק"ב) שדגים שעלו בקערה ולא נתבשלו ולא נצלו, מותר לאוכלן בחלב אפילו לכתחילה, הואיל ובזה לא מצאנו מי שחולק.

הנחת הדגים בכלי חלבי ואכילתם עם חלב

כתב **הרמ"א** (**ובדרכי משה** סק"א) בשם **האיסור והיתר הארוך** שמה שנוהגים לאסור לכתחילה בבישול ובצלייה, היינו לאכול עם חלב עצמו, אבל ליתן בכלי חלבי, מותר אף לכתחילה. וכן אם הקדרה השרית לא הייתה בת יומא, מותר לאכול את הדגים עם חלב אפילו לכתחילה, הואיל וזהו נותן טעם לפגם וגם נ"ט בר נ"ט.

והט"ז (סק"ד) כתב שמדברי **רש"ל** עולה שהוא חולק על הרמ"א בכפלים, ולדעתו אם הדגים התבשלו בכלי של בשר, אסור לכתחילה ליתנם בקדרה חלבית, או לערוטם אחר כך לחלב. ועוד, שאפילו אם הקדרה השרית לא הייתה בת יומא, אסור לכתחילה ליתן את הדגים בקדרה של חלב, הואיל וטעם לפגם אסור לכתחילה. ומכל מקום סיים **הט"ז** שהסומך על הרמ"א להקל בשני דינים אלו, לא הפסיד.

והש"ך (סק"ה) כתב בשם **איסור והיתר הארוך** שיש להתיר גם כשעירה את הדגים מכלי ראשון של בשר לתוך כלי של חלב. אחר כך הביא את דברי הרמ"א (בתורת חטאת) שאף שהלכה כדעת או"ה לא נהגו להקל בזה, אלא שיש לסמוך עליו להקל בהפסד מרובה או לעת הצורך. וסיים הש"ך בשם **המשאת בנימין** שכל המחמיר בזה אינו אלא מן המתמיהים. **והפרי מגדים** (שפ"ד סק"ה) כתב שכשאין הפסד מרובה יש לאסור גם את המאכל, אם נתוהו בעירו של נפסק הקילוח.

אכילת גבינה אחרי הדגים

כתב **רבנו ירוחם** שתבשיל שהתבשל בקדרת בשר, מותר לאכול אחריו גבינה, גם בלא קינוח. ואם הקערה אינה בת יומא, מותר לאכול אותו תבשיל עם גבינה ממש. אולם הבית יוסף (**בבדק הבית**) כתב שאין דבריו נכונים, אלא אפילו אם היא בת יומא, מותר לאוכלו עם גבינה, מפני שיש כאן נ"ט בר נ"ט.

גרימת נ"ט בר נ"ט לכתחילה (בישול דגים בקדרה בשרית על דעת לאוכלם עם חלב)

כתב **רבנו ירוחם** שירקות וקטניות שהתבשלו בקדרה חולבת, אפילו היא בת יומא, מותר לאוכלן בתבשיל של בשר⁵⁰. אך זהו רק בדיעבד, ולכתחילה אין לבשל בכלי של חלב דבר שרוצה לאוכלו עם בשר. גם **בהגהות הסמ"ק** כתב שלכתחילה אסור להעלות או לבשל דגים בכלי של בשר, כדי לאוכלם אחר כך בכותח, וכפי שמדויק לשון הגמרא: "דגים שעלו", דהיינו בדיעבד. וכן כתב **הגהות מיימוניות**.

וכן כתבו **רש"ל ואיסור והיתר הארוך** (בשם **סמ"ג**) ו**ט"ז** (סק"ד) שאסור לגרום נ"ט בר נ"ט לכתחילה אפילו בהעלאה בלא בישול⁵¹.

אך **בבדק הבית** (לבית יוסף) השיג וכתב שגם לכתחילה מותר לבשל בכלי חלבי דבר שרוצה לאוכלו עם בשר. ו**בבית יוסף** כתב שכן דעת **בעל התרומה** שכתב שקטניות שבישולן בקדרה חולבת, מותר לכתחילה לערוטן לקדרה של בשר, אפילו אם היא בת יומא, וכמו בדגים שעלו בקערה.

אולם הדרכי משה (סק"ב) כתב שאין ראיה מבעל התרומה נגד דעת הסמ"ק, שכן הסמ"ק אמר רק שלכתחילה אין להעלותן בקערה כדי לאוכלן עם חלב, אבל אם כבר העלה, פשוט שמותר לכתחילה לאכול עם חלב, שבוודאי לא יחלוק על הגמרא שאמרה שמותר לאוכלן עם חלב, ומשמע אף לכתחילה.

והש"ך (סק"ג) כתב שהמנהג הוא שאפילו לאחר שכבר התבשל המאכל בכלי חלבי אין אוכלים אותו עם הכותח (כיון שזה עדיין נחשב 'לכתחילה'), ורק אם כבר נתן אותו בתוך הכותח מותר לאכול (וזה בלבד נחשב ידעבד)⁵².

⁵⁰ לכאורה סותר כאן את דבריו הקודמים, שכתב שאם הכלי בן יומו אסור לאכול את התבשיל יחד עם בשר. ונראה שחילק בין בשר לחלב. ואולי טעמו הוא משום שהבשר שמנוני יותר ונותן טעם יותר מהחלב. ויש עוד לעיין בדבריו.

⁵¹ **הט"ז** הבין **רש"ל ואו"ה** חולקים בזה על דברי הרמ"א שהתיר לכתחילה דגים שעלו בקערה בלא בישול וצלייה. אך נראה להציע שאין כאן מחלוקת, שהרש"ל והאו"ה כתבו שלכתחילה אין להעלות את הדגים בקערה על מנת לאוכלם אחר כך בכותח, ולזה גם הרמ"א יודה; והרמ"א כתב שאם כבר העלה את הדגים בקערה, כעת מותר לכתחילה לאוכלן בכותח, ולזה גם הרש"ל והאו"ה יודו. וכן מבואר בדברי הרמ"א בדרכי משה, בביאור דברי הסמ"ק והתרומה.

⁵² **הש"ך** הוסיף שאף לדעת **השו"ע** אין לבשל לכתחילה בקדרה של בשר כדי לאכול בכותח, וכדעת ר' ירוחם והסמ"ק. אך דבריו צריכים עיון מפני שב**בדק הבית** כותב בפירוש לחלוק על דבריהם. ונראה שדברי בדק הבית לא היו כנגד עיני הש"ך.

כשהדגים והקערה חמים

הבית יוסף כתב שמצא בתשובה שכל ההיתר בדגים שעלו בקערה של בשר הוא כשרק אחד מהם חם (או הדגים או הקערה), אבל אם שניהם חמים אסור אפילו בדיעבד. וכתב הבית יוסף שכן ניתן לדייק בדברי **הטור**. והוסיף שזהו דווקא כשאין שם רוטב, שאז הוא כמו "נצלו", אבל אם יש שם רוטב לא גרע הדבר מנתבשלו שהותר. ועל כל פנים כתב **הבית יוסף** שלהלכה, כיון שאנו מתירים גם בנתבשלו, יש להתיר אפילו כששניהם חמים. אולם **הש"ך** (סק"ו) פסק כדברי התשובה הנ"ל לאסור כששניהם חמים.

הדגים אינם צריכים קליפה

כתב **רבנו ירוחם** שבדגים חמים שעלו בקערה צוננת, או כשהקערה רותחת והדגים צוננים, צריך לקלוף מן הדגים את מה שנגע בקערה.

אך **הבית יוסף** כתב שלא משמע כן כלל, שאם כן לא צריך להתיר משום נ"ט בר נ"ט אלא משום שמסירים את כל המקום שהתפשט הטעם. ועוד, שאם מקלפים, מה הטעם של רב שאוסר דגים שעלו בקערה. והוסיף הבית יוסף שרבנו ירוחם הוטעה בלשון **התוס'** והרא"ש, ועיין בדבריו שהוסיף לדחות הבנתו.

חיתוך דגים בסכין בשרית

כתב **החוות דעת** (הובא ב**פתחי תשובה** סק"ב) שאם חתך דגים רותחים בסכין שחתכו בה בשר, הדגים אסורים לאכול את הדגים עם חלב אף בדיעבד כדין דגים שנצלו, לפי שדוחק הסכין רותח ומבשל. וכן כתב **הכנסת הגדולה**. אך בשו"ת **פרי תבואה** כתב שאין לחוש לזה, וגם **הפרי מגדים** הניח דין זה בצריך עיון.

קדרה שאינה נקייה / סעיף א

- ח. כל האמור הוא באופן שהקדרה הבשרית הייתה נקייה היטב, אך כשלא הייתה נקייה: אם הדגים נצלו בקדרה – צריך שישים בדגים כנגד ממשות הבשר, ואם הדגים התבשלו בקדרה – גם המים מצטרפים לחשבון השישים כנגד ממשות הבשר.
- ט. כשלא יודע אם הקדרה הייתה נקיה או לא – אם דרכו לרחוץ יפה את הקדרות, מחזיקים את הקדרה לרחוצה ונקיה.
- י. כשאינו יודע כמה לכלוך היה בקדרה: אם הייתה רחוצה אך לא מודחת היטב – מחזיקים שהיה שישים כנגד הבשר, אך אם לא הייתה רחוצה כלל – אין מחזיקים שהיה שישים כנגד הבשר. והכל לפי העניין.

הרא"ש כתב שהיתר דגים שעלו בקערה הוא רק כשהקערה הייתה רחוצה יפה, שלא היה שום שומן דבוק בה. וכתב **הרשב"א** שאם לא הדיח את הקערה יפה יפה קודם שבישל בה את הדגים, אזי אם יש בממשות שעל פני הקדרה יותר מאחד בשישים בדגים, אסור לאוכלם עם הכותח. וכן פסק **השו"ע**.

וכתב **הש"ך** (סק"א) שאפילו בסתם מחזיקים את הקדרה לרחוצה ונקייה, ורק אם ידוע בבירור שלא הייתה רחוצה, אסור לאכול את הדגים בכותח. אולם **ביד יהודה** (פיה"א סק"ג) כתב שכיון שאנו רואים שיש נשים

שמבשלות לפעמים גם בקדרה שאינה רחוצה יפה, לכן יש לשאול על זה. והוסיף שפשוט שאם האישה אמרה שדרכה תמיד לרחוץ יפה, אף אם אינה זוכרת כעת שרחצה את הקדרה, סומכים על רגילותה⁵³.

וכתב **הפרי מגדים** (שפ"ד סק"א) שמה שהצריכו הרשב"א והשו"ע שיהיה שישים בדגים כנגד הממשות שעל הקדרה, הוא דווקא בנצלה, אבל בהתבשל אין צריך שיהיה שישים בדגים עצמם, אלא אף בצירוף המים.

ובאיסור והיתר הארוך (הביאוהו **המנחת יעקב** ור"ע **איגר**) כתב שאם אין ידוע כמה לכלוך היה על הקדרה, אנו אומרים שמן הסתם היה בתבשיל שישים כנגד הלכלוך. וכתב **היד יהודה** (פיה"א סק"ג) שזהו רק במקרה שהקדרה הייתה רחוצה אלא שלא הייתה רחוצה יפה בשפשוף היטב, אבל אם לא הייתה רחוצה כלל, בזה לא אומרים שמן הסתם יש שישים כנגדה, והכל לפי העניין.

גדרי נ"ט בר נ"ט / סעיפים א-ב

- יא. דין נ"ט בר נ"ט הוא רק בדבר היתר, כגון בשר וחלב. אבל בשאר איסורים, גם נ"ט בר נ"ט אסור.
- יב. דגים שהתבשלו בכלי בשרי – מותר לאוכלם, ואין בהם חשש סכנה.
- יג. בדבר חריף לא מועיל נ"ט בר נ"ט. לפיכך אם דכו תבלין במדוך של בשר, ונתנוהו בחלב – צריך לשער כנגד כל התבלין. ויש אומרים שגם בדבר חריף מועיל נ"ט בר נ"ט, ואין להקל כמותם אלא כשיש ספק אם הדבר מוגדר 'חריף'.
- יד. אין אומרים נ"ט בר נ"ט אלא כשטעם אחד בכלי וטעם אחד באוכל, אבל על ידי הרבה אוכלין, נחשב הכל כטעם אחד. ויש הסוברים שאומרים נ"ט בר נ"ט גם בשני אוכלין.
- טו. יש שכתב שאין אומרים נ"ט בר נ"ט בשעת הבישול, כגון שבישל דגים בקדרה ונשפך לתוכה חלב כנגד הרוטב, ואחר כך בישלו את הדגים עם בשר, שבזה יש לאסור אף בדיעבד. ויש שכתב שגם בשעת הבישול אומרים נ"ט בר נ"ט.

נ"ט בר נ"ט בשאר איסורין / סעיף א

כתבו **הרשב"א** ו**הר"ן** שלא התירו נ"ט בר נ"ט אלא בשל היתר, כבשר וחלב, שכיון שהטעם השני עדיין היתר הוא, מאחר שהוחלש לא חשוב דיו לאסור. אבל בשאר דברים האסורים, כל שיש נתינת טעם - אוסר עד סוף כל העולם. וכתב **הבית יוסף** שנראה שדעת כל הפוסקים שווה בזה. וכן פסק **הט"ז** (סק"א).

נ"ט בר נ"ט בענייני סכנה / סעיף ב

כתב **רש"ל** שגם לעניין סכנה יש להחמיר בני"ט בר נ"ט, ולכן אין לאכול דגים שהתבשלו בכלי בשרי בן יומו. אולם **הט"ז** (סק"ג) כתב שמכל הסוגייה מבואר שאין סכנה באכילת דג בבשר בני"ט בר נ"ט. וגם **האיסור והיתר הארוך** מתיר בזה וכתב שבטעם בשר בדגים אין משום סכנה.

נ"ט בר נ"ט בתבלין ובדבר חריף / סעיף ב

כתב **האיסור והיתר הארוך** שתבלין שדכו במדוך של בשר, ואחר כך נתנוהו בחלב, צריך לשער נגד כל התבלין, אפילו אם לא היה המדוך בן יומו.

⁵³ כמדומה שכעת כל הנשים רוחצות הקדרה יפה, וחוזרים לדינו של הש"ך, שבסתם הקדרה הייתה רחוצה.

וכתב **הדרכי משה** (סק"א) שנראה שטעמו הוא, שבדבר חריף לא מועיל נ"ט בר נ"ט, כשם שלא מועיל נותן טעם לפגם. וכן דייק הדרכי משה בדברי **הרשב"א**, וכן כתב **הבית יוסף** (סימן צו) בשם **בעל התרומה**. וכן פסק **הרמ"א**. והוסיף (ע"פ **הרשב"א**) שימאכל חריף נקרא רק דבר שכולו או רובו חריף, אך אם יש בו מעט תבלין לא נחשב 'חריף'. **והיד יהודה** (פיה"ק ס"ק יט) כתב שהכל לפי עניין גודל חריפות התבלין ומתיקות הדבר שהתערב בו.

אולם **בשו"ת מקום שמואל** (הובא **בפתחי תשובה** סק"ד) האריך הרבה לסתור דברי הרמ"א, ודחה ראייתו מתשובת הרשב"א, וכתב שסברת האו"ה להחמיר אינה מפני שלא אומרים נ"ט בר נ"ט בדבר חריף, אלא מפני שיש שם רק שתי נתינות טעם והרי זה כ"נצלו", אך בבישול שיש שלושה נותני טעם מותר אפילו בדבר חריף. ומכל מקום הסיק להלכה שבדבר חריף גמור אין לזוז מפסק הרמ"א מאחר שכן פשט המנהג, אבל במקום שיש להסתפק אם נקרא 'חריף' יש להתיר. וכן הסכים **בשו"ת פרי תבואה**.

נ"ט בר נ"ט בשני אוכלין / סעיף א

כתב **הפרי מגדים** (משב"ז סק"א) בשם **שערי דורא** (הובאו **בפתחי תשובה** סק"א) שלא אומרים נ"ט בר נ"ט באוכלים אלא בכלי. והיינו שדווקא אם יש טעם אחד בכלי וטעם אחד באוכל אנו אומרים נ"ט בר נ"ט, אבל על ידי אוכלים הרבה נחשב הכל כטעם אחד.

אולם **בשו"ת פני אריה** כתב שגירסת הפרי מגדים בשערי דורא היא גירסה משובשת, ובאמת הדין הוא שגם באוכל אומרים נ"ט בר נ"ט, וקל וחומר הוא מכלי. ומכל מקום כתב שלא התירו נ"ט בר נ"ט אלא בכלי או בחתיכה שבלעה טעם בשר או חלב, אבל ברוטב לא שייכת בליעה כלל אלא תערובת, ואין בו נ"ט בר נ"ט.

נ"ט בר נ"ט בשעת הבישול / סעיף א

החוות דעת (ביאורים סק"א; הובא **בפתחי תשובה** סק"א) כתב שבשעת הבישול אין אומרים נ"ט בר נ"ט. כגון שבישל דגים בקדרה, ונשפך לתוכה חלב כנגד הרוטב, ואחר כך בישלו את הדגים עם בשר, שזה אסור אפילו בדיעבד (אם אין שישים בבשר כנגד החלב שנפל לקדרה), הואיל והבישול מפעפע בכל הכלי והבלוע מקושר עם התבשיל, אנו מחשיבים זאת כאילו נפל לתבשיל ואינו אלא טעם אחד. אולם **הבית אפרים** השיג עליו, והעלה שאפילו בשעת הבישול אומרים נ"ט בר נ"ט.

ביצה שהתבשלה בקדרה חלבית או בשרית / סעיף ב

טז. ביצה שהתבשלה במים בקדרה חלבית, מותר לכתחילה להניחה בתוך התרנגולת.

יז. ביצה שהתבשלה בקדרה עם בשר, אפילו בקליפתה – אסור לאוכלה עם חלב.

כתב **הרשב"א** בתשובותיו שביצה שהתבשלה במים בקדרה חולבת, מותר להניחה בתוך התרנגולת אפילו לכתחילה, שהרי זהו נ"ט בר נ"ט הוא כמו דגים שעלו בקערה. אבל ביצים שהתבשלו בקדרה עם בשר, ואפילו בקליפה, אסור לאוכלן בכותח, מפני שקליפת הביצה מנוקבת היא, שהרי כשאדם מבשלה ביורה של צבעים נמצאת הביצה עצמה צבועה באותו צבע. וכן פסק **השו"ע**.

הט"ז (ובהגהות ט"ז) הקשה על דברי הרשב"א מדברי המשנה (חולין פ"ז מ"ו) ומדברי **הרמ"א** (פו, ה) שמחלקים בין ביצה נקובה לביצה שאינה נקובה, ולפי דברי הרשב"א קשה שהרי כל ביצה נקובה היא. וכתב

שנראה שהרשב"א סובר שהביצה אינה נקובה בתולדתה, אלא שהיא בולעת ופולטת דרך הקליפה מדבר שיש בו ממש.

קערות של בשר שהודחו ביורה חולבת / סעיפים ג-ד

- יח. לכתחילה אין להדיח קערות של בשר ביורה חלבית, במים חמים שהיד סולדת בהם.
- יט. בדיעבד, אם הקערות והיורה היו בנות יומן: לדעת השו"ע – אם היו נקיות, הכל מותר, ואם היה שומן דבוק בהם – צריך שיהיה במים שישים כנגד ממשות השומן. ולדעת הרמ"א, גם אם היו נקיות, הכל אסור.
- כ. כשהקערה או היורה לא היו בנות יומן – אם ידוע בבירור שלא היה שומן דבוק בהן, הכל מותר. ואם לאו – צריך שיהיה במים שישים כנגד ממשות השומן שעליהן.
- כא. אם לא היה שישים כנגד ממשות השומן: כשהשומן היה דבוק לכלי בן יומו – שני הכלים נאסרים. וכשהיה דבוק לכלי שאינו בן יומו – הכלי בן יומו מותר, והכלי שאינו בן יומו נאסר.
- כב. גם במקרה שהיורה לא הייתה בת יומא, והיא מותרת, נוהגים לכתחילה שלא להשתמש באותם מים כלל.
- כג. הדיחו כפות בשריות עם כפות חלביות, אף שדרך להשתמש בהן רק בכלי שני, חוששים שמא השתמשו בהן לפעמים בכלי ראשון, והן נאסרות כנ"ל. ואם ידוע בבירור שלא השתמשו בהן בתוך מעת לעת אלא בכלי שני, אינן נאסרות.
- כד. נתן אפר ביורה החלבית לפני שהכניס את הקדרות הבשריות: לדעת השו"ע – הכל מותר, משום שהאפר פוגם את טעם החלב. אך כמה מן הפוסקים פקפקו בסברה זו. ולמעשה אין להקל אלא בהפסד מרובה.
- כה. קערות של בשר ושל חלב שהודחו יחד בכלי ראשון חדש: לדעת השו"ע – הכלים מותרים. ולדעת הרמ"א: אם הדיחן יחד – אסורים. ואם הדיחן בזה אחר זה – מותרים בדיעבד.

קערות בשר שהודחו ביורה חולבת

כתב בעל התרומה: קערות של בשר שרחצו אותן ביורה חולבת והיא על האש, או אפילו אינה על האש אך המים חמים בשיעור יד סולדת – אם הקערות והיורה שתיהן בנות יומן, הכל אסור, אפילו אם הקערות היו מקונחות יפה ולא היה דבוק בהן שומן. ואם היורה לא בת יומא, מותר, ובלבד שהקערות יהיו מקונחות יפה ולא יהיה שומן דבוק בהן. וכן כתבו התוס' והסמ"ג והסמ"ק ושערי דורא.

וטעם הדבר מבואר בתוס', שאין זה דומה לדגים שעלו בקערה, הואיל והקערות נוגעות ביורה ונפלט טעם מזה לזה, והרי זה טעם שני באיסור. ועוד, שכשהטעם השני של החלב ושל הבשר נכנס במים, מיד נאסרו המים, והם חוזרים ואוסרים את הקערות.

אולם הרמב"ן כתב שדין זה דומה ממש לדגים שעלו בקערה, שיש כאן שלושה נותני טעם, היורה קיבלה טעם ראשון מן החלב (כמו קערה שקיבלה טעם מהבשר), ואחר כך נתנה טעם שני במים (כמו שהקערה נתנה טעם בדגים), ושוב נתנה טעם בקערה הבשרית (כמו שהדגים נותנים טעם בכותח), ולכן הכל מותר. ונמשכו אחריו הרשב"א והרא"ש, והעלו להתיר אפילו אם שתיהן בנות יומן. אמנם סייג הרא"ש, שאין להתיר אלא כשברי לו שלא היה שום שומן דבוק בהן.

והר"ן כתב שמסתבר כדברי התוס' ובעל התרומה, שאין זה דומה לדגים שעלו בקערה מפני ששם הכותח לא קיבל כלל מהטעם הראשון של הקערה אלא מהדגים שהם טעם שני, אבל כאן טעם החלב הנפלט למים מקבל מהטעם הראשון של הבשר שבקערות, שיתכן שטעם החלב הנפלט מהיורה מתערב עם טעם הבשר הנפלט מהקערות גם בלא אמצעות המים.

למעשה, הבית יוסף (בבדק הבית) כתב שכיון שהאחרונים מסכימים להתיר ומסתבר טעמם, כך אנו נוקטים להלכה. וכן פסק בשו"ע.

אולם הדרכי משה (סק"ג) הביא בשם המרדכי ומהרא"י והאיסור והיתר הארוך שהמנהג להחמיר כבעל התרומה. וכן פסק הרמ"א בהגהותיו, והוסיף שאין לשנות המנהג. וכן פסק רש"ל. והוסיף הרמ"א בשם האיסור והיתר הארוך שאפילו אם אינם בני יומן אין מתירים עד שיהיה ברי לו שלא היה הכלי מלוכלך.

וכתב הש"ך (סק"ט) שגם השו"ע התיר רק בדיעבד, אבל לכתחילה מודה שאסור, וכמו שכתב באורח חיים (תנב, ב) שיש ליזהר מלהגעיל כלי בשר וכלי חלב יחד אלא אם אחד מהם אינו בן יומו.

כף בשרית בקדרה חלבית

כתב הט"ז (סק"ח) שלפי האמור, שמחמירים כדעת בעל התרומה בדין קדרה בשרית שהודחה ביורה חולבת, אם התבשלו מים או ירקות בקדרה חלבית בת יומא ותחבו בה כף של בשר בן יומו, ואין שישים כנגד הכף, הכל אסור, אף שהקדרה והכף מקונחים יפה. והיינו, משום שהקדרה פולטת טעם חלב בן יומו, והכף פולטת טעם בשר בן יומו, והם מתערבים זה עם זה. וכבר הובא דין זה לעיל (סימן צד, סעיף ה).

שומן הדבוק בכלי

השערי זורא כתב שאם היה בכלי מרק של בשר, הוא אוסר את הקערה החלבית שהודחה עמו. אך הבית יוסף (בבדק הבית) כתב שאין לאסור במרק של בשר, אלא בממשות או שומן של בשר. על פי זה כתב בשו"ע שכדי להתיר צריך שיהיה שישים כנגד השומן שעל פני הקערה.

וכתב הש"ך (סק"י) בשם הגהות שערי זורא שאם השומן דבוק בכלי שאינו בן יומו – הכל אסור, מפני שהשומן מתערב בטעם השני שהוא בן יומו, ואין כאן נתינת טעם בהיתר אלא מיד נעשה איסור. אך אם השומן דבוק בכלי שהוא בן יומו – הכלי בן יומו מותר, מפני שטעם שני (של הכלי בן יומו) התערב בשומן שאינו בן יומו, והוא היתר, ואילו הכלי שאינו בן יומו אסור.

השימוש במים

כתב האיסור והיתר הארוך שאף על גב שהיורה אינה בת יומא, נוהגים שלא להשתמש באותם מים כלל, שכיון שאינם מאכל (שיש בו פסידא, והתורה חסה על ממונם של ישראל. ט"ז סק"י) זהו לכתחילה, ויש לאסור משום שהם בלועים מאיסור פגום. וכן פסק הרמ"א שיש לאסור מים אלו לכתחילה. והבהיר הש"ך (סק"ק יד) שזהו רק לכתחילה, אך בוודאי מצד הדין מותר להשתמש במים לאכילה עם מין הכלי שהוא בן יומו.

וכתב הרמ"א בתורת חטאת (הובאו דבריו בפתחי תשובה סק"ה) שמכאן יש ללמוד שאם תחבו כף בשרית בת יומא לקדרה חלבית שאינה בת יומא המלאה מים, או להיפך, שיש לאסור (לכתחילה) את המים. והמנחת יעקב כתב שנראה שזהו רק כאשר המים הוחמו לצורך בישול, אך אם הוחמו לצורך שתייה אינם נאסרים.

כלים שמשמשים בהם בכלי שני

עוד כתב **האיסור והיתר הארוך** שבדין זה אין חילוק בין הדיח קערות עם קערות או כפות עם כפות, ואין אומרים שכיון שתשמיש הכפות הוא רק בכלי שני אין הן בולעות, משום שחוששים שמא השתמש בהן לפעמים בכלי ראשון.

וכתב **הדרכי משה** (סק"ה) שמכל מקום אם ברי לו שלא השתמש עם הכלי בתוך מעת לעת אלא בכלי שני, אינו אוסר. והובאו דברים אלו להלכה ב**ט"ז** (ס"ק יב) וב**ש"ך** (ס"ק יג).

נתן אפר ביורה החלבית

השו"ע (סעיף ד) חידש שאם נתן אפר ביורה החלבית לפני שהניח בתוכה את הקדירות הבשריות, אף על פי שדבוק בהן שומן, הן מותרות, הואיל והאפר גורם שטעם החלב ייפגם. **הט"ז** (סקט"ו) כתב שלפי סברה זו הוא הדין אם נפלה בורית העשויה מחלב לתוך התבשיל, לא ייאסר, שכן הבורית מעורבת באפר הפוגם את הטעם.

אולם כתב **הט"ז** (שם) שדין זה צריך עיון למעשה, הואיל ומדברי **מהרי"ל ורש"ל ורמ"א** מוכח שסברו שבורית של חלב אינה פוגמת את הטעם. ו**בנקודות הכסף** דחה הש"ך את הוכחת **הט"ז**, שנידון השו"ע שהאפר פוגם את השומן הדבוק בקדרות אינו דומה לנר חלב המעורב באפר, ע"ש.

ומכל מקום כתב **הש"ך** (ס"ק כא) שמדברי הפוסקים נראה שאין תקנה להגעיל כלי בן יומו, אם לא שיש במים שישים נגד הכלי, ואם דברי השו"ע היו נכונים הרי שהייתה תקנה נוספת, על ידי שיתנו לתוכו אפר ואז יהיה בו טעם לפגם. ונשאר גם הוא ביצריך עיון על דברי השו"ע. **והפתחי תשובה** (סק"ו) תירץ שבוודאי אין כוונת השו"ע שאפר יכול לפגום את האיסור, אלא כוונתו שדווקא בבשר בחלב מועיל האפר להקליש את הטעם כדי שלא יחול עליו אחר כך שם בשר בחלב.

למעשה, **הפרי תואר** (סק"ו) **והחכמת אדם** (מח, טו) פסקו להקל כדעת השו"ע. וכן כתב **הגליון מהרש"א** בשם **כנסת יחזקאל** שאין לזוז מדין השו"ע (ויישב קושיית הש"ך). **והפרי חדש** (ס"ק יח) **והחוות דעת** (חידושים ס"ק כא) כתבו שאין להקל אלא בהפסד מרובה. וכן כתב **הפרי מגדים** (משב"ז ס"ק טו) שהמקל בזה בהפסד מרובה ולצורך שבת, אין לגעור בו.

קערות של בשר ושל חלב שהודחו ביורה אחת

כתב **האיסור והיתר הארוך** (הובא **בדרכי משה** סק"ג) שאם הדיח קערות של בשר ושל חלב בכלי ראשון (חדש), הקערות נאסרות. והיינו משום שהמים שבכלי הראשון מפליטים ומבליעים ונעשו נבילה ואוסרים הכל (**ש"ך** ס"ק טו). אך ביאר שזהו דווקא אם הדיח בפעם אחת, אבל אם הדיח בזו אחר זו (ולא היה בהן שומן), הרי זה נ"ט בר נ"ט ומותר בדיעבד. וכן פסק **הרמ"א**. והוסיף שהוא הדין אם הודחו ביחד בכלי שני, שהכל מותר.

- כו. עירווי מכלי ראשון על גבי כלי – יש אומרים שהוא נידון ככלי שני, ואינו מבליע בכלי ואינו מפליט טעמו. ויש אומרים שהוא נידון ככלי ראשון, והוא מבליע בכלי כדי קליפה ומפליט טעמו.
- כז. לפיכך אם עירה מים רותחים מכלי שאינו בשרי ולא חלבי, על כלים של בשר ושל חלב יחד: אם שני הכלים מלוכלכים (בשאריות בשר וחלב) – לדעה ראשונה הכלים מותרים, ולדעה שנייה הם נאסרים.
- כח. כשכלי אחד נקי וכלי שני מלוכלך – אין להתיר אלא בהפסד מרובה.
- כט. אם שני הכלים נקיים – יש מתירים, ויש אוסרים. ולהלכה יש להתיר רק בהפסד מרובה.
- ל. אם עבר ובישל בכלים אלו – בדיעבד אין לאסור.
- לא. עירה מכלי ראשון בשרי בן יומו על כלי חלבי, באופן שלא נפסק הקילוח: אם הכלי החלבי היה בן יומו – שני הכלים נאסרים. ואם לא היה בן יומו – אינם נאסרים.
- לב. עירה מכלי שני חלבי לתוך יורה, ואחר כך נתן בה קערות בשריות – יש להתיר בדיעבד, אף אם היו בקערות שאריות מאכל.

עירה מים רותחים על כלים בשריים וחלביים

ההגהות שערי דורא (הובא בדרכי משה סק"ה) כתב שאנו פוסקים שעירווי נחשב ככלי ראשון, ולכן אם עירה מים רותחים שאינם של בשר או של חלב (כגון מקדרה חדשה, או שהשתמש בה רק לירקות, או שאינה בת יומא. ש"ך ס"ק יט), על כלים של בשר ושל חלב יחד [כשיש עליהם שאריות לכלוך], נאסרו.

ובאיסור והיתר הארוך כתב שאין לאסור את הכלים, משום שעירווי הוא ככלי שני, אלא שאנו מחמירים להחשיבו ככלי ראשון לעניין כדי קליפה כדין תתאה גבר. ודווקא הקילוח הראשון שיוּרד מהכלי הראשון, אבל אחר שנחו המים על הכלי, הרי זה כלי שני, ושוב אינו מבליע ולא מפליט, ואין להחמיר בזה אפילו אם כל הכלים מלוכלכים. וכן פסק הרמ"א. וביאר הש"ך (סק"כ) שאף שבסימן סח (סעיף י) פסק הרמ"א שעירווי מבשל כדי קליפה, יש לומר שאין זה אלא באוכל, כגון תרנגולת, שמפליט ומבליע, אך כלי שהוא קשה אינו בולע ומפליט כאחת.

ומכל מקום כתב הש"ך שלעניין הלכה נראה כדעת ההגש"ד שיש לאסור את הכלים, שכיון שכלי ראשון מבשל בכדי קליפה, אם כן הוא נחשב כבישול ממש ומבליע אפילו בכלי. וכתב שכן מוכח במרדכי ובהגהות אשר"י ורש"ל. אולם כתב שאם שני הכלים נקיים יש להתיר משום נ"ט בר נ"ט. והוסיף הש"ך שצריך עיון במקרה שאחד הכלים נקי והשני מלוכלך, שאפשר שאף שעירווי מבשל מכל מקום אינו מבשל כל כך באופן שמפליט מכלי אחד ובלע בכלי שני. והעלה שיש להחמיר במקום שאין הפסד מרובה, מפני ששמע שהוא מבשל.

המנחת יעקב (נו, כב-כג) כתב שבהפסד מרובה יש להקל ולהתיר כדעת הרמ"א אף כששני הכלים מלוכלכים. מאידך, הפרי חדש (סי"ק יז) כתב שיש להחמיר גם כששני הכלים נקיים. והפרי מגדים (שפ"ד סק"כ) כתב שיש להקל בהפסד מרובה, ואם הוא כלי שאפשר בהגעלה יגעילנו. וכתב החכמת אדם (מח, יב) שבלא הפסד מרובה אין להתיר אפילו כששניהם נקיים (ואין זה נ"ט בר נ"ט מפני שפליטות הכלים מתערבות יחד).

ובשו"ת דברי יוסף (סי' תרמה) כתב שבכלים שניתן להגעילם בוודאי יש להחמיר ולהגעיל, אך כלים שאי אפשר להגעילן יש להתיר על ידי שהייה מעת לעת, ובדיעבד אם כבר בישל בכלים אלו בתוך מעת לעת, הסומך על דברי הרמ"א להתיר - לא הפסיד.

עירה מכלי בשרי על כלי חלבי

כתב הרמ"א שאם עירה מכלי ראשון של בשר (בן יומו) על כלי חלבי, דינו ככלי ראשון ואוסר. וביאר הט"ז (ס"ק יג) שהרמ"א לשיטתו שבדין קדרה בשרית ביורה חלבית פסק להחמיר, כיון ששני הטעמים מתערבים יחד ונעשים חני"ג, לכן גם כאן אנו מחשיבים את העירווי כאילו הכלי החלבי מונח בתוך הכלי ראשון הבשרי, ושניהם נאסרים. והוסיף הט"ז שזהו רק כאשר הכלי החלבי בן יומו, שאז שני הטעמים בני יומם ואוסרים זה את זה, אך אם הכלי החלבי אינו בן יומו, אינו אוסר.

וכתב הפרי מגדים (משב"ז ס"ק יג) שכל האמור הוא בעירווי שלא נפסק הקילוח, אבל אם נפסק הקילוח, אין להחמיר, ואפילו הוא כלי הראוי להגעלה אין צריך להגעילו. וכן כתב הש"ך (ס"ק יח) בשם איסור והיתר הארוך שאין לאסור אלא את הכלי שעליו בא הקילוח הראשון, אבל שאר הכלים שאין הניצוק נוגע בהן, הרי הם ככלי שני ומותרים.

עירה מכלי שני לתוך יורה, ונתן בה קערות בשריות

אם עירה מים מכלי שני חולב לתוך יורה, ואחר כך נתן בה קערות בשריות, כתב הבית יוסף שלדעת הסוברים שכלי שני אינו מפליט, מותר אפילו אם היד סולדת, ולדעת הרשב"א שסבר שכלי שני מבליע ומפליט אפילו אין היד סולדת בו, משמע שיש לאסור.

אחר כך הביא הבית יוסף את דברי הגהות שערי דורא בשם מהרי"ח שכלי שני מבליע בכלי חרס אך אינו מפליט, ולכן אם הכלי מלוכלך הוא אוסר את הכלים האחרים (שבולעים ממנו) אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, אבל אם הוא נקי אין לחוש, הואיל ואינו מפליט טעמו לכלים האחרים.

וכתב הדרכי משה (סק"ה) שאנו נוהגים היתר בכלי שני בדיעבד, ושכן פסק בהגהות שערי דורא. וכן פסק הרמ"א בהגהות.

ורש"ל כתב שאם ידוע שהכלי מלוכלך יש לאסור אף בכלי שני, שמא הלכלוך יתמחה בתוך המים ויהיה נחשב כגוף האיסור. והוסיף שכיון שזו קצת חומרא לכן אין חובה לברר אם הכלי היה מלוכלך, ויש לאסור רק כשידוע שהכלי היה מלוכלך. אולם הט"ז (ס"ק יב) העלה להלכה כדעת הרמ"א שכלי שני (אפילו יד סולדת בו) אינו אוסר אף כשיש שם שיורי מאכל מפני שאינו מבליע ולא מפליט.

קערה בשרית שנמצאת בין קערות חלביות / סעיף ג

לג. קערה של בשר שנמצאה בין קערות של חלב, ולא ידוע אם הודחה עמהן או לא – אין מחזיקים אותה באיסור, אפילו אם רגילים בבית זה להדיח כלים בכלי ראשון.

בהגהות שערי דורא כתב שאם נמצאה קערה של איסור, או של בשר תוך קערות של חלב, ולא יודעים אם הודחה בהן או לא, יש להתירן, הואיל ואין מחזיקים באיסור. וכן פסק הרמ"א.

וכתב הט"ז (ס"ק יד) שאפילו אם רגילים באותו בית להדיח כלים בכלי ראשון, יש להתיר משום ספק ספיקא, שמא לא הודחו יחד, ושמא לא הייתה בת יומא.

הנחת כלי של חלב ליד מלח, וליד כלי של בשר / סעיפים ה-ו

לד. אין להניח כלי של מאכל חלבי עבה ליד כלי של מלח, שמא ייפול מן המאכל החלבי למלח, ואחר כך ימלח עמו בשר או ייתן ממנו לקדרת בשר.
 לה. בדיעבד, אם עבר והניח – אין המלח נאסר לשימוש עם בשר.
 לו. אם הכלים מכוסים – מותר להניח אפילו לכתחילה.
 לז. מותר להניח כלי של חלב צלול ליד כלי של מלח.
 לח. מותר להניח כלי של מאכל חלבי ליד כלי שיש בו חומץ.
 לט. טוב להיזהר לכתחילה שלא להניח כד של בשר ליד כד של חלב, כששניהם מגולים. ובדיעבד אין חוששים שמא נפל מן הבשר לחלב, או להיפך.

הנחת כלי של מאכל חלבי ליד כלי של מלח

בפרק כל הבשר (חולין קיב ע"א) מובא:

בעא מיניה רב דימי מרב נחמן: מהו לאגוחי כדא דמלחא גבי כדא דכמכא (כותח)? אמר ליה: אסור. דחלא מאי? אמר ליה: שרי. ומאי שנא? לכי תיכול עלה כורא דמלחא! מאי טעמא – האי איתיה איסורא בעיניה, והאי ליתיה איסורא בעיניה.

פירש רש"י שהשאלה הייתה האם חוששים שמא ייפול מן הכותח לתוך המלח בלי שיידע, ואחר כך ימלח ממנו בשר או ייתן ממנו לתוך קדרת בשר. ותשובת הגמרא היא שאין לשים כותח ליד מלח, מפני שהוא עב וניכר ואם ייפול למלח הוא לא ייבטל, אך מותר לשים כותח ליד חומץ, מפני שאינו נראה בעינו ואם ייפול ממנו לחומץ הוא ייבטל בשישים.

ור"ח והרמב"ם פירשו שהגמרא אסרה להניח כד של כותח ליד כד של מלח דווקא כשהם סמוכים ממש, משום שהמלח שואב את הכותח, בניגוד לחומץ שאינו שואב את הכותח. וכתב הבית יוסף שלפי פירוש זה לא שייכים דברי הגמרא "האי איתיה איסורא בעיניה" וכי, וככל הנראה הייתה להם גירסה אחרת.

חלב צלול

כתב האיסור והיתר הארוך שדווקא כותח אסור להניח ליד מלח, משום שהוא עב וניכר, אבל חלב צלול מותר להניח ליד מלח. וכן פסק הרמ"א (דרכי משה סק"ז; תורת חטאת כלל ס). אולם הלבוש והיז יהודה כתבו שיש לאסור גם בחלב צלול.

כלים מכוסים

עוד כתב האיסור והיתר הארוך שאין לאסור אלא כשהכלים מגולים, שאז יש חשש שיפול מהכותח למלח. וכן פסק הרמ"א.

והפרי תואר (סק"ז) כתב שיש לאסור גם כשהם מכוסים, משום שיש לחוש לדעת הרמב"ם שאוסר מפני השאיבה, וזה שייך גם כשהם מכוסים. אולם היז יהודה (פיה"א ס"ק לה) כתב שטעם הרמב"ם לאסור גם בכלים מכוסים משום שאיבה שייך רק בכותח שהיה בימי התלמוד, שעירבו בו הרבה מלח והייתה בו חריפות, אבל בכותח שאינו חזק כל כך יש להתיר במכוסה.

בדיעבד

מכל מקום כתבו בהגהות שערי דורא ובאיסור והיתר הארוך, וכן פסק הרמ"א להלכה, שכל זה הוא רק לכתחילה, אך בדיעבד אם עבר והניחן יחד, אין חוששים שמא נפל הכותח למלח, מפני שאין מחזיקים באיסור⁵⁴.

הנחת כד של חלב ליד כד של בשר

כתבו התוס' והרא"ש שאין ללמוד מכאן לאסור הנחת כד של בשר וכד של חלב בתוך תיבה אחת, לפי שדווקא בכותח ומלח אסרו, כיון שאדם לא מעלה על דעתו להיזהר בזה, מה שאין כן בכד של בשר וכד של חלב, שאנשים זהירים שלא ייפול מזה לזה.

וכתב הבית יוסף שאף שבהגהות אשר"י הביא בשם האור זרוע שאין להניח שני תבשילין של בשר ושל חלב סמוך זה לזה בתיבה אחת, אם לא שיכסה אותם היטב⁵⁵, מכל מקום מהרא"י כתב שאין הלכה כדבריו נגד דברי התוס'. וכן פסק בשו"ע.

ובדרכי משה (סק"ט) כתב שכיון שמהרא"י הביא את דברי האור זרוע משמע שלדעתו יש להחמיר בזה לכתחילה. וכן פסק הרמ"א בהגהותיו, ש"טוב ליזהר לכתחילה במקום שאינו צריך". וכתב הש"ך (ס"ק כד) שגם כאן אין להחמיר אלא בכלים מגולים, כמבואר בהג"א הנ"ל.

⁵⁴ ואני תמה מאד על דברים אלו, שלכאורה זה ממש נגד דברי הגמרא (עי"פ הסבר רש"י), שאמרה שאנו חוששים שמא ייפול כותח ולא יידע על כך, ומשמע שאכן אם יניח זה בצד זה, יש לחשוש ולאסור. וזו לשון רש"י: "חיישינן שמא יפול מן הכותח במלח והוא לא ידע וימלחו ממנו קדרת בשר". וכנראה הבינו שגוזרים לכתחילה שמא ייפול, אך בדיעבד אין מחזיקים שאכן נפל הכותח למלח. ועדיין צריך עיון.

⁵⁵ בהגהות אשר"י הביא שרבינו יהודה ברבי יצחק כתב כן בשם רש"י, ושכל זה הוא רק לכתחילה, אך בדיעבד אין לאסור.

סימן צו – דין מאכל חריף שנחתך בסכין של בשר

צנון שנחתך בסכין בשרית / סעיף א

- א. צנון שנחתך בסכין שחתכו בה בשר, אפילו שהסכין נקייה ואינה בת יומה – אסור לאוכלו עם חלב. לכתחילה יש לאסור את כולו, אך בדיעבד ניתן להתיר על ידי נטילת מקום, דהיינו שייטול ממקום החתך כעובי אצבע.
- ב. טעם ישראל את הצנון ומצא שאין בו טעם בשר, ואחר כך עירבו אותו עם חלב – יש להתיר בדיעבד. אך לכתחילה אין לסמוך על טעימה זו כדי לאכול את הצנון עם חלב.
- ג. יש לטעום את הצנון לאורך כל מקום החתך, ולא די לטעום ממקום אחד.

צנון שחתכו בסכין

מובא בגמרא (חולין קיא ע"ב):

אמר חזקיה (משום אביי), הלכתא... צנון שחתכו בסכין שחתך בה בשר – אסור לאוכלו בכותח. והני מילי צנון דאגב חורפיה בלע, אבל קישות – גריר לבי פסקיה ואכיל (גורר את מקום החתך ואוכל), קילחי דליפתא – שרי, דסילקא – אסירי, ואי פתך בהו דליפתא (רש"י: עירבן בעת חיתוכם, שחתך אחת של לפת ואחת של תרדין) – שפיר דמי (רש"י: לפי שהלפת מבטל את טעם השמנונית מן הסכין, ואין התרדין מקבלין טעם הימנו).

רש"י כתב שהטעם שאסור לאכול את הצנון עם הכותח הוא, משום שאף על פי שני"ט בר נ"ט בעלמא מותר, שונה הדין בסכין, שפעמים שהשמנונית קרושה עליו ואינה ניכרת, וכשחותך את הצנון יש בו נתינת טעם מן הממש. ועוד שמפני חריפותו הוא בולע יותר, ואגב דוחק הסכין - הסכין פולט טעם, והצנון בולעו.

שיעור איסור הצנון

ונחלקו הראשונים עד כמה נאסר הצנון: הרא"ש והטור כתבו שהוא נאסר בכדי קליפה; הראב"ד והסמ"ג והרא"ה כתבו שהוא נאסר בכדי נטילת מקום; והרשב"א והר"ן והאיסור והיתר הארוך כתבו שכולו נאסר.

וכתב הראב"ד שאי אפשר לומר שהצנון נאסר רק בכדי קליפה, שאם כן לא הייתה הגמרא נוקטת סתם בלשון "אסור לאוכלו בכותח", אלא ודאי איסורו איסור גדול, דהיינו כדי נטילת מקום. והרשב"א כתב שלשון "אסור" משמעו איסור גמור לעולם. והוסיף הרשב"א שטעם האיסור הוא משום שמתוך חריפותו הוא מושך ומפעפע בכולו.

ובמשנה במסכת עבודה זרה (לה ע"ב) אמרו שקורט של חלתית (מין פרי) של גויים אסור לעולם, ושם בגמרא (לט ע"א) ביארו שטעם הדבר הוא:

משום דמפסקי ליה בסכינא, (ו)אף על גב דאמר מר נותן טעם לפגם מותר, אגב חורפיה דחילתיתא – מחליא ליה (רש"י: ממתקו) שמנוניתא, והוה ליה כנותן טעם לשבח, ואסור.

מכאן רצה הרשב"א להוכיח שדברים חריפים מבליעים בכולו, ולא די בנטילת מקום. אולם הרא"ש דחה ראייה זו, שדווקא שם הקרטים קטנים ואין יכול לידע באיזה מקום חתכוהו, ולכן אסרו את כולו. ואין ראייה לשאר מקרים.

וכתב **הבית יוסף** שכיון שהרא"ש דחה את הראיה מקורט של חלתית, נראה שיש לסמוך על דעת הראב"ד וסיעתו ולהתיר בנטילת מקום. וכן פסק **בשו"ע** וציין ששיעור זה הוא "כעובי אצבע". **והרמ"א** פסק שלכתחילה נוהגים לאסור כולו כדעת הרשב"א, ובדיעבד אין לאסור אלא בכדי נטילת מקום.

סכין שאינו בן יומו

כתבו **התוס'** שצריך עיון מה הדין בסכין מקונח שאינו בן יומו, האם אנו אומרים שאגב חריפותו הוא נותן טעם לשבח, כמו שאמרו לגבי קורט של חילתית, או לא. **ובעל התרומה** נטה לומר שאכן גם בסכין שאינו בן יומו אומרים שהוא נותן טעם לשבח. וכן הכריע **הטור** בשמו. וכתב **הסמ"ק** שמדברי התרומה משמע שיש לאסור את הצנון אפילו אם אין על הסכין שמנונית בעין.

השו"ע הביא דין זה בשם יש אומרים, ולא ברורה הכרעתו. וכתב **הש"ך** (סק"ו) שכל האחרונים סוברים כן למעשה, שאין חילוק כלל בין סכין בן יומו לסכין שאינו בן יומו, ואין להקל בדבר זה, ושלא כספר **אפי רבבי** שכתב שבסכין שאינו בן יומו יש להקל ולאסור רק בכדי נטילה.

טעם את הצנון והרגיש שאין בו טעם בשר

עוד אמרו בגמרא (חולין קיא ע"ב):

יתב רב כהנא אחוה דרב יהודה קמיה דרב הונא, ויתיב וקאמר: קערה שמלח בה בשר – אסור לאכול בה (דבר) רותח, וצנון שחתכו בסכין – מותר לאכול בכותח. מאי טעמא? ... אמר רבא: האי אפשר למטעמיה, והאי לא אפשר למטעמיה.

ופירש **רש"י** שצנון מותר לאוכלו בכותח, אם טועמו לפני שנותנו בכותח ומרגיש שאין בו טעם בשר. גם **הרשב"א** כתב שמותר לכתחילה לאכול את הצנון עם כותח אם לא הרגיש בו טעם בשר, אך הוסיף שצריך תחילה להדיח היטב את מקום החותך. **הטור** התיר על ידי טעימה גם בלא הדחה, וכדעת **רש"י**. **והשו"ע** התיר רק על ידי הדחה, כדעת הרשב"א.

הש"ך (סק"ה) הבין שטעימת הצנון מועילה רק בדיעבד, אם טעמו אותו ואחר כך בישלו אותו עם חלב, אך לכתחילה אין לסמוך עליה, וכתב שכן מוכח מהש"ס ומדברי **הרמב"ם** ו**הסמ"ג** ו**הסמ"ק** ו**המרדכי** ושאר מחברים שלא הזכירו את היתר הטעימה. ודלא כדעת **הרשב"א** ו**הרא"ש** ו**הטור** שסברו שטעימה זו מותרת אף לכתחילה. אולם **הפרי חדש** (סק"ד) כתב שמלשון הגמרא: "צנון שחתכו בסכין – מותר לאכול בכותח (אם טעם אותו)", משמע שמותר אף לכתחילה.

ובתורת חטאת (כלל סא, א) כתב: "ולא ראיתי שנוהגין להתיר על ידי טעימה בזמן הזה, דאין אנו בקיאין". והביאו **הט"ז** (סק"ב). ומשמע שלדעתם לא מועילה טעימה זו אפילו בדיעבד. וכן הבין **הש"ך** (סק"ה) בדעת **הלבוש**, שהשמיט לגמרי את דין הטעימה.

והש"ך (סק"ה) העיר שממה שלא השיג **הרמ"א** בהג"ה על דברי **השו"ע** בעניין טעימה זו, כפי שהשיג עליו בעניין טעימת קפילא (סימן צב, סעיף ב), משמע שכאן הרמ"א מודה שהטעימה תועיל (בדיעבד). וזאת משום ששם מדובר על טעימת גוי, שאין לסמוך עליו, אך כאן מדובר על טעימת ישראל (שהרי אין כאן איסור), שיש

לסמוך עליה בדיעבד⁵⁶. ור"ע איגר כתב שהרמ"א סובר שלא סומכים על הטעימה לכתחילה, אך מכל מקום סומכים עליה בדיעבד.

טעימה לאורך כל החתך

כתב ר"ע איגר שמסברא נראה שהטעימה צריכה להיות לאורך כל החתך, ולא די בכך שיטעם ממקום אחד, שמא באותו מקום לא פלט הסכין כל כך ובמקום אחר פלט. אלא שנשאר בצריך עיון, לפי שמדברי הרשב"א לא משמע כן.

עבר ובישל את הצנון בחלב / סעיף א

- ד. עברו ובישלו את הצנון עם חלב – צריך שיהיה בחלב שישים כנגד טעם הבשר הבלוע בסכין, ואם יש כנגדו שישים – גם הצנון עצמו מותר.
- ה. לפיכך, אם חתכו את הצנון רק במקום אחד, וידוע בבירור איזה חלק של הסכין נגע בצנון – צריך שישים נגד מקום הנגיעה. ואם לא ידוע בבירור מהו החלק שנגע בצנון – צריך שישים כנגד כל להב הסכין.
- ו. חתכו את הצנון לחתיכות דקות – צריך שישים כנגד כל הצנון. ואם הסכין קטן יותר מהצנון – מספיק שישים כנגד הסכין.
- ז. כבשו את הצנון בחלב – גם הצנון עצמו אסור, וצריך שישים כנגד כולו.
- ח. הירק שעל הצנון אינו חריף כל כך, ובולע רק כדי קליפה. לפיכך, אם חתכו בסכין של בשר – זורק את הירק, ושאר הצנון מותר. אולם יש להרחיק את מקום החיתוך מן הצנון כשיעור רוחב קש חיטים, ולכל הפחות בכדי קליפה.

ביטול הצנון בשישים

כתבו הראשונים (תוס', התרומה, סמ"ג, סמ"ק, שערי דורא, טור) שאם עבר ובישל את הצנון בחלב, צריך שישים כדי לבטלו, אולם אין צריך שישים כנגד כל הצנון, אלא רק כנגד הבלוע בו, דהיינו כנגד כל הסכין.

וכתב הבית יוסף שהטעם שצריך שישים רק כנגד הבלוע הוא משום שאין אומרים חני"ב בשר בחלב אלא בחתיכה האסורה מצד עצמה, כגון טיפת חלב שנפלה לחתיכת בשר, אך לא בצנון שנבלע בו טעם בשר שאינו אסור מצד עצמו, ומותר לאוכלו בפני עצמו.

וכתבו הט"ז (סק"ד) והש"ך (סק"ח) שאם הוא יודע בבירור כמה נגע הסכין, צריך שישים כנגד מקום הנגיעה, אבל בסתם צריך שישים כנגד כל הסכין, חוץ מבית היד.

וכתב הרמ"א על פי דברי הסמ"ק שאם חתך את הצנון דק דק, צריך לשער בשישים נגד כל הצנון, משום שכל חתיכה וחתיכה נאסרת בכדי נטילה. וכתב הש"ך (סק"ט) שזהו דווקא כשהצנון קטן מהסכין או כשהסכין אינה לפנינו כדי שנוכל לשער את גודלה, אבל אם הסכין קטן מהצנון בוודאי אין צריך לשער אלא כנגד הסכין (שהרי לא יכול להיבלע בצנון טעם בשר יותר ממה שבלוע בסכין).

⁵⁶ דברי הש"ך צריכים עיון, שכן הרמ"א כתב בפירוש שאין אנו בקיאים בטעימה זו של צנון, אף שמדובר בטעימת ישראל. וגם ר"ע איגר כתב: "ולישנא דהש"ך צריך עיון".

דין הצנון עצמו

כתב ה"ט"ז (סק"ה) שנראה לו פשוט שאם יש שישים, אזי גם הצנון מותר, מפני שלא היה עליו שם איסור, שהרי בלע דבר היתר. וכן כתבו מהר"ם מלובלין, ש"ך (צד סקכ"ג), חוות דעת (סק"ה), יד יהודה, בית יהודה, ודלא ככרתי ופלתי וגליון מהרש"א (סימן צד) שאסרו את הצנון.

כבישת הצנון בחלב

כתב היד יהודה (פיה"ק סקי"א) שכל זה הוא כשבישל את הצנון בחלב, אבל אם כבש אותו מעת לעת בחלב, אזי הצנון עצמו אסור, משום שכבוש אינו סוחט, ואם כן נכנס בו חלב בעוד שנמצא בו הבלוע מן הבשר, והצנון נעשה נבילה. ולכן צריך שישים כנגד כל הצנון, והצנון עצמו אסור.

זנב הצנון

כתב האיסור והיתר הארוך (לח, י-יא; הובא בדרכי משה סקי"ג) שצנון שנחתך רק למעלה בירק שלו, שהוא רק קצת חריף – אם נשאר בירק אפילו כרוחב קש חיטים (כלומר, שהוא מופלג מהצנון עצמו ברוחב זה), זורק הירק, והצנון עצמו מותר. [וכן כתב האו"ה לגבי זנבות שומים ובצלים ודומיהם, שאם נחתכו זנבותיהם בסכין של גויים, מותרים על ידי קליפה, מפני שאינם חריפים כל-כך ובולעים מעט].

וכן פסק הרמ"א, אלא שכתב רק שאם חתך את הירק שעל הצנון אין לחוש, ותמה עליו הדגול מרבבה מדוע לא כתב שצריך שישאר בירק כדי רוחב קש חיטה, כפי שכתב האו"ה. והיד יהודה (פיה"א סקט"ז) העלה להלכה שאפילו אם לא נשאר בירק כרוחב קש חיטים אלא רק כדי קליפה דקה, גם כן אין לחוש.

צנון שנחתך בסכין של איסור / סעיף א

- ט. צנון שנחתך בסכין של גוי או בסכין של שאר איסורין: לדעת השו"ע – צריך שישים כנגד הטעם הבלוע בסכין, כנ"ל. ולדעת הרמ"א, אם נחתך רק במקום אחד – צריך שישים כנגד מקום הנטילה. ואם נחתך להרבה חתיכות דקות – צריך שישים כנגד כולו, אף אם הסכין קטן יותר מהצנון.
- י. כשיש ספק אם הסכין היה של איסור – יש להקל מחמת הספק. אך כשידוע שהיה של איסור, אלא שיש ספק אם חתכו בו דבר חריף – בצנון יש להחמיר, ובשאר דברים חריפים יש להקל.

חתך צנון בסכין של גוי

כתבו הראשונים הנ"ל (תוס', התרומה, סמ"ג, סמ"ק, שערי דורא, טור), שכל האמור הוא בבשר בחלב, אבל אם חתך את הצנון בסכין של גוי (או בשאר סכין של איסור), צריך שישים כנגד כל הצנון.

וכתב הבית יוסף שהראשונים הללו הלכו לשיטתם שאומרים חנ"י גם בשאר איסורין, ולכן אמרו שהבצל כולו נעשה נבלה וצריך שישים כנגדו. אבל לדעת רבנו אפרים שאין אומרים חנ"י אלא בבשר וחלב, הרי שגם כשחתך בסכין של גוי צריך רק שישים כנגד טעם האיסור הבלוע בצנון. ובשו"ע הלך לשיטתו ופסק כרבנו אפרים שגם בסכין של גוי צריך רק שישים כנגד הבלוע.

וה"ט"ז (סק"ו) והש"ך (סק"ט) כתבו שאנו פוסקים כדעת האומרים חנ"י גם בשאר איסורין, אך בכל זאת אם חתכו את הצנון רק במקום אחד אין צריך שישים כנגד כל הצנון, אלא רק כנגד מקום הנטילה (ושלא כדעת

הלבוש שמצריך שישים כנגד כל הצנן). הסיבה לכך, משום שאין אומרים חני"נ בחצי חתיכה, וכיון שרק מקום הנטילה נאסר (שכן האיסור אינו מפעפע בכולו), לכן צריך שישים רק כנגד החלק שנאסר. ואין זה נחשב איסור דבוק, כיון שהחלק האסור אינו אסור מצד עצמו (אלא מצד מה שבלוע בו) ואינו ניכר ומובדל.

והוסיפו ה"ט"ז והש"ך (על יסוד דברי הסמ"ג) שאם חתכו את הצנן דק דק, כיון שכולו נאסר, צריך שישים כנגד כולו, אף אם הסכין קטנה מהצנן (ודווקא כשהצנן בלע טעם בשר, שהוא היתר, אין אוסרים יותר מגודלו של הסכין, אך כשבלע איסור וכל החתיכות נעשו נבלה, משערים כנגדן).

בספק

הרמ"א כתב שאם יש ספק אם נחתך הצנן בסכין של איסור, אנו הולכים להקל. וכתב הש"ך (סקי"ב) שזהו כשיש ספק אם הסכין היה של איסור, אך אם ידוע שהסכין אסורה, וכגון שידוע שהיא בת יומא, אלא שמסופק אם חתך בה את הצנן, פוסקים להחמיר. אך הוסיף שזהו דווקא בצנן, ואילו בשאר דברים חריפים אנו הולכים להקל גם בזה, משום שנחלקו הפוסקים אם הם בכלל ראויים לאסור, וכדלקמן.

שאר דברים חריפים וחמוצים / סעיפים א-ב

- יא. שאר דברים חריפים, כגון בצלים ושומים וחזרת, שחתכם בסכין בשרית, דינם כצנן. אלא שבצנן נהגו לאוסרו כולו, ובשאר דברים אין לאסור אלא בכדי נטילה.
- יב. פירות חמוצים מאוד, כגון תפוחים חמוצים ביותר – דינם כשאר דברים חריפים. אך סתם פירות חמוצים אינם נחשבים 'חריפים'.
- יג. ירקות חמוצים, כגון מלפפונים חמוצים או כרוב חמוץ – אין בהם חריפות, ואין להחמיר בהם.
- יד. צנן ושאר דברים החריפים ביותר – אוסרים בין כשהם לחים ובין כשהם יבשים. אך זנגביל ושאר דברים שחריפותם מועטת – אוסרים רק כשהם לחים, ולא כשהם יבשים.
- טו. משקה חריף, שנתנוהו בתוך מאכל: אם אי אפשר לשתותו כשהוא חי – נחשב 'חריף' כצנן, ואם אפשר לשתותו כשהוא חי – נחשב 'חריף' כשאר פירות חמוצים, ואפשר להקל בו במקום הפסד.
- טז. ירקות חריפים שהתבשלו במים – בטלה חריפותם, ואינם נחשבים עוד 'דבר חריף'.

שאר דברים חריפים (שום, בצל, חזרת)

כתב בעל התרומה שגם שומים ובצלים וכרישים שחתכום בסכין, יש להם דין צנן וחלתית, מאחר שגם הם חריפים. לעומתו, רבנו יחיאל סבר שאין להחמיר אלא במה שאמרו חכמים, דהיינו דווקא בצנן וחלתית. והבית יוסף (כאן, ובסוף הסימן) הוכיח שהרמב"ם סבר כבעל התרומה.

וכתבו הרא"ש והטור שהמהר"ם היה מתיר בין בצנן ובין בשומין ובצלים, אלא אם כן היה הסכין בן יומו, אלא שלא רצה להורות הלכה למעשה, וכתב: "אף על פי שאני מורה כספר התרומה לאסור, איני מוחה בידי הנהגת היתר".

ובהגהות שערי דורא כתב שהעולם נוהגים איסור בתמכא (חזרת) כשראשו נחתך בסכין של גוי, אך כתב שכשיש ספק אם אכן נחתך באיסור, כגון שיש לתלות שנחתך על ידי המעדר (מרא וחצינא) בשעת לקיטתו ולא על ידי הסכין של הגוי, אין להחמיר, כי סברות והוכחות גדולות כתב מהר"ם שאין לאסור אלא בצנן וחילתית ולא בשום דבר אחר חריף, "והרבה גדולים שווים להתיר".

בשו"ע פסק להחמיר כדעת התרומה, שכל הדברים החריפים נידונים כצנון. **ובדרכי משה** (סק"ד) כתב שאין לאסור אלא בכדי נטילה, אפילו כשבוודאי נחתך בסכין של גוי, אך בצנון נהגו להחמיר ולאסור כולו. וביאר שאף על פי שהתמכא חריפה יותר מהצנון, בכל זאת החמירו (לאסור כולו) דווקא בצנון משום שנקל יותר להחמיר בו, כיון שאין דרכו להימכר חתוך (ונצטרך להחמיר בו רק במקרים חריגים, כשנמכר חתוך), מה שאין כן בתמכא שדרך למכור אותה חתוכה, ואם נחמיר בה נצטרך לאסור תמיד, לכן לא חששו לאסור, אלא העמידו אותה על דינה (לאסור בכדי נטילה).

וכתב **הפתחי תשובה** (סק"ג) בשם **מהר"ר דניאל** שכשהבצלים קטנים אינם חריפים כל כך, ויש להקל בהם במקום הפסד, אם חתכו אותם בסכין שאינו בן יומו.

פירות חמוצים

באורחות חיים כתב שפירות חמוצים, כגון תפוחים, נחשבים 'דבר חריף' כמו שומים ובצלים. וכן פסק **השו"ע**. אולם **האיסור והיתר הארוך** (לח, יד) כתב שתפוחים חמוצים לא נקראים 'דבר חריף', וכן פסק הרמ"א **בתורת חטאת** (סא, ה).

וכתב **הט"ז** (סק"ט) שבמקום הפסד יש להקל, שהרי בלאו הכי יש החולקים בשאר דברים חריפים שאינם צנון וחלתית. **ובערוך השולחן** (סעיף יג) כתב שצריך לומר שהאורחות חיים והשו"ע דיברו על תפוחים חמוצים ביותר, משום שסתם פירות חמוצים לא שייך לקרוthem דבר חריף, אם לא כשהעמידם בחומץ.

ירקות חמוצים

בערוך השולחן (שם) כתב שבירקות חמוצים, כגון מלפפונים חמוצים (אוגערקע"ס) וכרוב חמוץ (קריו"ט) וסלק חמוץ (בוריקעס) וכיוצא בזה, אין להחמיר, משום שאנו רואים בחוש שאין בהם חריפות כלל.

דבר חריף לח/יבש

כתב **האיסור והיתר הארוך** (לח, ט) שרק דבר חריף שהוא לח אוסר בכדי נטילה, אבל דבר יבש לגמרי, אפילו הוא חריף, מותר בהדחה. והוסיף, שמטעם זה התיר **הסמ"ג** זנגביל שחתכו בסכין של גוי שאינו בן יומו⁵⁷.

אולם **הדרכי משה** (סק"ד) היקשה, שהרי קורט של חילתית אין בו יותר לחלוחית מאשר בזנגביל, ובכל זאת הוא אסור. ולכן כתב שנראה שמי שהתיר את הזנגביל סבר כדעת **מהר"ם**, שדווקא קורט של חילתית אסור, ולא שאר דברים חריפים. אבל לדעת **ספר התרומה** שאוסר בכל הדברים החריפים, אין לחלק בין דבר שיש בו לחלוחית לדבר שאין בו לחלוחית. והוכיח הרמ"א דבריו גם מדברי **הטור**, וכתב שיתכן שכן גם דעת **הסמ"ג**, ודלא כפי שהבינו האו"ה.

והש"ך (סק"ז) כתב שמדברי **סמ"ג** משמע שצנון ושאר דברים החריפים ביותר אוסרים בין לח ובין ביבש, וזנגביל ושאר דברים שחריפותם קטנה יותר אוסרים רק בלח, ולא ביבש.

⁵⁷ האו"ה כתב שהסמ"ג התיר זנגביל "רטיבתא", ולכאורה סותר דבריו הקודמים, שהרי טען שרק יבש מותר בהדחה. ובהגהות הטור הביאו דברי המנחת יעקב (כלל סא סק"ב) שהאריך לבאר שמדובר בזנגביל שנחתך כשהיה יבש ואחר כך נתנוהו במרקחת. ע"ש.

משקה חריף

כתב ה"ט"ז (סק"ט) שהמשקה הנקרא: 'בארשטי' (חמיצה), שעושים אותו מסלק המעורב בסובין עם מים, בוודאי נקרא 'דבר חריף' אפילו שאינו מחומץ הרבה [ואם יתנו אותו בדבר מאכל, אותו מאכל ייחשב 'דבר חריף']. **והבאר היטב** (סק"י) הביא בשם ספר **בית הלל** שהבארשט לא נקרא 'דבר חריף' מפני שיכולים לשתותו כשהוא חי, אם לא שהוא מחומץ כל כך שאי אפשר לשתותו כשהוא חי, כמו חומץ.

ובפתחי תשובה (סק"ד) הביא דברי **הפרי מגדים** שהכריע שאם אי אפשר לשתותו כשהוא חי נחשב 'דבר חריף' כמו צנון, ואם יכולים לשתותו כשהוא חי נחשב 'דבר חריף' כמו שאר פירות חמוצים ואפשר להתירו במקום הפסד. ואם הוא מלווה בביצים שוב לא נקרא 'דבר חריף', וסיים שהכל לפי ראות עיני המורה.

ירקות חריפים שהתבשלו

בשו"ת **מקום שמואל** כתב שאם בישלו את הלפת במים כדי לרככה, כבר אינה נחשבת דבר חריף, מפני שאגב המים בטלה החריפות. וכתב שכן הורו **חכמי פראג** לגבי בצלים, שאם בישלו אותם, בטלה חריפותם. וגם בשו"ת **פנים מאירות** כתב בפשיטות שכל דבר חריף שהתבשל, פקעה חריפותו.

ובספר **באר יעקב** כתב **שמהר"ר יוסף** חלק על זה ואמר שאנו רואים בחוש שתבלינים או חזרת (תמכא) נשארים בחריפותם גם לאחר שהתבשלו, ולכן סבר שכל זמן שאין אנו יודעים בבירור שבטלה חריפותם, כמו בבצלים, אין להקל. אולם **הבאר יעקב** עצמו כתב שגם בסתם יש להקל כשיש צדדים נוספים להיתר, הואיל ויש כאן ספק ספיקא, שמא דווקא קורט של חלתית נחשבת חריפה, ושמא בטלה החריפות מחמת הבישול. והובא כל זה **בפתחי תשובה** (סק"ד).

תבלין שנידוכו במדוכה בשרית / סעיף ג

- יז. תבלין שנידוכו במדוכה בשרית, אפילו שאינה בת יומה ומקונחת יפה, ואף שנוהגים לדוך בה רק בשר צונן – אסור לאכול אותם עם חלב, כדין צנון שחתכו בסכין בשרית.
- יח. דברים שאינם חריפים שנידוכו במדוכה בשרית שאינה בת יומא – מותר לאכול אותם עם חלב.

תבלין שנידוכו במדוכה בשרית

כתב בספר **התרומה** שתבלין שנידוכו במדוכה של בשר, אסור לאכול אותם בחלב, מפני שהם חריפים ודינם כמו צנון שחתכו בסכין, שאינו מותר משום נ"ט בר נ"ט אלא הוא נאסר משום טעם ממש הנבלע שם.

ובשו"ת הרשב"א כתב שאם כתשו תבלין במכתשת חלבית שאינה בת יומא, ואחר כך כתשו בו-ביום ביצים עם מרק בשר, הביצים מותרות, משום שהמכתש לא היה בן יומו, והתבלין אינם אוסרים מפני שהם מעטים ואין בהם כל כך חריפות להחזיר לשבח את טעם החלב הבלוע במכתשת.

השו"ע הביא דברי התרומה להלכה, אך כתב שזהו רק כשהתבלין נידוכו במדוכה בשרית בת יומא. **והרמ"א** כתב שהוא הדין למדוכה שאינה בת יומא. **והט"ז** (סק"י) **והש"ך** (סק"י"ט) תמהו על השו"ע, הואיל ולקמן (סימן קג סעיף ו) כתב בעצמו שדבר חריף נותן טעם לשבח אפילו בכלי שאינו בן יומו אסור, וכן פסק לעיל (סעיף א) לגבי סכין שאינו בן יומו שחתך בו צנון. הלכך כתב **הש"ך** שהלכה כדעת הרמ"א שיש לאסור אפילו במדוכה שאינה בת יומא, וכתב שכן דעת כל האחרונים, ושכן המנהג.

דברים שאינם חריפים

בספר **בית דוד** (הספרדי) כתב שכל דבר הנידוד במדוכה, אפילו אינו חריף, נבלע ונפלט, שמפני דוחק המדוכה היא מבליעה ומפליטה אפילו דברים שאינם חריפים. אולם שאר הפוסקים [פרי חדש (סי' סט סק"ד), שו"ת בית יהודה (סי' פ), ערך השולחן (סי' קג סק"ב)] חלקו על דבריו, וסברו שמדוכה מבליעה ומפליטה רק דברים חריפים, וכמשמעות לשון התרומה והשו"ע.

מדוכה המשמשת רק לבשר צונן

עוד כתבו בערך השולחן (אות יד) ובספר בית דוד (סי' לח), שגם אם נוהגים להשתמש במדוכה רק לבשר צונן, אין להשתמש בה על מנת לאכול את המאכל בחלב, אף על פי שהמדוכה מקונחת יפה, משום שלפעמים כותשים בה בשר עם מעט תבלין, והוא מבליע ומפליט את טעם הבשר.

חתך דבר חריף פעמים רבות / סעיף ד

יט. חתך דבר חריף פעמים רבות בסכין בשרית או בסכין של איסור – יש אומרים שהחיתוכים הראשונים מבטלים את טעם הבשר או את טעם האיסור הבלוע בסכין, והחתיכות הראשונות שנאסרו בטלות בשאר החתיכות, והכל מותר. ויש חולקים על סברה זו. ואין להקל אלא במקום ובפירות שנהגו בהם היתר.

סכין שחתכו בה פעמים רבות

כתב השיבולי הלקט בשם ה"ר ישעיה שמן הדין היה צריך לאסור לימוני"ש של גויים שחותכים אותם בסכין שלהם ואגב חריפותם בלעו טעם איסור. אלא שמפני שחותכים לימונים רבים בסכין אחד וממלאים מהם חביות, יש לומר שבטל טעם הסכין בהם. ובוודאי היה ראוי לאסור את הלימון הראשון והשני, אלא מפני שאינם ניכרים, הם בטלים ברוב ומותרים. והוא הדין לחתיכות של טוניני"א, שריבוי החיתוכים מבטל את טעם הסכין.

מעין זה כתב האיסור והיתר הארוך (לח, יד) לגבי אגסים⁵⁸. וכן כתב האו"ה (לח, יג) שדגים מלוחים שחותכים הגויים בסכיניהם לאחר המליחה, צריכים קליפה, אולם אם היו הרבה חתיכות, הראשונים בטלים ברוב.

ומהר"י וייל כתב שכרוב שפורמים הגויים אסור, ואין הגויים נאמנים לומר שיש להם סכינים מיוחדים לכך, מפני שלהשביח מקחם הם אומרים כן⁵⁹. וכתב הדרכי משה (סק"ה) שראה מקצת מקומות שנוהגים היתר בדבר, וכתב שיתכן שהם סומכים על דברי השיבולי הלקט והאו"ה הנ"ל, שהראשונים שבלעו האיסור בטלים ברוב.

והוסיף הדרכי משה שהכל בו כתב בשם הראב"ד שפת שנחתכה בסכין של גויים צריך לגרור את מקום החתך, ואם חתך בסכין בשר דק דק כולו אסור, משום שאינו יכול להדיחו או לגוררו יפה. ומשמע כהמהרי"ו

⁵⁸ אך שם צירף סברות היתר נספות, שהאגסים אינם חריפים כל כך, ושהם יבשים. ע"ש.

⁵⁹ הט"ז (סק"ב) כתב שמדובר בכרוב שחותכים אותו אחר שהתחמץ, ולכן נידון כדבר חריף.

שגם כשנעשו חיתוכים רבים אין סומכים להתיר. וכן פסק **הפרי חדש** (סקי"ח). אך **הדרכי משה** כתב שיתכן שהראב"ד דיבר באופן שלא חתך כל כך הרבה פעמים, ולכן אין האיסור מתבטל ברוב.

השו"ע והרמ"א פסקו להלכה כדעת השיבולי הלקט והאו"ה, שאם נעשו חיתוכים רבים, כל החתיכות בטלות ברוב ומותרות. אך הוסיף **הרמ"א** שבמקום שנהגו להחמיר, אין לשנות המנהג.

אמנם **הב"ח** (סק"ד) חולק ומחמיר בכל זה. להבנתו, השיבולי הלקט סבר כדעת מהר"ם שהסכין אינה משביחה את הטעם בכל דבר חריף, אלא רק בצנון וחלתית, וכל הבעיה בסכין היא מצד השמנונית הנקרשת אליו, ולכן התיר בסכין שחתכו בה הרבה חיתוכים, שכן השמנונית כבר הוסרה, והחתיכות הראשונות בטלות ברוב. אבל לפי מה שאנו פוסקים שגם שאר דברים חריפים בולעים, וכן אנו פוסקים שאומרים חני"נ בשאר איסורין, אם כן כל אחד מהלימונים שבלע מהסכין נאסר ונעשה נבילה, וכל הלימונים אסורים.

ברם **הש"ך** (סק"כ) כתב שמלשון השיבולי הלקט משמע שהחיתוכים הרבים מבטלים גם את הטעם הבלוע בסכין, ולא רק את השמנונית שעל גביו. וביאר שהשיבולי הלקט מסכים לדעת בעל התרומה שגם שאר דבר חריפים משביחים את הטעם, אלא שסבר שיש לחלק בין צנון וחלתית ודומיהם שהם חריפים הרבה, והם ממתיקים ומשביחים את כל הטעם הבלוע בסכין, ובין לימונים ושאר דברים שאינם חריפים כל כך, שהם משביחים רק את מה שבלוע בדופני הסכין, ולא את מה שבלוע בחלקו הפנימי. ולכן כשחתך בו כמה פעמים, הטעם המשובח של דופני הסכין מתבטל.

ומכל מקום סיים **הש"ך** שלהלכה אין לסמוך על ביטול טעם הסכין, ואין להקל אלא במקום ובדברים שנהגו להקל בהם, כגון בלימונים.

חתך פרי עם התולעת שבו / סעיף ד

כ. חתך פרי, בין שהוא חריף ובין שאינו חריף, עם תולעת שבו – קולף את הפרי סביב מקום התולעת, והפרי מותר באכילה.

כא. הסכין שחתכה את התולעת טעונה נעיצה בקרקע קשה, ויש נוהגים להתיר את הסכין בהדחה בלבד.

חתך פרי עם התולעת שבו

המהרש"ל שאל את **המהר"ש** אודות מי שחתך אגס בסכין, והיה בפרי תולע, ונמצא שהסכין חתכה את התולע באמצעיתו, ואמר לו **המהר"ש** שאין בסכין חשש איסור כלל והיתר גמור הוא. אך הוסיף **המהרש"ל** שאם אירע הדבר בצנון שהוא חריף ובולע אגב דוחק הסכין, כשם שכתב **הרא"ש** שצנון שנחתך בסכין של גויים צריך קליפה, גם כאן הצנון אסור כדי קליפה (סביב חתך התולעת), והסכין עצמו מותר ללא חשש איסור.

אולם **בתורת חטאת** (נא, ג) כתב הרמ"א שמי שמיקל בזבוב מחמת שהוא מהדברים המאוסים, יש לו להקל גם בחיתוך פרי שיש בו תולעת, שיש לומר שכיון שהסכין צונן אינו נאסר, ואף שבדרך כלל צונן טעון הדחה, מכל מקום הפרי עצמו לא נאסר כיון שבתולעת עצמה אין טעם האוסר. ומכל מקום יש לקלוף את הפרי מעט במקום החתך, שמא נשארה שם ממשות מן התולעת עצמה, וכל השאר מותר. ואפילו בצנון שהוא חריף אין לחשוש לטעם התולעת הנבלע בצנון.

ומהרי"ל כתב שהסכין שחתכו בה את התולעת טעונה נעיצה עשר פעמים בקרקע קשה, אך כתב שלא ראה שנוהגים כן, אלא נוהגים להתיר את הסכין אחר קינוח.

הב"ח (סק"ד) הביא את כל דברי הפוסקים הנ"ל, וכתב שאין להתיר את הסכין בלא נעיצה בקרקע קשה, שלא גרע הדבר מבית השחיטה שהוא רותח ומפליט מחמת קושי הסכין, והוא הדין בתולעת שמחמת דוחק הסכין - חריפות הצנון שנאסר מן התולע נדבק בסכין. ולכן הורה כדברי מהרי"ל שהסכין צריך נעיצה, והצנון או הפרי צריך קליפה.

והט"ז (סק"ג) פסק להלכה כדברי הרמ"א, שכיון שאנו מקילים בדבר שנפשו של אדם קצה בו, לכן יש להקל ולהתיר את הפרי על ידי קליפה, כשם שצנון אינו אוסר יותר מכדי קליפה⁶⁰.

הפרי מגדים (משב"ז סק"ג) הוסיף ביאור שאף שבדרך כלל אנו אומרים שחריפות הפרי משביחה את הטעם הפגום, אין זה אלא בטעם שאינו בן יומו שהיה לשבח ונפגם מעט, אבל בדבר הפגום מעיקרו, כמו תולעת, חריפות הפרי אינה מועילה להשביחו.

קישואים, אבטיח ולפת שנחתכו בסכין בשרית / סעיף ה

כב. קישואים ואבטיחים שנחתכו בסכין בשרית – אינם טעונים קליפה (הניטלת כולה כאחת), אלא גרירה מועטת במקום החתך, ואחר כך מותר לאכול אותם בחלב.
כג. לפת, סלק וגזר שנחתכו בסכין בשרית – אינם טעונים אפילו קליפה, אלא מדיחים אותם, ואחר כך מותר לאכול אותם בחלב. ואם הסכין הייתה מקונחת יפה, או שאינו יכול להדיחו, מותרים גם בלא הדחה.

קישואים

הבאנו לעיל (סעיף א) את דברי הגמרא (חולין קיא ע"א), המחלקת בין צנון לקישוא:

אבל קישות – גריר לבי פסקיה ואכיל.

על פי זה פסקו **הטור והשו"ע** שאם חתך קישואים בסכין בשרית, מותר לאכול אותם עם חלב גם בלא קליפה, אלא מספיק שיגרור את מקום החתך.

וכתב **הר"ן** שהטעם שלא די בהדחה הוא מפני שהקישואים לחים ואי אפשר להדיח אותם כראוי, ואדרבא על ידי ההדחה הטעם נסרך בהם יותר, ולפיכך גורר אותם ודיו. וגרירה פחותה מקליפה, שהקליפה צריכה להיות גסה קצת כדי שתוכל להינטל כולה כאחד, מה שאין כן בגרירה.

⁶⁰ קצת צריך עיון, שהרי אנו נוהגים בצנון שלכתחילה כולו אסור, ובדיעבד - בכדי נטילה. ושמו כאן הקלו יותר מפני שטעם התולע פגום.

אבטיח

הרשב"א (תורת הבית) ו**הרמב"ם** (הלי' מאכלות אסורות פ"ט הכ"ד) כתבו שדין אבטיח כדין קישואים. וכתב **במערכת השלחן** (הערה יח) שמשום כך ראוי להיזהר כשקונים אבטיח ברחוב אצל רוכל (שאינו שומר תורה ומצוות, וכל שכן גוי), שלא לחותכו בסכין של הרוכל כדי לטועמו, אלא יש להביא סכין מהבית.

לפת

עוד מובא בגמרא הנ"ל (חולין קיא ע"א):

קילחי דליפתא – שרי, דסילקא – אסירי.

על פי זה פסק ה**טור** שאם חתך לפת בסכין בשרית אינו צריך אפילו גרירה, ודי בהדחה בלבד.

וכתב ה**בית יוסף** שאף על פי שלא מוזכר בגמרא שצריך הדחה, וגם ה**ר"ן** כתב שממה שנקטה הגמרא לשון "שרי", משמע שאין צריך כלום, לא גרירה ולא הדחה, מכל מקום ה**רשב"א** כתב שלא התירו אלא על ידי הדחה, ומה שנקטה הגמרא לשון "שרי" הוא משום שאינם אסורים כצנן ואינם צריכים גרירה כלפת. וכן פסק ב**שו"ע**.

בביאור הגר"א (סקט"ו) כתב שצריך הדחה רק בסכין שאינו מקונח. ו**היד יהודה** (פיה"א סקל"ה) כתב שכיון שלדעת כמה פוסקים גם בסכין שאינו מקונח לא צריך הדחה, לכן כשאי אפשר להדיחו, יש להתיר גם בלא הדחה.

לגבי זיהוי הלפת – כתב ה**ש"ך** (סקכ"ב) שהוא הנקרא בלשון אשכנז: 'ריבין', ו**בפתחי תשובה** (סק"ד) כתב ש'ריבין' הוא: 'בוריקיש', והכוונה לסלק. ו**ביד יהודה** (פיה"ק סקל"ט) כתב שהוא הדין ל'מייערען', דהיינו גזר.

חתך לפת וירקות בסכין בשרית, ואחר כך חתך סלק או צנן / סעיף ה

כד. חתך לפת בסכין בשרית – מותר אחר כך לחתוך בה פעם אחת סלק או צנן על מנת לאוכלו עם חלב, משום שחיתוך הלפת ביטל את טעם הסכין. ואם שוב חתך לפת, רשאי שוב לחתוך פעם אחת צנן, וחוזר חלילה.

כה. אסור לכתחילה לחתוך לפת על מנת לחתוך צנן על מנת לאוכלו עם חלב. אך אם כבר חתך לפת, מותר לכתחילה לחתוך בו צנן באופן הנ"ל.

כו. חתך שאר ירקות (חוץ מלפת) או לחם או שאר דברים מתוקים – לא בטל טעם הסכין.

כז. החיתוך בלפת מועיל רק לעניין בשר בחלב, ולא לעניין שאר איסורין, ואין להקל בזה אפילו בדיעבד.

חתך לפת ואחר כך סילקא

בגמרא הנ"ל (חולין קיא ע"א) מובא:

קילחי דליפתא – שרי, דסילקא – אסירי, ואי פתך בהו דליפתא – שפיר דמי.

ופירש רש"י שאם "עירבן בעת חיתוכן, שחתך אחת של לפת ואחת של תרדין", מותר לחתוך בהם את התרדין, "לפי שהלפת מבטל את טעם השמנונית מן הסכין, ואין התרדין מקבלין טעם הימנו".

וכתב **הבית יוסף** שנראה היה לו שכיון שחתך בו לפת פעם אחת, כבר התבטל טעם הסכין, ואם אחר כך יחתך בו צנון וכיוצא בזה, יהיה מותר על ידי הדחה. אולם כתב שמצא **בסמ"ג** שאין להתיר אלא כשחתך פעם אחת בלפת ופעם אחת בתרדין, וכן תמיד, שרק באופן זה מבטלת מתיקות הלפת את טעם השמנונית מהסכין. והוסיף הבית יוסף שכן משמע לשון "ואי פתך בהו", ולא כתב: "ואי חתיך ביה ליפתא ברישא שפיר דמי". וכן פסק הרמ"א.

חתך לפת ואחר כך צנון

עוד כתב **הבית יוסף** שמלשון הרשב"א משמע שלא מועיל "פתך בהו בליפתא" אלא להתיר סילקא, אך לא להתיר צנון. והוסיף שכן נראה מלשון הגמרא שנקטו דין זה רק לגבי סילקא. אולם הוסיף **שהתרומה ושערי דורא והטור** כתבו בפירוש שדבר זה מועיל גם להתיר חיתוך צנון. וכן פסק בשו"ע.

היד יהודה (פיה"ק סקמ"א) הסתפק האם גם בחילתית שהיא חריפה הרבה מועיל החיתוך בלפת כדי לבטל הטעם.

חיתוך לפת לכתחילה כדי לחתוך צנון

בתורת חטאת כתב בשם **איסור והיתר הארוך** שלכתחילה אין לחתוך צנון בסכין בשרית אף אם כבר חתך בה לפת. אולם רש"ל התיר לחתוך בה צנון לכתחילה. וכן הוכיח **הש"ך** (סקכ"ג) מדברי **התרומה והשערי דורא והאגודה והטור והבית יוסף**.

והוסיף **הש"ך** שאין לומר שכיון שהצנון טעון על כל פנים הדחה נצטרך לחשוש שמא ישכח ויאכל אותו בלא הדחה, כפי שאסרנו (צא, א) להניח בשר בקערה של איסור צנון. שכן דווקא שם אסרו מפני שמיד כשמניחים אותו בקדרה הוא טעון הדחה, אך כאן אם ירצה לאכול את הצנון כפי שהוא יהיה רשאי, ורק אם ירצה לאכול אותו עם חלב יצטרך להדיחו, ולכן אין גוזרים שמא ישכח להדיח. ועוד, שכאן ההדחה היא חומרא בלבד, שהרי כבר התבטל טעם הבשר בלפת, ובראשונים לא נזכר כלל שצריך הדחה.

ומכל מקום סיים **הש"ך** שמשמע מהגמרא והפוסקים שאסור לחתוך לפת לכתחילה על מנת לחתוך אחר כך צנון, ורק אם חתך כבר לפת אז מותר לכתחילה לחתוך בו צנון כדי לאוכלו עם חלב.

חיתוך לחם או שאר ירקות ופירות

כאמור, לדעת רש"י הסיבה שחיתוך הלפת מתיר את הסכין הוא מפני שהלפת מבטלת את הטעם הבלוע בסכין. על יסוד זה כתב **בספר התרומה** שדווקא חיתוך לפת מתיר את הסכין, מפני שיש בכוחה לבטל את הטעם הבלוע בה, אבל אם חתך לחם או ירק או פרי אחר, אין בכוחם לבטל את טעם הסכין, ועדיין אסור לחתוך בה צנון שרוצה לאוכלו עם חלב. וכן פסק הטור.

הבית יוסף הבין מדברי הרמב"ם שגם חיתוך לחם או ירק או פרי מתיר את הסכין, משום שהבין שהטעם שאסור לחתוך בסכין את הצנון אינו מפני הטעם הבלוע בסכין אלא מפני השומן הקרוש עליו, שהוא נדבק בעיקר בדבר חריף, ואם כן כשהוא חותך בה לחם או ירק או פרי, הרי הסכין מתקנחת, ולא נשאר בה שומן, ומותר לחתוך בה את הצנון. וכן כתב **הפרי מגדים** (שפ"ד סקכ"ב) שכל מיני מתיקה מועילים לבטל ולהחליש את טעם הסכין.

אולם הרמ"א פסק להחמיר כדברי התרומה. וכן כתב **היז יהודה** (פיה"א סקל"ח) שאין לסמוך להתיר בדבר מתוק אחר אלא בלפת.

בשאר איסורין

כתבו **הפרי מגדים** (שפ"ד סקכ"ב) **והיז יהודה** (פיה"א סקל"ז) שהחיתוך בלפת מועיל רק לעניין בשר בחלב, אך בסכין של איסור לא מועיל החיתוך בלפת, ואין להקל בזה אפילו בדיעבד.

סימן צז – שלא ללוש עיסה בחלב

לישת עיסה בחלב / סעיף א

- א. אסור ללוש עיסה בחלב, שמא יבוא לאכול אותה עם בשר. ואם לש, אפילו בשוגג – כל הפת אסורה, אפילו לאוכלה לבדה.
- ב. מותר ללוש עיסה בחלב, אם היא קטנה ביותר, באופן שיכול לאוכלה בבת אחת.
- ג. מותר ללוש עיסה בחלב, אם שינה את צורת הפת, באופן שיהא ניכר ויזכור שאין לאוכלה עם בשר, או שהיא עשויה באופן שאין דרך לאוכלה עם בשר, וכגון שהיא ממולאת במיני מתיקה וכיוצא בזה.
- ד. אין למכור לרבים פת שנילושה בחלב, אפילו ששינה את צורתה, אלא אם כן הדגיש בצורה בולטת שפת זו חלבית.
- ה. פת שנילושה בחלב ונאפתה ללא שינוי צורה – נאסרה לעולם, וכבר אי אפשר להתירה על ידי שישנה כעת את צורתה או יחתוך אותה לחתיכות קטנות.
- ו. מדוכה שרגילים לדוך בה תבלינים לצורך שימוש במאכלי בשר או חלב, ופעם אחת דכו בה תבלינים עם מאכל בשרי – המדוכה נעשית בשרית, ומותר לדוך בה תבלינים לצורך שימוש במאכלי בשר⁶¹.

לישת עיסה בחלב

בגמרא בפסחים (לו ע"א) מובא:

תניא: אין לשיין את העיסה בחלב, ואם לש – כל הפת אסורה, מפני הרגל עבירה (רש"י: שלא יאכל בשר עמה)... אמר רבינא: כעין תורא שרי.

רש"י הבין ש"כעין תורא" פירושו: "מעט, כעין של שור". והיינו שמותר ללוש עיסה קטנה בחלב מפני שאוכל אותה מיד ובבת אחת ולא משהה אותה, ואין חשש שישכח שלש אותה בחלב. והרי"ף והרמב"ם והרשב"א פירשו שהכוונה היא ששינה את צורת העיסה ועשאה כמו עין השור, ומתוך כך זוכר שבעיסה זו יש חלב.

בהגהות שערי דורא כתב ששני הפירושים נכונים להלכה, משום "דתרווייהו סברות יפות הן". וכן פסק השו"ע.

בדומה לזה כתב מהרי"ט (הובא בפתחי תשובה סק"ג) שאין איסור אלא בפת שיש חשש שיאכל אותה עם בשר, אבל כשאין חשש כזה כלל, וכגון פת הממולאת במיני מתיקה שאין דרך לאכול אותה עם בשר, אין בה איסור.

שינוי הצורה

בשאלת יעב"ץ (סימן סב) כתב שלא מספיק לעשות שינוי קטן, אלא צריך שינוי גדול, ואם לא כן הרי הוא כשאר פת ואסור לגמרי. **ובמערכת השלחן** (הערה ד) כתב שמטעם זה צריכים להיזהר לעשות את 'בורקס גבינה' בשינוי גודל, שיהא ניכר בבירור, על מנת שלא יבואו לאוכלו עם בשר⁶².

⁶¹ פרי"ח סק"א; חכמת אדם נ, ז; חו"י"ד ביאורים סק"א; ושלא כט"ז סק"א.

⁶² כפי הידוע לי, כיום נהגו לעשות בורקס גבינה בצורת משולש, ובורקס פרווה בצורת מלבן.

ובהלכות קטנות (סימן נו) כתב שלחמניות או פת הבאה בכיסנין (עוגה) מותר ללוש בחלב, משום שמשונות הן בצורתן, ולא יבואו לטעות לאוכלן עם בשר, והמחמיר תבוא עליו הברכה.

שינוי לאחר האפייה

החוות דעת (הובא **בפתחי תשובה** סק"ג) כתב ששינוי אינו מועיל אלא כשישנה בשעת אפייה, כשעדיין לא היה עליו איסור כלל, אבל לא מועיל לעשות שינוי אחר שכבר נאסרה הפת. וכן אינו מועיל לחלק את הפת שנאסרה להרבה בני אדם באופן שיגיע לכל אחד דבר מועט, שכיון שכבר נאסרה הפת ונעשתה 'נבלה', אי אפשר עוד להתירה. וכן דעת **הפרי מגדים**, ושלא כדעת **הכרתי ופלתי** בשם זקינו.

מכירה לאחרים

בשו"ת מהרי"ט (הובא בקיצור **בפתחי תשובה** סק"ג) כתב שמדברי **הרי"ף והרמב"ם** משמע שמטרת השינוי בצורת הפת היא כדי לעשות היכר לעצמו, שלא ישכח שהיא פת חלבית, אך אינו צריך לחשוש לתקלת אחרים. אולם **הרשב"א** כתב שמטרת שינוי הצורה היא כדי שאנשים ישאלו מדוע שינו את הצורה, ויאמר להם שזה משום שהיא פת חלבית, ומשמע שצריך לחשוש גם לתקלת אחרים, ואסור למכור להם בלי שינוי צורה שיהיה ניכר גם להם. אך הוסיף שיתכן שגם הרשב"א דיבר רק כשאופה פת זו עבור אנשי ביתו, שהם שואלים אותו, אך אינו צריך לחשוש לאנשים אחרים, כגון אורחים שבאים מחוץ לעיר.

ועל כל פנים סיים **המהרי"ט** שלבו נוקפו להתיר למוכרה לאחרים, מאחר שכבר אירעה בזה תקלה. וכתב שאם מוכרים את הפת בחנות, בוודאי יש לחשוש לתקלה. וכתב שלא מועיל שיודיע לקונים שפת זו חלבית, שמא ישכח ולא יודיעם.⁶³

עבר בשוגג

הפרי מגדים (שפ"ד סק"א) כתב שיש לעיין במקרה שלש פת עם חלב בשוגג, כגון שלא ידע שדבר זה אסור או שהחלב נפל בשוגג, האם פת זו אסורה אפילו לבדה, או שמא לא קנסו אלא כשעבר במזיד. וסיים שמסתמת **הפוסקים** משמע שאף בשוגג אסור.

מדוכת בשמים

על יסוד דין זה כתב **הט"ז** (סק"א) שאם יש מדוכת בשמים, שדרך להשתמש בבשמים הנעשים בה הן לבשר והן לחלב, ואירע פעם שדכו בה שום עם מרק של שומן אווז, אסור עוד לדוך בה בשמים אפילו בשביל לאוכלם עם בשר, שמא יבואו לאוכלם עם חלב. ומדוכה זו צריכה הגעלה, ואפילו בדיעבד אין להתירה בלא הכשר.

אולם **הפרי חדש** (סק"א) כתב שאין לדמות גזירות חכמים זו לזו, ודווקא בלחם שעשוי להיאכל עם בשר ועם חלב, ואין דרך לייחד לחם לחלב לבדו ולחם לבשר לבדו, לפיכך גזרו בו שמא יבוא לאכול אותו עם בשר. אבל דברים אחרים, כגון מדוכה וכיוצא בה, שיש מהם מיוחדים לבשר ומהם מיוחדים לחלב, והרגילות היא שכשרוצים להשתמש בתבלינים למאכלי בשר דכים אותו במדוכה של בשר וכשרוצים להשתמש בהם למאכלי חלב דכים אותם במדוכה של חלב, אין לגזור בהם, וגם אם השתמשו במדוכה שאינה מיוחדת לבשר או לחלב, כגון מדוכה של בשמים, מיד כשדכו בה בשר מיוחדים אותה לבשר וזהירים בה.

⁶³ אמנם מסתבר לעני"ד שאם יהיה כתוב בפירוש ובצורה בולטת, על האריזה או על מדף המכירה, שפת זו חלבית, גם **המהרי"ט** יודה שמותר יהיה למוכרה בחוץ. וכך נוהגים כיום בכל המאפיות.

וסיים הפרי חדש: "איני רואה לדברים אלו עיקר, ואין לנו לגזור גזרות מדעתנו בדבר שלא נזכר בתלמוד... כיון שאין לו דמיון לדין זה עם דין המוזכר בתלמוד". וגם החכמת אדם (נ, ז), המנחת יעקב (כלל ס סק"ג) והחוות דעת (ביאורים סק"א) העלו שהעיקר להלכה להתיר בזה, שלא כדברי הט"ז.

תנור שטחו באליה / סעיף ב

- ז. תנור שטח אותו באליה (שומן בשר) – אין אופים בו פת, שמא יבוא לאכול אותה עם חלב. ואם אפה – הפת כולה אסורה, אפילו אם יש באליה פחות מנותן טעם.
- ח. אין לאפות בתנור זה עד שיסיקו אותו מבפנים ויתלבן ליבון חמור, דהיינו שיהו ניצוצות ניתזים ממנו.
- ט. מותר לאפות בתנור זה פת קטנה שיכול לאוכלה בבת אחת, וכן פת ששינה את צורתה באופן ניכר.

תנור שטח אותו באליה

בגמרא בפסחים (ל ע"ב) מובא:

אין טשין את התנור באליה, ואם טש – כל הפת כולה אסורה, עד שיסיק את התנור.

ופירש הטור: "אין טחין את התנור באליה, ואם טח - כל הפת אסורה, אפילו לאוכלה לבדה, אלא אם כן הסיק את התנור תחילה יפה, שאז פלט הכלי". והר"ן כתב שגם קינוח מועיל, אך התוס' ושאר ראשונים כתבו שצריך דווקא היסק ולא די בקינוח, משום שהשמנונית נדבקת בתנור ואי אפשר לקנחו יפה.

וכתב הפתחי תשובה (סק"ו) בשם מהרי"ט שאפילו אם יש באליה פחות מנותן טעם הפת אסורה, משום שהאיסור עומד במקומו ואינו מתבטל. וכן הסכים החוות דעת, וכתב גם שאין מועיל בזה ביטול בשישים. אולם בשו"ת בית אפרים כתב שמועיל בזה ביטול בשישים, אלא שצריך גם נטילת מקום.

הכשרת התנור

בגמרא (שם) ביארו שהסקת התנור מועילה רק כשמסיק את התנור מבפנים, אך בתנור שהיסקו מבחוץ מותר רק על ידי שימלאהו גחלים מבפנים:

אין טשין את התנור באליה, ואם טש – כל הפת כולה אסורה, עד שיסיק את התנור, הא הוסק התנור מיהא שרי... זה – הסיקן מבפנים, וזה – הסיקן מבחוץ...
הלכך, האי בוכיא (רש"י: כלי שהוא מרעפים, ואופין ומטגנין בו כיכר) – הסיקן מבחוץ הוא, ואסור. ואי מלייה גומרי – שפיר דמי.

בשו"ע פסק שצריך להסיק את התנור מבפנים "עד שיתלבן", דהיינו עד שיהו ניצוצות ניתזים ממנו.

וכתב הפרי מגדים (משב"ז סק"ד) שאפשר שזהו רק על מנת להתיר לאכול את הפת בחלב, אבל בשביל לאוכלו לבדו די בליבון קל, שאין ניצוצות ניתזים ממנו. אולם היד יהודה (פיה"א סק"ב) העלה שאין להתיר על ידי היסק קל אפילו לאוכלו לבדו, אלא אם התנור אינו בן יומו, שאז יש להתירו בדיעבד על ידי היסק קל.

פת קטנה או משונה בצורתה

כתבו הרמב"ם והרשב"א שגם כאן יהיה מותר אם "עבדינהו כעין תורא", וכלדעיל.

ריחא מילתא / סעיף ג

- י. לכתחילה חוששים שמא "ריחא מילתא היא", כלומר שריח המאכל האסור הנבלע במאכל ההיתר אוסרו.
- יא. לפיכך, אין לצלות לכתחילה בשר שחוטה שְׁמֵן עם בשר נבילה. אך בדיעבד יש להתיר, ואפילו אם יש לו אפשרות לאכול דבר אחר.
- יב. וכן פת או דגים שנאפו בתנור אחד יחד עם בשר, אין לאוכלם בחלב.
- יג. ודוקא בבשר שמן אמרינן ריחא מילתא, אבל בבשר כחוש אין לחוש כלל.
- יד. וכן אם מבשל כל בשר בקדרה בפני עצמה, אין לחוש כלל.
- טו. ואין לאסור לכתחילה אלא בתנור צר, אבל בתנור גדול, המחזיק י"ב עשרונין, אין לחוש כלל.

ריחא (לאו) מילתא

בפרק כיצד צולין (פסחים עו ע"ב) מובא:

אמר רב: בשר שחוטה שְׁמֵן שצלאו (רש"י: בתנור, בשני שפודים, זה רחוק מזה) עם בשר נבילה כחוש (וכל שכן שחוטה כחושה ונבילה שמינה) – אסור. מאי טעמא? מפטמי מהדדי (שהריח מן השמן נכנס לכחוש ומפטמו, וחוזר זה ומוציא ריח גם הוא).
ולוי אמר: אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן – מותר. מאי טעמא – ריחא בעלמא הוא, וריחא לאו מילתא היא.

ונחלקו הראשונים בפסיקת ההלכה: רש"י כתב שהלכה כלוי, שריחא – לאו מילתא היא⁶⁴, והתוס' כתבו שהלכה כרב, שריחא – מילתא היא.

הרא"ש הביא דברי רש"י ותוס' בלא הכרעה, ובטור כתב שמסקנת הרא"ש כר"ת, לאסור. הבית יוסף כתב שאינו יודע מנין לטור כן בדעת הרא"ש, אם לא שנאמר שמפני שהביא דברי ר"ת באחרונה משמע שסבר כמותו.

הרי"ף פסק כלוי, אך הוסיף שממה שדיבר על "בשר... שצלאו", ולא אמר "צולין בשר", משמע שגם לוי לא התיר לכתחילה אלא רק בדיעבד. וכן פסק הרמב"ם שריחא לאו מילתא, אך לכתחילה אסור. והרשב"א כתב שמהירושלמי (תרומות פ"י ה"ב) נראה שלוי מתיר אפילו לכתחילה, אלא שלמעשה ראוי לחוש לדעת הראשונים שאוסרים לכתחילה, ובדיעבד יש להתיר, כלוי).

ולעניין הלכה, כתב הבית יוסף שכיון שהרי"ף והרמב"ם ורוב הראשונים מסכימים לדעה אחת, כך אנו נוקטים – להתיר בדיעבד, אך לאסור לכתחילה לצלותם בתנור צר.

⁶⁴ וזו לשונו: "וואף על גב דקיימי תנאי כוותיה דרב - הילכתא כוותיה דלוי, דהא איפליגו בה אביי ורבא... במסכת עבודה זרה (סו ע"ב), וקם ליה רבא בשיטתיה דלוי ואמר: ריחא לאו מילתא היא, ואביי ורבא - הילכתא כרבא. וכן הוא בתשובת הגאונים. ואף משמו של רבי אליעזר בן יצחק נאמר לי דלא חייש לה".

גדר 'דיעבד'

האגור הביא **שמהרי"ל** נשאל אודות פת שנאפתה עם צלי של גוי, האם מותר לאכול אותה בדיעבד. והשיב **מהרי"ל** שאם יש לו פת אחרת, אין לאכול פת זו, משום שנחשב הדבר כמו לכתחילה, ואין להניח את ההיתר ולאכול את האיסור. ורק אם יש דוחק למצוא פת אחרת אפשר לסמוך על המתירים. אולם **הבית יוסף** כתב שאפילו אם יש לו פת אחרת נחשב 'דיעבד', ומותר גמור הוא. ומכל מקום **הרמ"א** (קח, א) ו**הש"ך** (צז סק"ד) פסקו כדברי האגור, שאם יש לו פת אחרת ברווח – פת זו אסורה.

תנור גדול

כתבו **התוס'** בשם **ר"ת** שבתנורים הגדולים שלנו נראה שמותר [גם לשיטת רב] לאפות לחם עם פשטיד"א (שיש בה בשר), מפני שהם מכוסים היטב, והרי זה כעין שתי קדירות. ואפילו בדבר שצריך להרחיקו [וי"ג: בדבר שיש לו ריחא], נראה שאין לאסור משום שיש הרבה אויר בתנור וההבל מתפשט. וכן כתבו **הסמ"ג** ו**הסמ"ק** ו**המרדכי** בשם **ר"ת** שבתנורים גדולים מותר לאפות פת עם צלי.

וכתב **הסמ"ק** בשם **רבותיו** שתנור גדול הוא תנור המחזיק שנים עשר עשרונים של מצות (וכל עישרון הוא שיעור חלה, דהיינו ארבעים ושלוש ביצים וחומש. ש"ך). אולם **הרשב"א** כתב שרב דיבר דווקא על תנור צר, אבל במקום רחב מותר. וכתב **הבית יוסף** שמשמע מדבריו שלא צריך שנים עשר עשרונים, אלא די בתנור רחב קצת. ועל כל פנים **בשו"ע** (צז, ג; קח, א) פסק כדברי **הסמ"ק** והתיר בתנור גדול שפיו פתוח.

ובפתחי תשובה (סק"ז) הביא בשם **שו"ת יד אליהו** שאין צורך שקרקעית התנור תחזיק י"ב עשרונים, אלא די שחלל התנור יהיה בשיעור זה. אולם **הפרי מגדים** (שפ"ד סק"ה) סבר שקרקעית התנור צריכה להחזיק י"ב עשרונים של פת העבה בשיעור טפח.

תנור שפתחו מהצד

ההגהות מיימוניות הביא **שמצא כתוב** שכל המחלוקת היא דווקא בתנורים שלהם שפיהם היה למעלה, אך בתנורים שלנו שפיהם מן הצד, לכל הדעות אסור לכתחילה, משום שהריח מוחזק היטב בתנור ומתפשט לצדדים.

הבית יוסף כתב שאין לחוש להג"ה זו שלא נודע מי בעליה, ושכל הראשונים לעיל חלקו עליה וכתבו שאדרבא בתנורים שלנו (שהם רחבים) יש להקל יותר. אולם **בחינושי הגהות** (סק"ב) הביא בשם **כנסת הגדולה** שהגהה זו יצאה מפיו של **השערי דורא**, והובאה גם **באיסור והיתר הארוך**, ו**הב"ח** (סק"ג) כתב שכן סברו 'אשלי רברבי', ותמה על הבית יוסף שדחה אותה מהלכה.

תנור פתוח

התוס' והרא"ש הביאו סברה נוספת להקל, שרב החמיר דווקא בתנורים שלהם שהיו מכסים את פיהם ולכן היה נכנס ריח של זה בזה, אבל בתנורים שלנו שפיהם פתוח אין לחוש לזה.

בשר כחוש ומבושל

כתב **הרשב"א** שנראה שלא נחלקו רב ולוי אלא כשאחת החתיכות (הנבלה או השחוטה) שמנה, אבל כששתיהן כחושות שניהם מודים שריחא לאו מילתא היא.

עוד כתב הרשב"א שלא אמרו ריחא מילתא אלא לצלי, דהיינו ששתי החתיכות גלויות, אבל כשכל אחת מהן מתבשלת בתוך קדרה, אפילו כששתי הקדרות מונחות בתוך תנור צר ופיהם מגולה, אין הריח עובר מזה לזה ואין לחשוש כלל, וכמו שאמרו שם בגמרא (פסחים עו ע"ב). וכן כתב הר"ן.

דבר חריף

כתבו המודכזי והרשב"א שאם צלה בצל עם דבר אסור, אפילו הסובר 'ריחא לאו מילתא' יודה להחמיר, הואיל והבצל חריף והוא שואב יותר⁶⁵.

פת שנאפתה בתנור עם הבשר / סעיפים א, ג

זז. פת שנאפתה בתנור צר יחד עם הבשר, וכן דגים שניצלו בתנור יחד עם הבשר, אין לאוכלם בחלב, אפילו בדיעבד.

יז. בשר שעלול לנטוף ממנו שומן – יש להיזהר שלא לאפות עמו פת אפילו בתנור גדול, שמא יזוב תחת הפת ולא יבחין בכך.

יח. עבר ואפה: אם לא ראה שזב שומן – הפת מותרת. ואם ראה שהשומן זב, אפילו שלא ראה שהגיע השומן אל הפת – הפת אסורה אפילו בדיעבד.

יט. אם התנור משופע, ונתן את הפת למעלה ואת הבשר למטה, באופן שאי אפשר שיגיע השומן לפת – אין לחוש כלל.

כ. נאפתה הפת עם עיסה שאין בה שומן בעין, אלא טעם בלוע – הפת מותרת, אפילו אם העיסה נגעה בה על ידי לח רותח. ויש אוסרים.

כא. וכן אם היה שומן מועט ביותר – אין הפת נאסרת, הואיל והוא בטל בשישים.

כב. אפו מאכל חלבי על קרקעית התנור (בלא כלי) – יש להיזהר לכתחילה שלא להניח על אותו מקום סיר בשרי רותח, אך בדיעבד המאכל הבשרי לא נאסר. ויש שחששו לאסור.

פת או דגים שנאפו עם בשר

בהמשך הגמרא הנ"ל בפסחים (עו ע"ב) אמרו עוד:

תני רב כהנא בריה דרב חיננא סבא: פת שאפאה עם צלי בתנור – אסור לאכלה בכותחא. ההיא ביניתא (דג) דאיטווא בהדי בישרא – אסרה רבא מפרזיקיא למיכליה בכותחא.

וכתב הר"ן (וכן פסק הרמב"ם), שמה שאסרו רב כהנא ורבא מפרזיקיא לאכול בכותח פת שנאפתה עם בשר או דגים שנצלו עם בשר, אינו רק לשיטת רב, אלא גם לשיטת לוי, וטעם האיסור הוא שכיון שמותר לאוכלם בלא כותח, הרי שאם נתיר לאוכלם גם עם כותח, נמצאנו סוברים כמי שהתיר לצלות לכתחילה בשר שחוטה יחד עם בשר נבלה.

והר"ן כתב טעם אחר, שכיון שמורגש בהם טעם הבשר, יהא סבור שנבלע בהם ממשו של בשר, וכשיאכלם עם כותח ייראה כאילו אוכל בשר בחלב (מה שאין כן בשחוטה שנצלית יחד עם נבלה, שריחה וטעמה של הנבלה אינו מורגש בשחוטה כלל). ועוד, אפשר שחומרא היא שהחמירו בבשר וחלב יותר משאר איסורין, משום שאין בדילים מהם הואיל וכל אחד מותר בפני עצמו, וכמו שהחמירו שלא להעלותם על שולחן אחד.

⁶⁵ המשך דיני 'ריחא' מתבארים בסימן קח.

לעומת זאת, **המרדכי** כתב בשם **ראבי"ה** סברה הפוכה, שרב אינו מסכים לדברי רב כהנא ורבא מפרזיקיא, שכן לא אסר אלא בבשר שחוטה ובשר נבלה שקולטים את הריח ביותר מפני הפיטום, מה שאין כן פת שאפאה עם הצלי. וכתב שמטעם זה נהגו שגם מי שסבר 'ריחא מילתא היא' אינו מקפיד על הפת, ואוכלה בין עם בשר בין עם גבינה. וכתב שכן דעתו נוטה להלכה, שמאכל חלבי ('פלאדין') שנאפה בתנור עם מאכל בשרי ('פשטידא') אסורים משום ריחא, אבל פת שנאפתה עם אחד מהם מותרת. וכן כתב בשם אביו.

ובשו"ע פסק לחומרא, שפת שאפה אותה (בתנור קטן) עם צלי, וכן דגים שצלה אותם בתנור אחד עם בשר, אסור לאוכלם עם חלב. ומבואר מדבריו שאסר אפילו בדיעבד.

אפיית פת עם פשטידה בשרית

בהגהות שערי דורא כתב שישנו היתר פשוט לאותם לחמים שאופים לכבוד שבת בתנור אחד עם פשטיד"א בשרית, משום שאופים דבר מועט, והוא נאכל מהר בשבת, והרי זה "כעין תורא".

ובאיסור והיתר הארוך כתב טעם אחר להתיר, משום שהלחמים נעשים בצורה שונה משאר לחמים, וגם הפלאדין (מאפה עם גבינה) או הפשטידא (מאפה עם בשר) מותרים מפני שניכר בהם הבשר או החלב, ולא צריך לשים עליהם גבינה או עצמות מבחוץ להיכר נוסף.

בשר המנטף שומן

בהגהות אשר"י כתב שגם בתנור גדול, שמותר לכתחילה לאפות בו פת עם פשטידה בשרית (מכוסה), אם שומן הבשר נוטף מהפשטידה ונבלע בתנור, אף על פי שהפת רחוקה מהפשטידה, אסור לאוכלה אפילו במלח. ומשום כך טוב להיזהר שלא לאפות פת (אפילו בתנור גדול) עם עיסה שומנית, שמא יזוב ולא ידע. אלא יאפה תחילה את הבשר, ואחר כך יסיק את התנור, ושוב יאפה את הפת. וכן כתב **האיסור והיתר הארוך** שאף בדיעבד יש לאסור את הפת. וכן פסק **הרמ"א**.

ובהגהות שערי דורא כתב שיש מקילים אם התנור משופע, ונתן את הפת למעלה ואת הבשר למטה, באופן שלא יכול השומן לזוב על הפת. וכן כתב שיש מקילים כשעושים היכר בפת.

וכתב **הש"ך** (סק"ב) שלכתחילה אין לאפות שום פת עם מאפה חלבי או בשרי, אפילו בתנור רחב, אבל בדיעבד אם התנור אינו משופע או שהפת למעלה והבשר למטה, הפת מותרת בדיעבד, שאין מחזיקים לאיסורא שמא זב השומן. אבל אם ראינו שזב מן הבשר, אפילו אם לא ראינו שזב תחת הפת, בכל זאת הפת אסורה גם בדיעבד. וטעם הדבר, משום שאם לא ראינו שזב יש ספק ספיקא להתיר, שמא לא זב, ואם תמצא לומר שזב, שמא לא פעפע בכולו. אבל אם ראינו שזב, יש רק ספק אחד, שמא פעפע בכולו, ובזה הולכים לחומרא.

כשאין שומן בעין

הפתחי תשובה (סק"ד) הביא בשם **שו"ת פני אריה** שאם הפת נאפתה עם עיסה שאין בה שומן בעין אלא טעם בלוע, אפילו נגעה בה על ידי לח רותח, מותר לאכול את הפת בין עם בשר בין עם חלב, משום שזהו נ"ט

בר נ"ט שאסור לכתחילה ומותר בדיעבד. ואם רוצה לאכול פת זו עם בשר מותר אף לכתחילה, ואין גוזרים שמא יאכלנה עם חלב⁶⁶.

חמאה שנטפה על קרקעית התנור

בשו"ת **בית אפרים** נשאל על נשים שאפו לחמן לצורך שבת, ואחת מהשכנות נתנה לחמניות ממולאות בצלים וחמאה, וזב לקרקעית התנור. והעלה להתיר, שכיון שהחמאה לא זבה תחת הפת ממש, זהו נ"ט בר נ"ט, וכן מפני שהחמאה הייתה דבר מועט ואין בה בכדי נותן טעם בפת.

וכתב **הפתחי תשובה** (סק"ה) שיש נפקא מינה בין שני הטעמים, שלפי הטעם הראשון (שזהו נ"ט בר נ"ט) אסור יהיה לאכול פת זו עם חלב (לכאורה צריך לומר: עם בשר), שהרי נ"ט בר נ"ט אסור לכתחילה. ולפי הטעם השני (שהחמאה מועטת ובטלה), יהיה מותר לאוכלה עם חלב (לכאורה גם כאן צריך לומר: עם בשר), הואיל וכבר נתבטל החלב.

קדרה בשרית בתנור שאפו בו חלבי

הט"ז (סק"ג) נשאל על מעשה שאישה שאפתה פלאדיין (קוגל או בורקס) של גבינה על קרקעית התנור בלא כלי, ואחר כך הניחה על אותו מקום קדרה רותחת של בשר, והשיב לה שאין איסור, הואיל והתנור לא גרע מקדירה, והרי זה כשתי קדירות של בשר ושל חלב, שאפילו אם הן נוגעות זו בזו אין הדבר נאסר. ומכל מקום כתב על פי **הרמ"א** שלכתחילה יש להיזהר בזה.

אולם **בנקודות הכסף** כתב שעדיין הדברים צריכים עיון, ואין זה דומה לשתי קדרות, מפני ששם האיסור בלוע בקדרה, ואילו כאן האיסור נמצא מבחוץ על התנור.

⁶⁶ נראה **שהפני אריה** לשיטתו שאומרים נ"ט בר נ"ט גם בשני אוכלים, אבל לפי המבואר בסימן צג, שאנו נוקטים **כהפרי מגדים** בשם **שערי דורא** שאין אומרים נ"ט בר נ"ט בשני אוכלים, לכאורה גם כאן נצטרך לאסור את הפת עם בשר או חלב, כיון שאין זה נ"ט בר נ"ט. וצ"ע.